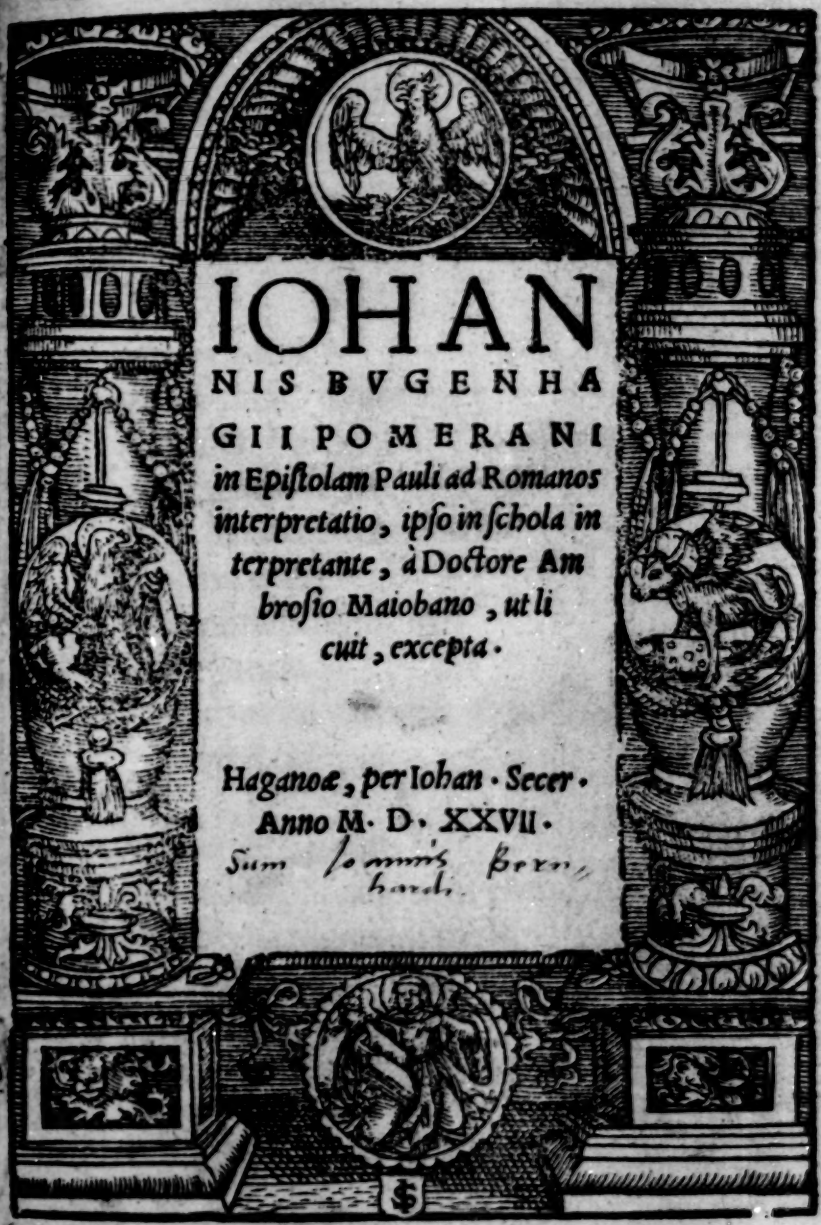

IOHANNIS BVGENHAGII POMERANI

in Epistolam Pauli ad Romanos interpretatio, ipso in schola interpretante, à Doctore Ambrosio Maiobano, ut licuit, excepta.

Haganoæ, per Iohan. Secer.
Anno M. D. XXVII.

Sum Iohannis Berchardi.

ANIMADVER

tendum hoc Indice, per A priorem faciem, B alteram significari.

A

Abba pater 90. A
Abbreuiatum uerbum 114. B
Abrahæ filii 43. B. 109. B
Abrogatio legis 70. B
Adæ peccatum nostrum 53. A
Anima quid 91. B
Antichristi regnum 155. B
Arrogantia 147. B
Argumenta rationis contra prædestinationis sententiam 111. B

B

Baptismi signum 62. B
Baptismi paruulorum confirmatio 40. B
Beneficiis uincendi mali 248. B
Benedicere in scriptura quid 168. A
Blasphemiæ spiritus 126. B
Blandiloquentia pseudapostolorũ 172. B
Bona intentio 45. B. 117. A
Bona opera non prohibentur 27. B

Bona opera quæ 158. B
Bullæ pro futuris peccatis 86. A

C

Caro quid 83. B
Carnis sapientia 84. B
Carnaliter uiuere 87. B
Caro quomodo mortificanda 142. A
Causæ salutis & damnationis 53. B
Causa cur non credatur Verbo 122. B
Charitas 145. B
Charitatis solicitudo pro aliorum salute 106. B. 108. A
Charitas Pauli erga Iudæos 130. B
Cæcitas pœna contemptus Verbi 127. A
Circumcisio externa nihil prodest 22. B
Cogitationes hominum uanæ 13. A
Confirmatio baptismi paruulorum 40. B
Concupiscentia 88. A
Concupiscentiæ peccatum 73. B
Consolatio spiritus 81. B
Corpus quid 92. A
Consilia Dei non mutantur 134. B
Conscientia certa omnia facienda sunt 156. A. 159. B
Christi humanitas 5. A

Christus mediator solus 6. A. 34. B
Christiana libertate abutentes 41. B
63. B. 148. B.
Christianæ libertatis usus 82. B. 87. B
Christiana libertas 150. B
Christi mors uita 49. A
Christi satisfactio nostra 59. A
Christi mortis usus 60. A
Christi mors a lege nos liberat 55. B
Christus factus peccatum 83. A
Christus Deus 109. B
Christus lapis offensionis 116. B
Christianorum uictima 139. B
Christi sacrificium 140. A
Crux fidei robur 40. B. 92. B
Crux christianorũ est tessera 105. B. 162. A
Cultus Dei uerus 13. A

D

Damnationis causæ 33. B
Deus pater 7. B
Deus consilia non mutat 134. B
Deus glorificandus 163. A
Dilectio Dei uera 206. B
Diuina iusticia 217. B
Disceptationes uitandæ 154. B

Donis Dei quomodo utendum 142. B
Docentes contra conscientiam 165. B
Docentibus uictus debetur 167. B
Duplex lex 18. B

E

Ecclesiastica potestas 149. B
Electis tantum contingit gratia 113. B
Electi nonnunquam peccant 80. B. 129. A
Episcoporum officium 145. A
Euangelium uerum 4. B
Euangelion instrumentum salutis 10. A
Euangelion in ore saltem habentes 20. B
Euangeli iusticia 118. B
Euangelii calumniatores dicentes Euangelio neminem meliorem reddi 125. B
Euangelio cur leges admisceantur 139. A
Eucharistiæ Sacramentum quor accipiatur 40. B
Externa circuncisio nihil prodest 22. B
Exemplum Pharaonis horrendum 112. B

F

Fides uera 6. B. 45. A
Fides sola iustificat 37. B
Fide lex impletur 38. A
Fidei iusticia 47. A

Fidei fructus 47. B
Fides ore confitenda 120. A
Ficta ſanctitas 22. A
Filii Abrahæ 43. B. 109. B
Filius differt a ſeruo 89. A
Filiorum Dei hæreditas 90. B
Filii ſumus electione, non meritis 110. B
Forma inchoandi chriſtianiſmi 138. A
Formulæ mortificandæ carnis 142. A
Fundamentum Roſarii Mariæ 170. B

G

Gentes in ſcriptura 14. B. 44. A
Gladii poteſtas 149. B
Glorificatio iuſtorum 94. B
Gloria noſtra nondum reuelata eſt 96. B
Glorificandus Deus 163. A
Gratia quid 7. A. 163. A
Gratiæ uis 54. B
Gratia ex meritis nulla 7. A
Gratiæ contemptus 85. B
Gratiæ commendatio 99. B. 50. B.
71. B. 80. A. 124. A. 135. B
Gratia Dei omnium eſt 132. B

H

Hæreditas filiorum Dei 90. B

Hypocrisis 16. A. 21. A. 141. A
Hypocritarum timor 15. A
Humanitas Christi 5. A
Humanæ uires nihil sunt 84. A. 133. B
Humana iusticia 117. B

I

Ignorantes Dei qui 16. B
Implere legem 19. B
Impiorum uia 30. B. 41. B
Impii cur creentur 113. A
Immundum quid 157. B
Intercessoribus non est opus 45. B
Interpretatio scripturæ fidei con-
ueniat 144. B
Infirmorum ratio habenda 159. A 163. B
Iusticia uera indies augetur 10. B
Iustus ex fide uiuit 11. A. 32. B
Iudæi in scriptura qui 14. B
Iudæus confitens dicitur 23. B
Iudæi siniſtre interpretãtur scripturas 31. A
Iudæi cur abiecti 128. B
Iudæi non spernendi 130. A
Iusticia sola est per Christum 53. A
Iusticia fidei 47. A
Iustorum glorificatio 94. B

Iusticia humana & diuina 117. B
Iusticia legis & Euangelii 118. B
Iusticiarii 119. A
Iusticiariis non est pax 128. A

L

Lapis offensionis Christus 116. B
Laborantibus, non ociosis dandũ 146. B
Legis uis 11. A. 42. B. 56. A. 76. B
Lex duplex 18. B
Legem implere 19. B
Lex fide impletur 38. A
Lex cur data 56. B
Lex quatenus abrogata 64. B. 70. B
Lex operibus non impletur 71. A
Lex adfectus requirit 72. B
Lex occasio peccati 75. B
Legis terror 81. B
Legis iusticia 118. B
Leges cur Euangelio admisceantur 139. A
contra Liberum Arbitrium 3. B. 9. A
44. B. 50. B. 63. B. 79. A. 84. B. 103. A
112. A
Libertas Christiana 150. B
Libertatis christianæ usus 82. B. 87. A
Libertate christiana abutentes 41. B
63. A. 148. B

Litera & ſpiritus quid 70. A

M

Magiſtratui obediendum 148. B
Mali beneficiis uincendi eadem B
Mediator ſolus Chriſtus 6. A. 34. B
Meritorum gratia nulla 7. A. 51. A
Merita noſtra nulla 98. A. 111. A
143. B. 164. A. 166. B
Media opera quæ 153. B
Media ad tempus ferenda 154. B
Miſſarum maledictio 108. B
Miſſarii 172. B
Modus prædicandi 11. B. 28. B
Mors Chriſti uita 149. A
Mortis Chriſti uſus 60. A
Mori peccato 61. A
Mors Domini a lege nos liberat 65. B
Mortificandæ carnis formulæ 142. A
Monachatus noſtrorum nouus 162. B
Mundus 141. A
Mundum quid 157. B

N

Natura peccatum ſuum neſcit 26. A
Natura damnati ſola miſericordia ſerua
mur 112. A

Nemo iudicandus 156. B
Nomen Dei polluere 22. B
Nomen Dei inuocandum 120. B
Nouus noſtrorum Monachatus 162. B
Noui ſpiritus 166. B

O

Obediendum Magiſtratui 148. B
Obediendum etiam Tyrannis 150. A
Obediendum cur 151. A
Ocioſis nihil dandum 146. B
Offenſionis lapis Chriſtus 116. B
Officia principum & Epiſcoporum 145. A
Omnes ſumus peccatores 20. A. 26. B
Opera bona non prohibentur 27. B. 29. A
Opera bona quæ 138. B
Opera non iuſtificant 32. A. 35. A
Operum merita nulla 51. A
Opera legem non implent 71. A
Opera tenebrarum 153. A
Opera media quæ eadem B
Opera media ad tempus ferenda 154. A
Oratio uera 99. A
Orandum quomodo 8. B
Oratio non langueat 146. B
Origo ſatisfactionum humanarum 34. A

Originalis noxa 52. A
Ore confitenda fides 110. A

P

Pax quid 7. A
Pater Deus 7. B
Pax cordis unde 55. B
Papistæ non inuocant sed blasphemant nomen Dei 321. A
Parabola seminantis 98. A
Parabola de filio prodigo 128. B
Pauli charitas erga Iudæos 130. B
Paulina salutatio 169. B
Paulus missus ad omnes nationes 9. B
Pœna contemptus Verbi cæcitas 127. A
Pedes adfectus sunt 30. A
Peccatum Adæ nostrum 53. A
Peccato mori 61. A
Peccatum concupiscentiæ 73. B
Peccatum causa mortis 76. A
Peccatum est quod absq; fide fit 160. A
Pharaonis exemplum horrendum 112. B
Piorum & pacis uia 30. B
Pontificatus Christi 8. A
Polluere nomen Dei 22. B
Potestas gladii 149. B

Poteſtas eccleſiaſtica 149. B
Prædeſtina to offendit carnem 27. B
101. A. 106. A
Prædeſtinationis utilitas 100. B. 107. A
136. A
Prædeſtinatio eſt ab æterno 101. B
Prædicatores ueri 8. B
Prædicandi modus 11. B. 28. B
Prædicatoribus uocatio expectãda 121. B
Preculæ confictæ 173. B
Principum officium 145. A
Prophetæ nouitii 121. A
Prophetia 144. A
Proximo ſeruiendum ad bona tan-
tum 161. A.
Pſeudodoctores 169. A
Pſeudapoſtoli quomodo deprehendi
queant 72. A
Pſeudapoſtolorũ blãdiloquentia eadẽ B
Pugna ſpiritus cũ carne 71. A. 77. B. 98. B

R

Rationis argumenta contra prædeſtinati
onis ſententiam. 111. B
Ratio habenda infirmorũ 159. A. 163. B
in Reſurrectiõe palã fiet nos adoptatos in
filios Dei 96. A

Regnum Antichristi 155. B
Rosarii Mariæ fundamentum 170. B

S

Sacrilegium 21. B
Sacramentum Eucharistiæ cur accipiatur 40. B
Sancti qui 7. A
Sanctitas ficta 22. A
Salutis causæ 33. B
Salus nostra certa 43. B
Satisfactionum humanarum origo 34. A
Satisfactio Christi nostra 59. A
Sancti nonnunquam errant 80. B. 129. A
Sapientia carnis 84. B
Sacrificium Christi 140. A
Sapientes ad bonum 173. B
Salutatio Paulina 169. B
Scala Iacob 55. A
Scandalum 155. A. 158. A
Scripturæ interpretatio fidei conueniat 144. B
Scriptura nobis opus est 161. B
Seruus 4. A. 89. A
Seminantis parabola 98. A
Seruiendū proxio ad bona tantum 161. A

Signorum usus 40. A
Signum baptismi 62. B
Solicitudo charitatis pro aliorum salute 106. B. 108. A
Spes 97. A
Spe in tentatione seruamur 94. A
Spiritus quid 91. B
Spiritus & litera quid 70. A
Spiritus duplex 91. A
Spiritus pugna cum carne 71. A. 77. B 98. B
Spiritus Dei agens in nobis 91. A
Spiritus blasphemiæ 116. B
Spiritum sanctum dare 134. A
Spiritus nouitii 166. B

T

Terror legis 81. B
Tenebrarum opera 153. A
Timor hypocriticus 31. A
Turcæ cur non saluentur 34. B

V

Vera fides 6. B
Veritas quid 22. A
Verus cultus Dei 23. A
Verbum frustra non emittitur 24. A

Verbi cõtemptus pœna, est cæcitas 127. A
Vita nostra flagitiosa 13. B
Via piorum & impiorum 30. B
Vires humanæ nihil sunt 84. A. 133. B
Viuere carnaliter 87. B
Victima Christianorum 139. B
Vindicta Deo tribuenda 148. A
Victus debetur docentibus 167. B
Vocatio ad Verbum 4. A
Vocatio duplex 6. B. 102. A
Vocatio expectanda prædicatoribus 121. B
Vocati tantum pacem prædicant 122. A
Vsus signorum 40. A
Vtilitas prædestinationis 100. B 107. A. 136. A
Vsus libertatis Christianæ 82. B. 87. A

FINIS

IOHANNES BVGENHAGIVS POmeranus, Lectori.

VLTI LIBRI nunc, Optime Lector, excudũtur inuitis autoribus, licet uiuentibus, per quod quàm male consulatur posteritati, quis ignorat, nisi sit ualde stupidus? Inter quos libros, in primis planè habeo meum Hiob, qui iam his nundinis Francofordianis, Anno domini M.D.XXVI. uenit in manus meas, haud gratus hospes. Vidi enim nõ esse eũ, quẽ in ecclesia nostra uulgo interpretatus fueram ante annum, sed quem secluſa auditorũ turbâ, ante quatuor annos, cum quibusdam Monachis contuleram. Iudico planè ex eo plus emolumenti proue nire uenditori, quàm lectori: quando etiã non huic, sed illi cõsulitur per talia, quæ nolentibus nobis imuulgantur. Nemo huc pesti cupit subuentum, ne illæ quidem ciuitates, quæ Euangelio Christi, Domini nostri fauere dicuntur: Soli Typographi sine legibus agunt. Verum, quæ nunc uides in Epistolam Pauli ad Typographi sine legibus uiuunt.

Romanos, non grauatim (ne nos illæ Harpyiæ ante uerterēt) permisimus Secerio nostro, uiro ut erudito, ita & fideli, quàmprimum inuulganda: quæ tamen à me non sunt scripta, sed à Doctore Ambrosio Maiobano, iam apud Vratislauienses, sacri Euangelij ministro, me publice in schola non dictante, sed dicente, excepta: quo fit, ut admirandum sit potius, quod hæc omnia sic excipi potuerint, quàm accusandum, si quid alicubi desyderaueris. Nam ut nobis non uacat, ita neq; necessarium ducimus, ex singulis nostris prælectionibus, singulos libros mundo obtrudere. Ego tamen ista omnia peruidi, in quibus sic exceptis, si quid est, quod probaueris, Doctori Ambrosio Maiobano, secundum Deum refer acceptum. Vale.

STATVS EPISTOLAE.

Summa totius Epistolæ.

IN primis id obseruandum in hac Epistola, Paulū hoc agere, ut omnes homines peccatores, planeq; filios iræ, & damnatiōis æternæ esse ostendat. Vbi hoc egit, declarat unde iustificemur, nempe ex sola fide per Christum. Et hic est status huius Epistolæ, huc omnia referuntur, quæcunq; in tota Epistola tractantur. Pudeat igitur eos, qui alibi quærunt iustitiam ueram, faciunt autem id omnes homines. Iudæos nemo ignorat in suis Ceremonijs quærere iustitiam, per quod ipsimet inter se iniustos esse fatentur.

Gentes

Gentes item, impio Idolorum cultu idem quærunt, accusantes & ipsi suam iniustitiam. Sed dum illam per opera quærunt, quid aliud faciunt miseri, quàm quod stercus stercore abluere conantur? Nequaquã enim potest arbor mala, fructus bonos ferre. Deinde, nec Israël sectando iustitiam legis, peruenit ad iustitiam, Roma. 9.

SVMMA TOTIVS EPIstolæ per singula capita.

CErtum est in nullo libro sacræ scripturæ clarius & apertius describi legem & gratiam, quàm in hac Epistola, sed quo ordine id faciat Apostolus, dicemus, ut uideamus curam & diligentiã hanc unicam fuisse Paulo, ut compendium tale totius scripturæ formaret. In quo simul omnia capita scripturæ, quibus nobis ad cognitionem nostri peccati, & miseri cordiæ diuinæ opus est, ordine ac perspicue cõplecteretur. Qui id ignorant, difficillimam & obscurissimã (quod multis, qui docti haberi uolunt, accidisse scio) hanc Epistolam esse somniant. Sed capita uideamus.

In primo capite omnes Gentes licet naturæ legem habeant, esse peccatores, probat. I

In secundo, idem de Iudæis confirmat, ut maxime legem scriptam habeant & iactent, & quemadmodum eæ, utrtute legis naturæ in conscientijs eorum à peccati morsu liberari non possunt, sic nec Iudæi lege scripta tam sancta, & à Deo per Mosen data, in suis conscientijs liberantur. II

ſed Dei eſſe. Hic nihil ſunt uires tuæ, nihil Liberum Arbitrium. Nam quas uires habuiſti, quando non eras? Fecit nos ille charos ante mundū, in dilecto filio ſuo, Epheſ. 1. Vbi tū fuerunt bona opera? Atq; iſto ordine docuit nos Paulus, in ſcripturis ſanctis uerſari. Nō uoluit, ut à prædeſtinatiōe inciperemus, ut quidā ſtulti & carnaliſſimi ſapiētes faciunt, quos hic locus tantū perturbat, & demētat. Rurſus pijs eſt cō ſolationi, ſciunt certo ſe nō poſſe perire. Nā impij illi quāprimū cogitāt prædeſtinationē, eō cæcitatis proruunt, ut dicant: Ergo quiduis faciamus, peccemus, quia cōcluſum eſt, nihil retulerit ſic uel ſic nos uixiſſe. Hi oſtēdūt ſe nō eſſe Chriſtianos, et digni ſunt audire horrendā reſponſionē Pauli: Quorū damnatio iuſta eſt.

Contra Lib. Arbitrium.

SVMMA RELIQVORVM capitum.

XII Poſtremo in ſequentibus Cap. docet, quæ ſint bona opera, atq; hunc ordinem uides in omnibus
XIII ſcriptis Apoſtolicis obſeruatum. Non eſt igitur inci-
XIIII piendum à bonis operibus. Verum primū opus eſt,
XV ut iuſtus ſis per fidem, ſicq; facies bona opera. Docet igitur, ut nos primum offeramus Deo ſecundū Verbū ſuum: ſeruiamus donis ſpiritus, alijs: ne blaſphemetur propter nos Dei Verbum. In ſumma, uult, ut teipſum agnoſcas, & per Chriſtum ueram iuſtitiā conſequaris, utq; iuſtificatus, & coram Deo & corā hoīibus pie uiuas. Id quod diligētiſſime docet hæc Epiſtola: præter hoc, quid aliud cupies?

CAP. I.

Paulus.

HOc nomen Paulo post conuersionem famliare erat, siquidem Gentibus familiarius quiddam est Paulus, quàm Saulus.

Seruus.

Seruus quomodo accipiendum.

De ministerio suo loquitur, ipsi enim commissum erat munus Apostolicum. Neq; uero hic tantum seruum intelliges, eum qui colit Christũ, qualis est omnis Christianus, sed eum qui legatione fungitur, ad prædicandum Verbũ, quiq; ad id uocatus est à Deo, ut tantum sit legatus Verbi. Per hoc damnans eos, qui sua sponte se ingerunt, & currunt non missi, sua quærentes. Exponit uero hoc cum dicit

Segregatus.

Vocatio uera

Non profecto uulgaris hæc est uocatio. q. d. Nõ passim omnibus est commissum, sed quibusdam saltẽ, ut prædicent Euangelium. Ego (ut in Act. habetur) inquit, seorsum in hoc à Deo electus sum, hæc est mea seruitus, hæc mea functio, & meus Apostolatus, ut prædicem Verbum. Atq; hic est titulus Pauli, quo necessario utitur, per hunc enim certus nos facit de suis scriptis, & prædicatione Verbi. Nam nisi conscientiæ certæ sint de Verbo, quod ipsum sit Verbum Dei, erit inefficax, non figet radices. Itaq; nõ

iactabundo hæc ſcribit ſpiritu de ſe Paulus, ſed neceſſario. Proinde non loquitur hic de prædeſtinatione (ut in Galatis) ut quidam ſomniarunt.

(Quod ante promiſerat.)

Hæc parentheſi includenda ſunt. Hic uides quod ſit Euangelium, in quod ſit ſegregatus Apoſtolus, ne habeant quod calumnientur Papiſtæ, qui dicunt, ſe quoq; prædicare Euangeliũ, putantes ſimplicem hiſtoriam de Chriſto, per quatuor Euangeliſtas de-
Euangeliũ uerum quod. ſcriptam, tantum eſſe Euangelium: reſpicientesq; in ſolam literam, non in ſolidam gratiæ Dei promiſſionem per Chriſtum. Itaq; non loquitur de omni Euãgelio, id eſt, læto nuncio, ſed tantum de Euangelio Chriſti. Quid enim peccatori lætius dici poßit, quod audiat? quàm, Chriſtus filius Dei tibi natus eſt, pro te paſſus, te ab omni tyrannide Sathanæ redemit. Atq; illud uere eſt Euangeliũ, non hiſtoria ſimplex de Chriſto: fruitio igitur eſt Euangelium: eſt promißio Dei de filio ſuo &c. Interim quoq; hic aduerte, ſemper Deum antea promiſiſſe, quæ magnifice & potenter operaturus erat in mundo: ut per hoc conſcientiæ infirmiores non diffidant Verbo, ſed magis illi credant, qui ſolus eſt ueritas.

Per Prophetas.

Indicat per quem promiſſus ſit nobis Chriſtus. Per Prophetas inquit. Sed quorſum attinet, quod adiecit,

iecit, In scripturis sanctis? Respondeo, utrunq; necessarium fuisse. Nam cogitare potuissent infirmæ conscientiæ, Paulus dicit, per Prophetas Christum promissum: sed quis scit, an uerum sit, an id dixerint Prophetæ? Potuit fortasse hæc Paulus, item cæteri Apostoli fingere: quis nos certos faciet? quis nouit? Solet enim semper Verbum cõtemni & fastidiri, quoties ad ministerium respicias. Sunt enim homines infirmi, caro & sanguis, qui prædicant Euangelium, ut nos sumus. Ita & Christum uidemus contemptũ: hinc etiam dictum esse, Petram scandali. Attamen istud uile Verbum, quod uiles personæ coram mundo prædicant, est potentia Dei, operans mirifica in cordibus. Ideoq; adiectum est, In scripturis, ne dicas Paulum hæc effinxisse ex suo capite. Iudiciũ mundi de Verbo.

De filio suo.

His omnibus commendat suum officiũ: & ne quis contemnat suum Euangelium, dicit: Hoc est quod prædico Euangelium de filio Dei, cui qui credit, saluus est. Præterea hic filius est Dei natura, nõ adoptione, ut nos, per quem solum nos adoptamur & constituimur cum eo in communem hæreditatem.

Qui genitus.

Hic uides humanitatem in Christo filio Dei: per hunc hominem solum oportuit satisfieri pro peccatis nostris secundũ scripturã, ne aliã imaginaremur satisfactionem. Humanitas filij Dei.

Ex semine.

Hoc est illud semen benedictum, primum Abrahæ promißum: secundo clarius, ex Iuda quoq; uenturum: Promissum postremo certißime ex Dauide.

Secundum carnem.

Iudicium humanæ rationis de Christo.

Nemo sensit Christum aliam, præter humanam, habuisse naturam. Non putabatur in hoc mortali corpore esse filius Dei; nihil aliud, quàm uilitas, infirmitas, & abiectio quædam esse uidebatur. Erat quidē Deus, sed latebat. In nobis non erat Deus, sed in se tantum. Ideo addit

Qui declaratus.

Id est, potenter & efficaciter in cordibus nostris percrebuit ipsum esse filium Dei. Nisi enim potentia Dei corda nostra uicisset, & regenerasset, nunquā credere potuissemus, hunc uilem hominem esse filium Dei. Iam igitur omnes, in quorum cordibus spiritus Dei operatur, fateri coguntur, uelint nolint, Christū esse filium Dei: Deum iustum, Christum esse iustitiam: Deum misericordem, Christum misericordiam. In summa, Christum esse quicquid Deus est.

Secundum spiritum.

Id est, per quem sanctificantur omnia. Est enim Hebraice dictum, Spiritus sanctificationis, id est, qui solus sanctificat, quale & illud est. Filius peccati, id est,

ti, id est, qui autor est omnis peccati, qualis hactenus fuit Papa. Missus est itaq; ille spiritus sanctificans in corda credentiũ, post Christi ascensionẽ. Anima enim cũ adhuc esset in carne mortali, non id credere potuit. Et ut dicit Esaias. Non reputauimus eum. Necessario igitur moriebatur, ut uentret aliquando ille spiritus, qui declararet cũ potentia in cordibus hominum ipsum esse filium Dei.

Resurrexit e mortuis.

Sic declaratus & ostensus est manifeste corã omnibus, in confusionẽ impiorum, quod esset non homo tantũ, sed & Deus. Hominẽ nemo ignorabat, quia ex semine Dauidis erat genitus, sed Deum nemo esse sensit, donec uirtute Dei resuscitatus est. Quis enim hominum unquam è morte potuit suis utribus resurgere? Hæc ideo dicuntur, ut confidamus firmiter per eum nos saluandos, qui Deus & homo est, & mediator inter Deum & hommem. Christus solus mediator.

Per quem accepimus.

Iã redit ad id quod de sua uocatione dicere ceperat.

Gratiam.

Non possunt homines munus Apostolicum accipere, nisi prius gratiam accipiant, nisi Deus illis faueat, & mittat suum spiritum, per quem prædicent efficaciter Verbum. Deinde addit: Ad hoc accepi munus Apostolicum, uel legationem Euangelij.

Vt obediatur.

Id est, ut omnes Gentes subdantur fidei, & credant Euangelio. Nullus hominum maneat in suis iustitijs & uiribus: decedant à fiducia sui, sintq; in nouo regno fidei: neminem uult excipi.

Super ipsius nomine.

Hoc addit, ut sciamus, de qua fide dicat, finxerunt enim Gentes & Iudæi hypocritæ, sibi fidē quandam, fidebant suis ceremonijs & iustitijs carnis. Verum illa coram Deo non ualet. Fides ergo uera est in unigenitum Dei filium, ut est in Iohan. Nemo itaq; sperare potest salutem, ex ullius creaturæ uirtute, aut ullis suis meritis. Non est aliud nomen sub cœlo, in quo saluamur, ut ait Petrus in Actis.

Fides uera.

Quorum de numero.

Id est, eorum, qui sanctificandi sunt per fidem.

Vocati.

Quasi dicat, Vocaticij. Vocari, in scriptura bifariā accipitur. Nam aliud est uocari ad munus Apostolicum, ut supra dixit Paulus de seipso, Vocatus ad munus Apostolicum. Aliud item uocari ad Christum per Euangelij prædicationem. Ad Christum uocati sunt omnes Christiani, quia omnes illius nomen confiteri debent. Verum non omnes uocati sunt ad prædicandum Euangelium. Est igitur prædicatio, ministerium quod

Vocari in scriptura bifariā accipitur.

quod homines exequuntur. Per hoc enim inuitantur cæteri, qui uocantur ad Christum, ad cœnam illam magnam, id est, Verbum Dei. Ex ijs facile intelliges, quomodo illud Christi intelligendum sit, Multi sunt uocati &c. Deinde & illud Pauli, Quos uocauit, illos & iustificauit. Vocatici itaq; sumus, non operarij: in uocatione, nõ in opere, est nostra salus, cũ dicat Christus, Ego uos elegi, uos non elegistis me.

SVPERSCRIPTIO.

Omnibus

Scilicet scribo dilectis. Hoc dicit, ne quis sibi meritum fingat.

Vocatis sanctis.

Quasi dicat. Nõ operãtibus, qui se nõ fecerunt sanctos suis operibus, uerũ sancti facti sunt per Deũ. Sãcti ueri qui

Gratia uobis & pax.

Hæc duo ubiq; imprecatur. Nam non alijs indigemus præter hæc. Nam gratia fauor est, quo nobis benе uult Deus. Pax autem est tranquillitas cõscientiæ nostræ erga Deũ: hæc in Deo, illa in nobis est: habemus aũt ista à Deo patre, non iudice, qui factus est nobis per Christum pater. Gratiæ et pacis discrimen.

Et domino.

Hic uides quantum errarint, qui gratiam Dei suis meritis uoluerunt impetrare. Nam si gratia esset ex meritis, non esset gratia, ut patet Cap. 4. A Deo Nulla gratia ex meritis nostris.

patre nostro, & domino Iesu Christo, uenit ista gratia & pax, non ab ulla alia creatura, ut Philip. 4. Et pax Dei &c. Item Col. 3. Proinde Deo patris nomen adscribit, quia id nomen est maiestatis, quo omnis creatura terretur. Sed qui audit nomen patris, non terretur nomine Dei, sed magis prouocatur, ut Deum fiducialiter accedat. Siquidem pater is est, qui diligit filium. Deus nos dilexit, ut Ephes. 1. Ergo accedamus, & nihil nos terreat. Christo item nomē maiestatis est additum, nam dominum uocat. Idq; ideo factum, quia uidemus ipsum abiectū & humiliatum propter nos. Neq; illud nomē, in Christo, nos terret, quandoquidem scimus ipsum esse Dei patris nostri filium. Imò potius prouocamur, ut ipsum diligamus. Dominus est, quia regnum habet, in quo nos defendat contra Sathanam & mundum. Ergo recte gratiam & pacem precatur.

Deus cur pater dicatur.

Primum.

Exordium est, à gratulatione ductū, quod in omnibus Epistolis uides, nam hactenus suū officium commendauit, ut certi essemus, Verbū esse Dei, nō hominis, & missi à Deo, non Pseudoapostoli. Captat aūt beneuolentiā à sua persona, quādo dicit, se gratulari Romanis. Itē à Romanis, quādo dicit, fidē eorū ubiq; prædicari. Ideoq; & orare se pro eis aut, quod est officium ueri Episcopi.

Per Iesum.

Quoties Paulus sic loquitur, Christũ mediatorem facit, quare nõ opus est, ex uno atq; altero loco scripturæ urgere pontificatum Christi, cũ is in mille locis clarißime exprimatur. In talibus locis ubiq; Paulus ostendit nos nihil posse, nostra opera nihil esse. Vtinam Sophistæ id solum aduertissent, cur semper per Christum dicatur. Pontificatus Christi.

In toto mundo.

Vulgata est in scrip. hyperbole, Latine diceretur ubiq; q. d. quocunq; uenio, istic mihi de uestra fide dicitur. Itaq; hic iterum uides Episcopi ueri officiũ, non solum curantis, ut credant, sed ut quoq; progrediantur: ut quod prædicando nõ potest efficere, præstet oratione.

Testis.

Hic manifeste iurat Paulus, dum Deũ testẽ citat. Nobis uero nõ licet iurare, neq; per Deũ, neq; per ullam creaturam nostra caussa. Item nec contendere in udicio, iuxta dictũ Matth. 5. Et certum est, Christianos nõ pro se & suis contendere. Paulus uero & Christus, utẽ Christiani iurãt propter nos: quẽadmodũ & Deus in Veteri Testamento, iurauit per semet ipsum (nam maiorẽ se non habet) ut confirmentur cõscientiæ nostræ. Tanta est Dei misericordia, ut nõ solum promittat, sed & iuret nostra caussa, cum alterum satis esset. Hic Paulus iurat nostra caussa, ut credamus uerbo illius. Iurare in Scriptura quid sit

Spiritu meo.

Non elementis huius mundi, aut externis operibus, sed operibus quæ sequuntur internum spiritum. Nã sine illo, mera sunt hypocrisis. Spiritu Deum is colit, qui non sua quærit, sed gloriam Dei, & salutem proximi.

In Euangelio.

Prædicatores ueri qui.

Scilicet prædicando. Quia antea dixit se seruum Christi, qui est Dominus. Prædicatio fieri nõ potest sine externis: tamen is est cultus Dei in spiritu, cum scilicet non adultero Verbum, mea quærendo, sed tantum ueritatem illius annuncio. Quasi dicat Paulus. Sic Deus cor meum finxit, ut nil aliud possim prædicare, quàm Euangelium.

Mentionem faciam.

Orare quando debeamus

Id est, Coram Deo soleo etiã pro Romanis orare, ubi pro alijs oro. Oratio quam commendat scriptura, est desyderium cordis, non multiloquiũ. Desyderiũ pauperum exaudit Deus. Quare nemo uere orare potest, nisi urgeatur necessitate ad orandum. Quando sentis tua mala, tum non potes non orare, etiam dormiens & bibens. Et hoc est quãdo Christus iubet sine intermissione orare. Quod nescio, quomodo exposuerint quidam, nam clauem Dauidis non habuerunt, de horis statutis. Et bis pueri facti sunt, dum uoluerunt esse sapientes, hoc est, simul non intelligere,

gere, et simul negare uerba Christi. Huius orõnis et de syderij exemplũ uidere licet in captiuo: qui cũ sciat se laqueo debere perire, tamen perpetuo non cessat de syderare, ut liberetur, etiam quando dormit, sibi libertatem somniat aliquã. Sic itaq; sic adfectus es, semper oras, uidens præ oculis immminens periculũ. Sic Paulus semper orabat pro Romanis, quia semper illorum fidem prædicari audiebat.

Ad uos.

Contra Lib. Arb. hæc est sententia Pauli, qui nõ audebat proponere ut ueniret ad Romanos. Non curat hic suam bonam intentionem Paulus, sed in uoluntatem Dei respicit. Nulla enim intentio nostra est bona, nisi rectificata per Verbum Dei. Contra Lib. Arbitrium.

Vt impertiar.

Id est, ut prædicem uobis Euangelium, quo confirmemini, scilicet, in fide uestra, quam de uobis audio. Vides modestißime loqui Paulum, & tamen nimium à se dictum putat, quare addit correctionem Rhetoricam.

Communẽ capiã consolationẽ.

Quasi dicat: In hoc ueniam ad uos, ut mea fides uos consoletur, & me uestra: uel ut simul gaudeamus, audientes fidem nostram mutuam, uti solent Christiani. Verum aliud interim agebat Paulus in cor

de, quia timebat eos seductos per fiduciam operum, ut eos sic in ueram uiam reuocaret.

Proposueram.

Propositum nostrum nihil est, nisi uelit Deus, in cuius manu sunt omnia. Qua uero occasione tandem peruenerit Rhomam Paulus, Acta Apostolorum declarant. Sed ita agit Deus, non Paulus.

Fructum.

Scilicet Euangelij, idipsum prædicando inter uos.

Debitor sum.

Quia omnium Gentium sum Apostolus, ideo & in uos ius prædicandi habeo. Græci dicebantur sapiẽ tes & Philosophi, inter quos erãt & Romani. Barbari, etiam Iudæi erant, & aliæ nationes. Hæc declarat, cum dicit: Eruditis, per quos Græcos: rudibus, per quos Barbaros, intelligit. Non minus rustici ad Euangeliũ pertinent, quàm sapientes. Nõ minus abiecti, quàm qui magni habentur. Siquidem donum fidei non literarum est, sed Dei.

Ad omnes nationes fuit missus Paulus.

Quantum in me est.

Id est, non quod uires meæ possunt, sed quantũ mea permiserit uocatio, ut supra dixit: Volẽte Deo

Non me pudet.

Quãdo hactenus prædicaui alijs Gentibus, & uobis prædicabo, scio enim, quàm insignis res sit & præciosa Euangelium, tametsi carni periculosa uidea tur.

tur. Est autem hic totus locus attentionis, quo uideas, quàm rem grandem sit dicturus. Sed utinam hanc sententiam hodie ratam haberent nostri, qui persecutionem patiuntur propter Euangelium. Siquidem tanta res est, quæ explicari nō possit. Ideo exponit, dicēs.

Potentia Dei est.

Scilicet Euangelium. Tanta potentia Dei exercetur in cordibus nostris quādo credimus, quanta Christum suum suscitauit à mortuis. Quis igitur non uidet à ratione nostra fidem, & Euangelium non posse comprehendi, cum tamen interim somniemus quandam carnis libertatem: quando audimus prædicari Euangelium, putamus id esse in nostra potestate, sed non est. Est ergo Euangelium instrumentum quoddā, quo Deus salutem nostram in cordibus nostris operatur: Siquidem Deus per nihil aliud salutem operatur, quàm per Euangelium, hoc modo uetustatem nostram interficiendo. Euangeliū instrumentū est

Omni credenti.

Id est, corde suscipienti Euangelium, nam corde creditur ad iustitiam, non ore, aut alio membro, uel operibus. Non est igitur aliunde expectanda salus, quàm à Deo per Euangelium, quod mihi fit salus & potentia Dei, cum credo. Ergo filij maledictionis sunt & damnationis, qui non credant. Nulla salus, nisi per Euangelium.

Iudæo.

Exponit quid sit, credenti, ne quis se excuset, ut Iudæi, qui gloriabantur se semen Abrahæ esse, quasi Christo nihil opus habeant. Et Gentes, qui suas carnis iustitias & uirtutes iactabant. Ex hoc loco attentionis narrationem adgreditur, ex qua propositionem colligimus, Sola nos fide iustificari.

Iustitia enim Dei.

Hæc diligentißime sunt spectanda, & quo ordine omnia connectat. q d. Euangelium aperit nobis ueram iustitiam, qua nos Deus iustificat. Nõ ualent hic iustitiæ humanæ, quibus intenti sunt Hypocritæ & Gentes. Et olim semper fuit hæc iustitia incognita mundo, nisi quibus reuelata erat, ut Abrahamo, & cæteris. De hac Dauid sæpe: In tua iustitia libera me. Hac nihil est dulcius pijs: sed ea carent impij & iustiarij. Verũ cũ talia nos olim in Psalmis legeremus, abhorrebat ab ea lectione animus noster. Ideoq; certum est, uocabulũ iustitiæ, nunquàm eo tempore nos intellexisse, neq; etiam eam iustitiam nos habuisse.

Euangeliũ ueram aperit iustitiam.

Patefit

Dicit, non fit. q. d. Erat quidem illa iustitia ab æterno apud Deum, sed non cognoscebatur, nisi reuelata. Deinde ita patefit in cordibus nostris, ut intelligas eam indies in nobis augeri, & nõ statim perfecte illius nobis contingere cognitionem. In quo etiam ueram fidei rationem & naturam est cernere. Est autem

Vera iustitia indies augetur.

autem ea, ut subinde per Euangelium illa in nobis crescat, quod Paulus in Corinth. dixit: A gloria in gloriam, tanquàm à domini spiritu. Item in Ephes. 4 Donec crescamus in uirum perfectum. Item Psalm. De uirtute in uirtutem. Hæc omnia sunt contra saturos & crassos Christianos, qui se putant omnia adsecutos, cũ tamen piorũ sit semper sitire, ut Matth. 5. Ideo subiungit testimonium Prophetæ.

Iustus ex fide uiuet.

Non ex operibus, aut creaturis. Non est ergo fides quiddam ociosum in homine, sed ipsa uita, nunq̃ quiescens. Viuet igitur, ut dicit Propheta, qui Christum fide expectat. Perdetur is, qui in suis iustitijs confidit. Iustus ex fide uiuet.

Palam.

Quæ hactenus sunt dicta ad exordium pertinebant: Nunc, quod & erat faciendum, primum lege omnes homines damnat, dicens, & Iudæos & Gentes esse peccatores, atq; hoc agit in tribus primis capitibus. Nam necessario Paulus docturus, quæ esset uera iustitia, legem, id est, iram prædicat, cum dixerat: Euangelium est potentia Dei, & iustitia Dei per illud patefit. Quid aliud consequi oportebat, quàm omnibus hominibus Deum irasci, quia omnes uacui sunt iustitia Dei? Itaq; Euangelium cum prædicatur, primum iræ plenum est et indignationis, non potest Lex prædicat iram.

illud sustinere caro, quæ semper suas iustitias extollit & magnifacit: tum fieri nequit, ut non maxime odiat illa Euangelium & uoluntatem Dei, qua declarat, nihil esse, imò maledictum, & abhominationem, quicquid conatur. Aliâs enim non diceret Scriptura: In te benedicentur omnes cognationes terræ. Hoc ubi Apostolus absoluit, nempe morbi explicationem, statim remedium subijcit, scilicet per Christũ solum esse iustitiã. Sed diligenter uidere uerba Pauli oportet Lector, nam nihil is inutile adposuit. Nam si iustitia Dei patefit per Euangelium, ergo etiam ira. Nam sic alterũ alteri infertur. Iustitia enim Dei omnia damnat & iudicat in nobis. Sic itaq; Paulus uim legis declarat, ut uideamus nostrã paupertatẽ, atq; in ea euangelizemur. Sic Christus Matth. 5. legem interpretatur, non fert legẽ, ut quidam inepte ibi ex Christo legislatorẽ faciũt. Hunc ergo modũ prædicãdi obseruare debent Prædicatores, ut primũ nobis declarẽt quid à nobis exigat lex, non ferant legẽ, quando iam olim in cordibus nostris scripta est. Lex, bonũ cor à nobis requirit, atq; id natura nõ habemus: ergo statim ubi prædicatur Euangeliũ, cogimur uidere, quales simus, nempe filij iræ & perditionis.

Modus prædicandi.

De cœlo.

Per Euangeliũ iustitia Dei arguit nostram iniustitiam. Hæc autẽ peccati reuelatio contingit nobis tantum è

tum è cœlo. Vnde & Christus dicit: Spiritus sanctus arguet mundum de peccato. Hoc iudicium non ex humanis uiribus uenit: latro qui furtum fecit, non nouit radicem peccati, tametsi sciat furtum esse peccatum. Solus Spiritus sanctus nostram reuelat hypocrisim, non ratio humana.

Qui ueritatem.

Veritas ea est, quod agnoscant quædam de Deo. Item sciunt quid faciendũ sit, quid omittendum in moribus, illam inquam ueritatem prætereunt, & non uenerantur Deum timore & fiducia in ipsum, sed suam iniustitiã, id est, quicquid est infidelitatis ipsorum, hoc loco ueritatis honorant, faciuntq; ex suo peccato & ignominia Deum, & ex Deo peccatũ. Hoc uitij omnibus innatũ est hominibus, nec liberantur ab eo, nisi per Spiritum sanctum. Veritas quid.

Quod de Deo.

Hic nõ accusantur à Scriptura quod non cognorint mysteria Trinitatis, itẽ rationes chororũ Angelicorũ, sed quod illud quod de Deo potest cognosci, neglexerint. Videbant opera Dei, uices temporũ, cœlũ dare pluuiã, Solem & Lunã splendorẽ suum. Item reliqua innumera beneficia, & quod ipse nos fecerit, non nos, ut inquit Psalm. Hæc omnia præteribant, ex quibus Deum potuissent cognoscere, ac deinde uenerari. Et exponit id Paulus in sequentibus.

Patefecit.

Scilicet, per opera. Quæ ubiq; iubet Scriptura nos intelligere & contemplari. Vide totum Psalmũ: Bonum est confidere &c.

Siquidem inuisibilia.

Deus quomodo inuisibilis.

Id est, res illius Dei inuisibiles, nempe diuinitatẽ & illius potentiam, quas in Deo nunquàm uidere possumus, ut Iohan. 1. Deũ nemo uidit unquam. In operibus autem & creaturis uidetur.

A creatione mundi.

Videtur Deus per opera.

Id est, à condito mundo. Semper Deus per opera potuit intelligi, non plus fuit cognitus post legem latam, quàm ante legem. Sed uidere per opera potuerunt, glorificare non potuerunt, ut infra Cap. 3. Egent gloria Dei. Sed hoc ipsum etiam quod uidere potuerunt, contemptum est ab eis, per stultam sapiẽtiam ipsorum: & obscuratum est insipiens cor eorũ, ita ut dicat insipiens in corde suo, nõ est Deus, dum nemo intelligit aut requirit Deum, aut facit bonum.

Vt sint inexcusabiles

Scilicet illi, quibus Deus ista reuelauit, & ob oculos posuit: quia cum Deum cognorint, scilicet, ex operibus, hæc de lege naturæ intelliguntur. Nam certum est ex Paulo, & alijs Apostolis, ut uides in Acti. Gentes Deum cognouisse. Illud autem non probabant ex sacris Scripturis Apostoli, quia eas nesciebant Gentes, nam illis non credebant.

Non ut Deum.

Id est, non sisi sunt Deo. Iste est unicus cultus, & honor Dei, ut sciam unum tantum esse Deum (etiam si legem, aut Euangelium, non legerim, aut non audierim) quem glorificem, nõ illis aut alijs operibus, sed fide: quomodo? ut credam me omnia ex illius manibus accepisse, & accepturum. Idq; unicum requirit à nobis Deus, ut hoc solo simus grati pro beneficijs suis nobis collatis, quemadmodũ uides Act. 14. Fecit cœlũ &c. ubi de creatione loquitur. Itẽ Act. 17. insignis est locus de mundi creatione, quæ erat prædicanda Gentibus, cum Scripturis non crederent. Et profecto nisi Gentes Deum cognouissent, non dixissent, Iouis omnia plena, ut in Arato & Vergilio uides. Verus & unicus cultus Dei

Frustrati sunt.

Ecce quàm bonæ sint nostræ cogitationes, ubi à Deo derelinquimur: quisq; fingit sibi Deum, somniat quod sibi uidetur de illo. Sed illud cogitare, nihil aliud est, quàm in densissimis tenebris, sursum ac deorsum currere, nihilq; uidere quid agas: sic fit, ut negligamus ea, etiã quæ natura nobis præmonstrantur. Hæc excæcatio est prima pœna peccati, & contemptus Dei. Altera est horrenda dictu, cum Deus nos nobis relinquit in fœdissimis operibus erga proximum. Cogitationes nostræ uanæ.

Mutarunt gloriam.

Hic uides Idololatriã ſtatim eſſe comitem excæcationis: quomodo uarijs imaginibus coluerint Gentes Deos, declarant hiſtoriæ, item Prophetæ.

Quapropter.

Deus iuſtus eſt iudex, ut ipſe ſtatim ubi effinxerimus nobis in corde noſtro Idolum, cui placeant noſtra ſtercoria opera, (ſicut Monachi cum Blattis & Cappis, Gentes cũ ſuis talpis & anſeribus fecerũt,) puniat peccatum peccato, iuſto iudicio. Nam cum in peccatum aliquod manifeſtum & craſſum incidimus, nihil certius eſſe nobis debet, quàm hoc peccatũ fieri propter ſecretius aliud peccatum, quod non uides. Terreat igitur nos noſtra uita, in qua nihil aliud cernimus, quàm craßißima flagitia: hæc ſint nobis indicia aliorũ maiorum peccatorum, quæ non poſſumus uidere. Si igitur etiam peccatum illud manifeſte craſſum non agnouerimus, Væ nobis, certe actum eſt de nobis. Si autem agnouerimus, & pœnitentia fuerimus ducti, ſalua ſunt omnia, ſiquidem potens eſt Deus ex ſtercore aurum facere.

Noſtra uita, nil niſi peccatum.

Cordium ſuorum.

Horrendum illud eſt, non dicit per Sathanã tradidit, ſed per illud quod iam in corde habẽt, quod grauißimum eſt periculum. Contra quod et oramus: Et ne nos inducas in tentationem.

In immunditiam.

Hanc poſt exponit quæ ſit.

Veritatem.

Id est, agnouerunt unum Deum, & beneficia eius in creaturis, quem solum coli oportebat, sed illi in Idola conuerterunt, & mendaces cultus: ut nos quoq; fecimus, qui pro iustitia fidei, iustitiam operum, & pro sana doctrina, doctrinam dæmoniorum, accepimus. CONDITA. Id est, creaturas. VSVM. Scilicet coeundi. PRAEMIVM. Quia tradidit eos in concupiscentias. NON PROBAVERVNT. Id est, non uidebatur eis bonum. AGNOSCERENT. Quod licuisset ex operibus Dei. IN REPROBAM. Id est, contraria de Deo sentientem.

Omni uersutia,

Plura & pauciora hic potuissent enumerari, sed hæc certis numeris non debent adstringi.

Qui cum Dei iustitiam.

Hæc iterum de lege naturæ intelligi oportet.

Assentiuntur.

Perstringit quarundam Gentium hypocrisim, qui tamen in speciem iusti uideri potuerint.

Finis primi capitis.

CAP. II.

SIcut superiori capite ostendit, omnes Gentes esse peccatores, & crassissimos quidem, ita & hoc capite Iudæos peccatores declarat. Et ne quid hæreamus in nominibus, fiantq; obscuriora omnia, diligenter obseruandum est, quid uocabulo Gentium & Iudæorum sibi Paulus uelit, ne quis ita sentiat, & dicat: Non sum Iudæus, neq; Gentilis, ergo quæ hic scribũtur, ad me non pertinent. Itaq; Gentes sunt manifesti peccatores in Scrip. ut qui sciũt se scortatores, publicanos, meretrices, aliisq; obnoxios peccatis: quemadmodum in Euangelio publicanos & meretrices legimus: hi non possunt negare se esse peccatores, neq; negant unquàm. Nomine uero Iudæorum, ueniunt ij, quos Iustitiarios uocamus, à iustitijs carnis, qui olim Iudæi & hypocritæ uocabantur: ij inquam nolunt esse, aut dici peccatores, quanquàm omnibus peccatis sint obnoxij. Et quemadmodum Iudæi omnia contra impios in Scripturis dicta, in Gentes transferebant, sic nostri hodie in speciem probi & sancti, in alios torquent scripturas. Et talium in primis est iudicare alios. Nam hic fructus ex eo prodit, quod putant se iustos. Hi audent dicere coram Deo & hominibus: Non sum sicut cæteri hominum, id est, non sum scortator, non fur, non homicida: cum interim cor ipsorum plenum sit infidelitate, & lingua blasphema:

Quid uocabulo Gentiũ & Iudæorũ sibi uelit Paulus.

Nostri Iudæi qui sint.

phema: Hoc est trabem habere in oculo, & eam non uidere: festucam uero in alio statim consyderare. Sed uide in qua damnatione sint tales. Paulus eis cor durum, & pœnitere nescium attribuit: Nam difficulter cõuertuntur ad gratiam: facilius crassi peccatores, qui non ita tument suis iustitijs: ut in Phariseo apud Lucam uides. Idcirco rectius sperandum de ijs, de quibus superiori cap. dixit Paulus, quàm de illis. Nam ij Euangelium audunt, contra illi, tantum sua iustitia fidunt. Hinc uides diuersum iudicium Dei & mundi: Nam mundus de iustitiarijs sic iudicat. Esto, quod sint peccatores, tamen non tam magni, ut palam impij, id est, scortatores, homicidæ &c. Contra Deus, maximos eos peccatores iudicat. Itaq; solus Spiritus sanctus arguit illos, in speciem probos. Nolunt credere ex uerbo Euangelij esse salutem, ideoq; pereũt iusto iudicio Dei. Sic igitur ex hoc capite clarum fiet, omnes homines esse peccatores.

Diuersum iudicium Dei et mundi.

Quapropter.

Hæc non solum ad literam de Iudæis accipienda sunt, uerum de omnibus hominibus, qui faciles sunt ad damnandum & iudicandum alios, tamen præcipue hæc de Iudæis dicuntur. Sed hæc quomodo cohærent cum superioribus, cum inferantur ad illa? Optimo ordine. Nam ubi hominum impietatẽ descripsit, mox pœnam eiusdem subiecit: deinde & qui seque=

rentur fructus: & tandem concludit, Qui cum Dei iustitiam ex lege naturæ, uel ex conscientia naturali nouerint, scilicet, furtum facere, occidere proximũ, falsum testimonium, esse malũ. At unde nouissent, nisi esset aliqua naturalis cõscientia, quæ dictaret ista esse mala, & addidit: Non solum &c. quo accusauit non solum eos qui in manifesto huiusmodi scelera perpetrarent, sed quibus talia placerent in corde, & ijs in corde delectantur, & uolunt uocari boni uiri, & sunt in speciẽ tales, qualia sunt omnia corda hominũ, nisi gratia Spiritussancti liberentur: aut manifeste hæc faciunt, aut tantũ in corde, id quod est corã Deo malefacere. Sed & nõ aliter homines iudicant, ut si quis proditorũ, qui in animo statuerat prodere ciuitatẽ, ante proditionẽ deprehensus fuerit: nonne dicetur prodidisse? nam animo & uoluntate id fecisse conuincitur, is profecto damnabitur mortis sententia. Cũ igitur etiam homines ita iudicent, quid de Deo dicemus, qui scrutatur corda, qui iudex est & testis eorũ operũ, quæ corde fiunt? Contra, si etiã homicidiũ feceris, non uoluntate, non adest opus cordis, itaq; id nõ imputatur apud Deũ, neq; apud homines: si iuste utiq; iudicare uoluerim, illud externũ opus sic manufactũ, non est opus, quia corde non feci sti, sed opus ĩternũ cordis, etiã apud hoĩes tibi imputatur, ut iã de proditiõe dixi. Ergo oẽs hoĩes sunt tales pctõres, etiãsi in speciẽ talia nõ uideantur facere: Vt Socrates Camillus, Cato, ubi spiritu Dei non illuminantur.

Deus iudicat animũ & uoluntatem nostram.

Quàm sæpe Cicero egerit cõtra cõscientiã, testantur eius scripta. Sic Philosophi alij non ulti sunt iniurias, sed à cupiditate uindictæ non fuerunt liberi. Itaq; inquit, qui adsentiuntur tantũ, & non faciunt externe, isti quoq; sunt obnoxij morti. Sunt autẽ in hoc numero omnes homines: Id faciunt Philosophi, faciunt & Iudæi, nã utriq; in speciẽ boni uideri uolunt, & alios iudicare. Ideo dicit: O homo quisquis es, id est, siue ex Iudæis aut Gentibus, qui bonus in speciẽ adparres, hypocrita es, bonus diceris, iudicas alios, sed Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum. Nisi putes te posse fallere Deum.

Eadem enim tu facis.

Scilicet corde, nã adsentiris, ut supra dictũ est. Sed nõ potest perpetuo latere hypocrisis, quin se prodat opere externo, ut est nũc uidere in Monachis, quorũ etiã uita in prouerbiũ abijt, et pueri in plateis clamant. Hypocrisis diu se non latet.

Scimus autem.

scilicet, uel naturali conscientia, uel lege scripta, nemo hoc ignorat, siue sit ex Iudæis, siue ex Gẽtibus.

Secundum ueritatem.

Id est, quod Deus alio utatur iudicio, cor intuetur, licet non eadẽ facis coram hominibus, tamen coram Deo, ideo reus est. EADEM. Scilicet corde.

Suffugies.

Vt maxime suffugias iudiciũ humanum, & te talẽ non agnoscant homines. Vide igitur quibus uerbis

describat sanctos illos homines, quid illis tribuat, in pœnitentiam cordis, & qui non possint resipiscere.

Diuitias.

Id est, abundantiam bonitatis, id est, quod tam benigne nobiscum agat. Toleran. Id est, quod suffert peccata nostra. Longani. Quod nõ statim punit.

Ignorans.

Ignorant Deum, qui putant se Deo proximos, et alios abiectos.

Ecce ignorantiam Dei illis adscribit, qui putant se Deo proximos, & alios abiectos: Iuxta illud Psal. 13. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Item tribuit illis contemptum & superbiam, nam contemnunt has diuitias, quas peccatores & meretrices suscipiunt & admirantur.

Pœnitentiam.

Vt agnoscas te habere cor, quod non timeat Deũ, non seruet legem, quæ dicit: Dilige Deum & proximum ex corde, sed adscribis eam externis obseruantijs, & gloriaris quasi serues.

Colligis tibiipsi iram.

Id est, iudicium Dei facis tibi semper maius, tua ficta sanctitate & hypocrisi: cum interim alij peccatores suscipiant Euangelium, & à iudicio Dei liberentur.

Patefiet.

Quod

Quod nunc abſconditum eſt à mundo: qui ſuperiori Cap. deſcribuntur, à mundo iudicari poſſunt, quis enim tales non diceret malos? Sed de his iudicium eſt abſconditum.

Qui redditurus.

Scripturarum ignari huiuſmodi locos arripiunt, & uno uerſiculo uolunt pugnare contra totam Scripturam, & hic contra ſcopum totius Epiſtolæ, non uidentes præcedentia & ſequentia, dicuntq; : Ecce hic locus confirmat, ſalutem eſſe ex bonis operibus, clamant, intonant, uociferantur: Ergo fides non iuſtificat, quia & in Pſalmo ſcriptum eſt, Reddet unicuiq; ſecundum opera ſua. O cæcos homines, qui nõ uident fidelẽ facere bona opera, & hunc ſaluari propter fidem: infidelem uero mala, & hunc damnari propter infidelitatem. Spiritus Dei regnans in cordibus noſtris facit bona opera, reliqua ſine ſpiritu Dei ſunt impia, Omnis enim plantatio, quam non plantauit pater cœleſtis, eradicabitur. Porrò, dum ſumus in carne, illa opera tamen pura eſſe non poſſunt propter carnem, quare ne per illa quidem iuſtificari poſſemus. Itaq; ex fide tantum eſt iuſtitia, nõ ex operibus, quæ teſtimoniũ ſolũ ſunt pij & fidelis cordis.

Quicquid fit ſine ſpũ Dei, eſt impium.

His quidem.

Diſtributio eſt, aliquibus eſt redditurus uitam. quibus?

Qui perseuerantes.

Quod nemo potest facere, nisi fidelis, hypocrita non potest impietatem diu cælare, & pertinet hoc uocabulum, perseuerantes, ad fidem.

Quærunt.

Scilicet à Deo, id quod quoq; est fidei: alioqui quid carnalius dici posset? cum Scriptura hoc prohibeat, & uult ut Dei gloriam quæramus. HIS. *Id est, alijs, mutat hic figurate orationem.*

Gloriam Dei debemus quærere.

Contentiosi.

Qui contendunt contra ueritatem, non solum coram hominibus, sed etiam in corde, nihil enim certi possunt apud se de ueritate constituere, fluctuant & impelluntur ueluti undæ, cogitationes cordis eorum.

Qui ueritati.

Scilicet Dei, quæ solius Dei est. Nam omnis homo mendax. Sic enim semper apud se disceptant, forte uerũ est, forte non, quærunt quid obiectent ueritati.

Iniustitiæ.

Prudens hic Paulus abstinet à uocabulis fidei & infidelitatis, at per iniustitiã, infidelitatem intelligit.

Indignatio.

Scilicet Dei, hæc duo in Deo sunt, sed anxietas & afflictio in nobis. PERPETRANTIS. *Scilicet animo, & ex corde.*

Iudæi

Iudæi.

Non hic differentiam facit inter Iudæos & Græcos, neq; his priores, illos posteriores, ut exponit mox. GLORIA. Scilicet à Deo.

Operanti.

Ex puro corde, alioqui non potest esse bonum opus, id quod uides per totam Epistolam. Nam quicquid non est ex fide, peccatum est, Rom. 14.

Non est personarum.

Exponit quod ante dixerat, Iudæo primum simul & Græco. Iudæum non ideo saluat, quia Iudæus est: neq; Græcum aut aliquem ex Gentibus ideo damnat, quia ex Gentibus est. Sed si Gentilis seruat legem, saluatur: si Iudæus est trænsgressor legis, damnatur. Nullus autem hominum unquam seruauit legem ex suis uiribus, ut Petrus in Actibus, Neq; nos, neq; patres nostri potuerunt portare onus legis. Hypocritæ cum respiciant tantum in externa opera, decipiuntur, putant se legem implere, cum nihil minus faciant.

Gentilis si seruat legẽ, saluatur.

Quicunq;.

Hic aufert Iudæis fiduciam legis scriptæ, nam iactabant se habere legem scriptam, ut nos hodie de Euangelio. At ex hoc nulla est iustificatio quod prædicatur Verbum, nisi corde arripiamus. Iudæi dicere potuerunt, Non fecit taliter omni nationi &c.

Qui annunciat Verbum suum Iacob &c. Sicq; contendebant Gentes: et fuerunt Romæ propter hæc discordes inter se Christiani ex Iudæis & Gentibus: dicebant illi, Ex nostro sanguine est Christus natus: hæ contra, Vos Messiam occidistis, non recepistis eũ qui missus erat uobis, ergo Deus nos Gentes recepit in gratiam. Itaq; ut æquet Gentes Iudæis, dicit, tam impij sunt Iudæi in lege scripta, quàm sunt Gentes in lege naturali. Sicut illæ naturalem uel legem cõscientiæ non seruarunt, sic nec isti legẽ scriptã. Duplex itaq; est lex, naturalis & scripta. Naturalis, est ipsa cõscientia, quæ est in omnibus hominibus, & Iudæis & Gentibus, nisi quod eam homines non uideant, propter eam excæcationem, de qua dixit superiori Cap. Lex uero scripta est, quæ data est per Mosen, in hoc ut innouaretur lex naturalis in hominibus. Siquidem eadem est cum illa, utraq; docet colendum Deum, et non lædendum proximum. Erat lex naturalis oblitterata per malitiam in cordibus hominum, ergo Deus uoluit eam rursus inculcare per Mosen. Dicit itaq;, Sicut lex naturalis non facit sanctos, sic nec lex scripta, sed seruata. Concludit igitur: Idem iudicium est super Gentes & Iudæos, utriq; sunt impij, & contemptores uoluntatis diuinæ.

Lex est duplex.

Peribunt:

Scilicet sine lege scripta, habent conscientiam quæ eos iudicat & arguit.

In lege

In lege.

Id est, Iudæi, quibus data est lex, iudicabuntur per eam legem: est enim Moses qui ipsos accusat. Excæcabat eadem opinio Gentes & Iudæos, Gentes dicebant, qui benefacit, bonus est, sic & iudæi. Sed interim nõ intelligebant, quæ essent bona opera, quod uidere potuissent, si nõ fuissent excæcati, Nempe se non amare legem, sed omnia facere quodam fastidio & odio cordis aut amore sui. Iudæi iudicabuntur per Mosen.

Qui audiunt.

De externo auditu intellige, prædicatur eis lex, legunt, sed frustra. Aliâs sæpe, audire, in scripturis credere est, ut Audi Israel &c. FACTIS. Id est, operibus.

Legem.

Id est, id qd' lex requirit, nempe, ne cõcupiscãt, id est, ne scortentur corde, bene uelint proximo. Uiua illa sunt facta Christianorum, siquidem sunt ex uirtute Spiritussancti: facta hypocritarum sunt mortua, id est, in corde talia non sunt, qualia foris adparent. Phariseus in Luca, non est occisor foris, uerũ in corde omnes homines occidit: non sum, inquit, ut cæteri &c. Huiusmodi sententijs abutuntur stulti interpretes pro sua libidine contra Scripturam. Opera hypocritarum mortua.

Nam cum Gentes.

Quidam de Gentibus conuersis ad Christum, hæc

intelligi uolunt, sed simplicius est, si conditione dictū intelligas, utpote, Nam cum Gentes fecerint &c. id est, si facerent Gentes ex naturali lege, ea quæ sunt legis scriptæ: sed quando faciunt? nunquàm: conscientiam habent quod reuereri debeant Deum, non facere malum. At ubi faciunt mala uel bona, excusat eas uel accusat conscientia eorum: habent conscientiam bonam uel malam, secundum quod faciunt. Itaq; hæc lex naturalis, id est, conscientia, est in omnibus hominibus, ut possint uidere quæ sint mala, quæ bona, aut facere habent conscientiam in quibusdam se benefeciſſe, in quibusdam male.

Conscientia docet, quæ nã Deo debeamus.

Quæ legem.

Scilicet scriptam. Sententia est, uos Iudæi putatis uos præstare Gentibus propter legem, an ignoratis apud Deum non esse contentionem de lege scripta, uel non scripta, sed impleta? Si aliquis Gentium impleat legem quam mandauit Deus, nonne melior erit Iudæo non faciente. Itaq; nihil prodest lex scripta, nisi sit impleta.

Implere legẽ.

Natura.

Id est, naturali lege, habent enim conscientiam, quæ dictat talia faciẽda uel omittẽda, quæ lex scripta.

Sibi sunt lex,

Id est, per conscientiam suam, sua corda habent pro lege. AVDIVNT. Scilicet implendo uel negligendo.

Simul attestante conscientia.

Scilicet eorum quæ dictat quædam esse mala, quædam bona. ACCVSANTIBVS. *Scilicet, si quid mali fecerint.*

Excusantibus.

Si quid recte fecerint, id est quod sibi uellent fieri: nō dico coram hominibus, id enim est hypocrisis, sed coram Deo. IVXTA EVANGELII *mei prædicationem, id enim reuelat peccatum, cum sit iudicū Spiritus sancti.* PER CHRISTVM. *Scilicet, qui erit iudex.*

Ecce tu Iudæus.

Non solum hoc agit, ut omnes homines peccatores esse probet, sed, ne excusationem quidem habere Gentes: excusari nequeunt, cum dicant, Legem non habemus. Imò, ut in primo Capite dixit, Legem habent naturæ, potuerunt ex operibus & creaturis cognoscere conditorem: cognouerunt igitur, sed non sicut Deum *glorificauerunt, itaq; stulti facti, ad Idololatriam defecerunt, & creaturas pro* Deo *adorauerūt. In hanc cæcitatē & alia uitia sunt lapsi, mansit nihilominus in eis cōsciētia, quæ talia dānaut, ergo sui iudices fuerūt, ut uides ī fine. 1. cap. Qui cū norint* Dei *iustitiā &c. Præterea neq; Iudæi habēt excusationē,*

Omnes peccatores sumus.

quia propter legem naturæ habent legem ſcriptam, ut grauius damnentur. Itaq; ſententia eſt Pauli, quod neq; qui in manifeſto ſunt peccatores, neq; illi qui boni uiri ſunt, & in ſpeciem ſancti, ſunt excuſabiles, quia nemo habet cor mundum. Sed cum hæc Paulus de hypocritis dixerit, putabant Iudæi non de ſe dictum: ideoq; iam manifeſtius loquitur, dicens: Ecce tu Iudæus uis dici, uir probus & ſanctus haberi ab omnibus, gloriaris in Deo, ſed non ex fide in corde: quod unum commendat Scriptura, quicquid agis, id eſt hypocriſis, ut maxime bona ab hominibus iudicentur, alium doces, & teipſum non doces &c. Sicut nos hodie Euangelium in ore habemus, alios uolumus docere, at in corde ipſi nihil habemus: Væ noſtræ hypocriſi, Iudæum eſſe aut Chriſtianum, eſt corde confiteri Chriſtum, non ore tantum. Hinc Martyres & Confeſſores dicti ſunt, quicunq; uere Chriſtum ſunt confeſſi. Tametſi in Papiſtico illo Catalogo Sanctorum non idem eſſe uideantur.

Euangelũ ſolũmodo i ore habemus.

Acquieſcis.

Id eſt, applaudis tibiipſi quod acceperis legem ſcriptam. GLORIARIS. Quaſi ſis expopulo Dei.

Voluntatem.

Per literam, dicere poteſ, hoc placet Deo, hoc non placet.

Laudas

Laudas eximia.

Id est, ea quæ bona sunt. Vnde hoc nosti? quia institutus es in Mose & lege. CONFIDISQVE. Non dico quod es. CAECORVM. Id est, ignorantium.

Lumen in tenebris.

Id est, eorum qui errant, non nouerunt Deum, ueritatem &c. ERVDITOREM. Copia est in ijs uerbis.

Habentem.

Id est, qui habeat. PER LEGEM. i. scriptura sancta, in qua nihil non adsecutũ te putas. Hæc omnia secundum affectũ illorum hominum in speciem sanctorum locutus est. DOCES. Scilicet ex lege, scripturis sanctis. TEIPSVM. Id est, ea ipsa quæ doces, non imples.

Furaris.

Id est, in corde cõcupiscens aliena, ut in. 7. Cap. uides. Loquitur uulgaribus uocabulis de peccatis, abstinet interim à uocabulis, pietatis & impietatis, usq; in suum locum. Gentes dicebant, Bonus uir est, qui non furatur, non facit malum &c. Iudæi, Bonus uir est, qui facit bona opera: Aliter uero Spiritussanctus, qui non curat mores istos philosophicos nec hypocrisin sanctulorum: ibi est peccatum, ubi mundus putat esse sanctitatem: ideoq; hic dicit, tu=

Hypocrisis maximũ peccatum.

tas te non esse furem, cum tamen sis fur.

Committis.

Scilicet corde, ut Christus Matth. 5. interpretatur, Qui uidet mulierem ad concupiscendum. Quis illorum est, qui hodie uoluerunt esse castißimi, qui non hic peccarit? Hic, si possunt nostri Monachi & Monachæ, defendant suam castitatem, nisi ipse Christus & Paulus sic interpretaretur, nemo posset id esse adulterium credere, quod in corde committitur.

Sacrilegium admittis.

Sacrilegium quid.

Furaris Deo suum honorem, nam sacrilegium est furto auferre rem sacram. Est autem sacratißima res honor Dei, quem Iusticiarij sibi arrogant, tribuentes iustitiam suis operibus. Quod potest esse maius sacrilegium? Gloria & honor iustificationis soli Deo debetur, non nostris uiribus aut meritis. Nam dixit in Propheta, Gloriam meam alteri non dabo. O impios Hypocritas, qui externa Idola, & Gentes Idololatras execrantur, interim tamē, quod maximum & sanctißimum est in Deo, sibi arrogant: Christus uoluit Matth. 23. ut tantum unum magistrum agnosceremus, Quid igitur stulti nobis sumimus?

De lege.

Id est, de hoc tibi places, quod habes legem.

Dehonestas.

Id est,

Id est, transgrederis legem. Tu dicis, Gentes sunt maledictæ, quia non habent legem: At interim, tu hypocrita, non uides quod ipse sis transgressor legis. Quicunq; enim non eruduntur spiritu, non possunt nisi crassa peccata cernere: hypocritarum peccata latent & absconduntur in eorum ipsorum damnatione, non uident infidelitatem esse peccatum, & soli Deo fidendum, nesciunt: qui hoc non uident, non uident odium & inuidiam quo laborant, nec uident concupiscentiam esse peccatum. Somniant interim sibi iusticiam ex suis operibus quæ faciunt. Sunt igitur deteriores Gentibus, contemptores sunt & irrisores nominis Dei in cordibus suis, ut Psalm. Dixit insipiens &c. Indicat, hæc quia manifesta sunt, non libet pluribus persequi.

Qui non eruduntur spiritu, nil nisi peccata cernunt.

Nam nomen Dei.

Vides Paulum in hoc Cap. de occulta impietate & ficta sanctitate loqui, propter quam nemo male audit inter homines, sicut hactenus in Monachis experti sumus, nemo nõ rectißime de ipsis sensit. Quid ergo dicemus ad Paulum, cum illam occultam hypocrisin non iudicet mundus? Respondeo. Ista sanctitas simulata, non potest se continere, quin aliquando prodat se suis fructibus: sicut hodie nemo non habet in ore Monachos, nemo non ridet eorum sanctitatem, reuelata est iam ignominia huius meretricis, ut & pueri in plateis ipsam rideant uulgatribus

Ficta sanctitas.

quibuſdam cantilenis: quod & accidit Iudæis, quem admodum Prophetæ teſtantur. Eſt uero hic locus ex Ezechielis. 36. deſumptus, tametſi quidam uelint ex Eſaiæ. 52. ipſum prolatum, ubi deſcribuntur Gentium irriſiones, & uerba quædam mimitica, quibus amarulente contra Iudæos utebantur. Nam cum ſpeciem pietatis prætexebant, & pia docerent, tamen impia quædam & ſcelerata Gentes in ipſis uidebant, quæ mala eſſe iudicabant lege naturali. Sic autem habet Ezech. Polluerunt nomẽ ſanctũ meum, cum diceretur de eis, populus Domini iſte eſt. Ita & uſura, luxus, auaritia, tyrannis, odia, inuidiæ, etiã mundo prodiderunt illam fictam ſanctitatem Papiſticorũ Monachorum & Pontificũ: hoc ergo eſt blaſphemari nomen Dei in Gentibus. Caueamus & nos hodie hocipſum, qui maxime uolumus uideri Euangelici, ut non intus lateat ſordidiſſima ſentina omniũ uitiorũ.

Polluere nomen Dei.

Nam circunciſio.

Iam exponit quod dixit, quod externa ſanctitas nihil ſit, ſine iuſtitia & ſanctitate cordis: ubi illa eſt, ibi & externa ſunt ſancta: ſine hac, omnia ſunt hypocriſis maledicta. Ergo hic eis ſuperciliũ detrahit Paulus, dicens: O Iudæi, nihil prodeſt ueſtra circunciſio externa, ſine circunciſione cordis, in corde ſeruatur lex, non externis ſignis. Quemadmodum & baptiſmus inutilis eſt, niſi credas in Chriſtum te regenerantem &

Circunciſio externa nihil prodeſt.

tem & abluentem igni & Spiritusancto, nam etiam baptismus aquæ, est baptismus Christi. Prodest circuncisio, & illam magnifacio, sed absq; re illam habere quid prodest?

Transgressor.

Id est, si legem in corde non seruaris. CIRCVNCISIO TVA. Scilicet, quæ in cute est.

In præputium.

Id est, nihil est coram Deo, perinde est, ac si esses Gentilis.

Ergo.

Hoc est, quod supra dixit, nam cum Gentes quæ legem &c. id est, si Ethnicus dilexerit proximum, & fecerit ea quæ mandat lex, is iustus coram Deo reputabitur. Non tamen ex ijs locis conuinces, Gentes naturali lege, facere posse legem, & consequi iustificationem, quæ ex solo Christo est. Sic in Euangelio dicit Christus: Si uis uitam ingredi &c. Non dicit, quod possit seruare mandata &c. Iustificatio nõ cõsequitur lege naturali.

Imputabitur.

Id est, habebitur coram Deo pro uero Iudæo.

Et iudicabit.

Periphrasis est Gentilis, eius qui non est ex carne Abrahæ natus. SI LEGEM SERVA. Ia das muß da bey seyn.

Iudicabit.

Id est, damnabit te. PER LITERAM. Qui in ipsa litera es transgressor, nam non habes in corde tuo quod litera exigit, lex igitur erit tibi in dã nationẽ, quæ debebat esse in salutem. Sic omnẽ fiduciã aufert à sanctulis, ut cognoscant se habere cor impurum. Sic Christus de regina Austri loquitur.

Iudæus.

Coram Deo iustus est, non Iudæus coram mundo. Multi clamant, Domine Domine, sed in corde non agnoscũt Deũ patrẽ. Iudæus, cõfitentem significat, non labijs, sed corde confiteamur nomen Domini. IN MANIFESTO. In cute corã hominibus.

Iudæus confitentem signi ficat.

In occulto.

Id est, corde per fidẽ: qui cõfitetur in corde Christũ, saluus erit. Rom. 10. Itaq; Iudæi nõ intelligebãt uoluntatem Dei in circuncisione, quam tamẽ Moses in Deuteronomio interpretatus est, dicebat: Circuncidite præputia cordium uestrorum. Et Hieremias, Incredulos, incircuncisos adpellauit.

Non litera.

Quæ est omne quod foris agi potest: Spũs aũt est motio Dei quæ uiuit in corde, qui uere circũcidit cor: & hanc circuncisionẽ hoĩes non uident, non est ergo regnũ Dei in obseruatiõibus externis & elemẽtis mũdi. Idcirco falluntur, qui Christianũ ab externis iudicant.

eant. Constat Deo iustitia uera, nõ hoĩbus, & Deus illã laudat & probat, nõ mũdus, qui totus cõtra eam insanit, quẽadmodũ hodie uidemus, nã nihil est ipsi Belial cũ Christo filio æterno Dei, qui est filius lucis.

CAP. III.

Hæc parerga sunt, & digressio quædã, in qua obiectioni impiorũ respondet. Ex prædictis enim aliquis potuisset inferre, Si Gentes æquãtur Iudæis, ergo nihil ipsi habent prærogatiui præ illis, cũ Deus nõ fecerit taliter omni nationi, elegit eos in sacerdotiũ regale, & peculiariter eis cõmisit Verbũ, igitur aut tu impie doces, aut omnis Scriptura, quæ præfert Iudæos Gentibus, est mendax. His respondet Paulus. ps 147.

Quæ utilitas?

Scilicet præ Gentibus. MVLTVM. Respõdet ad obiecta. Primũ, inquit, eis promissiões diuiæ cõmissæ sũt: magna hæc ẽ gratia, quã sæpe Prophetæ decãtãt, quæ olim Iudæis ostensa est, ut hodie nobis per Euangeliũ. Quia nõ potest frustra Verbũ Dei emitti, Esa. 55. ut maxime nõ oẽs illud suscipiãt, et quẽadmodũ noctu in tenebris nemo uidet, nisi ad candelã accensam. Ita omnes nihil uidemus sine Verbo Dei, quod uera est lucerna: et sicut lucerna nõ omnibus est utilis, utpote somnolentis & cæcis, sed solũ euigilantibus: Sic Verbũ Dei excæcatis et cessatoribus nihil prodest, sed tantũ ijs qui lampadibus accensis uocẽ sponsi expectant. Verbum Dei fruſtra nõ potest emitti.

Non ferunt, ne hodie quidem Iudæi & hypocritæ, ut sibi conferantur meretrices & publicani, ut maxime sexcenties dicant, Mea culpa, Mea maxima culpa. Indignantur, rumpi uolunt quoties audiunt, Meretrices & publicani, præcedent uos in regno Dei. Pertinet autem proprie ad scopum huius Epistolæ, quod Paulus Iudæos Gentibus æquat, ut tandē inferat, omnes homines esse peccatores. Cur uero hic præferat Iudæos Gentibus, similitudine rectius intelliges. Primum, aliud est promittere, aliud præstare promissa: Iudæis & Gentibus sunt promißiones factæ, ut in Genesi, In semine tuo benedicentur omnes Gentes. At Iudæi, habebant id obsignatū & munitum literis Sacris. Gentes uero ignorabant ad se pertinere promissiones, cum non haberent sacras literas in testimoniū ut Iudæi, quemadmodū uidemus in Mose. Sicut promitto duobus fratribus centum aureos nummos, uni do literas meas in testimonium promißionis, alteri uero promißionem factam ignorat. Tempore designato do illi suam partem, do & alteri qui ignorabat promissum, nonne is melius habuit, cui dederam meas literas in testimonium, altero, quem fugiebat promissio? ut maxime tantum acceperit, quantum ille. Secundum promißionem hunc præfero, secundum rem promissam nihil habet prærogatiui præ altero, & fit, ut secundus gratißimus sit, alter ingratus, quia dicit, tu promisisti, ergo debebas mihi. Sic Gentes, nihil talle spe-

Cur Paulus præferat Iudæos Gentibus.

le sperãtes, promissiones acceperũt, ideo sunt gratissimæ & Deũ laudãt. Iudæi uero & iustitiarij putant se suis meritis accipere, ut parabola Euangelica de cõductis operarijs indicat: ergo iustitiarij nequaquam sunt meliores publicanis & meretricibus, nam si meliores essent, id esset ex Verbo Dei, quod eis erat commissum. Non tamen solum Iudæis erat præstandum, sed & Gentibus, quibus æque erat promissum, sed ignoraucrunt, ne igitur uideretur Paulus contemnere Verbum Dei, in quo præferri possent Iudæi Gentibus, hæc præoccupauit. Iusticiarij, nõ meliores publicanis.

Illud.

Scilicet, est in quo sunt præferendi, habebant promissiones salutis: at ubi salus præstanda erat, & Gentibus hæc contigit promissio.

Quid enim si quidam.

Alia est occupatio, ne quis diceret, quid profuerunt eis oracula Dei, cum maior pars Iudæorum non crediderit illis, imò grauius propter hæc damnati sunt & abiecti, nam patres in deserto perierunt, & tantum Iosue & Caleb ingressi sunt terram: deinde quibus data est terra, ij rursus eiecti sunt, & tandem ubi redirent ex captiuitate Babylonica, occiderunt Prophetas & Messiam. Vide orationẽ Stephani Act. 7.

QVID. Scilicet dicam.

Fidem Dei.

Id est, fidem in promissiones Dei. Itaq; hic obserua, fides Dei ea est, qua Deo credimus, & eius Verbo, non qua Deus credit. Nemo autem credit Deo, nisi loquatur, sicq; uerbum materiam (ut ita dicam) fidei exhibet, in qua exercetur. Sic Christus loquitur de fide Mar. 11. Habete fidem Dei &c. ILLORVM. Scilicet, qui noluerunt credere.

Absit.

Tametsi Deus promiserit, & Iudæi non crediderint, non sequitur Deum esse mendacem, ut caro infert. Deus non potest mentiri, promisit credentibus, non incredulis. Nam promissio ibi tantum est promissio, ubi est fides. Manet ergo Deus uerax, ut infert.

Sit.

Natura sumus mendaces.

Id est, maneat. Nos ex natura sumus mẽdaces & peccatum. Quicquid de pietate loquimur, mendacium est & hypocrisis. Deus non potest fieri mendax, etiam si totus mundus periret, credentes accipiunt, quod increduli non merentur.

Vt iustificeris.

Id est, O Deus, ut iustus inueniaris.

Vincas.

Scilicet, sentientes contra tuam ueritatem, scilicet, te non inueniri iustum.

Iudicaris.

Iudicaris.

Scilicet ab eis. Admirabilis est hæc sententia. Vide Annotationes nostras, & D. Martini in hunc Psalmum. Sic enim habet Psalmus, Tibi soli. Id est, in oculis tuis sum peccator, ut maxime sim purus coram hominibus. Hoc ego tibi cõqueror o Deus. Ad quid? ut tu iustus inueniaris, & uincas & ostendas te ueracem, ubi ab alijs mendax iudicaris. Summa est, ut Deus uerax sit, necesse est me esse peccatorem. Tota Scriptura clamat nos esse peccatores, & per solum Christũ iustificari, ergo necesse est, ut præcedat peccatum, & declaretur iusticia Dei. Quomodo enim mihi Deus remitteret peccatum, cum non haberem peccatũ, Esaiæ. 4. Si abluerit Dominus sordes &c. Iusticiarij cogitant, neminem occidi, sic de alijs peccatis. Natura enim non nouit fontem & radicem peccatorum, non nouit nisi fructus, id est, crassa peccata quæ coram hominibus sunt peccata, ut Cap. 1. Peccatores autem dicunt, tu promisisti te iustificaturũ iniustos, ecce ego iniustus sum, peccator sum, manifesta in me gloriam tuam, & ueritatem tuam. Sic igitur iusticiarij iudicant Deum, & faciunt ipsum mendacem, cum se non putant opus habere Dei iusticia. Verum Deus suo tempore, & ipsos uincet in tentatione, scilicet, & horrore mortis inferni & peccati, in qua pereunt, quia non ædificarunt supra petram, sed supra arenam, Matthæi septimo.

Natura nescit fontẽ peccatorum.

Tum confusione confundentur, neq; erit eis lux, nã non possunt inuocare nomen Domini.

Quod si iniusticia.

Hoc omnino est extra propositum, sed mos est Paulo, propter citationem aliquam ex Scriptura, adducere quædam extra propositum: tamen ea ut necessaria tractat, ne quis ex citata Scriptura aliquid minus intelligat. Dixerat enim ex Psalm. Vt iustificeris, Quod intelligere non potes, nisi legas priora, Tibi soli peccaui. Aliâs enim statim inferret caro, Ergo peccemus, nam in hoc faciemus Deo maximum honorem, quo grauius fuerit nostrum peccatum, tanto erit illustrior Dei gloria. Certe uerum est, Deum ex nostris peccatis glorificari. Sed quod infertur, Ergo peccabimus, hoc malum est. Simile exemplum Scripturæ citatæ per Paulum, habes Ephes. 4. ubi citarat ex Psalm. Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Non ibi propter primam aut secundam particulam citatur Scriptura, uerum propter ultimam, quæ est de donis, de quibus in eo loco Paulus agit. Sic & hoc loco, adducit Paulus uersum, qui potuisset occasio esse impijs, ut dicerent, Ergo peccemus fortiter. Ideo præoccupat et exponit.

Verus sensus Scripturæ.

Iniusticia.

Si clarior fit gloria Dei meo peccato.

Qui inducat iram.

Scilicet

Scilicet, contra nostram iniusticiam, qui iudicabit opera nostræ impietatis in extremo iudicio. Certe si iudicabit, iniuste faciet, nam id erit contra suum honorem. Dum peccauimus, non contra eum fecimus, sed pro eius honore. Iniustus equidem esset, si ob id nos puniret, ex quo illi oritur gloria.

Humano more.

Temperat hanc blasphemiam. q. d. carnalis hominis & impij hoc est argumentum. ABSIT. Quasi diceret: Blasphemia est.

Nam quomodo.

Qui uult arguere alios, non debet ijs esse obnoxius, propter quæ alios arguit. Si hoc decet hominẽ, maxime Deum. Necesse est igitur eum irreprehensibilem esse, qui alios uult damnare & iudicare. Sed ne quis dubitet hoc esse argumentum carnale, amplificat ipsum, dicens. Irreprehensibilis sit, qui alios uult arguere.

Etenim si ueritas Dei, per meũ mendacium:

Id est, peccatum (quod ante dixerat iniustitiam)

Excelluit.

Id est, glorioſa apparuit, ad hoc, ut ipse inde glorificaretur.

Quid iudicor.

Id est, à Deo, nam de iudicio Dei, non hominũ, dicit, imò deberet me peccatorem exaltare, non damnare, cum hoc agam, ut gloria eius manifestior fiat. An ueluti peccator iudicor, id est, ueluti admiserim aliquid contra Deum, cum pro eo fecerim. Hoc argumentum carnis quisq; apud se inueniet, ubi Spiritui sancto non permiserit se docendum. Prædestinatio offendit carnem, nam non potest dicere cum Christo, Fiat uoluntas tua. AC NON POTIVS.

Prædestinatio offendit carnem.

Vuer das nit besser.

(Quemadmodum de nobis.)

Quando prædicatur Euangeliũ, non possunt carnales non dicere, Ecce Apostoli & Euangelistæ docent mala facere, nam prohibent bona opera. Id quod & nos audire cogimur hodie, dum tamen non opera, sed fiduciam in opera prohibeamus. Est aũt hæc sententia in parenthesi posita. DICERE.

Bona opera non sunt prohibenda.

Id est, docere.

Faciamus mala.

Nam illud multo melius est. VT VENIANT BONA. Id est, oriatur inde gloria Dei.

Quorum damnatio.

Hæc est plena solutio argumenti carnalis, tametsi quidam putent Apostolum id contempsisse, & non soluisse. q. d. qui dicunt, si gloria Dei illustrior fit, peccabimus, illorũ dãnatio est iusta, quia nolũt resipiscere,

scere, quasi nõ satis peccarint: & cũ nihil aliud sint q̃ peccatum, putant se non satis peccasse, quemadmodum illi in Malachia. Tales autem non desyderant remissionem peccatorum, quando peccatis gaudent, id circo id consequuntur, ut pereant iusto iudicio Dei.

Quid igitur.

Hic redit ad institutũ, quia primo Cap. omnes Gentes peccati arguebat, nec in hoc esse excusabiles, quod non habuerint legem scriptam, ostendebat. In secundo, & Iudæos peccatores pronunciarat, ut eunq; simularent iusticiam. Ideoq; nec ipsos excusari posse coram Deo. Nam quæ ad literam tantũ fiunt, illa nihil sunt coram Deo, sed quæ sunt in spiritu. Ex ijs ergo duabus propositionibus infertur tertia, Ergo omnes homines sunt peccatores: itaq; inquit, Quid igitur præcellimus, scilicet, nos Iudæi (siquidem & Paulus fuerat Iudæus). EOS. Scilicet Gentes.

Nullo modo.

Quõ ergo antea dixerat, Multũ per omnẽ &c. Verũ est, quod ad promissiones factas attinet, meliores sunt Iudæi: sed si respicias iusticiã, & Iudæi & Gẽtes destituũtur gloria Dei, id est, oẽs sunt pctõres.

Ante.

Id est, in primo & secundo Capit. ubi non tantũ causas ostendit, uerũctiã dixit, ipsos excusationẽ nõ habere, sic enim seipsum interpretatur Paulus.

Omnes peccato.

Hactenus ergo hãc propositionẽ tractauit Paulus, probabit & cõfirmabit eam iam quoq; Scripturis certissimis, ne qua elabi posimus: atq; ex hoc discemus, qui sit ordo prædicandi Euangelij. Primum, per legem sunt hominum peccata detegenda, ut sibijpsis incipiant displicere, & desperare in suis uiribus. Deinde subijcienda est consolatio, Christum scilicet esse iustificatorem nostrum, remitti nobis peccata, quia ille placeat patri. Nemo utitur pharmacis, nisi morbum ante cognorit. Sic quomodo non intelliges Deũ misericordem esse, nisi uideas te filium iræ & damnationis esse? Euangelium reuelat cogitationes cordiũ, id est aperit, quanta sit in nobis iniquitas, ut tandẽ confugiamus ad Christum, adblandientẽ nobis, quẽ admodum mater suo filio blandiri solet. Sic Christus quando prædicabat, primum dicebat, Pœnitentiam agite, agnoscite uos peccatores, & perueniet in uos regnum Dei. Quare prudenter Paulus præmisit damnationem nostri, priusquàm iustitiam per Christum describat. Sed diceret Caro, Nunquid uerum est, omnes homines esse peccatores? nonne multi sunt boni & deuoti (ut illi loquuntur) in Monasterijs patres? Hæc prævidens Paulus, ne putent esse somnium humanum, profert manifestas Scripturas contra eos, qui hucusq; adeo sumus excæcati.

Ordo prædicandi.

Sicut scriptum est.

Scilicet in Prophetis. q. d. non est mea sententia. Sciolis hoc imposuit, ut omnia cõgererent in Psalm. 13. cum tamen in eo non legantur apud Hebr. Sed in nouo Testamẽto id frequens est, ut citentur in uno loco ex diuersis scriptoribus sententiæ, quod uides in principio Marci. Sicut scriptum est in Prophetis. In hoc loco quædam ex Esaia, pleraq; ex Psalmis deprompta sunt, nonnulla ex Prouerbijs.

Non est iustus.

Scilicet, in terra, quia Psalm. dixerat, Deus prospexit é cœlo, num esset iustus quispiam: sed uidit omnes iniustos, ergo egent iusticia Dei. Quidam dicunt exceptum Christum, per hoc quod dicitur, Vsq; ad unum, sed hæc non est sententia.

Omnes egemus iusticia Dei.

Intelligat.

Id est, cognoscat Deum, uel discernat bonum à malo, Esaiæ. 5. Væ qui dicitis malum, bonum.

EXQVIRAT. Diligat Deum.

Omnes deflexerunt.

Semper dicit, omnes, an non hoc intelligant nostri Iusticiarij. Esa. Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisq; declinauit in uiam suam, neglecta uia Dei.

Simul.

Id est, omnes inutiles sunt. Inutile est, quod non

consequitur eum finem, ad quem creatum est, id est, non apprehendunt salutem.

Exerceat.

Id est, faciat bonum, id est, non sunt candidi. Aliud in corde, aliud in ore habent. Aliud foris simulant, aliud intus cogitant.

Sepulchrum.

Id est, nihil aliud proferunt, quàm mendacia, maledicta, fœtorem illum subinde exhalant ex ore: nam cadauer est intus in corde, cuius fœtor per os ascendit: ut in Euangelio dicitur, Ex abundantia cordis, os loquitur. Item, Quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali, ut sequitur.

Ad dolum.

Id est, ad decipiendum: non solum in rebus externis id faciunt, sed & in ijs quæ salutis sunt: volunt docere uiam salutis, & docent uiam perditionis. Dolum hunc optima specie tegunt, uocant enim opera bona, satisfactoria, interim nesciunt quid doceant, etiam conscientia eorum teste.

Venenum aspidum.

Vide quomodo connectat Scripturam. Tale est illud uenenum, ut nulla medicina illud tollat.

Sub labijs.

Scilicet

Scilicet, eorum qui perdunt animas. Videntur optima docere, cum interim seducant: optima promittunt, sed uenenum immittunt, non lac & mel.

Execratione.

Id est, in rebus quæ Dei sunt.

Amarulentia.

Id est, in rebus quæ ad proximum attinent. Hæc omnia est uidere in regno Papæ, ubi regnat Excommunicatio, Aggrauatio, Reaggrauatio. Illa enim imperiosissime semper intonant & clamant. Nulla hic est Verbi Dei contio, præterea male loquuntur de proximo.

Pedes

Sunt adfectus, id est, ad hoc nituntur & currunt, ut effundant sanguinem, nulla prorsus in eis est commiseratio & misericordia, ad perdendum sunt efficaces, non sanandum. Videamus id in nostris sanctis Papistis hodie, an non uelint Euangelij Prædicatores, occidi, cremari, & perdi? hanc impietatem hodie Deus per Euangelium reuelat: uerum, quia traditi sunt in reprobum sensum, id non uident, uellent illi nos perditos uno momento. Exemplũ habes de Isaac & Ismaele in Galatis: non uocat hic Scriptura, uiros sanguinum, homicidas & latrones: Pedes sunt adfectus.

ſed Hypocritas & huiuſmodi ſanctos Sathanæ, quales omnes ſumus à natura, niſi renaſcamur per Spiritum ſanctũ. Iſaac non perſequitur Iſmaelem, Chriſtiani non male præcantur ſuis aduerſarijs, ſed pro eis orant. Illi contra, non poſſunt non uelle occidere, & quanto ſunt ſanctiores, tanto magis id cupiunt, & tantum abeſt, ut ſe in hoc peccare putent, ut etiã ſe obſequium Deo præſtare arbitrentur. Cum hypocriſi ergo eſt negocium Scripturæ, non cum craſſis peccatoribus, hos enim mundus iudicat.

Chriſtiani pro aduerſarijs orare debent.

Contritio.

Confractio ad mentem refertur, ſumptum ab ijs rebus quas conterimus.

Calamitas in uijs.

Miſeria eſt in omnibus ijs quæ ipſi tentant, agunt, & inueniunt, nihil aliud excogitant, quàm uexationes conſcientiarum, ut in regno Papæ experti ſumus.

Viam pacis.

Vides duplicem eſſe uiam, impiorum, & piorũ. Confer hæc cum præcedentibus, & intelliges quæ ſit illa contritio & calamitas. Via impiorum eſt, qua ſe & alios miſere perdunt. Via pacis, qua ſolũ Deũ agnoſcimus, patrem, cuius miſericordia pacantur noſtræ conſcientiæ.

Duplex uia.

Non

Non est timor.

Hæc est radix omnium malorum. Non timent Deum, quid igitur facerent boni? Timent tantum, ne tollantur ab eis dignitates, census &c. ut olim Iudæi, Ne forte ueniant Romani &c. Talia omnes timemus, & non Deum, nisi per spiritum Dei eximantur. Hæc omnia ex lege naturæ nobis aperta esse deberent, nisi per impietatem obtenebratum esset insciens cor nostrum. *Timor hypocritarum.*

Scimus autẽ, quod quæcunq;.

Alia est occupatio contra Iudæos & sanctulos, nam ubi talia legunt (quemadmodum quidam hodie, qui maxime Euangelici dici uolunt) non putant ea de se scripta esse, neq; ad se pertinere, sed oscitanter transeunt omnia, quasi scriptura tantum de crassis peccatis loquatur, manent ita in suis peccatis, iuxta cordurum & pœnitere nescium, quæ interim illis non imputantur qui resipiscunt. Itaq; Iudæi qui se populum sanctum, regale sacerdotium, in Scripturis appellari sciebant, cum de excæcatis & reprobis legerent, (nempe, quod non sit qui requirat Deum &c.) omnia ad Gentes referebant: ita interpretabantur, Non est iustus, scilicet, inter Gentes, imò ne unus quidem. Quare Paulus hic eorum conscientiam tangit. Item obserua, legem hic dici totam sacram Scripturam Veteris Testamenti. Nam ex Esaia & Psalm. *Siniſtre Iudæi interpretantur scripturas.*

quædam citarat, quæ tamen non sunt lex Mosi.

HIS. Scilicet, Iudæis.

Qui in lege sunt, dicat.

Quasi diceret. Vos dicitis ea pertinere ad Gētes: atqui Scriptura Iudæis, nō Gentibus est edita, quare eam Iudæi, non Gentes, legunt: siquidem, non fecit taliter omni nationi. Et alibi Paulus ex Deuter. Non alligabis os boui triturāti: nō propter boues lex scripta est, sed propter nos. Sic hic quoq;, ut uides, oracula Iudæis prodita, leguntur, non Gentibus. Stigitur tales scripturas de Iudæis scriptas conuincimus, cur de Gentibus interpretabuntur? quandoquidē Gentes non negant se esse peccatores, sentiunt se abiisse post deos alienos, & adorasse Idola, quare nō opus habent lege scripta. At Iudæi illa opus habent, qui non possunt agnoscere suam hypocrisin.

Os obturetur.

Gentium os obturatum est, non audent mutire. Item Iudæorum per Scripturam.

Totus mundus.

Non solum Gentes, sed & iudæi, id est, ut omnes coram Deo peccatores esse inueniantur.

Omnis caro.

His

Hic nemo excipitur, nullus homo. At quidam inter Gentes sancte & honeste uixerunt, ut Socrates, Camillus, Plato. Item inter Iudæos, quidam se iustificabant operibus legis? Respondet Paulus. Totum mundus, omnis caro est in peccato. Si itaq; illi ex operibus diuinæ legis, non sunt iustificati, quid tribuemus nostris traditionibus humanis?

In conspectu eius.

Id est, Dei. Tametsi fingant sibi aliquid iustitiæ coram mundo, tamen coram Deo sunt peccatores. Opera legis sunt, quæ fiunt absq; affectu cordis uoluntario ubi iustificati sumus, & facti Christiani: bona opera quidem facimus, sed non tam magna & tam multa, ut per ea quidquam iustitiæ consequamur, id quod etiam fieri non potest. Itaq; nulla opera neq; ante, neq; post fidem ad salutem prosunt, quia nunquam certi reddimur ex illis de nostra iustitia.

Nihil iustitiæ consequimur nostris operibus.

Per legem.

Alia est occupatio. Ergo inutilis est lex? cur igitur Deus eam dedit? Simile est argumentum, Sol & Luna, item stellæ, non iustificant, ergo sunt inutiles. Vide ineptias Iusticiariorum, qui quid opponant nesciunt, neq; quod stulte opponunt Christo, intelligunt. Hic erit opus belleboro ineptissimis hominibus: quia bona opera non

iustificant, ideo inutilia erunt? Maximum sanè erat beneficium legis, quod nobis errorem nostrum & ea citatem indicarit, non in ea requirimus iusticiam, quā dare nequit, sed peccati reuelationē, cor nostrū erat obtenebratum & obscuratum. Contra, lex ignis quidam, quo illabente in cor nostrum, peccatum reuelatum est, id erat in lege requirendū, & nō aliud.

Nunc uero absq; lege iustitia:

Hactenus primam Verbi Dei partem, nempe legem tractauit Apostolus, nunc secundam partem adgreditur, scilicet, per solam fidem in Christum esse iusticiam. At hic est Epistolæ status: & quis non summo desyderio ista scire cuperet, cum omnes iusticiā quæramus, eam quæ Dei est, id est, quæ per Deum in nos uenit, non qua Deus iustus est. MANIFESTATA. Scilicet, per Euangelium.

Vera iusticia est per solam fidem in Christum.

Dum comprobatur.

Id est, testimonium accipit. Hæc necessario Paulus dixit, ut nobis iterum Scripturam commendaret contra nouos Prophetas, qui hodie contemnunt Scripturam, & dicere audent, Quid mihi cū Veteri Testamento? spiritu opus est, qui me omnia doceat. Recte quidem. Sed interim miseri non uident, ea quæ docet Spiritus sanctus, esse confirmata, & iam olim prædicta in Mose & Prophetis: nam quod hodie docemus, non est noua doctrina. An Christus

Doctrina Spiritus sancti, quæ?

quid

quid aliud est, q̃ quod Adæ, postea Abrahæ & patri bus promissum est? Ideo dixerat Paulus, Manifesta ta, id est, non noua facta, uerum semper fuit, licet latuerit nos.

Iusticia Dei per fidem Christi.

Sola iusticia per Christũ.

Diligenter omnia exponit Paulus. Somniarant Iudei sibi quandam iusticiam, sed non respiciebant in mediatorem Christum, de quo erat dictum, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Item, Semen conteret &c. Legebant illa quidem in Scrip. at non intelligebant, credebant in Deũ (ut putabant) sed nõ per Christum. Iohan. 14. dicit Christus, Creditis in Deum, & in me credite. Hæc quoq; sapientibus nostris opponenda sunt, qui tantum ex Deo uolunt quærere iusticiam, Christum abijcientes, qui est is, per quem à Deo in nos uenit omnis iusticia.

In omnes.

Id est, quæ pertinet ad omnes, super omnes. Copia tantum est uerborum.

Non est enim distinctio.

Id est, siue iudæi sint, siue Gentes. Ecce Deus manifeste æquat illis crassos peccatores, qui in speciem sunt sanctissimi. q. d. Non est Iusticiarius melior coram Deo, quàm latro, qui ad supplicium ducitur. At quis hominum secundum naturã, sic se potest abijcere, ut dicat se non meliorẽ tali, qui crasso delicto

infamis est. Itaq; cum simus natura omnes filij iræ, eripimur per solam gratiam Christi, in regnum lu-

Salutis & dā *cis translati. Quicunq; damnātur, propter incredulitatem damnantur, quicunq; saluantur, propter fidē nationis cauſ ſæ. in solum Christum saluantur, nullo personæ respectu.*

Destituuntur.

Id est, abalienati sunt à gloria Dei, carent illa, id est, non glorificant Deum, & Iudæi & Gentes sunt per naturam impij. Quid ergo habebunt Iusticiarij iusticiæ, cum careant primo præcepto? quo docetur, quomodo Deus debeat glorificari. Quomodo colent Deum, quem non nouerunt esse suum Deum?

Iustificantur.

Et Gentes & Iudæi gratis, id est, sine operibus legis, & quid illud sit, gratis, exponit.

Per illius.

(Inquit) scilicet, Dei gratiam & fauorem, quia nobis bene uoluit propter suum Christum. Sic omnes patres sancti, iustificati sunt à mundo cōdito, quia scilicet credebant in Christum uenturum (qui dilectus erat patri) quemadmodum hodie omnes iustificantur, credentes in Christum iam exhibitū mundo.

Per redemptionem.

Fauor

Fauor Dei primum est, quo saluamur. Alterum, quod Christus satisfecerit pro peccatis nostris, ut uideas quàm diligenter Apostolus exponat uocem, gratis, non omittens circunstantias, quibus depingat gratiam, rhetorico more. Vnde est gratia? à Deo. Per quem? per Christum. Quibus contingit? credentibus, sine personarum respectu. Per quid? per sanguinem Iesu Christi. Quare? ut scilicet sic reuelaretur iusticia Dei, & nostra iniusticia, nam nihil acceptum est patri, nisi per illum. Hoc non uident Iudei, sua opera tantum magnifaciunt, quod est sectari iusticiam legis, uerum ad iusticiam non peruenire: hanc iusticiam humanam arguet Spiritus sanctus suo aduentu, ut Christus dicit, ut sic reuelatur Dei iusticia, & nostra omnia damnentur, maneatq; solus Christus nostra iusticia. Sed quãuis hæc diligenter inculcentur, scilicet, fauor Dei, & Christi satisfactio, remurmurat semper conscientia nostra infirma. Tamen oportet esse satisfactionem pro peccatis, nec quiescit, nisi fuerit satisfactum. Hinc finxerunt satisfactiones pro peccatis, quibus uidebantur conscientiæ ad tempus pacificatæ, sed frustra. Nam postea non desierunt peccata mordere conscientiam. Ergo, nunquàm illis somnijs potuerunt cõscientiæ certificari. Certificantur autem sola & unica Christi satisfactione & redemptione. Beati qui hæc intelligunt & credunt.

Satisfactionũ humanarum origo.

Quem. Scilicet, Christum.

Proposuit Deus reconciliatorem.

Id est, mediatorem inter Deum & homines. Ecce quid opera faciunt? Solus Christus est reconciliator, ut maxime sexcenties sis Chartusianus, sine hoc Christo, non eris Deo acceptus. Rectius tamen legeris, propiciatorium, & erit eadem sententia, nisi quod per hoc in sanctissimam illam figuram respicere licet, nempe in propiciatoriũ arcæ, super quod promiserat se Deus sessurum, & exauditurum.

Solus Christus mediator inter Deũ et homines.

Per fidem.

Id est, dum credimus in illum. Ista est solutio eius, quod impij opponunt. Si Christus est mediator & reconciliator, quare Turcæ & reliqui non saluantur? Sanguis Christi (inquit) in se non est inefficax, uerum pro omnium peccatis satisfecit, sed quod non omnes saluentur, in caussa est impietas: nemini enim est utilis & salutaris sanguis Christi, nisi credentibus: qui bibunt hunc sanguinem Christi, id est, credunt pro ipsorum peccatis fusum, illi salui sunt. Sed Turcæ cum id negligunt, perduntur. Vbi non est fides, ibi necessario est, omnis maledictio, damnatio & peccatum.

Cur Turcæ nõ saluentur.

Interueniente ipsius sanguine.

Hoc est, illud precium redemptionis, hic sanguis uerum,

uerus, cuius figura erat sanguis uitulorum in Veteri Testamento, ut uides in uerbis Christi, cum Sacramentum hoc instituit. Sanguis ille Veteris Testamenti, non auferebat peccata, uerum quicunq; credebant alium, scilicet, Christi sanguinem per illum significari, illi non in sanguine uitulorum, sed Christi salubantur, qui effundendus expectabatur.

Ad ostensionem iusticiæ suæ.

Omnia sunt talia, quæ non tantum non oscitanter legenda sunt, uerum summa diligentia. q. d. Hactenus fuit quædam iusticia mundo inculcata per Philosophos & Iusticiarios, sed est ficta, inefficax coram Deo, ideoq; longe præcellentiore opus est, nempe Dei. Conati sunt passim Philosophi tot libris instituere rectam uitam, ut homines pij essent & iusti, uerum id non potuerunt præstare. Sic item Iudæi neglectis Dei promissionibus tantum in externa opera oculos defigebant, quæ Deus non ideo præcepe-rat, ut iustificarent, sed ut essent signa tantum internæ fidei, & thesauri Verbi Dei in corde absconditi, Hoc est, quod Deus in Prophetis adeo damnet & execretur, etiam opera legis per ipsum institutæ: exigebat fidem, non opera. Illi tamen (quia cæci sumus natura in ijs, quæ Deus exigit à nobis) tantum opera spectantes, uoluntatem Dei negligebant: fuit ergo omnis illa iusticia, ficta iusticia. Ideoq; mala, quēad

Externa opera, non iustificant.

modũ & iudiciũ erat malũ, ob id, quia sapiẽtes mũdi, & iusti secundum carnem Iudæi, non potuerunt dicere, se errare, opus erat, ut ueniret Spiritus sanctus, qui acutius cerneret & iudicaret, dicereté; uos Philosophi, stulte scribitis de iusticia. Vos Iudæi, cæci estis in iusticia operum. Omnis iusticia uestra, quantũuis bona in oculis uestris, est blasphemia Dei, & irrisio. Itaq; manifestata est Dei iusticia, ut humana omnis iusticia confunderetur, uideretúr; nihil aliud esse, quàm stercus & pannus menstruatæ mulieris coram Deo, quantumuis oculo carnis nitear & adblandiatur.

Propter remissionem.

Id est, ut remitterẽtur præterita peccata. Textum sic cohæreat. Quem proposuit Deus reconciliatorẽ propter remissionem &c.

Præteritorum peccatorum.

Hic ineptissime quidam de præteritis peccatis loquuntur. Sunt enim, qui se in omnes formas uertunt calumniandi Scripturam, etiam contra conscientiam. Alij dicunt, Christus pro omnibus peccatis ante illum factis, satisfecit. Alij ea tantum, quæ erant ante baptismum in nobis, expiauit sua passione. Cætera uero post baptismum facta, nobis per nostra bona opera reliquit abstergenda. O impias nugas, hoc est, fœdare humano stercore Christi sacrum, & dicere Scri-

Præterita tantum peccata remitti.

ptura

pturam mendacem. Verum, non sunt alia peccata ni si præterita, quæ remittantur. Id quod uel ratio uidere potest. Cuius tu crassum accipe exemplum. Si mihi centum aureos deberes, & non esses soluendo, remitto igitur tibi debitum. Dic quæso, an nõ tibi præteritum debitum remittam? non profecto futurum, hoc inquàm dimitto, quod mihi debes, non hoc quod nondum debes. Ita Deus quæ alia peccata remitteret, quàm præterita, & quæ habes? Hinc oramus, Dimitte nobis debita nostra, scilicet, quæ iam nos premunt, nunq̃ sumus sine peccatis, ideo semper oramus, ut dimittantur. Sed aduerte & hic stultissimam stulticiã Papisticam, quæ primum nostris temporibus inualuit, olim non ita ineptiebant, ut de futuris peccatis indulgentias promitterent, id quod hodie faciunt Papistæ, dant Bullas & diplomata quibus à futuris absoluant peccatis. O homines impudentissimos, qui quid adfirment nesciunt. Deus solus remittit peccata, ideo ut non pecces, non ut porro pecces. Quæ enim hæc esset remissio? uolo liber esse à peccatis, & tamẽ manere in peccatis. Vt stulte fecerit is, qui uehementer cupiat è carcere liberari, & tamen manere in carcere, sic is quoq; extremæ insaniæ accusandus, qui in hoc bullas acceperit. Deus quia fragilis es, tibi semper remittit peccatum, modo tibi displiceat peccatum.

Bullæ pro futuris peccatis.

Quæ Deus tolerauit.

Non ſtatim uindicauit, quia erat nos olim purgaturus ſanguine Chriſti. Inuitauit nos ad reſipiſcentiam Cap. 2. Sed quare?

Ad oſtendendam:

Id eſt, ut palàm faceret mundo ſuam iuſticiam. Hic iterum poſſet oggãnire caro, Ergo peccabimus? ſed habet ſuam ſolutionem ſupra, quorum damnatio iuſta eſt: non ſolum autem tolerauit Deus, ſed remiſit quoq;, ut palam fieret, quod ex ſola eius miſericordia ſaluemur, quæ, inquam, iam per Euangeliũ prædicatum, oſtenſa eſt, & olim deſcripta in Hiere. 31. Peccatorum eorum amplius non recordabor. Hæc iuſticia non ſolum à lege & Prophetis habet teſtimonium, uerum & à cordibus noſtris, in quibus Spiritus Dei illud teſtatur, etiam nolentibus nobis.

Miſericordia reuelatur per Euangelium.

In præſenti.

Scilicet, tempore gratiæ & reuelati Euangelij.

Vt ipſe ſit iuſtus.

Eſt enim ipſe fons iuſticiæ uere, imò ipſiſſima iuſticia, ipſe ſolus iuſtus erat, cum omnes eſſemus damnati. Quare intellige, ut ſit iuſtus, id eſt, declaretur eſſe iuſtus, ſecundum illud, Vt iuſtificeris, id eſt, iuſtus declareris hominibus.

Iuſtificans eum:

Ex hoc ſiquidem fonte omnes hauſimus iuſticiam, iuxta

iuncta dictum Esaiæ. 12. Haurietis aquam de fontibus saluatoris.

Eum qui est.

Id est, qui credit in Christum, est Paulina phrasis.

Vbi igitur gloriatio.

Hic omnino carnem confundit, aufert enim omnem gloriam, cum à Gentibus, tum à Iudæis, non potest iam gloriari Ethnicus de sua ciuili iusticia, neq; Iudæus de operibus legis, nihil in te inuenies, quo te præpares ad gratiam, ut illi somniarunt. Ideo respondet Paulus

Exclusa est.

Id est, nulla est, siue huc, siue illuc respicias.

Per quam legem.

Id est, quo iure est exclusa. OPERVM.

Id est, quia tu opera quædam sectaris, quæ Deus in lege præcepit.

Per legem fidei.

Improprie sic dicit Apostolus, id est, per spiritũ quo credimus in Iesum Christum. Sicut iusticiarij se adstringunt ad sua opera, sic pij ad fidem in Christum, sola enim fides efficit, ut possimus gloriari de Deo, non nostra opera. Hæc facit me esse unum cum eo, omnia ex illo accipio, ergo ego nihil habeo de quo glorier, hoc hypocritæ non uident neq; possunt.

Arbitramur.

Nos dicimus, quia ante probauimus & Gentes et Iudæos esse peccatores, idq; etiam teste Scriptura. Itẽ intulimus, neminem saluari, nisi per iustitiam Dei in Christum. Concludimus iam, nostra opera nihil esse coram Deo, sed ipsum tantum fidem cordium respicere. Cuius exemplum habemus latronem in cruce, qui cum socio suo etiam blasphemus erat, tamen paulo post cognouit peccatum suum, nihil fecit bonorum operum. Imò ne potuit quidem, cum manibus & pedibus suffixus penderet. Sed dixit tantum, Memento mei &c. quæ sunt uerba fidei admirandæ. Et sicut ille est saluatus, sic nos saluari oportet. Hic non fuit opus, facere bona ὀpera, per quæ impetraret salutẽ, cum iam fide saluatus esset, quod Verba Christi, ipsi respondentis testantur.

Fide sola saluamur.

An Iudæorum.

Non est Deus tantum Iudæorum, qui uolunt gloriari de lege. Illa ipsa opera legis sunt peccata, quapropter, iustificabit et Gẽtes & Iudæos gratis Deus, cum omnes natura sint filij iræ.

Circuncisionem.

Id est, Iudæos ex fide, & non ex operibus legis.

Legem igitur.

Occupatio est. Tu Paule abijcis legem Dei? Respondet.

ſpondet. Non abijcio, imò ſtabilio eam, & doceo quomodo ea ſit adimplenda, Non enim operibus, ſed fide adimpletur. Lex dicit, Dilige Deum. Verum, hoc nemo poteſt ſecundum naturam, ergo lex inutiliter docetur, ſi nõ prædicetur fides, unde diſcemus agnoſcere noſtrã impoßibilitatẽ. Per fidem Deus largitur ſuum ſpiritum, qui diffuſus in corda noſtra, ſuppeditat nobis utres, ut ultro faciamus legem, nemo enim ſatis diligit ſine ſpiritu fidei, quare fruſtra lex prædicatur & inculcatur. Hoc ſi noſtri uidiſſent, non tantam carnificinam bonorum operũ, & ſanctæ & religioſe uiuendi in Monaſterijs inſtituiſſent. Lex fide impletur.

CAP. IIII.

HIC diligenter lector ſuperiora obſeruet, ne Pauli ordine negligenter animaduerſo, & ſequentia nõ capiat. Cõfirmationis hic locus eſt, nã propoſitionem, ſcilicet, ſolam fidem in Chriſtũ iuſtificare, hic munit certis argumentis, quæ ordine uidebimus.

Quid igitur?

Iudæi & Iuſticiarij audientes, ex fide tantum nos iuſtificari, obijciunt. Num bona opera nihil ſunt, certe Abraham pater noſter bona opera fecit, putas illa Deum non reſpexiſſe?

His Paulus respondet septem argumentis, quæ & in plura discerpi possent, in quibus uidebis clarius proprietatẽ & circũstãtias fidei et operũ per collationẽ.

Nam si Abraham.

Primum est argumentum, Abraham ex fide iustificatus est, non ex operibus, ergo & nos ex fide iustificamur, non ex operibus, nam est omnino par ratio, nemo aliter iustificatur. Hoc erat necesse Iudæis probare, qui de lege digladiabantur.

Argumenta iustificationis

Habet quod glorietur.

Quasi aliquid meruerit, ueluti mercenarius quispiam gloriatur de suo præmio. Itaq; si ex operibus est iustificatus, certum est illam iusticiam tantũ humanã fuisse, quia opera erant humana, gloriabitur igitur de ea iustitia tantũ corã hominibus, non coram Deo.

Credidit Abraham.

Fuit homo peccator ut nos, & iustificatus est, nõ quia non peccauerit, aut quod satisfecerit pro peccatis, sed quod crediderit promittenti Deo.

Qui operatur.

Qui opus aliquod facit, mercedem à me accipit, Non dici potest, quod illi à me gratia contingat, sed quia operatus est, do mercedem debitam.

Qui iustificat.

Periphrasis est Dei, id est, propterea is est iustus, quia

quia credit iustificanti Deo, ut uideas solam gratiam & misericordiam, meritum omnino excluditur: nec est ullum, si tamen aliquod fingitur, non saluamur ex gratia. Idq; est primum argumentum, nos fide iustificari.

Quemadmodum & Dauid.

Secundum est argumentum. Iusticia est per imputationem.

Beatificationem hominis.

Id est, qua homo fit iustus & beatus.

Cui Deus.

Dicit hunc beatum, quem Deus iustificat, nõ qui fecit bona opera. Acceptat nos pro iustis, tametsi secundũ naturã simus iniusti: sicut ei dono debitum, qui non est soluendo, is iam liber est à debito, nõ quia soluerit, sed quia solutionẽ imputo, alioqui si non imputassem, mansisset debitor. Sic non ex nobis, sed ex Deo iusti sumus. Audis ergo hic solam gratiam.

Obtectasunt.

Scilicet à Deo. Non dicit, qui non habent, Deus non imputat peccatum, sed iusticiã, ut est in Hiere. Et peccatorum eorum, non memor ero amplius.

Dicimus.

Scilicet ex scriptura, non ego. Tertium est argumentum, Abraham ante circuncisionem est iustifi-

catus, ergo & nos ante omnia opera iustificamur. Circuncisio primum est opus legis, sine quo reliqua commode fieri nequeunt, qualis & apud nos est baptismus. Præterea est tantum signaculum iusticiæ (nõ ipsa iusticia) quæ est per fidem. Vide quæ in Genesi de ijs dicuntur, ubi non pauci anni interceſſerunt inter hanc historiam fidei, & inter circuncisionem, Nam priusquàm Isaac ex Sara, & Ismaelem ex Agar susciperet, de ipso dixerat Scriptura. Credidit Abraham, & reputatum &c. Ideóq; cum circuncisio primum sit opus legis, & tamen ante eam iustificatus sit Abrahã, quid est, in quo hæreamus? Ex hoc loco potes deprehendere errorem Iacobi Epistolæ, in qua impium uides argumentum, præterquàm quod ridicule colligit. Citat Scripturam contra Scripturam, quod Spiritus sanctus ferre nequit, non potest igitur reliquis adnumerari libris, qui iusticiam fidei prædicant. Epistola ad Hebræos, longe dignius tractat hæc exempla.

Non in circuncisione.

Sententia est, Ista beatificatio, qua Deus iustificat, non solum ad Iudæos pertinet, sed ad Gentes, imò maxime ad Gentes, quia Abraham fuit iustificatus in præputio, non in circuncisione. Itaq; propter fidem in Dei promissionem, non propter opera est iustificatus. Hæc constantissime semper opponenda sunt Iusticiarijs

ciarijs Papisticis, ut confundantur cum suis traditionibus, nam si non est iusticia ulla ex operibus diuinæ legis, ut euidentissime Paulus probat, multo minus ex traditionibus humanis.

Et signum.

Occupatio est, Ad quid ergo erat utilis circuncisio Abrahæ, si ex ea non fuit iustificatus? Habes hic insignem locum, de signis externis, quales fuerunt ferè olim omnes ceremoniæ Iudæorum, & hodie nostra Sacramenta, quæ non iustificant per se, sicut nec uerbum externe auditum per se, sed sunt certissima signa internæ iusticiæ. Sic Abraham accepit signum illud externum in præcisione pelliculæ suæ, in signum illius iusticiæ, quam intus habebat in corde. Significabatur ipsi Abrahæ tantum illo signo iusticia uera, sed per se non erat iusticia, Item per illud agnoscebatur populus Dei. Verum quia huiusmodi signa sæpe fallere possunt, fit ut hypocritas plerunq; faciant, Sed tunc signa dici possunt, non aũt signa Dei. Quanquam nec signa quidem uere sunt, si nihil intus sit, quod uere significent, ut uideamus Sacramenta Dei idem efficere, quod uerbum externum, loquuntur enim nobis, quasi Verbum Dei, testificantia bonam uoluntatem Dei erga nos, ut non dicam, quod sine Verbo Dei nihil essent: fide susceptum

Signorũ usus.

Verbum Dei iustificat, & fide susceptа sacramenta iu
stificant. Nam fide iustificamur, fides autem est ex
auditu, auditus autem per Verbum Dei. Sunt itaq;
Sacramenta sigilla & signa & pactum, inter nos pec
catores & beneuolentem Deum, ex manu enim eius
ea accipimus. Secundario autem per talia significa-
mus alijs, ut nos pro fidelibus habeant. Signum &
pactum inter me & Deum (si pro tali hoc habeam)
non me fallit: Signum autem corã hominibus tantũ,
sæpe fallit, & hypocrisis est. Sic ubi peccata mar-
dent nostras conscientias, sacramentum Eucharistiæ
accipimus, ut certificemus eas de remissione peccato
rum, quæ tantum est ex fide in Christum. Ex qua tan
dem fide, fluunt bona opera, quibus etiam me ipsum
de mea fide certifico. Nam aliãs ea non facerem, nisi
ad talia Spiritus sanctus me impelleret.

Sacramentũ cur accipien-dum.

Quæ fuerat in præputio.

Hic habes quoq; locum, contra quem Noui Spiri
tus ne mutire quidem audent, pro paruulis, quos bap
tisamus hodie, Deus mandarat, ut octauo die masculus circuncideretur, at circumcisio ex sese non erat ius
tus esse. Si itaq; fidem rationi humanæ acceptam re-
fers, quæ tamen donum Dei est, dic mihi quomodo
paruuli habuerint rationem, qui accipiebant circum
cisionem signum internæ iustitiæ? hos profecto Deus
censebat

Locus contra Nouos Spiri-tus, de bap-tismo paruu-lorum.

censebat in suum populum, cum diceret, Masculus cuius præputium non fuerit circuncisum, eius anima peribit ex populo suo. Ita & nostri paruuli, rationem non habent, tamen baptisantur, & signum accipiunt fidei. Deus hæc omnia facit sua gratia, noli hæc metiri tua ratione. Nos offerimus Deo paruulos & animas paruulorũ, non porcos, pro quibus paruulis, sanguis Christi effusus est. Noli igitur contra gratiam disputare, Christus uult ad se uenire paruulos, et dicit, Illorum est regnum cœlorum. Garriant interim illi quicquid uelint, nos credemus, non inquiremus ratione humana.

Credentium.

Id est, pater est omnium qui credunt diuinis promissionibus.

Iis qui.

Exponit se, est pater credentium Iudæorum & Gentium. Abraham enim non est pater Iudæorum coram Deo, propter circuncisionem, neq; Gentiũ propter præputium, sed utrorumq; propter fidem.

Quæ.

Scilicet, fides fuit in Abraham, antequàm circuncideretur. Est ergo fidei pater, non operum legis.

Non enim per legem.

IIII. Argumentum.

Hoc argumento & pluribus, utitur in Galatis, Abraham iustificatus est ex promissione, & non ex

lege. Quia sic scriptum est, ubi audierat Abraham Dei promissionem, credidit &c. Promissio uero ea erat de hæreditate, quam tantum per iusticiam fidei obtinuit, ergo non ex lege, sed fide factus est hæres mundi. Proinde, ut maxime, non statim possedent terram Canaan, tamen in Christo, semine ipsi promisso, factus est eius terræ, imò totius mundi possessor & dominus. De hoc inde Esaiæ. 40. Paulum ad Timotheum. Psalm. Omnia subiecisti pedibus eius. Vbi obseruandũ, omnia Christo & suis, id est, credentibus subiecta: impiorũ nihil est, terram per iniuriã occupant, de qua & perdentur, omni creatura abutuntur, sunt fures & latrones, in terra hac promissionis, cum ea nulla bona conscientia utantur. Horrendum itaq; illud est audire. Taceant hic & obmutescant, quicunq; se dominos & imperatores iactant terræ, cũ tamen ne aura uitalis sit eorum, nam in peccato Adæ omnia perdiderunt, ius & potestatem in creaturas amiserunt, neq; quicquàm illius per Christum recuperarunt, imò ne uolunt quidem recuperare. Hæc cum stulti audiunt, iudicant se non debere potestati sæculari subesse, contra uoluntatem Dei, adeo non possunt intelligere libertatem, quæ est in Christo, somniantes sibi quandam carnalem, in perditionem ipsorum. Certum est igitur, quod promissio Abrahæ facta, sit ante legem, quæ tandem post. 400. annos est lata. O cæcos nostræ tempestatis homines, qui hoc non uident.

Impij.

Illum.

Scilicet, Abraham, id quod in Christo factũ est, in quem uenturum credidit Abraham.

Sed per iusticiam.

Id est, quia credidit Deo, factus est filius Dei, & hæres mundi per Christum.

Etenim si ñ qui.

Hoc argumentum ex superioribus pendet. Si iusticia est ex Dei promissione, qui uult, ut hoc suscipiamus corde quod promisit, iam non est ex nobis, idq; indicat adpellatio, dicitur enim Dei iusticia, non nostra: ad nos uenit, non quod iusticia ullam esset inuenturus in nobis, sed quod suam, id est, Dei iusticiã, nobis largiretur. Omnes enim peccauimus &c. Promisit, quia non habebamus, non autem uane promisit: quomodo promitteret id, quod antea habere nos? Sumus inanes & uacui, nihil habemus iusticie: habebimus uero, quia ipse promisit, si promittenti crediderimus. V. Argumentum.

Ad legem.

Id est, qui uolunt per opera legis iustificari.

Fides.

Scilicet, qua credimus.

Promissio.

Qua Deus nobis iusticiã promittit: sequeretur enim

Deum esse mendacem, imò & stultum, si promitteret & dare uellet eam iusticiam, quam ante haberemus. Est autem locus argumenti, ex absurdo desumptus.

Nam lex iram.

VI. Argumentum. Iterum probat, fieri non posse, ut per legem iustificemur, tantum abest, ut uel ullo modo nos Deo cõciliare possit. Imò ubi suum officium in nobis executa fuerit ipsa, terret conscientias nostras, et excitat in nobis iram & indignationem contra Deum, uellemus tum in eo horrore & terrore, legem non esse, imò ipsum Deum non esse Deum. Est hoc honorare Deum & seruare legem? facit ea, ut uideamus nostri damnationem, ubi hoc fit, fieri non potest, ut natura non irascatur & murmuret insolentissime contra Deum. Sic fit, ut grauius fiat peccatum per legem, prouocat nos contra Deum, quod in septimo Cap. declaratur. Maximus & superbissimus sit hypocrita necesse est, qui hoc in corde suo non uidet. Lex ergo magis aggrauat conscientiam nostram, quàm liberet uel iustificet.

Legis opus.

Siquidem.

Non dicit, ibi nec est peccatum, quod diligenter obserua, ut maxime non transgrediaris legem externe, tamen peccato non cares. Ante legis reuelationem, nec peccatum, nec transgressionẽ uidemus. Qui per ignorantiam peccant, tametsi non careant peccato, carent tamen transgressione, quam nõ uident. Putãt enim

enim se bonos & iustos esse uiros, coram Deo tamen sunt transgressores legis, id est, ipsam non implent ex corde, ut maxime coram mundo non accusentur impietatis. Ergo transgreßio ad agnoscentes peccatū pertinet, non ad eos qui ignorant, sic Paulus dicit, Vbi lex uenit, mortuus sum.

Idcirco ex fide.

Irata Deo conscientia, non glorificat Deū, postq̄ se uidet abijci reuelato peccato. Nam in inferno quis confitebitur tibi &c? Ita augetur peccatum & fit manifesta transgreßio. Si itaq; iusticia esset ex operibus, nemo posset pacare conscientiam suam. At quia Deus gratis dat, non possumus esse incerti de iusticia nostra, unde & conscientia tranquilla fit. Vehemens est hoc argumentum, nemo illud contemnat. VII. Argumentum.

Vt secundum gratiam.

Id est, gratis sit. Ad quid?

Vt firma sit promissio uniuerso semini.

Id est, nobis omnibus, ne quis nostrum dubitet de sua salute. Nam cum in manu Dei est, certi de ea sumus. Si autem in nostra esset, essemus miserrimæ creaturæ, siquidem de ea nunquàm essemus certi. Quod contra illos est, qui dicunt nos non debere esse certos de salute, quo nihil aliud uolunt, quàm non esse credendum, & ita perierit planè omnis spes salu- Certi sumus de salute.

tis. At nemo scit ex operibus legis, quando legi satis fecerit, quia ijs non pacatur conscientia, id quod tamen tyrannis Papistica uult, ne ergo quid dubitemus in promissione, Deus gratis promisit.

Non ei.

Scilicet, Iudaico semini carnali.

Quod est ex fide.

Id est, siue illud sit Iudaicum, siue Gentile.

Sicut scriptum est.

Hic amplificat per circũstantias, Abrahæ fidem, qui non in corpus suum, nec in emortuam uuluam Saræ, sed in Dei promissionem respexit. Mira hæc fides, ubi nihil erat sperandum, ibi spem habebat firmissimam. Ideoq; fidei est filius Isaac, non carnis.

Multarum Gentium.

Filij Abrahæ. Ne soli Iudæi glorientur se filios Abrahæ esse, qui quoq; sunt ex Gentili sanguine, quemadmodum uides eos in Ezechie. 16. accusari. Mater tua Cethea &c. Sunt ergo & Gentes filij Abrahæ, quod non nisi per fidem fit, nam secundum carnem tantum Iudæos habet filios. Quotquot ergo emulantur fidem Abrahæ, siue ante, siue post Abraham fuerint, filij sunt eius. Constitutus est pater à Deo multarũ Gentium, id quod secundum spiritum intelligitur. Vide quæ in Esaia. 41. de posteritate Abrahæ scribantur.

Ad exemplum.

Coram

Coram Deo erat transferendum. Erasmus sic intellexit: quemadmodum Deus est cõmunis pater omnium, ita & Abrahamum cõmunem omnium patrẽ constituit. Verum licet hæc non mala, tamen alia est sententia hoc loco. Constitui te coram Deo patrem, id est, in regno inuisibili uel spirituali, quod est regnum fidei, in quo tantum Deus est rex. Estq; simplex quædam Occupatiuncula, ne quis dicat: Quomodo est pater Gentium? Respondet: Non secundũ carnem, sed per spiritum uel fidem est eorum pater.

QVI VITAE. Vel ad uitam.

Vocat.

Scilicet ad se, ut adpareant. Nemo negat solum Deũ suscitare eos, qui mortui sunt. Similiter uocauit omnes creaturas, cũ diceret: Fiat lux &c. Vocauit inquã, cum nõ essent, quasi fuissent, ut adsisterent & obedirent uocanti Deo. At Paulus hic longius respexit. Commendat enim nobis gratiam, quod Deus eos, id est, Gentes qui perierãt, fecit filios Abrahæ, quod itẽ uidemus in historia Lucæ 15. de filio perdito nobis significari, quẽ pater iam mortuũ putabat. Mortuæ erant Gentes, id est, ad Idololatriã defecerãt, ut taceã de peccato Adæ, Deus tamen resuscitauit eas, & reuocauit ad uerum cultum, in quo facti sunt filij Abrahæ. Nemini igitur desperandum est, & si omnia desperata uideantur. Suscitat Deus mortuos, & quæ non sunt, uocat tanq; sint. Hoc facit Verbo suo,

Gentium uocatio.

filij ſumus Dei per Verbum, domini omnium creaturarum per Verbum, cohæredes Chriſti per Verbum, atq; adeo nihil eſt, quod uirtute illius nobis non impertiatur. Lapides eramus, iam autem, ut Iohannes dixit, filij Dei ex lapidibus. Hæc tam inſignis gratiæ commendatio, omnes uires, omne Liberum Arb. noſtrum tollit. Quid enim poteſt mortuus, qui nihil eſt? Quid emortua uulua? quid Iſaac immolandus? quæ omnia uides in hiſtoria Abrahæ. Fides eſt, quæ concepit & peperit Iſaac, fides immolabat illum, ex quo erat poſteritas promiſſa propaganda. Pudeat nos noſtræ impietatis, qui tam aperta habemus exempla fidei.

Liber. Arb.

Qui præter ſpem.

Hæc eſt fidei natura, unde & finitio haberi poteſt certiſſima, credere in ſpe, præter ſpem, tam conſtanter nos credere oportet, contra omnem naturæ ſenſum, ita, ut ſi Deus ignem frigidum dicat eſſe, credam ſine controuerſia, tametſi ſecundum naturã ſit impoßibile. Muliebria ſuſtinere Sara nõ potuit, tamen præter ſpem, Abraham credidit ſe ex ea ſuſceptorum Iſaac.

Sic erit ſemen.

Id eſt, innumerabile, ut ſtellæ cœli.

Non infirmatus.

Sed conſtanter credens.

Emortuam

Emortuam uuluam.

Desierant iam illi menstrua fluere, id quod magis mirandum est, quàm Abrahæ senectus.

Ob incredulitatem.

Scilicet, quam non habebat.

Non hæsitabat.

Non disceptabat secum in animo, forte ita est, forte non est, sicut nostra conscientia, uerbo non firmatu. Ah hoc est peccatum, hoc non est peccatum, nõ potest esse disceptatio, ubi radicem fixit promissio.

Tribuens gloriam.

Credere omni uerbo Dei, est dare gloriam Deo, ut maxime id sit contra omnẽ sensum naturæ. Non enim est apud Deum impossibile omne Verbum, ut ait Angelus in Luca ad Mariam. Hanc ergo solã gloriam à nobis exigit, & præter eam nihil. Quare in nullis tribulationibus & angustijs est nobis desperandum, neq; in tentationibus spiritualibus, neq; in peccatis. Esto, nobis omnia adpareant grauia & horrenda, demus gloriam Deo, quod uerax sit, quod promiserit remissionem peccatorum. Noli, quæso, O homo, tua peccata maiora facere, diuinis promissionibus, alioqui eum mendacij argues, & desperabis ut Iudas, ut maxime sis scortator, homicida &c. Vide ne peius pecces desperando, quando tibi reuela- Fidei uis & amplitudo.

tur peccatum. Deus tibi peccatū non imputabit, modo ipsum ueracem esse credas. Quod tamen interim Sathan tibi non permittit, facit peccata esse multo maiora Dei promissionibus. Hic erit fortiter cōsistendum, & cū hoc hoste congrediendum: uide ut illum conteras robur. Quod tum fiet, si præter omnē spem, præter omnem sensum, credas Deo, qui te eripiet ex inferno suo tempore, non sinet te absorberi undis aquarum, tibi imminentium. Sic in omni necessitate externa, etiam penuria uentris, sentias oportet. Est omnipotens Deus per suum Verbū, quicquid promittit, hoc præstat, modo nos clamare ex corde possemus: Dimitte nobis debita &c. Sed quo minus hanc gloriam resignemus Deo, nos remoratur caro.

Certa persuasione.

Bona intētio. Contra eos hoc dictum est, qui dicunt nos nō certos esse posse de nostra salute, satis esse bonam intentionem, quæ tamen nulla est coram Deo. Petri intentio bona erat, cum diceret. Si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Non equidem in ullo quod nostrum est, neq; in bona nostra intentione consistit nostra salus, sed in Dei promissione. In hac sit nostra intentio & certitudo, hanc à nobis requirit gloriam, potens est eam præstare. Non indigebis, ut intercessoribus utaris, Georgio, Christophoro, Barbara, aut diua Catharina. QVAPROPTER. Id est, quia dedit hunc honorem ueritatis Deo.

Non

Non scriptum est.

Hic inculcat diligenter nobis, quod omnia (quod ad iustificationē tantū attinet) de Abrahā dicta, etiā de nobis dicantur. Non dicit de operibus Abrahæ, sed iustificatione, qua per Christum est iustificatus, ne quis diceret, ut infirmæ solent conscientiæ: Hoc de Abraham scribitur, ad me nihil attinet. De omnibus dicitur: Beatus ut, cui non imputauit Dominus peccatum, non tantum de Abraham. Est igitur par ratio iustificandi ex fide, omnium & Abrahæ. Itaq; omnes ex fide, sine operibus iustificabimur.

Illi.

Scilicet, ad iustitiā quod credidit. QVIBVS. Scilicet nobis. IMPVTABITVR. Scilicet, ad iusticiam. IN EVM. Scilicet Deū patrē.

Qui excitauit.

His concludit, Christum esse mediatorem, & iustitiam nostram per fidem.

Traditus.

Nam non pepercit ei Deus, tradidit illum, ut satisfaceret pro peccatis nostris.

Excitatus.

Scilicet, ut nos maneremus in iusticia & nouitate uitæ. Quidam hic differentiam suspicantur, quod non dicit, excitatus est propter peccata nostra, seu remissionē peccatorū. Scriptura sic loqui solet: Estq;

eadem sententia. Sæpe tantum de morte loquitur, & tacet resurrectionem, nos tamen eam intelligimus, et rursus resurrectionem prædicat, ubi nos & mortem eius intelligimus. Alterum ex altero intelligitur. Qui enim liberaret nos à morte, si ipse non resurgeret? aut qui resurgeret, si non mortuus fuisset? Ideo mortuus est propter peccata nostra, ut excitaretur in nostri iustificationē. Itaq; hactenus uidimus comprobatum scripturis & testimonijs ex lege, Christum solum esse nostram iusticiam, nos uero natura damnatos, & filios iræ.

CAP. V.

PRæfatur ab initio Capitis, in totum Caput, dicens, Iustificati per fidem, pacem habemus. Visa est autē hactenus Epistola difficilis, quo & multi terrebantur, uerum si ordo eius obseruatus fuerit, nihil inerit difficultatis. In superioribus docuit, tantum ex fide esse iusticiam, nunc consequitur, ex ea fide, nostras conscientias habere pacem erga Deum, & præter id in hoc Capite nihil est. Hunc fructum fidei si obseruaueris in hoc Cap. non uidebuntur tibi uaria hic tractari. Et ut rem totam compendio tractemus, uisum est quædam præfari. Nonne omnes iusticiam quærimus et per opera, & alia quædā, in hoc, ut habeamus pacem erga Deum? Hac uia omnes incedimus,

cedimus, & olim quando uiuebamus in iusticijs nostris, confitebamur, ieiunebamus, non ob aliud, nisi ut auferentur peccata nostra, & conscientiæ nostræ pacificarentur. Sed idem accidit nobis, quod Israelitis, ut Cap. nono uides, qui sectantes iusticiam, ad eam non peruenerunt. Putabamus & nos ex operibus nobis futuram iusticiam, uerum decepti sumus: nihil est, ut hic fingas Liber. Arb. iusticiam operum, non consequeris pacem conscientiæ, ad tempus falli potes, ad tempus item fingere potes sanctitatem & pacem, sed redeunte conscientia peccati, ubi est tua pax & sanctitas ficta? Redit planè eadem turbatio et inquietudo conscientiæ, quam antea senseras, dixeras & somniaueras tibi pacem, sed tum uides non esse pacem, quia non est pax impijs (quales sunt omnes qui iusticiam tribuunt operibus, & non fidei in Christum). Est itaq; insignis commendatio, iusticiæ fidei in hoc loco. q. d. Paulus. Experire & quære, in uenies pacem, quicunq; credis Christum satisfeciſſe pro peccatis tuis. Habes magistram ipsam experientiam in corde tuo, quæ te conuincit, iusticiam esse ex fide, etiam renitente ratione tua & carne, cogeris fateri, & dicere, Ita se res habet. Quid hic plurimis testibus eges? noster spiritus, spiritui Dei dat testimonium, quod non sit alia iusticia, qua pacem habet conscientia, quàm fidei, ubi sentimus & credimus peccatorum remissionem per Christum. Iam cõ

Fidei iusticia.

ſcientia exultat & in conſpectum Dei, multa ſecuritate carmen triumphale canit, hoc ſcilicet: Chriſtus eſt mea iuſticia, mea fortitudo, deleuit Chirographū peccati, uicit Sathanam principem inferorum, iam nihil eſt quod timeam, omnes hoſtes et aduerſarij mei, ſunt uelut ſtipula, quæ ſtatim abſumatur igni, & uelut puluis, quem diſpergit uentus. Non poteſt quiſquàm uerbis conſequi, quanta hæc ſint gaudia, quanta prædicatio huius pacis in conſcientia, quæ uidit et ſenſit remiſsionem peccatorum. Experiatur aliquis, in omnibus aliis, ex quibus ſperat caro ſalutem, num poſsit habere pacem hanc & lætitiam conſcientiæ, ex illis: nunq̃ profecto certus eſſe potuerit, de paterna erga ſe Dei uoluntate. Itaq; uides hic deſcribi nobiliſsimos fidei fructus, qui non corrumpi, nec interire poſſunt. Primo, quod certus es de gloria Dei, unde & pacem habes. Secundo, ut nequeas à ſpe excidere in aduerſis, quantumuis ſint horrenda, neq; mors neque peccatum te proſternet. Eris enim petra fortiſsima. Tertio, ut ne quid dubites de gratia (qua ſi indignus ſis) nam indignis, non dignis & ſanctis datur, qua Chriſtus nos dilexit, cum eſſemus impij. Quarto, conſcientia noſtra eſt certa, ut dicat, maiorem eſſe gratiam per Chriſtum, quàm peccatum ex Adam in nos propagatum. Si igitur tam magna eſt condemnatio propter Adam, maiorem ſcias eſſe gratiam Dei per Chriſtum. Atq; hæc eſt

Fidei fructus.

colla-

collatio, consolationis plena, Adæ & Christi. Reliqua uide in uerbis Pauli.

Iustificati.

Id est, ubi consecuti sumus remissionem peccatorum per fidem, conscientiæ nostræ pacem habent: nam nullum peccatum iam nos turbat. Habemus legendũ, nõ habeamus. In hoc loco lapsi sunt Columnæ ecclesiæ, ut putabantur, Origenes & cæteri, qui dicebant, quædam moralia hic docere Paulum. Hoc admoneo, ne simus ingrati Deo, pro sua gratia, quam hodie nobis in suo Euangelio dedit. Nam uel pueri hodie id cernunt, imò in plateis clamant, quod tanti Doctores uiderant. Non loquitur Apostolus, de Cuili quadam pace inter homines, sed de pace erga Deum, quam homines non uident, & qua solæ conscientiæ adflictæ fruuntur, ut non timeant Deum iudicem, sed sciant ipsum esse patrem. Hunc fructum fidei ubi habemus, statim sequuntur bona opera.

Per Christum.

Sine hoc mediatore Christo, nihil nobis donatur à Deo. CONTIGIT. Id est, nobis datũ est.

In gratiã hanc. Id est, hoc interpellatore in fauorẽ patris restituti sumus, ipse adduxit nos ad patrẽ, in cuius cõspectũ antea, quia filij iræ, nõ eramus

ausi prodire, & hoc uerum esse scimus & credimus. Itaq; non est iudex, sed pater.

In qua.

Scilicet, Dei gratia & fauore, scimus quod Deus nobis bene uelit.

Stamus.

Id est, nunc regnamus, & sumus reges, quibus omnia subiecta sunt, cum antea iaceremus prostrati in terram, non audentes adspicere in cœlum, imò detenti eramus in carcere, ubi perpetua erat seruitus & calamitas.

Gloriamur.

Verbum est certitudinis, nam nemo gloriatur, nisi de ea re, de qua certus est.

Sub spe gloriæ.

Quomodo inquit gloriamur? sub spe? id est, quicquid iam habemus uitæ æternæ, aut gloriæ, id habemus in spe. Certi sumus, quod Deus nos glorificabit. Sumus enim sancti & filij Dei. Huc refer quæ in Octauo dicuntur de expectatione creaturarũ. Item. 1 Iohan. 3. Nunc sumus filij Dei, inquit, & nondum apparuit, quod futuri simus &c. Iam contempti sumus apud omnes, item apud nosmetipsos, quia odimus peccata nostra. Sed interim tamen salui sumus per spem. q. d. Res quidem, id est, uita æterna illa adest,

est, sed nondum uidetur, nondum est reuelata, Corpus hoc mortale, cum immortalitatem induerit, uidebitur, id quod hodie speramus, ut in Philip. 3. Glorificabit hoc corpus humile.

Nec id solum.

Id est, non solum gloriamur in spe gloriæ futuræ, & quod simus filij Dei reuelandi: sed etiam certi sumus per illam pacem fidei, in cordibus nostris, quod nec quæcunq; tentatio, non mors, nullum periculũ posit nos superare: in tantum exundat illa pax in cordibus nostris, ut aduersitates & tribulationes, alant & fortiorẽ reddant eam. Sicut Christi crux & mors uita est & fortitudo.

Christi mors uita est.

De afflictionibus.

Gloriamur de cruce, quam Deus nobis proposuit (non de nostris bonis operibus) nam omnibus qui pie uolunt uiuere in Christo, non deerit crux: sicut quando Satan tẽtabit auferre ex corde promissiones Dei, quando sentiemus fidei fragilitatem, & peccatorum onus, iacebimus oppressi, & uidebimus, quod ex nobis nihil sumus.

Scientes quod afflictio.

Gradatio est rhetorica, commẽdatur nobis patientia, sed unde esset, nisi affligeremur à Deo. Crux quam Deus non imponit, non est crux: hinc macerationes & castigationes Monachorum, non sunt crux

Christi, quia non impositæ à Deo. Christus calicem quem bibit, à Deo patre habuit, ideo orauit: Auser à me calicem, quod Monachi non possunt dicere, nã quis eos cogit, ut talia patiantur, est eorum potestatis ferre, uel nõ ferre. Sicut nec crux fuit quãdo Christus quadraginta diebus ieiunauit, nam erat in sua potestate, ideoq; nec orauit clamando ad patrem, sicut in horto.

Probationem.

Experimentum, siquidem in patientia ipsa experimur, num credamus Deo: dum adfligimur exercetur patientia, in ea certi reddimur apud nos, quod Deus det uirtutem, ut possimus perdurare.

Spem.

Cur ultimo loco hic posuit spem, cum eam antea, caussam istorum omnium dixerit, quæ uides in textu. Respondeo: Necesse est spem esse, quæ fidem conseruet, ne tentationes opprimãt. At quod hic dicit, probatio spem parit, uult Apostolus, tentationibus certiorem & fortiorem eam fieri, id autem quisq; apud se experitur, qui semel atq; iterum uicit in arena aduersarium, is maiore est animo & constantiore, ad plura pericula. Sic pius animus aliquoties tentatus et adflictus, perdurat in aduersis, ne Christum suum amittat, qui eius unica est spes.

Crux fidei robur.

Porro spes.

Scilicet illa, de qua dixi, quam per perseueran-tiam adsecuti sumus, non eam dico, quam Hypocritæ somniant.

Non pudefacit.

Scilicet, in conspectu Dei, & in tua conscientia, nam quicquid petieris, sperauerit id adsequêre, ut cum Paulo dicere possis: Spe salui facti sumus.

Dilectio Dei.

Scilicet, qua diligimus Deum: nam dicit de dilectione nobis data.

Effusa est.

Eam emeruit nobis Christus. Estq; illa, ipse Spiritus sanctus. Quō autē illū accipimus? aut quando? cum Verbū prædicatur, id creditū, statim Spiritus sanctus comitatur, qui hanc ipsam fidem in nobis operatur, qua fit, ut suauissimo, non anxio corde, id præstemus, quod lex exigit, nempe, ut diligamus Deū ex toto corde, cōplectamur proximū candido adfectu, Aliūs enim secundū naturam id non possumus. Nam omnia præcepta legis diuinæ, sunt nobis impossibilia.

Hæc igitur est pax, quam non labefacit ulla aduersitas, non expugnatur caducarum rerum dulcedine. Quod si dicas te sentire adhuc peccatum, horrorem mortis, ut maxime sentias, tamen habes quod statim obijcias. Quid? Remissionem omnium peccatorum per Christum. Hæc ubi firmiter tuo cordi

insederit, quid faciet peccatum? nihil te moueat cæ
Gratiæ com- *nis cogitatio, quæ tibi dicit, hanc gratiam sancti qui-*
mendatio. *dem adsecuti sunt, uerum non fuerunt peccatores,*
ut ego. Et esto, peccatores eos fuisse, tamen nõ tam
magni, quantus ego sum. Respondeo: Tum primum
te huiusmodi sentire, quãdo cœperis agnoscere te pec
catorem, hæc Sathanas excitat in corde tuo, qui-
bus magnificat tibi peccatum, ut gratiam illam non
agnoscas, nititur te impedire, quo minus dicas, Ma
ior est gratia, quàm peccatum meum. Ergo non in-
dignos nos putemus ad hanc.

Quia Christus, cum essemus adhuc infirmi.

Id est, quando eramus natura impij & indigni,
ad hanc gratiam, redemit nos. Hic æstimare potes,
Liberũ Arb. *quid sit Liberum Arbitrium, quæ uox contraria est*
gratiæ.

Iuxta temporis rationem.

Nos in tempore sumus, Deus extra tempus, ergo
secundum prædestinationem sumus sancti & beati,
quia dilexit nos ante cõstitutionem mundi in Chri
sto Ephes. 1. Verum dum sumus in carne, sumus in
tempore, ideoq; in ipsa impietate, non agnoscimus
Deum & gratiam eius. Errantes oues sumus, & ex
eo errore non eripimur, nisi ipse tractus ea dilectione
qua ab æterno nos dilexit, nos eripiat. Hic iterũ ui-

dere

dere potes, quàm impie fingamus merita, si enim in operibus nostris esset sita salus, esset momentanea nostra iusticia, ut sunt ipsa opera: utaq; sola gratia, certificat nos de Dei erga nos uoluntate, dum nobis hanc pacem infundit, quam opera nequaquàm possunt præstare. Nam cur diceret Apostolus, nos omnes infirmos, nisi quod nihil possimus boni facere, neq; ad gratiam cooperari? Contra humana merita.

Nam uix pro iusto.

Declarat quodam simili: fieri potest, ut quidam homines pro iusta caussa, & aliquo bono non dubitent mori, nempe ~~pro~~ pro patria, uxoribus, liberis &c. ut testantur historiæ, uerum in caussa iniusta & mala, nemo se sponte morti obijcit, uerum Christus pro nobis iniustis & nostris peccatis, pro nobis inimicis, & iniquitate mortuus est, ut testatur Propheta. Oblatus est, quia ipse uoluit. Hæc omnia tã tu diligentia nobis inculcat Apostolus, ut certi reddamur de Dei gratia & pace in nobis.

Forsitan.

Quasi diceret, id rarum est, uel non libenter hoc homines faciunt.

Commendat charitatem.

Scilicet, qua nos diligit.

Peccatores.

Supra infirmos dixit.

Christus pro nobis mortuus fuit.

Vt sic sua morte nos liberaret à peccatis, eramus impij & damnati, & nisi nobis mors Christi subuenisset, periissemus.

Multo igitur magis.

Est Argumentum à maiori, si suscepit & dilexit nos inimicos & malos, iam magis tuebitur, & diliget amicos, & sanguine Christi redemptos. Beneficus fuit inimicis, quomodo non bene uellet amicis?

Nam cum inimici.

Idem argumentum est, sed alijs uerbis.

Per uitam.

Scilicet, Christi, quia iam uiuit, & nos iam è regno mortis, in regnum eius uitæ traducti sumus.

Non solum autem hoc.

Gloriatio nostra.

Non tantum gloriamur sub spe gloriæ Dei, & de cruce, qua nos Deus probat, sed est tertia quoq; gloriatio, qua gloriamur, quod Deus noster est: non solum gloriamur, quod iste rex Deus det, & daturus sit multa bona, quibus nos ditet. Est hoc omniũ maximum, quod is in manu nostra sit, & noster dicuelit. Nos Dei sumus, & ipse cũ omnibus suis uult esse noster, idq; per Christum Iesum mediatorem. Sed hæc exuperant omnem sensum, quæ omnia eò pertinent, ut pacem conscientijs nostris infirmis, confirmet &

ment & persuadeant, nam semper in dubium uocamur, per cogitationes de peccatis, quibus nihil est pestilentius, contra hanc pacem. Ideoq; Paulus ait, maiorem esse gratiam peccato, salutem non in eo consistere, quod nos sentimus & cogitamus, sed in fauore Dei per Christum, in quo solo obtines illã pacem. Totus est Paulus in hoc, ut nobis ob oculos ponat uim gratiæ & peccati, quam ubi agnouerimus, nihil est quod nos à Deo auocet.

Quemadmodũ per unum hominẽ.

Obseruabis hic orationis constitutionem, nam nõ statim eam absoluit, cum quædam inspargit, ex quibus inclarescat uis gratiæ & peccati, per collationẽ.

Per unum.

Id est, Adam. Loquitur uero de peccato quod uocant, originali, quo omnes damnati sumus, huius efficacia reliqua peccata crassa emanant, tanquàm è fonte. Rursus si hoc non esset in nobis, non haberemus reliqua omnia, & sicut omnia bona, quæ in nobis sunt, debemus iustitiæ Christi, sic omnia mala quibus sumus obnoxij, debemus peccato originali. Originalis noxa.

In mundum.

Id est, omnes homines.

Peccatum introiit.

Id est, mors, uxta hoc: In quacunq; die comederis, id est, peccaueris, morte morieris.

In omnes homines.

Id est, totã Adæ posteritatem: propagamur enim omnes ab Adam, & eodem peccato inquinamur, quo ipse propagator.

Vsq; ad legem.

Scilicet, Mosi: Occupatio est, tamen peccatum non uidebatur, ergo non erat peccatum ullum: non consequitur. Sicut absurdum est & hoc: thesaurus nõ uidetur, ergo non est, nam forte alicubi in terra defossus est, ut uideri nequeat.

Peccatum non reputatur.

Man acht seyn nicht. Per legem & prohibitionem peccati, uidemus peccatum, hac sublata, tametsi peccatum sit & maneat, non uidetur peccatum. Cõferatur hic locus cum superiore, ubi non est lex, ibi nec transgressio, eodem enim pertinet quod hic dicitur, peccatum non habebatur pro peccato ante legẽ, Sic hodie quoq; eramus excæcati, ut etiam amissa cognitione naturalis legis, ignorauerimus peccatum.

Imo regnauit mors.

Id est, imperium tenuit, etiam ante legem latam.

In eos

In eos quoq; qui non peccauerant ad similitudinem transgressionis Adam.

Id est, in eos quoq;, qui non fecerant hoc peccatũ, quod Adam fecit, in arbore uetita. Omnes qui sumus posteri Adæ, facti sumus rei peccati Adæ, erat is corruptus, & nos propagati sumus ab eo, & illius carne, nihil aliud sumus, quàm ea caro peccati, quã Adã habuit: aggrauauit nos ille alieno, id est suo peccato, factumq; est eius peccatum, nostrum peccatũ, quia eadem sumus caro, cum ipsius carne, quæ facta est nostra caro. Hic si quis potest sanctulorum, obstruat os Paulo.

Adæ peccatũ nostrum est.

Illius futuri.

Id est, Christi, qui tum expectabatur, cuius ille habuit quandam figuram.

At non ut peccatũ, ita & donũ.

Id est, Adam habet quidem similitudinem quandam Christi, sed longißimo interuallo, interpositæ dißimilitudine, ipsos disiungente: in hoc quiddam simile est, quod Adam sit propagator, & Christus, uerum dißimile est in re propagata, ille peccatum, hic iusticiã in nos propagauit, peccatum est nobis in dãnationem, donum, id est, Spiritussanctus, Gratia, fauor Dei patris, in iusticiam. Sicut Adam damnauit

nos alieno, id est, suo peccato. Sic Christus nos liberauit aliena, id est, sua, non nostra iusticia.

Nam si unius delicto.

Gratiæ uis.

Exponit quod iam dixit: efficax sane fuit uis peccati Adæ, in omnium hominum damnationem, sed efficacior, iusticia Christi, in omnium hominum liberationem. Idcoq; nostræ conscientiæ respicere debent, non in peccatum, sed in gratiam, quæ est multo fortior & excellentior ipsa fortitudine peccati: quanto homine Deus est præstantior & melior, tanto ualidior & nobilioris efficaciæ gratia, peccato.

Gratia Dei.

Id est, fauor Dei quo nobis bene uult.

Et donum.

Scilicet, quod ad nos & in nos uenit.

Quæ fuit unius Christi.

Deus pater in hoc solo homine sibi complacuit, in hunc unice, sua benignitate & dilectione respiciebat, adeo, ut ipsum hæredem faceret totus mundi, collocaret ad dexteram suam, nihil dignitatis & potentiæ in eum non transfunderet, & postquàm ille sanguinem suum pro nobis effudit, quomodo non reconciliaret nos patri? Itaq; gratia Dei per Christū in nos est propagata: non potuisset Christus reddere nobis

bis propitium suum patrem, nisi ipse eum benignum & propitium habuisset.

Exuberauit.

Abunde uenit peccatum, sed abundantius gratia.

Et non sicut per unum.

Scilicet, Adam uenerat mors.

Ita & donum.

Scilicet, uenit: exponit dißimilitudinem.

Nam condemnatio.

Scilicet, omnium uenit. EX VNO DELICTO. *Scilicet, unius hominis Adæ peccato: & loquitur hic de peccato originali.*

Donum autem.

Scilicet, uenit, id est, ipse Spiritus Dei datus est per Christum.

Ex multis delictis.

Id est, omnium hominum peccatis.

Ad iustificationem.

Id est, ut iustificaremur & absolueremur ab illis. Sathan, qui hodie omnem mouet lapidem in suis ministris, audet tam impudenter nugari, contra Euangelicam lucem, ut uel pueri illius mendacium deprehendant, dicit enim, Christus passus est,

sed pro illis tantum, qui ante ipsum fuerunt: proinde illius passionem, nobis tantum utilem esse, ad originalis peccati ablutionem, cætera uero peccata per nosipsos expianda, sed id quàm impium sit commentum, conscientiæ nostræ testes sunt. Est autem phrasis mira quod dicit, Ex multis delictis, quam & habet Esa. 40. Suscepit duplicia pro omnibus peccatis, ergo non pro meritis. Deus omnes inuenit in peccatis, & quod supra dixit, pro ratione temporis, huc quoq; pertinet. Quod igitur fingemus nobis meritum, nisi damnationis? Inimici eramus, iram, non fauorem Dei merueramus.

Etenim si per unius peccatum.

Semper eadem repetit, propter infirmas conscientias, quæ semper putant peccatũ esse fortius & maius gratia Dei. Respondet ergo per Antitheſin, multo esse uberiorem gratiam peccato, illud est ex Deo, hoc in nobis. At quid nos possumus, cum simus fœnum, & solus Deus æternus, uere potens omnia?

Gratiæ amplitudo.

Regnauit.

Emphaticum est, quod ait, regnauit. Numquid aliquis potuit suis uiribus resurgere ad uitam? numquid ullus Philosophorũ, suis uirtutibus moralibus, potuit huius regni iugum excutere? an & Iudæi uitam per legem consequi potuerunt?

Qui

Qui exuberantiam gratiæ.

Gratia in dante est, donum ad accipientem uenit, quando pater dat filio cibum, uel tunicam: fauor id gratia Dei efficit, ut donum, id est, Spiritum sanctum accipiamus, per quem consequimur filiationem & hæreditatem.

Doni iusticiæ.

Id est, per quod iustificamur, estq; ipsa remissio peccatorum.

Per uitam.

In uita rectius legeris, id est, uiuentes regnabunt, non manebunt in morte.

Autore uno.

Cui omnia debemus, is est mediator noster, & scala Iacob. scala Iacob, qua in cœlum ascendimus. Ideoq; cum audiat Paulum ubiq; id nobis inculcare, non est quod soliciti, huiusmodi alios locos quæramus.

Itaq; sicut.

Hic primum absolutur oratio, & repetit superiora. MALVM. Id est, peccatum.

Ad condemnationem.

Vt condemnarentur. Hæc omnia propter infirmas conscientias toties repetit, quæ nõ satis roborari

possunt per inobedientiam unius hominis Adæ, omnes facti sumus inobedientes: per obedientiam Christi, qui usq; ad mortem patri factus est obediens, facti sumus obedientes, recepti in filiationem, qui eramus antea exclusi.

Multi.

Id est, quotquot credunt & Christum suscipiunt. His omnibus tantum uult confirmare pacem, de qua dixit, ut simus certi plus posse gratiam, quàm peccatum, non est nobis negligendum, quod aliena iusticia saluamur. Itaq; quoties nos sollicitat peccatum in Christum nos conijciamus, credamus illius omnia nostra esse, & per ipsius opus nos saluari. Cum respicimus in nostram iusticiam, occurrunt tot millia peccatorum, quibus magis ac magis uexantur conscientiæ nostræ, si uero in solum Christũ respexerimus, pacem habebimus & gloriabimur, Deum esse nostrum Deum, quod sicut peccatum fuit potens, gratiam multo potentiorem fore.

Pax cordis unde petenda.

Cæterum lex.

Occupatio necessaria est ad prædicta, quasi diceret, nos diximus interim de peccato & iusticia, morte & uita. Ad quid ergo lex, quæ interim data est & non frustra, ut testantur conscientiæ nostræ? Respondet. Subijt, uenit & intrauit ad nos obiter, id est, peccato regnante, & stante ab eo tempore,

quo

quo in nobis per Adam suas radices fixit. Venit itaque lex, cum iam olim regnarat peccatum, sed non fuerat reputatum ab hominibus, Keyner hats vor sunde geacht. Sicut hactenus putauimus summam iusticiam Papisticos errores. Vbi autem reuelata est ira Dei de cœlo, uidemus esse huiusmodi impietatem, summam Christi abnegationem.

Vt abundaret.

Quando lex uenit, peccatum inuentum est in mundo, nam ab Adam regnarat dormientibus hominibus, & non curantibus illud, uerum lex (ut est eius natura) statim illud reuelauit conscientijs nostris, ideoq; grauius multo & molestius factum est hominibus, quàm antea fuerat, quia non sentiebatur, nunc cum sentitur & cernitur in conscientijs eorum, parit murum quendam horrorem mortis & desperationis, uelint legem planè non esse, quæ nostris cupiditatibus obsistit, imò murmurant contra Deum, qui nos lege damnat. Hic, hic est penitißimus adfectus cordium nostrorum, quem pauci uident. Inquit ergo, tantum abest, ut lex iustificet, ideo non est respiciendum in opera eius, sed in Christum. Lex in hoc primum data est, ut reuelet peccatum. Secundo, ut augeat illud: sed quid dices? Ergo lex mala est? In Septimo respondet esse sanctam, ut uides. Lex robur peccati.

Sed ita agit Deus nobiscum cum lege, quemadmodū medicus cum egroto per medicinam, hæc per se bona est & salutaris, attamen materiam delinquendi sæpe præbet: ut si mandetur ægroto, ne uescatur carne suilla, statim illi quidam adpetitus mouetur edendi suilli, siquidem natura nititur in uetitum, ita & lex multis est peccandi occasio, cum tamen Deus per eam nos urgeri uoluerit, ut uidentes nostrum peccatum & damnationem, adurgeremus ad quærendam eius gratiam, nam quanto grauius & intolerabilius est delictum, tanto citius quærimus Christum, ut quo quis plus diligeret, hoc ei plus remitteretur, ut Christus in Luca dicit, in historia de muliere peccatrice.

Lex cur data.

Vbi uero exuberauit.

Hæc quoq; ad pacis confirmationem pertinent, etiamsi commisissem omnia peccata mundi solus, nulla essent prorsus, si gratiam consequerer in Christo. Deus sinit suos cadere, etiam grauissime quandoq;, ut ardentius resurgant, & gratificentur Deo, sed carnales huiusmodi prædicatione Euangelica abutuntur, dicentes: Ergo faciamus grauia peccata. Contemptores sunt (quos Deus non recipit, & quibus Euangelium non prædicatur) non peccatores, id est, ij, qui agnoscant sui damnationem propter peccatum. Hinc in Psalm. ait. Longe à peccatoribus salus, quoniam non exquisierunt iustificationes tuas.

Non

Non quia peccauerũt, ab eis longe est salus, sed quia iustificationes tuas non exquisierunt, nolebant per te iustificari. Huc pertinet quod Christus ad Petrum dicit, qui tamen negarat Christũ, Petre amas me? &c.

In morte.

Id est, condemnatione hominum.

Per Iesum.

Semper Christum interponit, ut sciamus per quẽ nobis talia beneficia contigerint.

CAP. VI.

HActenus iusticiã ueram, per solum Christũ mediatorem peccatoribus, à Deo exhiberi: Itẽ, eius iusticiæ fructum esse, pacem conscientiarum docuit. Hic ea confutat argumenta, quæ acumen rationis humanæ, cõtemptricis gratiæ et misericordiæ Dei, solet obijcere. Nouit enim Paulus, qui & ipse caro sint, quid soleat illa, in Dei contemptum machinari, ubi gratiæ prædicationem audierit, siquidem offenditur, cum audit: Vbi abundauit delictum, abundauit & gratia, statim infert: Si peccatum tam bonum est, ut sit occasio gratiæ Dei in nobis, ergo peccemus? Item si sumus liberi, quiduis nobis impune licet. Itaq; summa huius Capitis, nihil aliud cõtinet, quàm dilutionem quandam huiusmodi ineptiarum, rationis

humanæ. Simile in tertio Cap. uidisti, ad quod respondebat Paulus: Quorum damnatio iusta est. Hic fusius omnia agit, quo magis imbecilles conscientias erigat, nam ubi ratio obijcit: præstat ergo peccare, facere quidvis. Respondet: Quando alij sacrificium, necesse est, ut aliter uiuamus, quando translati sumus è regno tenebrarum, in lucis regnum, pudeat nos eorum scelerum, & operum tenebrarum, quæ lux iam ferre nequit. Absurdissima sunt hæc, siquidem inde sequeretur, esse scortandum, occidendum &c. cum tamen ratio interim hæc prudentissime obiecisse sibi uidetur, putat Dei consilia stulta & inepta, sua uero sapientissima, & neutiquàm reprehendenda. Sed ubi animaduerterit huiusmodi ratiocinationes non bene cedere, putat omnia præcedentia de fide & gratia, esse ementita. Proinde humanis quoque utitur argumentis, præter ea, quæ è Sacris fontibus petita sunt, dicens: Minimè est peccandum, cum iam peccatorum remissio prædicetur, non in hoc, ut porrò peccemus, sed ut peccatum odiamus, & peccatum aboleatur: resuscitati sumus in uitam, non in mortem. In fine Capitis docet, quomodo id fieri possit, nempe adiutorio spiritus Dei, qui regnat in nobis: aliàs enim secundum naturam, peccatum quomodo odio haberemus? Odit Spiritus sanctus illud, is impellit & mouet nostros affectus in eiusdem odium: in hoc ille nobis datur,

Ratio offendutur gratiæ prædicatione.

tur, ut dimittatur peccatum, non ut porrò fiat, hic te agitat, ut Dei gratia opera facias, non ex tua natura. Est igitur contra eos hoc Caput, qui hodie blaterant, nos prohibere bona opera, cum non intelligant, quæ sint bona aut mala: non norunt ea bona esse tantum, ad quæ nos trahit Spiritus sanctus, per quæ certificamur, nos placere Deo, dum sic in ijs crucifigamus carnem nostram, & seruiamus necessitati proximi gratis, & hilari adfectu: mala uero, quæcunque ex natura fiunt, & non impulsore Spiritu sancto.

Abundet.

Vide insignem stulticiam carnis: uult peccatum esse caussam gratiæ, quid magis contumelioſum in Deum dici potest, quàm quod peccatum meum caussa sit salutis? Ideo saluor, quia pecco: talia putat ratio inferenda, ad ea, quæ Cap. quinto dicta sunt. Euangelium non docet peccare, sed si peccasti, te non damnatum: promittit tibi remissionem peccatorum, ex bona Dei uoluntate, & gratia, non ut pecces, sed ut desinas peccare. Hic in hanc solam tibi erit respiciendum, non in tuum peccatum & malitiam, quæ non salutem, sed damnationem metetur. Commendatur quidem magnitudo gratiæ ex peccato nostro, non tamen est caussa salutis, sed ipsa gratia, qua dimittitur peccatum. Si enim pec- Carnis stultitia.

cato esset tribuenda salus, multi, imò omnes impij saluarentur.

Qui mortui sumus.

Christianismus quid.

Id est, è regno Sathanæ, translati in Christi regnum. Hic disce quàm breuiter doceat Apostolus, in quo consistat Christianismus. Est is nihil aliud, quàm mori peccato, & uiuere iusticiæ: mortui autem sumus illi, per mortem Christi, resuscitati per illius resurrectionem.

Peccato.

Scilicet, per Christum. Mortui sunt peccato, qui non habent de eo conscientiam, ut maxime illud sentiant, tamen ei non consentiunt, sciunt se nomen dedisse iusticiæ: Item ipsorum nomina scripta in cœlis, item se pertinere ad iusticiæ, non peccati regnum, ideo & ipsis non imputatur peccatum, ut alijs impijs, qui peccato obsequuntur, grauantur quidem peccato, sed quàm primum uident in cultum benigni patris, euanescit.

Quomodo uiuemus.

Absurdum esset dicere: Viuendum est peccato, cum mortui simus peccato, quod probat per symbolum baptismi nostri.

An ignoratis, quod qui cum.

Nunquid tam stupidi estis, ut ignoretis, nos nunc iam esse cum Christo, item nos pertinere ad illius,

non

nō peccati corpus, mēbra sumus Christi, nō Sathanæ.

In mortem eius.

Id est, ita mortuus est Christus pro nobis, ut cum ipso simus quoq; mortui omnes. Omnes eramus obnoxij morti propter peccatum, mori debebamus, sed Christus hoc debitum pro nobis soluit. Infirmiores eramus, quàm ut mortem uinceremus, absorpsisset hec nos, ac pessundedisset: Verum Christus, fortior morte, absorpsit eam, non sibi, sed nobis: non eramus soluendo, ille diluit debitum tam efficaciter, ut, tametsi nos non satisfecerimus, tam morti satisfactū sit. Mortui ergo sumus illius morte, sicut qui pro me soluit debitum, ut maxime ego non numerauerim pecunias, tamen iam sum liber à debito, quia is pro me satisfecerit: ita iam perinde mortuus sum, atque Christus. Christi satisfactio nostra.

Sepulti igitur.

Id est, sicut ipse sepultus est, Vuyr seyn in seynen todt getrochen. Quare?

Vt quemadmodū excitatus Christus ex mortuis per gloriam.

Id est, quemadmodum Deus pater ex ignominiosa morte, traxit suum Christum, & in gloriam collocauit, iuxta illud Iohan. 17. Pater glorifica filium tuum, dedit q; illi nouam uitam, quam & nobis cum

eo communem fecit, ita & nos è morte extracti, & in nouam uitam constituti, perseueremus in ea, non repetamus mortem. Semel ille mortuus est, & iam semper uiuit: Mors illi ultra non dominabitur. Ita & nos, qui in ipso reuximus, non cupiamus iterum mori: iam regnat ille in regno uitæ, non mortis, idq; hodie in gloriam eius prædicatur per totum orbem. Summo dedecore ipsum adfecerimus, ubi contempta noua uita, ad mortem deficere uoluerimus, quod ij faciunt, qui inferunt: ergo peccabimus, malunt illi mortem, quàm uitam, uide quàm absurda hæc sint, peccatum remittitur, non ut pecces, sed quia Deus odio habet peccatum. Itaq; peccatum ad Christi regnum, & nouam uitam non pertinet. Benignitate alicuius principis è carcere soluor, stultus fuerim, qui iam benignitatem putem non libertatem, sed captiuitatem fore, non ideo solutus sum, ut maneam in carcere, sed ut sim liber.

Exẽplo Christi moriamur & nos.

Nam si insitici.

Id est, si inserti sumus illi, & unum factum cum eo, si cum eo uere sumus mortui, non allegorice, sicut quidam causantur, certe & resurreximus cum eo. Volunt hic quidam Magistri carnis, similitudinem mortis, nescio quibus tenebris obfuscare, sed nequeunt. Aliter enim nos docet Spiritus sanctus Dei, qui

qui regnat in cordibus credentium, quare non facienda est hic allegoria mortis. Similiter, & uere nos mortui sumus, quando ipse mortuus est pro nobis: illius mors, nostra est mors, in conspectu Dei, ut maxime ratio humana id non capiat. Hoc uerum est fundamentum, cui innititur nostra salus, hic uerus usus mortis Christi, quem illi, qui somniant allegoricam mortem, non uident, præscribunt nobis tantum imitationem Christi, sed interim hæc negligunt, quæ inprimis scire retulerat. Itaq; certus sim necesse, me mortuum esse in morte Christi, me resurrexisse resurrectione Christi, regnare in regno Christi, sedere ad dexteram patris in Christo: In summa, omnia quæ Christi sunt, mea esse, Ephesios primo. Non est ergo similitudo hæc: Christus mortuus est, ergo & nos libenter moriamur. Sed illa: Christus mortuus est, ergo & nos tam sumus mortui. Christus resurrexit: Ergo & nos resurreximus, hoc qui credit, facile & hilari corde imitabitur Christum, bonis operibus, imò & audebit pro illo mori, & mortificare membra, quæ sunt super terram.

Mortis Christi usus.

Illud scientes, quod uetus.

Duplicem describit hominem, Veterem & nouũ, Vetus est, qui ex carne nascitur, ut Christus dicit,

Quod natũ est ex carne, caro est, id est, omnia quæ pertinent ad hominem & uires eius: totum quod nascitur, anima & corpus, caro est & peccatum, neq; intelliges hæc de ratione & sensualitate. Hinc Christus dicit: Oportet uos renasci, adeo nihil est in uestra illa prima natiuitate quod bonum sit, omnia sunt damnata, nõ potestis uelle & cogitare quæ Dei sunt, hinc est, quod lex Dei uobis displiceat, & contra eam murmuretis, uelitis eam non esse, neutiquàm potest uestra uoluntas, cum Dei uoluntate conspirare, ergo quicquid uultis, quicquid cogitatis, aut concupiscitis id contra Deum. Nouus uero homo est, in quo nihil est naturæ, nihil uirium humanarum, sed spiritus Dei, qui ipsum mouet & impellit, qui quicquid agit, scit certißime se agere Dei bona uoluntate, scit omnia illi placere, nihil esse in se quod ille odiat & damnet.

Crucifixus est.

Sicut antea mortuus, ita nũc crucifixus dicitur, nisi quod hoc interfit, quod qui crucifixus est, nondũ planè mortuus sit, uiuere potest adhuc diebus aliquot, interim tamen, dum uiuit, pro mortuo habetur, neq; spes ulla est uitæ illius, cum planè sit adiudicatus morti. Sic nos, utcunq; sentiamus peccatum, crucifixi sumus, & mortui iam destinati, imò sumus in ipsa morte, iam cœpit in nobis mori, & moritur uere peccati & caro nostra.

Vt aboleretur corpus.

Id est, ut non maneret in peccato, quod contra illud est quod dicunt: Ergo peccabimus. His ostendit carnem non significare corpus tantum, uerum quidquid rerum est in homine, nempe, anima, intellectus &c. Siquidem non potest concupiscere corpus sine anima. Hoc totum, ait, per Christi mortē est abolendum, reformandumq; iusticia Dei. Spiritus baptisatos toto tempore uitæ nostræ, donec totum illud corpus moriatur: utcunq; adhuc sentiamus illud peccatum, tamen crucifixum est, non regnat, sed subigitur spiritui, ergo corpus peccati, nihil aliud est, quàm quod peccat. Mori peccato.

Etenim qui mortuus est, iustificatus est.

Non potest accusari peccati, uel quod peccet, is qui mortuus est. Et ut simili declarem, si quispiam accusaret me adulterij heri perpetrati, conuincerem antē illum testibus, eo tempore me fuisse mortuū, nonne accusator mendax repudiaretur per iudicem? Quàmprimum ergo totum corpus peccati aboletur & moritur, mortuū est omne peccatū, & uis eius.

Viuemus.

Scilicet, ipsa re, & uere cum illo in resurrectione eius.

Scientes quod.

Mors ſemel Chriſto dominata eſt, ut Petrus in Actis dicit. Impoßibile erat cum teneri in morte, qui morti obnoxius non erat. Diligentißime hæc ſemper inculcat eadem Apoſtolus, ut opprimantur uirulentæ linguæ canes, quæ dicunt, ergo peccabimus: quomodo peccare uellemus, translati in regnũ iuſticiæ?

Nam quod mortuus fuit, peccato &c.

Peccatum ipſe portauit, non quia fecerat peccatum, ſed ut peccatum in nobis mortificaretur, uiueremuſq; noua uita Deo.

Ita & uos exiſtimate.

Credite uos ſic mortuos in Chriſto, ut non peccetis, ubi autem ſolicitarit uos caro ad peccatum, cogitate & credite, uobis nihil eſſe cum peccato, & ex eius regno uos eſſe ereptos, uiuitis Deo, non peccati dominio.

Per Chriſtum.

Hæc adijcit, ut intelligas mediatorem ipſum eſſe, per quem hæc omnia nobis contigerint tam opulentæ gratiæ.

Ne regnet igitur.

Est Occupatio: quid faciemus? inquient pij, carnis imbecillitati adhuc obnoxij, non sumus Angeli, habemus tale corpus, cui procliuum est, ut tantum peccet. Respondet Paulus: Vos quidem portatis mortale corpus, sentitis peccatum, & carnis iniurias, id tamen potestis effugere, dum in mundo estis. Neque enim dico, ut non sit in uobis peccatum, sed ne regnet in uobis, non obediatis peccato: Spiritus sanctus repugnet carni, & contundat illius robor, sed hæc ipse clare exponit. ILLI. Scilicet, corpori.

Per cupiditates.

Concupiscentia in nobis est, ergo totum peccatum: Verum non imputatur, quia uellemus illud abesse. Sic igitur nobis cum Deo conuenit, qui quoq; nobis abolitum esse peccatum. Sed hic constantissima fide opus est, non opinione carnis, qua nostri somniant fidem.

Nec accommodetis.

Id est, non abutimini membris uestris, quæ iam sunt instrumenta sanctificationis, nam sunt membra corporis Christi. 1 Cor. 6. non porro peccandum est, quum erepti sumus è regno peccati.

Sed accommodetis uosmetipsos Deo.

Vt infra Duodecimo docet: Offeramus nos Deo & corpore & spiritu, id est, nihil sit in uobis, quod non seruiat iusticiæ.

Velut ex mortuis uiuen.

Id est, iam resuscitati estis, & uiuitis: facite ergo opera uiua non mortua.

Deo.

Id est, ad Dei honorem, quod ubiq; Paulus admonet. Est enim caro propensißima, audita prædicatione Euangelij, in illius abusum, quo blasphemet Deũ.

Hactenus itaq; ratio & efficacia baptismi explicata est, qua monemur, ne porrò peccemus: & ut breuius repetamus, Signũ illud externum duo habet, immersionem & extractionem, quæ sunt duæ partes scripturæ, siue duo officia prædicationis, id est, lex & Euangelium. Lege immergimur, non solum corpore, sed & anima, id est, toti, ut significetur totum nostrum hominem, quantus quantus est, oportere mori: neq; tamen solum id significari, uerum ipsa re fieri, reuera enim per baptismum cum Christo morimur. Extrahimur autem ex hoc baptismate, id est, resurgimus cum Christo, crescente in nobis spiritu: fit igitur, ut simul & moriamur & uiuamus: moriamur per legem, uiuamus autem per Euangeliũ nam utrunq; in ratione baptismi deprehenditur. Non est igitur quod caueatur caro, nobis liberum esse, ut peccemus,

Baptismi signum quid.

peccemus. Sed quia hæc nihil quod Dei est intelligit, non potest aliud, quàm Dei gratiam & misericordiam blasphemare, id quod hodie in multis cum dolore est cernere.

Peccatum uobis non dominabitur.

Et hic locus probat non porrò peccandum: est uerò insignis, quia legis abrogationem tractat, in quam uero crasso iudicio urruit, & nihil non audet. Est autem argumentum à facili. q. d. Antea quando adhuc eratis sine fide, iusticia Dei, ducebamini quasi uim ad peccandum, nam tum uobis dominabatur peccatū, nunc uero quando estis sub gratia, habetis Deum patrem, non iudicem, non potestis peccare: nō potuistis olim non peccare, imò necessario ad id fere homini, nunc quia restituti estis, per Dei gratiam, nō peccatis. Hic quæ de Libero Arb. dicunt illi, sunt reijcienda, damnamus ea & execramur, Dei uero predicamus potentiam, quæ in nobis quiduis potest efficere. Eramus autem usque adeo obnoxij legi olim, ut simul omnes morti uorandos obijceret, quemadmodum is, qui hominem occiderit, ad mortem, per legem de homicidis latam urgetur, sic nos quia peccauerāmus omnes, morti adiudicabamur per legem, iuxta illud: In quacunq; die comederis &c. Hæc erat tyrannus, hoc intolerabilissimum dominium legis, quo premebamur, nunc tandem Dei fauore sumus liberati, Contra Liberum Arb.

habemusq; iam dominiũ in legem, non ex nostris uiribus, sed Deo, fitq; ut non peccemus: nam quomodo peccaremus, cum nec lex nec peccatum, nobis dominetur. Quare diligenter spectandum est, quid sit esse sub lege, quid sub gratia, nam si neglectum id fuerit, facile usu & fructu huius loci, de abrogatione legis frustraberis. Sub lege esse, est damnari in conscientia, illius sententia, quia peccauimus. Sub gratia esse, est conscientiam certissimam esse de Deo, quod sit pater, illiusq; benignitate omne remissum peccatum. Vbi igitur erit peccatum, cum remissum sit? quis damnabit, cum lex non possit damnare? Sed & hoc monendũ est, multos hodie abuti libertate Christiana, qui dicunt: Cum abrogata sit lex, nihil est præcipiendum Christianis: Item, ieiunium Papisticum nihil est, ergo non ieiunabimus: Item, orationes institutæ per Papam, nihil prosunt, ergo non est orandum: sic illi iudicant, & abutuntur Christiana libertate. Illis non secus accidit, ac Iudæis & Gentibus quibusdam olim, qui uidebantur credere Euangelio, cum tamen non crederent: abrogationem & libertatem nondum sunt experti in cordibus suis, ideoq; oculos tantum in externa defigentes, & circa errant. Verum qui sentiunt in conscientia sua legis uim sublatam, ij uere norunt, quæ sit libertas. Id autem fit per Euangelij prædicationem, qua remissio peccatorum annunciatur, quemadmodum

Sub lege, aut gratia esse quid.

Libertate quo modo abutantur quidam.

Gentium

Gentũ conſcientiæ olim erant alligatæ quibuſdã cultibus externis obſeruationi dierum. Prædicato autem Euangelio, deprehendebant errorẽ, illaq; eſſe prorſus ridicula: idem in Iudæis quibuſdam uiſum eſt, qui quoq; ſuis conſtitutionibus uexabantur, reuelato uero Euangelio, intellexerũt eſſe fabulas. Sic nos quoq; iam ulgato Euangelio per orbem, ſcire oportebat, conſcientias noſtras liberatas per illud, à torturis & uexationibus Papiſticis, nõ per id datã occaſionẽ ſtultè carni, ut quiduis præſumat, quã inſaniam Paulus & Apoſtoli ubiq; damnant. Norunt autẽ tantũ ueri Chriſtiani, legis abrogationẽ, hanc admirantur, & adorant in ſpiritu, cũ ſit ipſa Dei miſericordia. Multis nunq; potuit perſuaderi totã legẽ abrogatã, quare tantũ Ceremonialẽ legẽ ſublatã prædicabant: Proinde dicebãt, ſi moralis lex eſt abrogata, ergo licet ſcortari, furari &c. quæ ſunt cõtra Deũ & proximum. Vſquadeo hæſerũt in ratione humana, ideoq; uani facti ſunt, nõ uiderũt neq; intellexerũt Dei diuitias, nobis per Chriſtũ exhibitas. Quid potuit hoc ſtultius dici? ſi enĩ Ceremonialis lex abrogata eſſet, ergo tantũ Iudeis, nõ alijs hoĩbus abrogata eſſet: cũ tamẽ dicant Apoſtoli, neminẽ potuiſſe ſuſtinere onus legis, ideoq; ridiculũ eſt hæc audire. Sed hoc omni demẽtia ineptius, q; cũ nos per Chriſtũ aſſerãt liberatos à lege Ceremoniarũ, interim tamẽ multo grauioribus nos onerarint, ut eorum Decreta indicãt. Eſt hoc prædicare

Euangelium, aut Dei gratiam, & intelligere libertatem Christianam? Non igitur hic, & similes loci, de abrogatione Ceremonialis legis tantũ intelliguntur; uerum de uniuersa lege, qua sublata est quoque maceries, tota mandatorum lex, Chirographum, quod erat cõtra nos, sublatũ, Ephe. 2. Col. 2. Hæc profecto de morali lege decẽ Præceptorũ dicta sunt, per quæ præcepta, mea conscientia, uacua gloria Dei, obligatur, damnatur, quod sciam & iam agnoscam me non dilexisse, neq; posse diligere Deum & proximũ ex corde: ubi uero agnouero Christum mihi datum, qui pro me legi satisfecit, aboletur tota lex, & qui fueram seruus & captiuus legis, spiritum filiorum, qui est libertatis, consequor. Itaq; libertate illa legis, Primo remißionem omnis peccati obtinemus, quo quis non uidet, omne ius legis abrogari? nam nihil amplius in nobis illa inuenit quod condemnet. Quid plura requiris? nihil hic reliquum quod debeas legi, soluta sunt omnia per remißionem. Secundo, donatur nobis Spiritus sanctus, per quem libere facimus quidquid exigit lex, non tamen lege cogente, & id quod facimus bonum est, quia sine lege facimus, spiritu intus nos ad id trahente. Si tamen quid contrarium facere nos contigerit, dolemus eodem spiritu, & non imputabitur, quia in remißionem peccatorum constituti sumus. Hoc igitur est uere facere legem, non tyrannide compulsos, sed spiritus mira suauitate & facilitate

Lex quatenus abrogata.

citate, ad illud perducti. Tertio, consequimur, ut peccatum quod reliquum est in nobis, & quod solicitat nos, non imputetur. Siquidem Spiritus sanctus nobis donatus est, sumusq; filij, & Deus pater est. Hic nihil habet uxoris lex, non potest nos damnare, quia in nobis abrogata est, Deus est supra legē, quare potest efficere, ut non imputetur ipsum peccatum: & hoc est quod Paulus dicit: Vbi Spiritus domini, ibi libertas, quam qui habent, non ea abutuntur: at qui eam sibi fingunt, abutuntur. Et in hanc sententiā hic Paulus loquitur: Non estis sub lege, id est, non habet lex ius uos damnandi, tametsi uerū sit, ubi in ira respicitis, peccatum habetis, ubi uero in gratiam, non habetis, nam remissa sunt omnia peccata, & ea tantum facitis, quæ sunt uoluntatis diuinæ. Quare nemini quicquàm debemus, quàm proximo dilectionem. Dilectionem Dei non possunt non habere, qui Christiani sunt, ideoq; de illa non præcipitur, sed tantum ea quæ est in proximum. Ex ijs omnibus stulticiam eorum uides, qui inferunt: ergo peccabimus: quæ esset illa liberatio à lege, si adhuc captiui per eam teneremur? A morte, à lege, à peccato sumus liberati, quare minime est peccandum: stultus is fuerit, qui dixerit, è carcere sum liberatus, ergo in uolo carcerem.

An nescitis.

Hic respondet carnalibus, qui inferebant: ergo

peccandum. Est autẽ talis responsio, quam ratio nouit: respondebit autem fortuus in sequenti Cap. q. d. Si uultis peccare, ergo non estis liberati à peccato. Estq; generalis sententia: Si ego alicui principi me addico, seruus illius sum, sic qui se peccato accõmodat, seruus peccati efficitur, nam illi obedit.

PECCATI. Scilicet, serui. AD MORTEM. Id est, condemnationem. OBEDIEN. Scilicet, serui.

Iusticiam.

Id est, iustificationem, ut sitis iusti. Sententia est olim pctõ seruiebatis, iam aliũ dominũ habetis Christum, illi seruite, nam in illius regnum estis traducti.

Gratia.

Scilicet, sit Deo, quod liberati sitis à peccatis, non quod fueritis peccatores.

Obedistis.

Id est, suscepistis hanc doctrinam per fidem.

Ex animo.

Id est, non carnaliter, aut hypocritice. DOCTRINAE. Scilicet, Euangelicæ.

Traducti.

Scilicet, à Deo, quasi erepti ex alio, & in alium traducti. Hic uides, quid relinquatur Libero Arb. cum traducamur per illud: non potes hanc doctrinã suscipere, cũ sit ex sola fide.

Humanum,

Hæc ad sequentia refero, non ad superiora, ut qui dam, quasi non satis sit Christianum, dici regnum iusticiæ seruitutem: Quæ quidem sententia bona est, sed malo argumenta esse rationis, quæ pia uidentur, æsi quis expendat, non satis consistent. Siquidem dicit Paulus: Loquor quemadmodum soletis uos loqui, de ijs rebus, attamen intimius illa sunt scrutanda. Non satis est dixisse: Si potuistis in regno mortis facere malum, potestis & iam in regno iusticiæ facere bonum & iustum. Paulus enim hoc interim contemnit, quod hodie nostri Theologi se in Scrip. inuenisse gloriantur. Nam & ex hoc loco Liberū Arb. statuunt miseri, non uidentes, quod Paulus dicat se loqui humano more, id est, uti rationibus & argumentis rationis. Nam subiungit.

Propter infirmitatem uestram.

Id est, forte aliter non potestis capere, utar argumẽto rationi uestræ obuio. q. d. olim fecistis malū, iã benefacite, humana sunt hæc & insufficiẽtia ad faciendã legẽ, ideoq; hoc diligenter spectandū est interim, Paulū hic præsupponere: Nos esse iã sub gratia, nõ sub lege, sub qua nõ aliud q̃ bonū facere possumus, alias frustra hæc diceret, quia id nõ est in nostra potestate, uerū in Spiritus, qui in nobis est, omnia faciens quæ bona sunt. SERVA. Id est, seruientia.

Immundi.

Hac intelligit, ſcortationem, adulteria, ſtupra, quibus in proprium corpus peccatur: iniquitatis uocabulo, reliqua uitia omnia intelligit, quæ ſunt extra corpus noſtrum. 1. Corinth. 12.

Serua iuſticiæ:

Eſt Antitheſis. q. d. Nolite iam abuti membris ueſtris. Nam in hoc eſtis erepti à peccatis, ne poſthac uiuatis in eis, membra ueſtra ſeruiant iuſticiæ ad ſanctificationem ueſtri, quæ indies in uobis creſcit, ut de fide Paulus dixit Rom. 1.

Cum enim ſerui eſſetis:

Hic duplicem habes ſeruitutem & libertatem, bonam alteram, alteram malam. Libertas iuſticiæ, hæc peßima eſt, & improprie dicta, Vuen eyner von Gott frey iſt, und des Teufels eygen, neq; medium eſt, aut peccatum, aut iuſticia. Simile eſt hoc Pſalmi. 87. Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio, inter mortuos liber, id eſt, derelictus, deſtitutus omni auxilio, tametſi interpretes aliò detorſerint. Sic hic Paulus: Liberi eratis iuſtitiæ, id eſt, derelicti à iuſticia, non pertinebatis ad regnũ illius. Sumus hodie multi liberi iuſticia, id eſt, nolumus habere dominũ iuſticiã, uerum Sathanam, cui miſerrimam ſeruimus ſeruitutem. Hæc omnia in naturæ noſtræ condemnationem dicuntur, quæ nihil aliud facere poteſt, quàm peccare.

Quem igitur fructum?

Hic urget conscientias ipsorum, sed tamen rationibus humanis. q. d. quid profuit, quam utilitatem inde habuistis? nunc erubescitis, quoties illa recurrunt nobis in memoriam (quemadmodum & nos hodie, nonne pudet fuisse in tanta cæcitate & errore?) Quid igitur infertis: Ergo peccabimus, cum erubescatis? Esset hoc regnū iusticiæ. ILLORVM. Scilicet, quæ faciebatis antea. MORS. Id est, æterna damnatio. MANVMISSI. Id est, liberi facti. A PECCATO. Id est, seruitute peccati. IN SANCTIFICATIONEM. Scilicet, uestri: iterum Antithesi exponit, Scilicet, VITAM. Hanc opponit morti.

Etenim autoramenta.

Id est, præmium, stipendium, quo aliquis obnoxius fit seruituti: non potest aliud præmium consequi peccatum, quàm mortē. In quacunq; die comederis.

Donum.

Non dicit, bona opera sunt caussa æternæ uitæ, sed Dei donum, quia remissa sunt nobis peccata per Christum mediatorem nostrum. Hæc omnia docent, non porrò peccandum.

CAP. VII.

HOc caput, cum multis fuerit difficile intellectu, paucíq; post Apostolorum seculum sententiam illius attigerint, satis indicat, solum Christũ habere clauem scientiæ, qua nobis omnia aperit & reuelat. Reuelata enim ratione fidei, simul omnia quoq; mysteria regni cœlorum aperuit. Esto, sint aliqua in Scrip. quæ non satis intelligam, ex clarioribus locis petam. Sunt uero aperta & clara uerba Capitis, si quis uideat, eademq; res multis uerbis repetitur, tametsi docti quidam nostris temporibus suis scriptis, ea se non intelligere, testati sint. Prior igitur pars Capitis similitudinem de cõiugio habet, quæ dicta sunt in superiori Cap. declarãtur. Esíq; ea ferè sententia. Quemadmodum mulier, mortuo marito, libera est à iure illius, ita, ut & liceat ipsi, alteri nubere: Sic nos per Christi mortem, legi quoq; sumus mortui, & eius iuri, id est, liberi sumus à lege, insitíq; Christo, hoc est, nouo cuidam marito, nempe Christo nupsimus, & in eius regnum, quod iusticiæ est, translati sumus. Decet igitur, ut iam, quæ nouo marito, nõ mortuo, placeant (quid enim illi iam uita functo placeret?) faciamus, utpote iusticiæ fructus. Quid igitur stulte causabitur caro, liberi sumus à lege, ergo peccandum? Sed hæc textus clarius dicet.

Mors Christi à lege liberat

Scientibus.

Id est, illis qui tenent & intelligunt legem, qua lex quoq; tũ erãt Iudæi per gratiã Dei Christiani facti

Quoad.

Non est hæc sententia, sed quoad homo is uixe rit. Lex quid sit, uel ex superioribus intelligere po tes. Est sententia quædam generalis, in uiuentes tan tum, non in mortuos lata, sicuti fixibus uiuentibus præcipitur: Non furaberis, uita functis, non potest præcipi. Hic habes exemplum de lege coniugij, qua dicitur: Sub uiri potestate eris, qua mulier premi tur, quàmdiu in uiuis est maritus.

Adultera iudicatur.

Scilicet, per legẽ. ALTERI. Scilicet, adultero.

Itaq; fratres.

Hic similitudinem accõmodat: uidetur hæc simili tudo mirabilis & non satis adposite adducta, cum ta men sit adpositißima. Sic enim habet, cum sumus mor tui, per mortem Christi, etiam lex & peccatum no bis mortua sunt: Sicut, quando maritus mortuus est, mortua est & mulier uiri illius, non hæc amplius est legi obnoxia, cum & ipsa lex, qua dicebatur, sub uiri potestate eris, sit cum marito mortua, neq; iam potest illi progignere liberos, nupta alteri, nouæ cupiam legi est mancipata, prioris oblita, facit ergo quæcunque uiuus uult, non mortuus ille,

& dans liberis procreandis operam, iam nec priori, sed isti nouo parit. Pari ratione Christiana uita habet, peccatũ, lex, nobis mortua sunt, & nos illis per Christum. Liberi igitur sumus à lege, tanquàm priore marito, at quia marito carere non poteramus, elegimus nobis multo beatiorem priore, Christum Iesum, huius legi nos subiecimus, cum illo unum facti sumus, & inspiramur uno spiritu. Par igitur est, ut illi quoq; sobolem proferamus, nempe iusticiam & fructus spiritus, non respicientes in demortuum maritum, legem. Quid ergo potuit efficacius dici ad presentem locũ, quo monet, Christianis non peccandũ.

Liberi sumus à lege.

Mortificati estis legi.

Id est, nullum ius iam habet in uos damnandi.

Per corpus.

Illi enim insiti estis, & ablati à corpore peccati, iam è carcere & tenebris, in lucem producti estis: habebatis utrum mortis, & tenebrarum principem, iam autem autorem lucis, Christum. NIMIRVM EI. Est periphrasis Christi.

Fructificemus Deo.

Id est, Deo pariamus iam sobolem, cui iuncti sumus, obluiscamur prioris mariti, id est, legis, qua nos damnabat.

Cum enim essemus.

Exponit diligentius, quod dixerat, nos legi mortuos.

tuos. Duplicem uitam describit, alteram carnis, id est, ueteris hominis: alteram spiritus, id est, noui hominis. Hæc ad peccatum pertinet, illa ad iusticiã: in carne esse, est spiritu nondum renatum esse, Iohã. 3.

Qui sunt.

Id est, irritantur per legem. Primum, ipsi adfectus per legem, quàm mali sint, indicatur. Secundo per illam, incipiunt insanire, adeo, ut irritentur magis peioresq; fiant, tantum abest, ut iustificare possit lex.

Affectus peccatorum.

Hic uides quàm stulte Hypocrisis in externa opera respiciat, quæ dum simulat, putat se satisfacere legi. Sed Paulus hic adfectus peccatorum urget, ostenditq; concupiscentiam ex lege, hæc non est in manu mea, sed in corde, uiget in tota nostra natura, per Adam corrupta. Hæc libentius dico propter eos, qui multa de legis abrogatione scripserunt, cum tamen nihil horum, quæ hic scribit Paulus, intellexerint, Ideoq; frustra legeris eorum commentarios, & maxime Origenis in hanc Epistolam: Non solum externum adulterium prohibetur, sed internum, quod intus solicitat: ita & de alijs peccatis dicendum.

Operib. non satisfit legi.

Vigebant.

Id est, fortes erant, ut maxime opus externum nõ perficiamus, tamen ipsi adfectus præsto sunt, & semper peccant.

Ad fructificandum morti.

Id est, priori marito. Hic nos per uim legis, peccatis fœcundabat, ideoq; non alios fructus, non aliã prolem, q̃ peccatum, ex nobis sustulit. NVNC VERO LIBERI SVMVS. Per mortem Christi, in qua & nos mortui sumus à lege. EI. Legi.

In qua detinebamur.

Eramus uincti, non erat ulla libertas, quæ iam per Christum data est nobis. Semper enim nos increpabat, die noctuq; hanc uocem in aures nostras intonans: Dilige Deum, dilige proximum ex corde, quod cum cerneremus, non posse nos facere, dicebat: Ergo damnatus es, ira Dei super te. Quid faceremus, tam insuaui & inexorabili marito obnoxij? desperandũ erat, nunc uero uix dici potest, quãta lætitia cor nostrum exundet, cum hunc mortuum uidemus, nouoq;, id est, Christo desponsos. O felicem hanc maritorũ cõmutationẽ. SERVIAMVS. Scilicet, Deo. PER NOVITATEM SPIRITVS. Id est, non Hypocritice.

Non per uetustatem literæ.

Vt Hypocritæ solent. Hic non solum aufert externa peccata, sed etiam hypocrisin, & omne fermentum. De litera & spiritu, clarus est locus, in. 2. Corinth. 3. & supra Cap. 2. Circuncisio nihil est &c.

Litera & spiritus.

Est uero litera, quicquid à nobis dici, prædicari, fieri potest operibus externis. Sic circunctionem uocat literam, quod nisi de externis operibus intelligas, absurdum erit. Quæ enim litera est in præputio, aut quid ibi legitur? Spiritus est, cor Spiritu sancto innouatum Iohan. 4. In spiritu, id est, non in externis adoratio fit, & in ueritate, id est, non hypocrisi. Preterea & uetustas ipsa, est litera, id est, quicquid uiribus nostris facimus: uetustatem uocamus, & literam, nam ut si Christus non uenisset, potuissem aut radi, aut non, ieiunare, ire Romam. Cur igitur uenisset Christus, si hæc iustificassent me, meis, ut illi dicunt, uiribus facta? Sed quia hæc erant opera tantum mortis, non uitæ, peccati, non iusticiæ: Ideoq; necesse erat, aliam iusticiam, id est, Christum exhiberi, qui non per uetustatem literæ, id est, tantum hypocritice impleret, sed spiritu, id est, uere. Nã cũ lex diceret: Nõ firaberis, nos quidẽ legebamus & audiebamus, sed nõ implebamus, deerat enim cor purũ, quod habere, nõ erat nostræ potestatis, simulabamus igitur, nos nõ firari opere externo, cũ tamẽ in corde, cogeremur semper firari: uerũ Christus, nõ tantũ audiuit & legit: Nõ firaberis, sed ipso corde impleuit, id est, adfectui fierti nõ fiat obnoxius, quẽadmodũ nos uicit illũ, per hoc quod diligebat proximũ, quod nos natura non poteramus, necdũ possumus. Sic opponenda sunt uetustas literæ et nouitas spiritus. Quid igitur inferemus: Ergo peccabimus?

Quid ergo dicemus?

Ab hoc loco, qui superioribus cohæret, usq; ad finem Capitis, hæc est sententia Pauli. Caro dicit, liberi sumus à lege, ergo licet quiduis facere, dare mus inquit Apostolus, hoc tibi, si totus uetus Adam mortuus esset in nobis. Ex hoc loco commodissime intelliges carnis uetustatem & gratiam, nos quidem, qui spiritum Dei habemus, ut uelimus esse absq; peccato, & dolemus uehementer in nobis esse peccatum, sentiriq; malos adfectus, liberi esse uelimus, sed fieri nequit, quia nondum sumus perfecte mortui, quantum ergo in nobis peccati & ueteris Adæ, tantum habet adhuc in nos imperij lex. Idcoq; non perfecte à lege sumus absoluti, quia non sumus perfecte mortui: at hæc nonne contradicunt superioribus? nequaquàm. Per gratiam enim Dei, id est, quia Deus mihi fauet, & quod sciam me illius esse filium, sum saluatus, non per hoc, quod non sentiam peccatum. Accidit sæpe, ut filius in domo patris peccet, non tamen eijcitur, ut seruus. Sunt enim ij gradus, ut dicam, gratiæ Dei, quæ in nos perueniunt. Primo, susceptí sumus, cum impij essemus, remissaq; nobis omnia peccata. Secundo, spiritum accepimus, quo bene & recte ex corde uelle cœpimus. Tertio, quod non imputetur reliquum, quod adhuc in nobis est peccatum, quia spiritu contranitimur peccato, & illud odimus. Atq; hæc summa est gratiæ. Liceret igitur nobis quidlibet

Legis tyrannis sublata.

esse

ere, si uetus Adam totus esset mortuus in cruce, at quia mortuus nō est, custodiendus est diligēter, ne de cruce descendat, siquidē nihil magis optat. Est nobis pugnandum cum illo pugna per totam uitam: non solum ad Christum, sed ad nos quoq; dicunt Pharisei: si filius Dei es, descende de cruce. Nos dicemus, quia si filij Dei sumus, manebimus in cruce, quàmdiu caro non exuerit. Hic certandum est, hoc opus, hic labor: nolit libera esse caro, non suffigi in crucem, hoc ratio, hoc doctrina Sathanæ clamat, sed non est auscultandum illis, in finem perdurandum est, donec totus moriatur Adam, tum licebit, ut de cruce tollatur: non tamē tunc descendet, quia mortuus est, sed quia donata est nobis uita æterna: non per nos, sed per Deum, quare non quæ nobis, sed Deo placent, facere debemus. Videbis igitur ex hoc loco, totam illam pugnam carnis & spiritus, quæ durat per totam uitam. Habesq; eam & in Gal. 5. multa enim uolumus secundum carnem, quæ non sunt facienda, uolumus & quædam secundum spiritum, quæ sunt facienda, ex quibus & superior, item, præsens locus intelligi potest, nam inferebant primum, quidnis faciendum est, quia sumus sub gratia, Recte: quæcunque ex spiritu & gratia Dei uolumus, sunt facienda, quæ uero inde non fluunt, minime sunt facienda. similiter & hic ex oppositio gratiæ inferunt, quia ab lege sumus liberi, ergo quidnis faciendum. Respon-

Spiritus pugnat cū carne.

det Paulus: Si totus Adã ueſter mortuus eſſet, id eſt, ſi nihil eorum uelletis, quæ caro uult, affirmarem uos liberos à lege. Sed id conſcientia ueſtra teſte, nondũ adſecuti eſtis. Eſt aũt uix clarior locus in Scriptura, qui gratiam nobis commendet, & aperiat, quàm is eſt quo diſcimus, nos iuſtos eſſe Dei gratia, quantũuis etiã interim in nobis, æſtuet peccatum, quod non uideremus, niſi lex id nobis oſtenderet. Quod audiens caro, iterum dicet: Ergo lex malum quiddam eſt, nam uiget in affectibus, & irritat eos. Reſpondet Apoſtolus: Lex Dei eſt, nõ poteſt eſſe mala, ſed ipſum peccatũ, in nobis eſt peccatũ, quod non cernimus ſine lege, & quemadmodum ægrotus, cui medicus præcipit, ne ſuilla ueſcatur, ex ipſo præcepto, ſumit occaſionem appetendi ſuillam, quod antea non faciebat. Vbi uides concupiſcentiam eſſe illud malum, quod magis per præceptum in ſe bonum excitatũ eſt: ſimili modo nos per legem peccandi occaſionem arripimus, & quod antea peccatum eſſe non putaſſemus, uidemus eſſe peccatum per legem, quæ bona eſt: Nitimur in uetitum &c. Quis enim ſciuiſſet concupiſcere alterius rem eſſe peccatum? ſanctos nos hactenus eſſe putauimus, quia faciebamus externa bona opera, non uidimus concupiſcentiam eſſe peccatum: nunc cum reuelatur Verbum, quod iudicat omnem carnem, & uires noſtras, relicta fiducia operum deſperamus: nam uidemus, quod concupiſcen-

Gratiæ commendatio.

tiã

tis sit uerum peccatum. Clamamus: Lex Dei, Verbum Dei, malum est, quia facit nos peccatores. Absoluitos nos & miseros, nonne morbum tantum damnat, & malum esse dicit ægrotus, & gaudet de medici iudicio, quod agnoscit morbum? Pudeat nos nostræ stultitiæ, qua Deum accusamus, aperit nobis ex sua misericordia peccatum, in bonum, per legem (quæ nihil aliud est, quàm conscientia reuelata) quod si nobis non bene uellet, non aperiret, relinqueret nos nostro sensui, sicq; fieret, ut nunquàm agnosceremus ipsum patrem, auxilioq; eius nobis opus esse, uerum aliud non possumus natura, quàm indignari Deo & legi eius, cum exigit, ut sim puro corde, candidoq; affectu in proximum, nam id non in se inuenit: Itaq; blasphemat bonitatem Dei, qui impossibilia exigat. Sic lex uitio nostro mala est, in se sanctissima. Sed hæc interim Iusticiarij & sancti illi homines, non uident, quibus uelamen Mosi, per Spiritum Christi, à facie non est amotum. Caue hæc Philosophice interpreteris, labaniq; in crassiores Cymerijs tenebras. Est ergo Occupatio, cum dicitur: Quid dicemus, lex peccatum est? Cui Apostolus respondet, Absit: imò non est peccatum, sed cognitio tantum peccati. Sed interim & hoc obserua, duo esse hominum genera, qui male de lege iudicant. Alterum à dextris,

Lex sancta, rationi mala uidetur.

quod est Iusticiariorum, qui legi iusticiam tribuunt, atq; ubi eis dicitur, lex auget peccatum, tantum abest, ut iustificet, inferunt: Ergo est inutilis, si non iustificat. Alterum est impiorum, à sinistris, qui ubi audiunt nos liberatos à lege, dicunt: Ergo peccabimus. Præterea, ut maxime ostendat peccatum, tamen damnat nos, ergo est mala & peccatum quibus dicitur, non probari peccatum, quod ostenditur per legem, sed cognitionem peccati: quemadmodum in ægroto res habet, morbus est malus, at cognitio morbi bona, uerum uide hæc in textu.

Sed peccatum non cognoui.

Id est, nunquàm ipsum quod uere peccatum est, & radix crassorum peccatorum, in externis operibus sensissem, nisi id me lex docuisset.

Nam & concupiscentiam.

Lex ad affectus pertinet.

Lex enim non tantum dicit: Non firaberis, id est, manu ne sustuleris aliena, & non adulteraberis, id est, ipso opere carnis ne inquineris. Verum etiam quod omnium maximum est: Non concupiscas rem et uxorem proximi, id est, cor tuum illa non spectet, aut appetat, secundum naturæ crassitiem: quis hoc dixisset esse peccatum, cum omnes respiciamus tantùm in externa opera? Quid igitur sunt utres & ingenia nostra, si caput damnationis nostræ, id est, concupiscentiam in corde, non cernimus & deprehendimus?

tus? Ex his tenebris & ignorãtia, quis emerget ſine ſpiritus Dei iudicio, qui ſolus nobis oſtendit, concupiſcentiam eſſe peccatum. Eant nunc Theologi Ariſtotelici, & iactent ſuum Ariſtotelem, lumen naturæ, hic uident omnem ſuam ſapientiam, & acumẽ pulueri, tametſi multos libros, de Septem peccatis mortalibus, Decem Præceptis, & Quinq; Senſibus: ẽ, de Summo Bono, & Beatitudine conſcripſerint, ipſis uere impletum eſt, quod Dominus in Propheta dixit: Perdam ſapientiam ſapientum. Nonne perdita eſt & confuſa? quæ maior eſſe potuit Sathanæ impoſtura, quàm peccatum cordis, id eſt, concupiſcentiam, ex omnium hominum oculis & cognitione tollere? quapropter laudandus Deus in ſecula, qui nobis reuelauit hodie, per ſuum Euangelium (quod eſt imprimis legis) concupiſcentiam eſſe peccatum. Sed etiam, id multi noſtrum, nõ tantum lingua & ore confiterentur, uerum & in corde ſentirent illam concupiſcentiam reuelatam: nam uel ex hoc diſcerent, non abuti libertate Euangelij, ſed humiliati & contracti ſpiritu, ſeſe ſubmitterent: id quod non faciunt, qui Scripturam pro ſua libidine torquent, ut non & ipſi poſteriores in Euangelij miniſterio eſſe uideãtur, ad quod eos illa cæcitas, & ſumma impietas cordis urget & impellit. Siquidem Chriſtianiſmi ratio non ἀλαζονίᾳ, aut ambitione faſtuq;, ſed magis ſui contemptu & ταπεινώσει conſtat: ſed uiderint ipſi,

In ſchwermerios.

nam Dominus nos & illos iudicaturus est. Nõ est res tam aperta & facilis, sentire cõcupiscentiam esse peccatum: multi desperare uolebant, ubi in externa peccata incidissent, usq; adeo diuexabantur eorum conscientiæ: quis horror, quis luctus, quis cruciatus cõ scientiam uexabit, ubi fontem malorũ & peccatorũ omnium, ipsum cor, in quo residet tanq; regina, cõcupiscentia, esse perspexeris? grauia sane sunt pcta, fructus externi concupiscentiæ, sed multo grauius, est ipsa concupiscentia horum mater. Quæ spes ergo nobis poterit ulla esse salutis, si non primum condiscemus matrem, id est, concupiscentiam damnare? frustra te adflixeris flagris propter filios, qui te solicitãt, id est, externa peccata, si non primum matrem ipsam cædas, faciasq;, ne tales liberos pariat. Ridiculum est, si quispiam arborum suarum, quas forte in horto habet plurimas, fructus, cum mali sint, & putres natura, damnet, si non magis ipsas arbores euellat, excindatq;: Hoc est, quod hic Paulus tantopere sudet in descriptione, ueri peccati, quod nec natura, nec hypocrisis uidet. Voluit ille, nam ipsum uerebatur futurum, ne, ubi tantum in fructus peccati defixissemus oculos, in hypocrisin prouolueremur: idq; hodie, nostro periculo experti sumus. Vide quot sectas Iusticiariorum & Hypocritarum, hæc cæcitas protulerit, omnes tantum in externa opera respiciebant, nemo in cordis malitiam. Quisq; conabatur effingere &

Concupiscentiæ peccatũ.

re & uitare crassa peccata, hoc ubi speciosissime fiebat, statim se sanctum & dignum, qui coronaretur à Deo, putabat: at si quis ijs neglectis, in cor spectasset, illudq; neutiquàm mutabile suis uitibus uidisset, non equidem, in has laruas uusticiæ carnis lapsus esset, uerum desperasset, opemq; tantum benigni patris imploraſſet. Hæc obiter propter infirmitatem nostram monui, quæ non ueritatem ipsam, sed umbras tantum metitur, sed ad textum redeamus.

Sed occasione accepta, peccatum.

Scilicet, quod erat in me, et latebat in corde meo, me ignorante. GENVIT. Id est, excitauit. PER PRAECEPTVM. Scilicet, illud: Non concupisces.

Omnem concupiscentiam.

Id est, Tum cœpi habere conscientiam de peccato concupiscentiæ, nam antea nesciebam esse peccatũ, putabam tantum per legem opus externum prohiberi, at cum uidi & adfectus damnari, cœpi eam odio persequi. Hic ridendi uenunt magni illi scripturæ interpretes, qui dixerunt tantum Ceremoniarum legem per Christum abrogatam. Quod esset hoc Christi beneficium? inutile sane: per Christum omnis lex est abrogata, & nisi hodie quoq; in nobis abrogetur per fidem, detinebimur

in illius damnatione perpetuo. Lex dicit: Non concupisces, hanc legem, nisi in te mortuam uideas & abrogatam per Christum (quod fit, ubi integro & candido es animo in proximum, & in quem si fieri posset te totum uelis profundere omni propensione et officio) semper odio habebis Deum, dicesq; ipsum malam tulisse legem.

Siquidem absq; lege.

Id est, cum mihi lex nondum esset reuelata in corde, quæ non est lex literæ: lex enim tum est uere lex, quãdo mihi est lex, id est, cum reuelat mihi iram Dei in corde propter peccatum.

Peccatum erat mortuum.

Non agnoscebatur per me, nec eram eius mihi conscius, nempe peccati concupiscentiæ.

Ego autem uiuebam sine lege quondam.

Id est, absq; reuelatione peccati, uide in Philip. & Gal. Viuebam inquam in carnis iusticijs, eramq; optimus Iudæus, & in speciem uir sanctus. Attamen id fiebat sine lege, non uidebam illos malos cordis affectus in me. Tales nos hactenus fuimus Hypocritæ, putabamus legem tantum externa opera bona exigere, non cor integrum & purum: quisq; in seipsum dirigat aciem, & intelliget se olim non habuisse talem conscientiam de concupiscentia.

Venerit

Veniente mandato.

Id est, ubi reuelata est mihi lex in corde.

Reuixit peccatum.

Id est, peccatorum adfectus, in me irritabantur.

Ego uero mortuus sum.

Id est, agnoui per legem peccatum & damnationem: antea sancte uiuere uidebar, cum sine lege uiuerem, nunc reuelata lege, non uiuo, sed mortuus sum, id est, uideo me Verbi Dei esse contemptorem. Nam cum lex dicit: Dilige ex corde, *non possum. Consequitur igitur me esse mortuum, id est, nihil habere iusticiæ, & plane damnatum esse.*

Et repertum est mandatũ, quod institutum erat ad uitam, mihi cedere ad mortem.

Id est, lex, quæ præcipiebat, ut cauerem malũ, ut Adamo dictum est: Quacunq; die comederis, morte morieris, *malum prohibet, & exigit bonum, sed uires hoc faciendi non præstat, & quo magis id urget in nobis, hoc magis damnatio nostri ob oculos nobis ponitur: hinc recte sceptrũ exactoris uocat eam Propheta: Exigit bonum à nobis, atqui nihil boni in nobis est, prohibet malũ, & nihil aliud sumus, quàm malum. Conuincimur ipso Chirographo peccati, id est, testimonio conscientiæ nostræ, nos non facere bo-*

Lex omnes nos reos facit.

num. Quo palàm fit, ut lex, ex qua uitam sperauit (nam Iusticiarij eam quærunt in illa) me occidet & non uiuificet: mandando nunquã efficere potest, ut quod deliquimus, opere aliquo bono restituatur. Opus est ergo ad uitam non legis operibus, quæ facere non possum, sed condonatione peccati & gratia Dei. Quemadmodum homicida quispiam, quomodo resuscitabit occisum suis manibus? Ab eo peccato, hic coram mundo liberari nequit, nisi ipsi homicidio condonetur, ita malum nostrum quod facimus, nunq̃ per legis opera expiabimus, imò per eam magis damnabimur.

Nam peccatum.

Experientia doctus sum, meo uitio mandatum mihi cessisse ad mortem.

Per præceptum.

Id est, legem in corde reuelatam.

Decepit me.

Lex occasio peccati.

Non lex me decepit, sed meum peccatum, meum malum & uitium, tametsi ipsum præceptum, occasionem decipiendi me, peccato dederit, in hoc tamen non lex, sed ego sum accusandus. Vt æger occasionem peccandi, id est, edendi quæ non conducunt, ex mandato medici præscripto accipit, ita nostrum peccatum, per legem irritatum insolescit.

Et per illud.

Scilicet, peccatum, occidit me lex, quia ipsa est virtus peccati, habetq; ius occidendi peccatores.

Itaq; lex sancta.

Quia Dei est, est enim peccati agnitio, uetatq; malum, ideoq; mala esse nequit.

Ergo quod bonum.

Alia est Occupatio, sic caro infert: Lex cum sit bona, mihi facta est mors & damnatio, quæ sane non est nisi pessima res, ergo non potest esse, aut dici bona. Respondet Apostolus

Absit.

Quasi diceret, impietatis hæc sunt argumenta, & Dei blasphemia.

Imo peccatum.

Est mihi mortis caussa, per legem, quæ bona est, in hoc, dum ostendit mihi ipsum peccatum, quod latebat in corde, me nesciente: uoluit lex prohibere & ostendere mihi concupiscentiam, dumq; id egisset, cœpi insanire, cognouiq; per eam me damnari, tametsi id non agebat primum, at magis ut peccatum cognoscerem: meo uitio ergo factum quod lex mala uideri poterat. Quemadmodum culter, qui factus est in bonum usum, scindendi panis, bonus est, at si eo abutar, me hoc occidendo, malus dici posset, cum tamen malus non sit. Sic de legis

Peccatũ mortis caussa.

officio iudicandum erit, non est hæc mala, at si abutar, mala uideri potest. Est enim finis & officium eius, reuelare peccatum, non damnare quenquam. At si te damnet, non fit, nisi tuo uitio & cæcitate, qui non uides sub ipso officio legis, id est, reuelationis peccati, iucundissimum quiddam latere, nempe urgeri ad gratiam. Qui igitur sic lege utuntur, sancte utuntur, ut uides in Dauide, Ezechia, item Petro. Qui autem tantum in damnationem figunt oculos, non obseruantes gratiam, sub reuelatione absconditam, ij pereant necesse est, nam lege abutuntur, ut in Iuda, Saule, Cayno cernimus: non enim in hoc suis reuelat peccatum Dominus, ut excidant ab eius misericordia, sed ut discant misericordiam agnoscere. Itaq; ait recte Apostolus: Ipsum peccatum est mihi operatum mortem per legem, quæ hoc faciebat, ut apparcret mihi, & notum fieret peccatū. Ante hanc reuelationem, non putabam esse tantam uim concupiscentiæ, nunc uideo & sentio uehementer potentē, ac prorsus insanientem in carne mea. Hic succūbo, & incido in Dei blasphemias, uelimq; legem non esse: non aliud uideo, quàm damnationem, & Dei ira in me, quo magis enim peccatum consydero, eò fit fortius & potentius. Hoc necesse est, omnes homines sentiant, dum reuelatur eis peccatū, & nisi mutente Dei Spiritu, obseruarint, sub illa reuelatione subesse gratiam, fieri non potest, ut salui fiant, nam de

Legis officiū.

glutiū

glutit eos infernus, & uincit magnitudo peccati.

Scimus quod lex spiritualis est.

Caussam reddit superiorum, cum dixerat, non conuenire inter legem & homines. Sed interim non prætereunda est ineptissima quorundam huius loci interpretatio. Nam sic exponebant: Lex est spiritualis, id est, libri Sacri debent intelligi spiritualiter, id est, Allegorice: similiter, cum Mosen exponerent: Creauit Deus cœlum, id est, bonos, & terrã, id est, malos. Quæ sunt hæc portenta? nonne τῶν κυβιστῶν καὶ ματαιολόγων, quibus nõ exponitur, sed destruitur uniuersa Scriptura. Haud aliud conãtur nostri quidã noui spiritus hodie, quibus quoq; uolupe est, inuertere quiduis in Scrip. Erat simplex Grammatica, & uis uocabulorum obseruanda, at quia illi tantum spiritus, non Grammatici esse uolunt, ideo contemnunt & nihilifaciũt huiusmodi minutias. Porrò, si quis hunc locũ hoc pacto interpretabitur, quid consequetur fructus ex toto hoc Capite? Imò, totius Epistolæ lectione frustrabitur, quare mirum non est hanc semper obscuram fuisse, quippe, cum ipsi qui debebant lucẽ addere, interpretatione aperta, offunderint tenebras. Verum hæc est sententia: lex est spiritualis, id est, requirit spiritualia, non carnalia, aut externa, non impletur, quando opere ipso abstines ab alienare, aut uxore proximi, sed requirit spiritũ,

Lex spi.

id est, ne quid tale in corde tuo sentias, quo cupias rem alienam, atq; puro & integro sis adfectu in omnes: id ubi natura, quia carnalis es, audierit, terretur, & necesse est, ut emoriatur. Proinde, si spiritus imperio cogatur obsequi, crucifigitur, inuitaq; quicquid est spiritus legis fert. Hæc ergo est illa pugna carnis & spiritus, quam nemo non sensit sanctorum, proponitq; seipsum exemplum: non autem audimus, qui dicunt: non loquitur de se Paulus, sed in persona carnalis hominis. Quid aliud hij faciunt, quàm quod saxa & truncos ex sanctis facere uolunt, & quasi non quàm senserint peccatum? Sed apertus est Textus, clare uidebis de carnali homine non posse intelligi. Ego uiuebam sine lege: Item, in me repertũ est &c. Quare non nisi de Paulo intelligitur hic locus, & in eo de omnibus, in cuius exemplo, nos æstimare possumus reliquos sanctos, cum sumus omnes eiusdem massæ: non carent illi peccato, dũ in hac carne degũt.

Pugna carnis & spiritus.

At ego carnalis sum.

Id est, non sum Dei amans, sed mihi, quæro mea, cum lex iubeat, ut non nostra, sed aliorum & Dei quæramus, quare meo uitio, lex mihi mala est.

Venditus sub peccatum.

Durissimum dominum sustineo, factus mancipium: alludit autem ad seruos, qui olim uendebantur, & nunc alicubi, in perpetuam seruitutem. Videsne

tur

tur, quàm multa adhuc ſanctis deſint. Sanctus erat Paulus, at quid in ſeipſo deſyderet, uides uel ipſius teſtimonio.

Quod enim ago, non probo.

Declarat hanc ſeruitutem ſuam, id eſt, quicquid ago, hoc mihi diſplicet, nam uideo nihil fieri ſine reliquijs peccati: nihil mihi conſcius ſum, tamen in hoc non iuſtificor.

Non enim quod uolo.

Spiritu. HOC FACIO. Scilicet, carne: nam caro pugnat aduerſus ſpiritum, Gal. 5. Nam quicquid eſt natũ, ex muliere & Adã, peccatum eſt.

Quod odi.

Id eſt, nolo ſecundũ ſpiritũ. HOC AGO. Scilicet, per concupiſcentiam, quæ eſt in me, id eſt, uelim nolim, cogor eſſe peccator, quod ſanctus ſum, ex gratia habeo, non meo merito.

Si uero quod non uolo.

Secundum ſpiritum. HOC FACIO. Scilicet, carne. CONSENTIO LEGI. Id eſt, tum ipſa experientia cordis noſtri docemur legẽ eſſe bonã, nã ſpiritualis homo conſcientiã pẽti ſentit, & uellet abeſſe, & in hoc quod uelit abeſſe, cõſentit legi, id eſt, dicit legẽ eſſe bonã, ſiquidẽ cogitat, legẽ debitorem facere: at non facio, tamẽ mihi non deſperandũ eſt, ſed dicendũ quotidie: Dimitte nobis debita noſtra.

Nunc autem non iam ego per petro illud.

Id est, quia ego non consentio peccato, uelim illud abesse: mordet enim peccatum illud naturæ me, uelut pediculus quidam, quem inuitus sustineo.

Sed inhabitans in me peccatum.

Id est, morbus ille naturæ, seu quod peccatum uocant originale.

Noui.

Id est, ego, qui spiritum Dei habeo, & cuius ĩ beneficio mihi lex reuelauit peccatum.

Quod non habitet in me, hoc est, in carne.

Video me, quantus quantus sum, esse nihil aliud, quàm peccatum. Ecce hic totum hominem damnat, ubi iam inuenies Lib. Arb. & præparationẽ ad gratiam? nunquid ex turbido fonte, puram aquam hauries, num ex mala arbore, fructum bonum petes?

Nam uelle adest mihi.

Id est, per gratiam quidem id habeo, ut quæ bona sunt, uelim facere.

At ut faciã bonũm non reperio.

Id est, in meis uiribus non est: itaq; non loquatur hic de manu, sed ipso corde, quod non uult ex natura bonum facere, ergo bonum in hac uita est, nemo

uere pura conscientia & corde, omni momento, ut in nullo deficias. Sed quis est ille, & laudabimus eũ? Non enim quod uolo, scilicet, spiritu, facio bonum, scilicet, in carne.

Sed quod non uolo, malum.

Scilicet, spiritu, hoc ago, scilicet, carne, perpetuo reluctor, & crucifigo carnem, neq; erit finis collectationis huius, priusquàm tota emoriatur.

Reperio igitur.

Duo inquit in me reperio, carnem uolentem malum & spiritum repugnantem carni. Vana sunt igitur commenta eorum, qui somniant hic Lib. Arb. tribui homini, quo uelit bonum, cum Paulus non de illis uiribus, in nobis intelligi uelit, sed ipso Spiritu Dei, qui uult bonum, qui operatur in nobis, & uelle & perficere, pro sua in nos bona uoluntate. Præterea insaniunt & illi, qui hic sensualitatem fingũt, quæ tantum uult malum. Nonne est hoc expuere in faciem Iesu, & alapis cædere? Totum hominem, quãtus est secundum naturam, dicit nihil boni posse, uelle, siue dicas Lib. Arb. siue rationem. Ingenium & quicquid est in homine, omnia sunt maledictioni obnoxia, quæcunq; cogitas, uis, aut cõtendis ex natura tua, aut sapientia carnis: Ait enim Paulus: Reperio, id est, perspicio tandem per legem Dei, quæ mihi bene uult (nam tantum in hoc mihi reuelat pec

Lib. Arb.

Natura maledicta est.

catum, ut discam diffidere meis uiribus, & Dei misericordiam inuocare) quod dum bonum facere uolo (quod non ex me, sed spiritu Dei fit) mihi aduncti sit, id est, innatum & insitum in carnem meam totã, malum, id est, peccatum, hoc est, illud tantum me uelle uideo secundum meas uires, quod est contra Deum: &, ut in summa dicam, partim sum spiritualis, partim carnalis, neutiquam conuenit inter uoluntatem spiritus & uoluntatem carnis.

Delectat me lex.

Hæc non sunt carnalis hominis uerba, sed spiritualis, quomodo enim delectaretur in lege Dei, caro? cui maxime displicet, intelligit ergo per internum hominem, nouam creaturam, de qua Christus: Nisi quis renatus fuerit ex spiritu sancto.

Sed uideo aliam legem.

Peccatum nõ planè emoritur in nobis.

Id est, est alia uis in mea carne, quæ repugnat legi mentis, id est, spiritui sancto in corde meo, quæ me captiuum tenet sub lege peccati, id est, uideo peccatum in me nondum esse totum mortuum, uiuit, & carnis indulgentia illi adblanditur. Habet caro sua desyderia, quæ hic Paulus legem uocat: habet & spiritus, inter quæ duo, nunq̃ conuenit. Spiritus dicit: Non concupiscas. Caro dicit: Ego cõcupiscam. Hæc cum sic se in nobis habeant, nonne ingemiscemus cũ Paulo dicentes?

Miser

Miser ego homo.

Est exclamatio. EX HOC CORPORE, *id est, hac carne, ab hoc peccato, nam uideo me morti per hoc obnoxium fieri: per peccatum enim mors introijt in mundum. Vide quàm doleat Paulus, & homo spiritualis est sub lege carnis, uelut ab hac liberari, sic suspirant ad Deum omnes sancti.*

Gratias ago Deo.

Antea cum dixerat: Miser ego homo, respexerat Paulus in suum peccatum, hic respicit in gratiã Dei, q. d. utcunq; sæuiat damnatio, mors & peccatum, tamen scio me in gratiam Dei, susceptum per Christum: quod ad me attinet, peccatum non possum superare, cogor desperare: uerum ubi uideo Deum esse patrem Christi crucifixi, & ita esse patrem illius, ut per hoc quoq; meus sit pater, quomodo non gestiã, quomodo non gaudeam & exultem? siquidem iam uideo omne illud peccatum esse abolitum & non imputari. Lubens ergo, quia Deus uult, sustinebo in me peccatum, contranitar, Dei uirtute, non permittã illi ut dominetur. Hæc omnia eò spectant, ut intelligas, quod dixerat, peccatum in nobis nondum planè esse mortuũ, sed perpetuam pugnam nobis esse cum reliquijs, quemadmodum ludæis olim cũ Chananæis.

Gratiæ uis maior peccato.

CAP. VIII.

HIC longius persequitur, quod antea dixerat: Gratias ago Deo per Christum. q. d. Peccatum in me est, in quod dum uideo, concutior horrore, sentioq; damnationem: at cum in Dei gratiã oculos dirigo, uideo nullam damnationem. Estq; hoc proprium sanctorum, qui non negant se habere peccatum, & peccatores esse, quod magna lætitia spiritum dicant: Nulla est in nobis condemnatio, peccatum nõ potest nos damnare, ut maxime in nobis sit. Siquidem est spiritus Christi in nobis, cui displicet peccatum, non posset autem displicere, nisi id ex Deo haberemus. Natura ita sumus adfecti, ut oblectatio quædam sit nobis in peccato, secundum spiritum uero, est summus cruciatus & displicentia. Stulti ergo sunt, qui sanctis peccatum admunt: est uere in illis peccatum, sed sine condemnatione: sunt filij Dei, nõ serui, ut olim sub Mose, quod in resurrectione palam fiet. Non sunt ergo prædicatores gratiæ, sed contemptores, quicunq; docent, sanctos absq; peccato fuisse, contra fidem sacrarum historiarum. Quomodo enim non resiliremus à Dei misericordia, uidentes illos quasi non peccatores, saluos esse factos? Vna sumus cum his massa & caro peccati, quod ut glorificetur Dominus, nos confiteri aduersus Sathanam oportet.

Sancti quoq; peccatores sunt.

Nulli igitur

Nulla igitur nunc est cõdemnatio.

Quamuis peccatum est reliquum, quod non condemnat nos, nam ut hostem odimus illud.

His qui insiti sunt Christo.

Id est, qui sunt facti unum corpus per fidem, nã ipse caput est, nos membra, cui insiti sumus, ut uxor marito, ubi ex duobus corporibus una fit caro, omnia item fiunt communia, quæ mariti sunt, ad uxorem quoq; pertinent, & quæ sunt uxoris, & in maritum transferuntur. Itaq; illam nostri cum Christo unionem, uix rectius capies, quàm ex coniugij ratione: cum Christo per fidem coniungor, iam iusticia, salutis, gloria, uictoria, & quæcũq; sunt in Christo, mea sunt, & quæ mea, sunt illius, peccatũ meũ ipse transfert, absorbet & consumit omnia mea malo, suo bono, nempe meam iniusticiam, sua iusticia tollit, mortem meam, sua uita superat: In summa, qui spiritũ Christi habent, illi sunt eius, quemadmodũ uir coniuges, unus spiritus & fides, facit unam carnem: Sic qui Domino adhærent, unum sunt cum eo spiritu, sed hoc declarat sequentibus.

Vnum sumus cum Christo.

Qui non iuxta carnem ambulant.

Non dico, qui non habent peccatum, aut illud non sentiunt, sed qui id habent & uere sentiunt, at non obsequuntur, imò pugnant contra illud, odiunt illud, iuxta illud quod supra dixit: Non quod ita

lo, hoc ago. Est uero iuxta carnem ambulare, nihil aliud, quàm Deum non timere, nullam habere salutis, aut Dei rationem: quales sunt etiam, qui Euangelici hodie uidentur, omnia contemnentes & confundentes, cum interim nihil aliud quærant, quàm sua, non quæ Dei sunt, aut proximi, ut spiritualis homo, qui & Dei & proximi summam habet curam, igitur addit

Iuxta spiritum:

Id est, qui legi Dei consentiunt, & dicunt: Lex oris tui, super millia auri & argenti, tametsi caro repugnet illis: sed sciunt hanc uitam esse militiam, in qua nihil aliud expectandum est à carne, q̃ perpetua pugna: insultatio & insidiæ Sathanæ nõ quiescunt.

Nam lex, spiritus uitæ.

Duplicem hic legem tangit: Alteram, spiritus uitæ, id est, spiritus uiuificantis: Alterã literæ, id est, mortis & damnationis. Vtilissimus hic locus est imbecillibus & adflictis conscientijs, quæ cum uident, se urgeri per legem ad peccatum, per peccatum ad mortem, ingemiscunt, & ferè succumbunt per desperationem: tanta est tyrannis illius legis, quæ excitat peccatum, & post peccatum excitatum, reuelat æternã damnationẽ, & nisi illucesceret eis Christus (qui spiritum patris sui nobis impetrauit) deglutirentur ab inferno & Sathana. Ille igitur spiritus, est noua lex,

Legis terror.

Spiritus consolatio.

non

non exigens, non crucians conſcientias, ſed ſecuras ip ſas reddens, dicitq; Quid eſt, quod affligamini? ut ma xime peccatum in nobis ſit, tamen illud non obeſt, eſt remiſſum, non poteſt uos occidere. Sic fit, ut ta les conſcientiæ ex lege mortis, & ipſa morte, per le gem ſpiritus uiuificantis, in uitã reuocentur. Ideoq; conuenientiſſimo uocabulo, ſpiritum uitæ, eo quod ui ificet cor, appellat. Itaq; cum ait: Quare non eſt condemnatio in me? Reſpondet, quia lex ſpiritus ui ificantis me, et illuminantis conſcientiam meam, libe rauit me à iure peccati & mortis, id eſt, à ſententia & lege damnationis, cui debebam eſſe obnoxius pro pter peccatum.

Etenim quod lex.

Hic nequaquàm ferendum eſt, ut transferas, ea par te, uerum ſic. Etenim quod lex præſtare non pote rat, quãdo (aut ſi mauis, quia) imbecillis erat &c. Lib. Arb.

Hic locus uel ſolus ſatis eſſet, ad conuincendos Lib. Arb. adſertores, quod lex etiam diuina, imbecillis erat propter carnem & naturam noſtram, nihil illa potuit præſtare ad ſalutem. QVOD. Id eſt, quam iuſtificationem noſtri.

Quia imbecillis erat.

Hebraice dictum eſt, id eſt, non implebatur: exi gebat illa quidem, at uires non ſuppeditabat, ut im pleretur. In tertio Cap. cõtrariæ ſententiæ eſt Tropus

Legem ſtabilimus, id eſt, docemus legem impleri per fidē. Ex eo loco rectius et hunc intelliges: iam præſtatur, quod lex exigit, olim uero non præſtabatur, cū adhuc eſſemus ſub dominio peccati, & affectuum noſtrorum. HOC, Id eſt, hanc iuſtificationem præſtitit nobis Deus per Chriſtū, quem miſit in hunc mundum. Hic uide, quæ poſsit in nobis eſſe damnatio, cum ſatisfactū ſit pro peccatis noſtris, per Chriſtum datus eſt Dei ſpiritus, quem & ipſe emeruit nobis, huius uirtute implentur omnia, quæ lex exigit: peccatum dimittitur, manetq; in nobis uera iuſticia, per ſolam gratiam non noſtrum meritum. Porro & ex hoc loco, quæ ſit libertas Chriſtiana & legis abrogatio, clarum eſt: non ſic abrogata eſt, ut quiduis facias. At tum uere eſt abrogata, quando nihil in te inuenerit, quod accuſet aut damnet. Præterea magna quædam eſt miſericordiſsima in nos dilectio, quod proprium filium miſerit, nam ſi quid aliud charius & nobilius habuiſſet, miſiſſet utiq;. Eſt et in hoc æſtimanda peccati uis & potentia, quæ ſi alio quodam modo, aut per ullam aliam creaturam, aut per nos tolli potuiſſet, cur ipſum filium miſiſſet? Is igitur ſolus eſt noſtra iuſticia & certiſsima anchora, ad quā confugiamus.

Libertatis Chriſtianæ uſus.

Sub ſpecie carnis.

His circunſtantijs Chriſti eximantio, proinde et ignitas quā pro nobis habuit, declaratur: noſtrā, inquit, car-

carnem Christus habuit (quæ semper est obnoxia peccato) attamen cũ esset in Christo, absq; peccato semper fiat. Erat itaq; caro illius, nostra caro, habens etiam speciem peccati, tametsi in ea illud non fuerit, tamen propter nos, nostro peccato, & totius mundi, hic unus homo Christus Iesus, grauissime coram Deo obnoxius factus est, cum non eramus soluendo.

At de peccato.

Scilicet, quod ipse factus est pro nobis. 2. Corinth. 5.

Non factus est peccator.

Nam nunquàm peccauerat, sed ipsum factus est peccatum, & maledictio, ut nos à peccato liberaremur, ut in Esa. 53. uides: Deus in eo posuit iniquitates omnium, Et, si posuerit peccatum animam suam, id est, si suam uitã, se totum, quantus quãtus est, fecerit peccatũ, uel ut sit nihil aliud, quàm peccatum, uidebit semen longeuum &c. Ideoq; ait, de peccato, aut per peccatum, quod ipse factus erat, condemnauit peccatum, scilicet nostrum, idq; per carnem, scilicet, suam. In summa, factus est peccatum, ut nos innocentia fieremus: factus est mors, ut nos uita essemus: factus est maledictum, ut nos essemus benedicti, iuxta promissionem: In semine tuo benedicentur omnes Gentes. Sed hæc omnia Textus habet. Quare hæc factus est Christus?

Christus factus peccatũ.

Vt iustificatio legis impleretur in nobis.

Hanc iustificationem quidē lex exigebat, sed non præstabat, nam ex operibus legis, non est iustitia: Ergo illa impletio, non est nostrarum uirium, sed per Christum facta.

Qui non secundum carnem.

Ne quid sapientia, aut temeritas carnis hic audeat, in nobis, inquit, impletur iustificatio legis, qui sumus assidui in excubijs spiritus, contra insidias carnis, aut qui nihil permittimus carni, uerum omnia per illum spiritum, nobis per Christum donatum, sunt. Nemo ergo carens hoc spiritu, implet legē: præcipitur, ut diligas proximum, non potes ex tuis uiribus, potes autem ubi hunc habueris.

Nam qui carnales sunt.

Id est, qui non habent spiritum Dei, ea quæ carnis sunt curant. Vides Paulum, non de corpore nostro, aut carne tantum, quemadmodum quidam sonuant, ubi carnis uocabulum auducrint, uerum de eo toto, quod nos sumus, id est, de omnibus nostris uiribus, quæ sunt in corpore & anima nostra: non in appositum ergo fuerit si legas, procurant, sapiunt, id est, ipso adfectu sentunt. QVAE CARNIS SVNT. *Id est, mundi, nempe carnalia, in quibus sese totus homo oblectat.*

Caro quid in Scrip. significet.

At qui ſpirituales ſunt.

Id eſt, ſpiritum Chriſti habent, ſapiunt ea quæ Chriſti ſunt & illius ſpiritus. Damnantur ergo hic omnes quæq; intentiones, ut uocant, & omnia noſtra quantumuis ſpecioſa ſtudia, ut uerum ſit, quod infra dixit Paulus: Quicquid non eſt ex fide, peccatũ eſt.

Nam adfectus carnis, mors eſt.

Id eſt, illa prudentia quæ eſt in nobis, ratio humana, omnes uires hominis, ſunt mors: hoc eſt, nihil habent in ijs, quæ Dei ſunt, non potes harum præſidio ſaluari. At quid igitur, utilis ratio humana aut φρόνησις? Ad gubernandam Remp. ciuiles mores formandos, colendum agrum, ad ædificandum, quæ commoda ſint, ne in illis confidas, aut conquieſcas. Non enim licet Chriſtiano homini in creaturis ponere ſpem ſuam. Si uero quis uoluerit ijs uti, uelut inſtrumentis uitæ æternæ & ſalutis, hic opera mortis facit, quæ coram Deo non uiuunt, nam hac parte, nihil aliud ſunt q̃ mors, humani conatus.

Vires humanæ nihil ſunt.

Adfectus uero ſpiritus, uita.

Id eſt, prudentia & ſapientia, quæ eſt ex ſolo Deo per gratiam, quæ & facit nos ſapere ſpiritualiter, id eſt, ea quæ Dei tantum ſunt, non carnis noſtræ, illa inq̃, nihil aliud eſt quàm uita & pax, nam per eã, qui eramus mortui per peccatũ, reuiuiſcimus, habemúſq; pacem & tranquillitatem in conſcientia

noſtra, iam non mordet nos & affligit ſtimulus mortis, ipſum peccatum.

Propterea quod adfectus carnis.

Carnis ſapientia.

Ecce quicquid ſapit caro, quando ſine ſpiritu Dei & Verbo ſapis, carnaliter ſapis, & ut maxime Verbum habeas, audias, abuteris eo, ſi ſpiritu uacas: ergo quicquid homo intelligit per ſe & rationem humanam, id totum eſt contra Deum: neq; hic fingere potes ullũ mediũ, dicit enim craſſiſſime: Inimicitia eſt aduerſus Deũ, & ſeipſum clarius interpretatur.

Nam legi Dei non ſubditur, neq; enim poteſt.

Lib. Arb.

Egregium hoc eſt Lib. Arb. Encomium: nouit Paulus futurum, ut totis buccis quidam diſputaturi eſſent de Lib. Arb. defenſuriq; eius partes: nõ poteſt, inquit, facere & uelle ea quæ Dei ſunt, caro & eius ſapientia, uelut nolit, cogitur eſſe inimica aduerſus Deum, nam dicit Chriſtus: Qui uult uenire poſt me, abneget ſemetipſum: Non dicit carnem, ne & ibi torqueas Chriſti Verbum, quo ſignificat, quicquid eſt omnis homo, id totum mecum pugnat, inde oramus: Fiat uoluntas tua, nõ noſtra. Itaq; ſtultitia fuit, quod hactenus Monachi, ducti ſua ſapientia & bona intentione, finxerũt ſecundum ſuas cogitationes Deũ, cum tamen non uelut fingi, aut formari à nobis, uerum,

rum nos fingi formariq; per illius uoluntatem neceſſe eſt. Valeant nunc regulæ & obſeruantiæ Monachorum, quibus obſtringunt conſcientias, quæ omnes ex hoc fonte impietatis naturæ maledictæ emanarunt.

Qui uero in carne ſunt, Deo placere non poſſunt.

Qui non ſapiunt ſecundum ſpiritum, impoßibile eſt, ut placeant Deo.

Vos autem non eſtis in carne.

Id eſt; uos qui Chriſtiani eſtis, non eſtis carnales, ſed ſpirituales: nõ ideo autẽ eſtis Chriſtiani, quia Cappas & Blattas habetis, ſed ſi ſpiritus Dei habitat in uobis, operatur & agit oĩa, nihil relinquens carni.

Quod ſi quis ſpiritum Chriſti non habet, non eſt eius.

Id eſt, non eſt Chriſtianus. Ecce hoc uno Verbo damnatur, quicquid eſt in natura noſtra: cuius tum eſt, qui hoc ſpiritu caret? Sathanæ, etiam ſi ſanctißimus ſit Papiſtarum, ſapientißimuſq; omnium Philoſophorum aut principum mundi, uixerit quantumuis caſte ſpecioſeq;, ſtercus eſt coram Deo, neceſſe eſt omnia regenerari & innouari, Iohan. 3.

Porro ſi Chriſtus in uobis eſt.

Summa hæc eſt conſolatio ſanctis in carne adhuc manentibus: propter ſe ſunt damnati, propter Chriſtũ

uero iustificati, quare, peccatum non potest eos turbare aut affligere, & ut maxime quandoq; in eis est et, non promouet quicquàm, non eunt inficias se habere illud, sed gaudent per Christum abolitum. Dicunt enim ex corde, hic est nostra iusticia, hic peccati mors & victoria, non omnes portæ inferorum, contra hunc prævalebunt, itaq; inquit, si Christus, id est, Christi spiritus.

Corpus.

Id est, caro. Totum quod sumus secundum animã & corpus mortuum est, siquidẽ eius adfectus, iam nõ dominantur.

Propter peccatum.

Scilicet, quod in uobis est: aut si dicas, mortuum est corpus ipsi peccato, agitatur iam nouis quibusdã adfectibus, quibus abolentur adfectus carnis. Id uero durat per omnem uitam, semper moritur caro, semper noua uita augetur, donec totus Adam fuerit abolitus, totiq; ipsa uita facti fuerimus: Ergo, SPIRITVS qui in uobis est EST VITA. Scilicet uestra.

Propter iustificationem.

Gratia cõtemnitur.

Nam per eum iustificamini. Hæc est gratiæ Dei prædicatio, propter quam peccatum non imputatur, quam audientes hodie, fastidimus, incipimusq; tale

n,

re, nauseat anima nostra super hoc cibo, quemadmodum filij Israel super mannate. Nam non faciliter intelligitur uis fidei, & dum hanc negligimus, necesse est, ut noua quædam inquiramus, disputamusq; uane, curiosissimeq; nũc de Sacramento, nunc de Resurrectione, item de Libertate Christiana, reliqua innumera, non ad credendum, sed disputandum, ne non sumus aliquid.

Quod si spiritus eius.

Vide quanta diligentia, hic charitas urgeat, caput nostræ salutis. Tam est totus in illa gratiæ prædicatione Paulus, ut uereatur, se non satis dilucidis uerbis, sententijsq; illam describere posse. Repetit ergo quæ hactenus dixit, subinde dicens: Spiritus regnat in uobis, spiritus impellit, uiuificat uos, spiritus mortificat carnem uestram, omnia agit spiritus: Et si ille omnia agit, habitans in uobis, ergo & excitabit, nouam uitam infundet, facietq;, ut quod mortale erat, aboleatur, ac deinde uiuificetur. Pater enim per illum ipsum spiritum, Iesum à mortuis excitauit, excitabit & uos. Finis ergo & consummatio, item principiũ nostri baptismi, est ille spũs: aqua, qua baptisamur externe, statim transit, sed spũs ille purgat per totam uitã, usq; in finẽ, quousq; cadat hic anĩalis hõ, & resurgat spiritualis. Proinde hic locus Hæreticos illos conuincit, qui negant unum & eundem esse

Spiritus Dei opus in nobis

Christi & Dei patris spiritum, procedit ille ab utroque, estq; unus & una uita Dei & Christi, nam antea dixerat, si spiritus Christi, habitat in uobis, et postea: Si spiritus eius, id est, Dei patris, habitat in uobis, quæ planè de eodem spiritu dicta sunt à Paulo. Hæc obiter indicare uoluimus, nō quod putem id alicui dubium esse, sed quod sciamus, non defuturos, qui hæc in dubium uertent, quorum ora apertis huiusmodi locis erunt obstruenda. Porrò quē admodum idem spiritus est patris & Christi, sic idem Spiritus patris & noster, qui uita est & nexus patris & Christi, hic quoq; patris & noster, ut uideas, quæ sit filiatio nostra, & quomodo fiat, nempe, quod per eundem spiritū, iungamur patri, quo Christus ipsi patri: & sicut ipse est filius natura, per hunc spiritum, sic nos sumus filij adoptione, per eundem spiritum, quo cum patre & Christo sumus unum, Iohan. 17. Vtinam illa maiori luce cerneremus, non prolaberemur in stultas disputationes.

Proinde fratres.

Hic Epilogus est omnium, quæ à Cap. 6. dixit, hortaturq; nos, ne porrò peccemus, contra carnis argumenta, cum simus mortui cum Christo, ut post hac uiuamus iusticiæ. Præterea, quod non quiduis faciendum, quando totus Adam nondum sit mortuus. Suis tamen argumentis, caro semetipsam decipit, ostenditq;

ostendit q; se non solum impiam esse, sed etiam stultam: nam ubi audit prædicare libertatem conscientiæ, statim cogitat se fore, non solum liberam à Sathana & impietate, sed etiam à Deo & iusticia. Atq; ita decepta, quiduis putat sibi licere, etiam se à pietate absolutam, cum Euangelium, quod ubi creditur, est libertas conscientiæ, tantum ab impietate absoluat, in qua non uult, ut permaneas. Persimile quiddam est hoc, si diceres: Iste tyrannus non habet in me ius, ut innocuum in carcere detineat, ergo meapte uoluntate in carcerem me conijciam. Sumus sanè ideo liberati à uetere iniquitate, ut posthac liberi uiuamus in iusticia coram Deo, quemadmodum Zacharias cecinit. Diligenter ergo colligit Paulus ex præcedentibus, ne sequamur carnis stultitiam, quæ seipsam confundit, & dum putat se dominam fore, abiectißimæ seruituti sit obnoxia. Vbi igitur est libertas nostra? carnis nulla est: Cur itaq; libertatem prædicat? scias à peccato nos liberos factos per gratiam, ut iam non peccato, sed Deo seruiamus. At fœliciſsima hæc seruitus est, in qua regni dignitas maior eluceat, quàm seruitutis ultitas & abiectio, nam Deo seruire, regnare est. Sed quis hæc intelliget? nemo seruitutem regnum credet aut libertatem. Ita agit Deus cum sanctis suis, ut sub ultitate & contemptu seruitutis & crucis, eos reges, cœli & terræ faciat. Beatus qui uidet ista & intelligit. Recte igitur in Corinth. ait illa

Libertas Euangelica.

non uisa carnali oculo, aut audita aure humana. Sublimia sunt, & soli spiritui cognita: quapropter Tentum uideamus.

Debitores sumus, non carni.

Id est, non carnem iam sequamur, aut eius prudentiam, quæ mors est, sed spiritum, quo agatur, huic omnia debemus, carni nihil: noli interim negligere Paulinam Phrasin, qua hic utitur.

Moriemini.

Carnaliter uiuere quid.

Id est, si secuti fueritis carnis sapientiam, obnoxij eritis damnationi. Alludit uero ad legem Adæ datam, ubi dicebatur: In quacunq; die comederitis, moriemini. Hic interim obserua, quid Paulus (nam propter crassos hæc moneo) secundum carnem uiuere dicat, ne uel qui de Ciuilibus moribus præcepta scripserunt, tibi imponant. Illi enim putabant, eos non carnaliter uiuere, qui non scortarentur helluarentur, & decoquerent omnia. Est hoc sapientiæ humanæ, non Verbi, quod adfectus & carnis prudentiam, carnalem uitam uocat, non tantum scortationem, & ebrietatem, id quod uides in Eua, quæ non facto, sed ipsa carnis prudentia decepta est. Nam sic cogitabat, audito diuino mandato: Hæc arbor cum sit tam pulchra & grata, qui fieri potest, ut mali & noxij eius sint fructus, nequaquàm uenenum habent, ut maxime Deus edi uetuerit, creatura est Dei, ut ego,

quomodo

quomodo non potest esse bona? profecto gustabo, nihil oberit gustus. In his peccauit Eua, ut maxime non dum pomum attigerat. Siquidem Deum & spiritum eius, mendacij accusarat. Vbi hic opus, cui adscribas peccatum? ergo peccatum carnis, est uiuere, cogitare, agereq; secundum prudentiam carnis, ne qua elabantur Monachi & Sanctuli qui causantur se nihil unq̃ peccatorum opere fecisse, ergo esse inculpatos, & dignos qui sedem suam ad thronum altißimi collocent.

Quod si spiritu.

Scilicet, Dei uel Christi. FACTA CORPORIS. Id est, carnis. Semper autem id ob oculos habeto, Paulum non externa, sed interiorem concupiscentiam intelligere. Ea enim est summũ & primum opus corporis uel carnis, per eam quiduis agit. Pij, ubi hoc opere solicitantur, concupiscentiæ resistunt, nomen Dei inuocant, precantur, ut ab ea liberentur. Concupiscentia.

Viuetis.

Scilicet æterna uita, quemadmodũ, in moriemini, æternam mortem intellexit.

Etenim quicunq; spiritu Dei ducuntur.

Id est, aguntur (quẽ supra legẽ spũs dixit) quo

trahimur desyderio, quemadmodum spiritu carnis trahimur & ferimur in carnalia, ut ille dixit: Trahit sua quenque uoluptas. Verũ ne quis dicat: Si trahimur, ergo non est libertas? Recte. Hæc tractio mero quodam fit gaudio & cordis dilatatione, in Deo: tametsi interim quoq; nõ per omnia Adæ ueteri placeat, ideoq; magis ad hunc quod trahatur referes, q̃ ad Dei spiritum, aut nouum hominem, nam is sua sponte in omne bonum fertur, neq; etiam nisi desyderantem trahit Deus per illum spiritum, qui dum traheris, tibi desyderium in Deum simul ingessit, sed hoc caret caro, habet autem & suum desyderium, quo fertur, sicut suum spiritum, quod ex diametro pugnat cum sancto hoc desyderio spiritus.

Spiritu Dei.

Scilicet, non suo. Hic iterum uides, quid sit carnaliter uiuere, nempe suo spiritu agi, & ambulare secundũ adfectus qui sunt in carne. Ergo optima quæque opera in speciem, si non è Dei spiritu profluant, impia sunt. Nisi ille te doceat, & moneat quid facias, nihil tua ratione efficies.

Hi sunt filij Dei.

Propter spiritum inhabitantem, quẽ eundem habent cum Deo. Quemadmodũ filius carnalis unam habet carnem cum patre, & uxor & maritus sunt una caro: Sic, Cuius spiritus nos & Deum unum facit, id est,

cit, id est, ut nos simus filij eius, ipse uero pater noster.

Non enim accepistis spiritum seruitutis.

Vide, alius spiritus est in seruis, alius in filijs, Eyn ender mut und synn: filij sciunt se liberos, non timent exactionem sui è domo patris, sunt securi de hæreditate, certo sciunt se habere patrem, & omnia quæ patris sunt, ad se quoq; pertinere: Sciũt præterea se nõ meruisse, ullo in patrem officio, quod hæc simul cũ eo possideant, uerum, ex hoc tantum quod filij sint. Sed huius hæreditatis & libertatis ius, nemo carnalis exprimet, nisi qui ipse se filium Dei esse norit. Contra, serui nihil habent libertatis, nesciunt qua hora è domo eijciantur. Nõ sunt enim filij, nihilq; quod in domo est, ad eos pertinet, faciunt omnia coacti & territi, premũturq; tyrannide molestissima legis, quæ semper dicit, fac fac, dilige dilige, ac nequeunt, cum hoc ipsum filij non audiant, nam per se faciunt omnia & diligunt Deum: quomodo enim non diligerent patrem? Proinde, hic aduerte quàm rotundus sit Paulus in argumentis breuissimis, seq; mutuo complectentibus. Primum: Non est peccandũ, quia nõ sumus debitores carnis. Secundo, Si secuti carnem fueritis, morieminí. Tertio, Si spiritu ambulaueritis, uiuitis. Quarto, Hoc spiritu estis filij Dei, non serui. Filij sumus non serui.

At hæc in textu clarius uideamus, olim, inquit, dū serui eratis, & sub lege, impoßibile erat uos non timere Deū, quem sciebatis, nō patrem, sed iudicē esse, ita enim docebat uos mala conscientia, quæ rea erat: nolebatis illum accedere cum fiducia, sed fugiebatis magno horrore et trepidatione, sentiebatis omnes peccati & tram legis, & dum ab ea uos absolutū ri, per externa opera & hypocrisin putabatis, macrē timorem, imò desperationem incidistis, id experti & nos sumus. Nonne & nos ad bona opera agebamur propter peccata, statutis Pontificum & carnificum Romanensium: multa fecimus, ieiunando, orando, canendo, templa Diuorum ædificando, nunc Diuum Iacobum, nunc Veronicam, aut aliud portentum inuisendo, sed quid promouimus, non potuimus à peccatis absolui: Erat enim tantum spiritus seruitutis, nunq̄ pacificatam sensimus conscientiam, quæ tamē, ubi spiritus est Dei, & filiorum, tranquillißima redditur. An non uerum est, quod de Iudeis in Nono dicit Apostolus: Sectando legem iusticiæ, ad legem iusticiæ non peruenimus. Eundem timorem & in Adam uidemus fuisse, qui post peccatum latuit, fugiens Dei conspectum, nam ante non erat filius, si quidem nunc habebat spiritum seruitutis. De hoc timore loquitur Iohannes in Epistola: Perfecta Charitas foris eijcit timorem. Non fert charitas, ut Deum timeas, quandoquidem scis te filium esse, accedis li-

Conscientiæ carnificina legis opera.

lari

lei animo, agnoscēdo patrem. Non loquitur aūt hic de timore eo, quem tantopere commendat Scriptura, qui nihil aliud est, quàm cultus & Dei reuerentia, de quo scribitur: Timor Domini expellit peccatum, item: Initium sapientiæ, timor Domini. Hic timor accedit Deum, alius ille seruilis fugit conspectum Dei, quod in nobis fiebat, ante prædicatum Christi Euangelium. Nunc uero quia filiorum timorem habemus, accedimus magna cum conscientiarum lætitia. Opponit itaq; hoc loco filijs seruos.

Sed accepistis spūm adoptionis.

Id est filiationis, si dicere liceret, per quem sumus adoptati in filios, & quemadmodum Christus naturæ est filius, ita nos adoptione: neq; minus tamen habemus ueris aut hæreditatis, quàm ipse, omnes ex æquo cōplectitur nos unà cum ipso pater, nihil ille habet quod nos non habeamus, nihil ille uult, quod nos detrectemus. PER QVEM. Scilicet, spiritum nobis datum,

Clamamus.

Scilicet, ad Deum patrem, fideli corde, qui clamor sit etiam clauso ore: nam & Moses legitur clauso ore ad Deum clamasse.

Abba pater.

Syrū est Abba, quo et Hebræi utūtur, πατὴρ Græcū, Latinū uero Paulum ijs usum noibus, quæ idē significāt

propter Iudæos & Gentes, quorum appellatione omnes homines in scripturis intelliguntur. Hæc est mox filiorum Dei, non hypocritarum, sentiunt enim per spiritum, ita uere in corde rem habere, non in uerbis tantum esse, quando enim dicunt: Pater, patrem ipsum habent, non uoce tantum, aut corde fingunt. Hæ sunt ipsæ diuitiæ, thesauriq; diuinitatis & maiestatis Dei, hic filij & hæredes sumus, neq; alicunde nobilius quiddam est expectandum, ideoq; iubet orare: Pater noster &c. q. d. Si in corde uere dixeritis me patrem uestrum, ero pater, non absens, sed præsentißimus. Poßidebo uos, & uos me: habebitis & in me omnia, nempe, sanctificationem nominis mei, regni mei potentiam, uoluntatis mei agnitionem, omnium necessariarum copiam, peccatorum remissionem, uictoriam Sathanæ, & omnium tentationum: In summa, libertatem qua sentietis, uos neutiq; posse fieri obnoxios ulli malo. O immensam Dei bonitatē, quæ usqueadeo, suis diuitijs nos obruit, quas utinam agnosceremus. Vult esse pater, modo uelimus esse filij: trahit, solicitat nos in sui amorem, suo spiritu: inuitat & externis beneficijs, sed quia corda nostra indurata sunt, neq; audimus tam dulcem uocem, neq; uidemus ulla eius beneficia.

Hæreditas filiorum Dei.

Idem spiritus testatur.

Id est, ipse spiritus sanctus, certum reddit spiritum

tum nostrum. Duplicem hic audis spiritum, nostrum & Dei, cum tamen idē sit spiritus, ubi illuminati sumus, nam ante sumus uere absq; spiritu, & carnales dicimur, unde noster dicitur, qua nobis datus: antea mens nostra & intellectus non capiebat Deum, iam uero per Spiritū sanctū, transijt in spiritum à sua carnalitate, & factus est cum Deo unus spiritus, trahens paulatim post se totum hominem, de quo dicit: Qui spiritu Dei aguntur &c. Quid agit ille? nihil aliud, quàm quod firmißime nobis persuadeat & inculcet Deum esse patrem nostrum, nosq; illius filios, efficit nos dulcibus erga illum adfectibus, ne quid ei dubitemus, aut desyderemus, non sunt ergo ignari Christiani de uoluntate Dei patris erga se, sciūt ure se esse filios: Sunt obsignati hoc charactere eterno & inuolabili, quem intuentes, securi sunt de illius dilectione, id quod dicunt in Psalm. Signatum est lumen uultus tui Domine &c. Tametsi Papistæ alium quendam characterem bestiæ, de qua in Apoc. inuenerunt. Non sunt itaq; hæc simplicia uerba, cum dicit: Spiritus, certos nos facit, nos esse Dei filios, è cælo datus est ille in corda nostra, quæ obsignauit: sumus consortes Christi: ergo inuncti hoc spiritu quo ille, quamuis ille plus inunctus fuerit, cum esset caput nostrum. Nemo est ergo Christianus, nisi credat in Deum per Christum, si credit, iam spiritum habet per quem credit, qui regnans in corde, dat illud

Duplex spiritus.

teſtimonium, nam corde creditur ad iuſticiam: Solus eſt igitur Spiritus ſancti credere, quo non regnante in cordibus noſtris, non credimus. Hic ridendi ſunt, quicunq; fidem ſibi, neſcio quam, fingunt, cum tamẽ certi, de Dei erga ſe uolũtate bona, eſſe nequeant, quales ſunt omnes, qui bonas ſibi fingunt intentiones, & neſcio quam pietatem ſtertentem. Tales ignorant, imò ſemper dubij ſunt de peccato remiſſo, neq; remiſſum ſibi unquàm ſentire poſſunt. Sunt & nonnulli, qui hoc ſpiritu contempto, expectant, neſcio quas è cœlo reuelationes & motiones Spiritus ſancti, uerum decipiuntur, Sathanas eius faſcini auctor eſt, quo ſic diuexantur, & illi, ut caro in huiuſmodi eſt prona, aiunt à Deo factum. Prætcrea hic propter quoſdam, de ſpiritu, anima, & corpore, quædam in dicanda ſunt, nam ſæpe illis utitur. Spiritus, eſt excellentior hominis pars, id eſt, intellectus, illuminatus Spiritu ſancto, & cũ eo unum factus, de quo animales homines neſciunt, neq; intelligunt quid ſit, ut dictum. Hic incomprehenſibiles, inuiſibiles, æternasq; res complectitur, eſtq; planè domus fidei & Dei, quia Verbo Dei, & Spiritu ſancto illuſtratur, alioqui, obſcura domus impietatis eſt, ſi careat Verbo. Anima uero eſt, ea uis omnis, qua uiuificatur totum corpus, fiuntq; per eam omnes operationes in corpore, etiam dum dormis, hæc operatur, & nunquàm quieſcit. Comprehendit autem illa nomen incom-

Spiritus quid?

Anima quid?

incomprehensibiles, aut æternas, sed eas tantũ, quas ratio cognoscere potest & intueri: Idcirco & huius domus, ratio, lux esse dicitur, qua amota, nihil anima ipsa intelligit, aut concupit. Corpus autem, totum illud externum est, constãs pluribus membris, habetq; suos motus & operationes, ex primis duabus partibus, anima & spiritu, nam omnia, ut per animã cognoscuntur, & spiritu creduntur, in illo fiunt. Et ut id clarius fiat, simili quodam ex Scripturis, tabernaculum Mosi proponemus. Atrij nomine, corpus significari potest, nam ut atrium illud, sub Diuo erat omnium oculis patens, sic corpus externũ est & cernitur, tangitur: hic nihil est secretum, aut arcanũ, neq; tale quiddam hic geritur, sed omnia in propatulo erant. Verum omnia intus geruntur, aut in Sancto et ante fores eius, aut Sancto sanctorum: itaq; Sanctũ, animã significabit, in eo, & ante fores eius, omnia uiribus humanis fiebãt, cædebantur uictimæ, expiationesq; celebrabãtur. Nõ secus in animã res habet, quæcũq; per eã fiũt, sunt humanæ uires, ex ratione et sapiẽtia carnis profluũt, hic nihil adhuc est uere sanctũ, et uere diuinũ, tametsi quædã multã spetiẽ habeant sanctitatis. Quare, in Sanctũ sanctorũ est progrediendũ, ubi nihil humanarũ est uriũ, nihil naturalis lucis, ucrũ tenebræ & caligo, quo significabatur hãc esse domũ Dei, qui habitat in abscondito, quiq; non cernitur præsidio humanæ ullius lucis, aut sapiẽtiæ, Corpus quid?

Huius ratio quodammodo, & in ſpiritu noſtro deprehenditur, qui nihil externum admittit, uerum quicquid continet per Verbum, hoc eſt ſolius Dei: eſtq; in eo lux illa inacceſsibilis, quam neq; oculus, neq; auris, aut cor humanum capiat. Sed diligenter eſt uidendum, ne hunc ſpiritum, aut Sanctum ſanctorum noſtrum, occupent Aſsirij, id eſt, humanæ traditiones, quibus obnoxius iam non eſt ſpiritus Dei, ſed Sathanæ. Ergo orandum eſt, ut hic nõ ratio, aut quidam carnale dominetur, ſed ſolus Deus, cuius ſpiritus certum reddit noſtrum ſpiritum, quod ſumus filij Dei: Si filij, ergo & hæredes, id eſt, poſſeſſores oĩm quæ ſunt patris, nempe cœli, terræ, omniumq; creaturarum. Præterea non tantum hæredes Dei, ſed et Chriſti cohæredes, id eſt, quo iure & poteſtate ille omnia poſsidet, ita & nos. Quæ igitur creatura plus honoratur, quàm Chriſtianus, an maior poſsit alicui contingere gloria à Deo? Tamen fit perſæpe, ut tentatio & crux eam obſcuret. Beatus ergo ille, qui in finem perſeueraturus eſt. Sed hæc hactenus.

Siquidem ſimul.

Crux ſalutaris.

Suauiſsimæ hæ ſunt conſolationes, ne aut in cruce ſuccumbamus, aut peccato obſequamur: nos, inquit, certi ſumus, & in hoc, quod ſimus cohæredes & fratres Chriſti, quia affligimur tota die, quemadmodum ipſe adflictus eſt, ſolicitamur per carnem ad

peccandum

peccandum, deijcimur ad inferos, omnes iniurias mũ di perferimus, non tamen aliã ob cauſſam, niſi ut per omnia, illius imagini crucis, adſimilati, in eandem quoq; gloriam cum illo conſtituamur. Eſt itaq; optimum hoc ab exemplo argumentũ, & utile: Si enim naturalis filius paſſus eſt, cur nos non pateremur, qui ſumus adoptiui? is ſuo ſpiritu filius eſt Dei, tamen cruci ſuffixus eſt, pudeat nos temeritatis & inſipientiæ noſtræ, qui crucem detrectamus, quos ille facere uult Dei filios, non noſtro, ſed ſuo ſpiritu.

Nam reputo.

Argumentum eſt à præmio: tanta, inquit, gloria nos expectat, ut nulla cum ea res conferri queat, imò & crux quantumuis ſit intolerabilis & calamitoſa, nix umbra quædã eſt in collatione huius gloriæ, quæ reuelabitur in nobis in reſurrectione. Si igitur pares non ſunt adflictiones, taceamus merita operum, nihil meremur, aut operibus noſtris, aut cruce, omnia per gratiã nobis exhibentur. Nam ſi adflictiones propter Chriſtum ſuſceptæ, non ſunt condignæ, quando condigna forent noſtra opera?

Merita noſtra nulla ſunt

Etenim ſolicita.

Multis argumentis hactenus Paulus eam ſententiã comprobauit, qua dixit, nihil eſſe in nobis damnationis, ut maxime in nobis ſit reliquum peccatum, & peccati ſenſus, carnisq; adfectus, qui primum in re-

Consolatio ne succũbamus in malis.

surrectione abolebuntur, nunc tandem confirmat animos nostros, aduersus crucem, & insultus Sathanæ. q. d. non poteritis consistere in ista tribulatione & adflictione, sine patientia: Ideoq; exemplum patientiæ sumite uobis à totius uniuersi (quod ipse creaturam uocat) anxia expectatione, in qua, multa cum patientia sustinet, quod impij eo abutantur, & Sathanas pro sua libidine, ipsum cum membris suis, id est, creaturis impijs in os & rictum protrudat. Nolite, quæso, desperare, non enim uos soli patimini externa, habetis consortes omnes creaturas in cruce. Præterea, quod hic Paulus creaturam uocat, Philosophi, uniuersum, & Moses cœlum & terram dixere, illa, cum iam omnia sint corruptioni obnoxia, spem habent gloriæ futuræ, non propter se, sed propter nos: erit enim aliquando cœlum nouum, & terra noua, ut Esaias dixit: Item, Petrus in
2 cap: 3 Epistola indicauit; Iam sunt in labore perpetuo, nunquàm quiescunt, seruiunt nobis, ferunt etiam maledictionem propter nos, sed cum expectatione, sciunt enim fore, ut aliquando liberemur, quod tum fiet, quando nos liberabimur perfecte in resurrectione ultima à nostro peccato. Magnum hoc est Pauli mysterium, quod tamen nondum comprehendimus, uerum sicuti resurrectio & gloria nostra, fide tantum comprehenditur, ita & illud. Docemur preterea, hoc arcano, nos uere dominos esse & tanquam

quem patrisfamilias in hoc mundo, reliquasq; omnes creaturas, quasi familiam nostram, dolere nostram infelicitatem, interim tamen cum respiciant in solam Dei uoluntatem, perferunt omnia, & uanitatem & corruptionem. Ideo addidit

Non uolens.

Quod ad creaturas attinebat, non uellent subijci ijs malis, sed cum Dei sit uoluntas, illi se permittunt. Simili ratione, & Sancti, uelint abesse peccatum omne: At cum intelligant & sentiant hanc esse Dei uoluntatem, ut in carne sint hoc tempore, perferunt, tametsi inuiti, peccatum, clamant: Ne inducas nos in tentationem, sed libera nos à malo.

Propter eum.

Scilicet, Deum.

Qui subiecit illam sub spe.

Scilicet, liberationis, habet certissimam spem, quod olim debeat liberari: nihil enim est sub sole, quod non maluelit esse liberum, beatumq; sua conditione, quàm rapi, discerpiq;, & in seruitutem redigi, uel in totum aboleri: nonne quælibet arbor bona pro naturæ suæ bonitate libenter fructum ferret, sit autẽ ut nonnunquàm aduersa tempestate, icta

Spe seruamur in tentatione

aut uermibus arrosa, nihil fructuum adferat. Cupit Sol & Luna, ut tempus uernum redeat, quo omnia reflorescant, secundum hoc Prophetæ: præceptum posuit & nō præteribit, accidit tamen, ut sæpe quid ad uersi uideamus in eo tempore. Et mulier uehementer cupit se liberam à partu, at qui fieri nequit, hæc enim est Dei uoluntas, ut isto periculo laboret: in omnibus ergo creaturis quiddā crucis cernis & amaritudinis, qua premuntur & adfligūtur, omnia sunt uicissitudinibus, & defectibus obnoxia, ad seruiendum interim homini: sed quemadmodum illæ creaturæ spem habent liberationis suæ, ita & nos non succumbamus in cruce, & aduersitatibus, nam adiecit Paulus

Quoniam & ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

Glorificatio iustorum.

Id est, quādo filij Dei glorificabūtur, liberabūtur & creaturæ à seruitute, neq; enī tū earū ministerio indigebimus, uidebimus omnia noua facta: tunc fiet sermo qui scriptus est: Vbi est mors uictoria tua? Item illud Solomonis: Impij de terra perdentur, iusti autem habitabunt in ea, in seculum seculi, qua cœlum & terræ iustorum tantum sunt, cum quibus & glorificabūtur, Psalm. 8. 1. Timoth. 4. non impiorum. Possumus huius mysterij exemplum quoddā, utcunq;

iam in nobis præsentiscere. In tentatione, in qua omnes creaturæ nobis contrariæ uidentur, etiam sol ipse qui clarissimus est, nobis tenebrascit, secundū ea, quæ in Prophetis legimus: Omnia quæ iucunda fuerunt & dulcia, in amarorem nobis uersa sentimus, imò & ad strepitum decidentis folij ex arbore trepidamus. At ubi spem aliquam in Deum in ea tentatione rursus conceperimus, nihil est quod non stet à nobis, nihil terret nos, arrident omnes creaturæ, & nobiscum gaudere uidentur, siquidem Deus pater arridet. Ecce hic gustus est, primitiarum gloriæ huius, hic experimur illud quod dicit Paulus: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, id est, omnes creaturæ & quicquid est rerum, etiam aduersarum, salutem nostram promouent, id quod in resurrectione uidebimus, cum omnis impietas extirpata fuerit

Scimus enī, quod omnis creatura,

Nemo hæc uerba, nisi spiritualis sit, dicere potest, caro enim ignorat, quod creaturæ etiam pessime, itē peccatū & mors, pijs cooperentur in bonū.

Congemiscit.

Gemit nobiscum, & cupit liberari à seruitute.

Simulq; nobiscum parturit.

Id est, in angustia est ut mulier parturiens, quæ nihil aliud ob oculos habet, quàm mortem, ut interim dolorem taceam, Iohan. 16.

Vsq; ad hoc tempus.

Scilicet, nostrum: nunquàm cessat gemere creatura, donec liberetur à seruitute, quemadmodum mulier à partu: debebant profecto conscientiæ nostræ meditatione huius mysterij exerceri, nam quædam utiq; comprehenderēt, et uel ipsa experientia cōdiscerent.

Non solum autem illa.

Argumentum est aliud, quo nos consolatur, superiori tamen cohærens: creatura inquit ingemiscit, et expectat liberationem, sed non sola: est Spiritus sanctus in cordibus nostris, qui idē facit, hic ingemiscit, uelit quoq; nos liberos à peccato, & carnis uersutia, sed fieri nequit: Sustinet, quemadmodum creaturæ dicens: Fiat uoluntas tua. Sunt uere gemitus parturientis, quando dicit Paulus: Quis me liberabit à corpore mortis huius? ah infœlix ego. Christus in horto dixit: Transfer à me calicem, quæ omnia ex infirmitate carnis dicta uides. At spiritus, constanter hoc unum dixit: Fiat uoluntas tua, sed hoc nemo, nisi tentatione & spiritu edoctus, satis intelligit.

Creaturæ gemunt, & expectant liberationem.

Qui primitias spiritus habemus.

His seipsum exponit, ne quis id de carnalibus spiritibus nostris dictum putet, qui non ingemiscunt, sed toti insaniunt in carne & spumant. Non sunt infirmi, sed robusti & audientes omnia: Item aduentū domini non expectant, sed deprecantur: in omnibus enim

enim tantum suam gloriam, & utilitatem quærunt, non Dei. Alludit autem hic Apostolus ad legis oblationes, ubi non totus fructus offerebatur, sed primitiæ fructuum. Christus totum habet spiritum, non ad mensuram, nos autẽ primitias tantum & gustũ quendam spiritus, ad mensuram, quibus contra peccatũ pugnamus, donec totum aboleatur: baptismus durat interim per omnem uitam, hinc addit

Et nos ipsi in nobis ipsis gemimus.

Id est, intus in corde nostro, suntq; hi gemitus spiritus sancti, nam aliâs nequaquàm, cum habeamus ferreum cor, ullus gemitus propter peccatum edi posset. Sed quare gemimus?

Adoptionẽ filiorum expectantes.

Non intelligo quod dicat, nos nondum esse adoptatos, uerum quod adoptio nostra nondum sit reuelata: sumus uere iam filij Dei per fidẽ, sed non palàm factum, primum autem illud in resurrectione manifestum fiet. Quid autem speramus futurum in illa reuelatione adoptionis? nihil aliud, quàm

In resurrectione palàm fiet nos filios esse

Redemptionem corporis nostri.

Id est, tum redimetur hoc nostrũ corpus à seruitute & corruptione & pctõ, quod impossibile est fieri hac uita. Quare, ut maxiè doleamus et ingemiscamus ob hæc oĩa, malimusq; este liberi, audiẽda ẽ uox

benigni & pij patris, qua quemuis in cruce & persecutione stantem, solatur, dicens: Sufficit tibi gratia mea, ut maxime sis peccator, sustine, sufficit, hæc est mea uoluntas. q. d. quod in te non habes, in me habes, perfer saltem ad tempus hanc crucem: sed hæc ipse exponit.

Siquidem spe seruati sumus.

Gloria nostræ nondum reuelata est.

Saluati sumus, sed sub spe: sumus uere filij à Deo suscepti, at illud non uidetur, omnia sunt abscondita sub formis crucis, nihil aliud uidetur, quàm ignominia & opprobrium, spectaculum sumus mundo, et ipsius πεί↓ημα: Ideoq; , ut maxime iã omnia possideamus, ut hæredes Dei, & Domini creaturarum, tamen reuelationem huius dominij & hæreditatis nostræ expectamus: Ipse promisit, non fallet nos, prius cœlum & terra transitura scimus, quàm Verbum eius: quod dum credimus, habemus omnia quæ nobis in illo promittuntur: ergo expectandũ est cum patientia. Non in crucem & eius amaritudinem dirigamus oculos, sed in solum Verbum, in quo omnes diuitias & plenitudinẽ inueniemus, id quod sola fide fit, quæ in ijs, quæ nòn palàm uidentur, uersatur. Hæc his quoq; uerbis Iohannes expreßit: Scimus quod simus filij Dei, sed nondum apparuit, id est, nisi exsi de essemus certi, nos esse filios, dominosq; omnium creaturarum, non possemus expectare reuelationẽ eius gloriæ, quæ futura est.

Petrus

Porro ſpes.

Id eſt, res quæ ſperatur. SI VIDEATVR. Scilicet, coràm. NON EST SPES. Id eſt, ſpes tantum eſt de futuro bono, non præſentiq. d. ſumus adhuc in regno fidei, id quod ſumus, nempe, filij Dei, nondũ eſt reuelatũ. QVOD ENIM QVIS CERNIT. Scilicet, ob oculos poſitum. SI VERO QVOD NON VIDEMVS. Scilicet, adeſſe.

Speramus, id per patientiam expectamus.

Scilicet, crucis: interim opus eſt patientia. Simile aduertis in carnalibus exẽplis, cum ſperas te pulchrã & bonam uxorem ducturum, ſuſtines omnia, curris ſurſum ac deorſum, imò & in ſeruitutem te Spes.
conijcis propter eam, ut Iacob fecit: Spes eſt quæ te conſeruat & patienter omnia ferre iubet. Præterea ſi quid magni tibi promiſſum fuerit, id expectas ſummo deſyderio, ſed priusquàm id ueniat, multa interim ſunt ſuſtinenda, quæ intercidunt. Quemadmodum pater puerum Pædagogo tradit imbuendum, is cogitur aliquãdiu ferre tyrannidem & plagas, donec intelligat ſe & honore & doctrina auctum, quæ res tum eſt admodum iucunda, licet priora peracerba uidebantur, quæ & patientia uicit: ita Chriſtiano nõ niſi per patientiam in cruce eſt permanendum, do-

nec ueniat, qui uenturus est, quemadmodum uides in Abacuc Propheta.

Consimiliter autem & spiritus auxiliatur infirmitatibus nostris.

Spiritus sancti auxilium.

Consolatio hæc est in primis memoranda, siquidē ducit argumentum Paulus à facili. q. d. Quamuis patiamur & Sathanæ & mundi iniurias, idq; omnū creaturarum consortio, tamen ne ulla desperationis cogitatio nos uincat, qua ob oculos nobis ponitur, Deū non esse nostrum Deum, non esse patrem nostrum: Item, oblitum nostri, scitote, & ipsum Dei spiritum uobis auxiliari, non putate uos derelictos, etiam in perturbatißima cruce, siquidem non potest non esse uobiscum, etiam in morte, Dei spiritus: hic uos conseruat, hic aduersus peccatum uos confirmat, nam cum sitis filij Dei, qui fieri potest, ut non omnia agat in uobis & sustineat? Est hic arrabo uobis, uos pertinere ad regnum Christi, hic solus certas reddit conscientias uestras, uos esse in Dei manu, omniq; fieri Dei uoluntate. Multi uero, qui hoc carent spiritu, in tentatione deficiunt: Iudas & Cain absorpti sunt ab inferno, nam hoc auxiliatore carebant. Vides hoc horrendum Dei iudicium, in Parabola, desmine expositum, nam quantula pars est eorum, qui per terram bonam significantur? Tres sunt partes earum, in quibus uirtus Dei non operatur, quantumuis

etiam

etiam splendescant & niteant, mundi quadam potentia & sapientia. Primi conculcantur pedibus eorum, qui per uiam transeunt, deuorantur item à uolucribus cœli, quæ aliud nihil sunt, quàm impij doctores, siue Dæmones, qui transeunt & uolant per mundum, omnia inquinantes, quæ sancta sunt, etiã si quid reliquum est deuorantes, non enim permittunt, ut fructum in ijs faciat hoc semen benedictum. Alteri, typo saxorum notantur, in quibus Verbum non potest altius radices agere, nam ubi crux imminet, recedunt, negantq; sanctũ Dei Euangeliũ. Postremi spinarum nomine indicantur, qui item mundi huius sollicitudine adflicti, nequeunt Deum inuocare, & illius bonitate fidere. Soli ergo pij fructum afferunt, sed in patientia, quam nemo habet, nisi spiritus Dei adsit, quandoquidem natura, ubi se flagellari uidet iusto Dei iudicio, statim obganniit, Deum sibi aduersari, irasci, ac tyrannum esse, ideoq; Spiritus sanctus in nobis, intelligens paternam Dei uoluntatem, reprimit naturam, dicens: Necesse est, ut patiaris, nam hæc est bona Dei uoluntas. Videtur autem in cruce sæpenumero, hic spiritus se abscondere, & non adesse, uerũ prodit tamen suo tempore, uult enim Deus, ut ores, et inuoces illius auxilium de sancto. Occulte hic spiritus dicit: Fiat uoluntas tua, ut maxime non sentias. Ut nobis exemplo, Christum in horto, qui dixit: Au-

Parabola seminantis.

fer à me calicem: Spiritus autem, Fiat uoluntas tua. Idem Susannæ docet historia, cui cum mors intentare tur, nisi consentiret senibus: caro in summa fuit angustia, at spiritus dixit: Melius est, ut incidam &c. Et nemo est hodie, qui non timeat mortem, quoties audit tumultuari Principes & Episcopos aduersus Euangelium, hic cogitat caro, actum est de nobis, iam iam occidemur, ue nobis, quid futurum est nobiscum? Sed contra spiritus occulte dicit: Ah iniquum & impium facinus, negabis Dei Euangeliũ? Timebis bullas carnis & Sathanæ? quid facient nolente Deo? etiamsi omnes creaturæ insultent, tamen nihil possunt efficere, consiste, consiste, sustine, hæc Dei est uoluntas, satius est mori pro illius Verbo, quàm uiuere, & eius misericordiam negare. Hanc spiritus uocem, audit Deus, non eam, quæ carnis est, quæ semper detrectat crucem. Tolerat autem Deus in nobis has infirmitates, qui non uersamur secundum carnem, sed qui primitias has spiritus habemus, uidet quod non sit nostrarum uirium perdurare in cruce, non tamen abijcit, propter eum spiritum clamantem in nobis, & agnoscentem bonam eius uoluntatem. Quem, quæso, hæc non consolarentur, etiam in profundissimæ inferni uoragine? sed exponit clarius quæ dixit.

Carnis & spiritus pugna in aduersis.

Siquidem hoc ipsum quod &c.

dignissimum

Dignißimus hic locus eſt de uera oratione, quam Deus exaudit, hæc ſpiritus eſt, non carnis noſtræ, ſiquidem ſit carne ipſam ignorante, tantũ corã Deo. Quid igitur trepidabimus in periculis, aut morte? cum ſpiritus uere inuocet nomen Dei, nunquàm eſt audienda caro, quæ omnia crucis declinat, ſiquidem nõ intelligit, quid ſub ea lateat, nempe optima in nos Dei patris uolũtas, qui ſuos filios ita uult caſtigatos: cur deſperabimus, cum non uideamus id nobiſcum geri, quod nos uelit ſecundum Dei uoluntatem in deſperationem conijcere? Alia quidem eſt facies crucis, alia paternæ uoluntatis ratio. Hanc caro ubi cernit et ſentit, putat ſe perituram, illam uero cum fides, ſpiritus Dei in nobis, cognorit, mirum in modum nos confortat, & contemnere facit quicquid eſt portarũ inferi. Exhorruit & Dauid mortem, idq; ex carnis infirmitate, ſed quoties uides in Pſalmis, in ſumma tentatione dici: Exaudiuit Dominus deprecationem meam &c. & ſimilia. In ipſa cruce orat ſpiritus, dum interim caro nil aliud uult, q̃ deſperare, non enim uidet crucem nobis prodeſſe ad ſalutem, quod tamen ſpiritus probe nouit. Hinc uocat eam orationem, uel interceſſionem ſpiritus pro nobis, gemitus inenarrabiles, id eſt, talem affectum occultißimum in nobis, quo uere dicimus, Abba pater, & qui ſolus probat Dei uoluntatem, ut maxime in cruce & horrore ſit ſepultus: quo fit, ut recte gemitus dixerit, nam tam

Oratio uera.

dulcis in Deum adfectus erumpit, & se exerit, ex ipsa amaritudine, ita, ut uideas gaudium, in tristitia sepultum, tristitiam in gaudio, mortem in uita, uitam in morte, desperationem spei permixtam, spem desperationi. Sed cur pluribus hæc persequor, sciens ea in ipsa experientia, non ex chartis condisci.

At ille qui scrutatur.

Deus qui nouit profunda cordium, audiens orantem spiritum, se statim illi accommodat, siquidem uidet eum intercedere, non iuxta carnis uoluntatem, uidet suam & illius uoluntatem esse eandem. Ergo nemine Deus exaudit, nisi oret secundum ipsius spiritum, qui in oratione errare non potest.

Intercedit pro sanctis.

Non impijs, in quibus spiritus Dei non est, hinc etiam non orant.

Scimus autem, quod his.

Argumentum aliud ab utili, dicit enim: tantum abest, ut propter aduersitates, quas sustinemus, deficiamus à Christo, ut etiam aduuent nos: nihil excipitur, omnia mala sunt nobis cõmodo, nempe, gladius, mors, Sathanas, impij qui infestant, adeoq; ipsum peccatũ. Mira itaq; hæc est cõmendatio gratiæ, quod ea quæ nos uelint dãnare, cogãtur nobis seruire ad salutẽ: et hoc ideo fieri, q; simus electi, in quo di-

Gratiæ commendatio.

scamus

ſcamus ſalutē noſtrā in electiõe cõſiſtere, nihil meriti in nobis inuenirī, ut ſola prædicetur gratia et Dei misericordia. Si ergo, quæ peßima ſunt, cooperantur nobis in ſalutem, quid dubitabimus de reliquis creaturis? Et Paulo datus erat ſtimulus Sathanæ, qui nihil aliud erat, quàm gratia, qua cuſtodiretur, ne incideret in laqueos Sathanæ, nempe, ſuperbiam, odia, fraudes &c. Nõ deberemus indignus ferre, ſiquæ durius in nos agit Deus, nam hæc omnia talia ſunt, quibus nos ſeruet, & fidē noſtram probet.

Qui diligunt.

Nam qui odiunt Deum, omnia eis cooperantur in malum & damnationem.

Nimirum his, qui iuxta propoſitum uocati ſunt.

His uerbis excluduntur Iuſticiarij, qui ſe ſuis operibus uſtificant, non Dei electione. Saluamur itaq; ex propoſito Dei, non noſtro, quicunq; ſaluamur.

Quoniam quos præſciuerat.

Locus hic de prædeſtinatione utilßimus eſt, ijs qui affliguntur in hac carne ſanctis. Contra, impijs & carnali ſapiētiæ inutilßimus, quemadmodū & hodie indigo uidemus fieri inter pocula, quotics mentio fit rerum ſacrarum, inſigniter uideri uolunt quidam

disputare tantum de prædestinatione, cum tamẽ nunq̃ didicerint, quando cogitanda & meditanda sit prædestinatio, quare prorsus est talibus & tam curiosis hominibus inutilis. Est autem hoc caput prædestinationis, ut sciamus nos mortificandos, quemadmodũ filius Dei mortificatus est: glorificandos item, quemadmodum filius glorificatus est, hoc qui non uidet et credit, prædestinationis solerti cogitatu, seipsum seducit & perdit, id quod ex ipso textu hic clarũ est, nã dicit: Quos præsciuerat, scilicet ab æterno, uel suo consilio elegerat (ut in Ephes. est: Dilecti sumus in Christo, ante mundi constitutionem) hos & præsciuit, id est, ordinauit ad ea omnia, quæ erant futura in Christo filio suo, ut & cruce & glorificatione similes Christo fierent, & filij Dei essent, sed per primogenitum Christum. Hoc qui credunt, gaudent, nec quid sentiunt aduersi in sua conscientia. Nam quid est dulcius & iucundius, quàm scire, nos diuina electione saluandos, non nostro merito, siquidem dixit: Vos non me elegistis, sed ego elegi uos. In hoc ubire spicimus, excidimus ab omni fiducia humana, scimus enim nos esse in manu Dei, ex qua nemo nos potest rapere, ergo perire non possumus. Perijssemus uero iam dudum, si in nostra manu salus collocata diceretur. Caueamus igitur nobis, ne in solicitudinem prædestinationis incidamus cum carnalibus, qui per totam uitam turbãtur prædestinatione, quæ, quia Dei est &

Prædestinationis utilitas.

est & spiritualis, à carne intelligi non potest, imò so lo spiritu, placet: Tonitru quoddã est in animo carna lis hominis prædestinatio, quo uastantur & prosternuntur omnia, id est, quo tollitur omnis Dei timor et reuerentia, nã dicũt: Si nõ est in manu mea salus, quid mihi ciã: Si Deo est uisum, saluabor, etiãsi nihil boni meũ, sin minus, peribo, etiãsi sanctissima uita fulgeã. His argumentis caro nixa perit, nam sunt inextricabilia, & solui nequeunt, siquidem ad iudicia Dei pertinent, quæ nobis sunt incognita. Gratias ergo agamus Deo, qui dedit nobis in Euangelio agnitionẽ sui Christi, quo fidimus, et cui nos totos cõmittimus, certo scientes, pctã nostra esse illius sanguine sublata.

Caro offendi tur prædesti nationis sententia.

Vt ipse sit primogenitus.

Ipse natura est filius Dei, prior & ante secula dilectus à patri, nos uero filij adoptione, facti quoq; dilecti per filium patri; est tamẽ primogenitus, ut maxime sit frater noster, non essemus facti filij Dei, nisi ipse fuisset filius natura, & in quo sibi cõplacuisset pater. Ergo quocunq; respicias, Christus est primogenitus, siue in diuinitatem, nam natura Deus est, nos electione Dei sumus, siue in resurrectionẽ mortuorũ, ipse quoq; est primogenitus ex mortuis, quando glorificato eo dictum est: Ego hodie genui te: Sede à dextris meis. Si in creationem respicias, est primogenitus ante omnem creaturam, ut est in Colos. Vt sit ipse primatũ

tenens in omnibus &c. Multi sunt Dij, sed per ipsum Christum, multi sunt sancti, multi sacerdotes, sed per illum. Ergo si glorificari uolumus, sequamur Christum, in quo ad gloriam electi sumus, ita tamen ut per uiam crucis & patientiæ ingrediamur.

Porro, quos prædefinierat.

Quos statuerat saluandos, ut uideas, non esse uolentis aut currentis, sed miserentis, quæ res tamen uehementer offendit carnem, quare hic finito Deum plura scire, quàm te. Gratiæ est hæc commendatio, non meriti, quod gratißimum est omnibus Christianis. Eramus enim inimici Dei pro tempore, nunc uero facti per gratiam filij Dei, hinc dicit

Electio uel prædestinatio, est ab æterno.

Eosdem & uocauit.

Scilicet, in tempore, quamuis ab æterno electi simus à Deo ad uitam, tamen permisit nos errare ad tempus in Dei blasphemia: at quando uoluit, uocauit nos. Itaq; hunc locum non de uocatione æterna, sed temporis intelliges.

Vocatio, à tẽpore.

Et quos uocauit.

Scilicet, uocatione temporis, per suum Verbum, & reuelatum Euangelium,

Eos & iustificauit.

Quo iterum omne meritum tollit humanum: quot quot igitur uocat Deus, eos omnes inuenit in peccato. Etiam Iohannes Baptista, testatur se esse peccatorem

rem, cum dicit: Ego deberem à te baptizari. Matth. 3.

Quos iustificauit, hos & glorifi.

Hanc gloriam per ſpem iam habemus, accepturi eam olim re ipſa. Quare diligens lector, hæc omnia ex admiratione quadã, per Paulum dicta intelligat, ne putemus nos poſſe excidere, qui Euangelio Dei non abutimur: quotquot autem abutuntur, non poſſunt eſſe certi de gratia. Dicit ergo Apoſtolus, quid eſt, quod crucem ægre ferat is, cum ſitis prædeſtinati, uocati, iuſtificati & glorificati? hæc eſt uia, qua ad Deum conſcenditur, nolite timere Sathanam & impios, quantumuis etiam inſaniant, nihil enim præualebunt, ſiquidẽ certiſſimi eſtis, de bona Dei erga uos uoluntate. Sed quia hic de uocatione fit mentio, obiiciunt quidam ex Euangelio: Multi ſunt uocati, pauci uero electi. Sciant hos locos non poſſe intelligi de una uocatione, Chriſtus enim in Euangelio loquitur de uocatione, uel inuitatione ſanctorum, qui nos uocant, ut ſerui Dei ad Euangelium, id quod uides ſatis clarum in nuptiarum ratione, nam quidam, tametſi uocati, non ueniunt, quidam ueniunt, ſed ſine ueſte nuptiali, quales ſunt omnes, qui abutuntur Euangelio, in libertate carnis. At Paulus de ea uocatione loquitur hic, qua Deus nos trahit ad ſe per ſuum Verbum, id quod miniſtri Verbi non poſſunt: Traheris hac & raperis, neq; aliò te conuertere potes, ſit enim Dei ſpiritu, qui fortis eſt, Vocatio duplex.

& cui nemo potest resistere. Illa autē uocatio, uirtutis nihil habet, nisi credatur Verbo, per ministros prædicato. Sic ergo conciliabis hos locos, nam ubi serui dicuntur inuitare uel uocare, hic autem Deus: præterea hic dicitur de ijs uocatis, qui ab æterno ad hoc prædestinati sunt, hi omnes sunt electi & glorificabuntur.

Quid igitur dicemus?

Quid est, quod soliciti simus & impatientes? ecce sumus in manu Dei, unde excidere nequimus, non possum ego effari, inquit, hæc mira Dei uerba, qui sua benignitate & fauore nos ad se allicit, uti pater filios, tamen tanta est nostra impietas, & fidei imbecillitas, ut de hac eius in nos uoluntate dubitemus. Confitentur omnes creaturæ, ipsum esse omnipotentem, solus homo semper fluctuat, & timet, ne cœlum ruat, cum tamen quotidie Verbi prædicatione, per ministros certificetur. Hac igitur ratione uides, quod Christianos faciat dominos omnium creaturarum, nam si Deus pro eis est, quis potest esse contra eos?

Qui proprio filio non pepercit.

Similis sententia est in Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum &c. ut omnino certi simus, hanc gratiam ex Deo profectam, ex dilectione, qua ipse prior nos dilexit, non qua nos illum, quia eramus inimici naturæ

tura. Quid posset fortius contra merita & Liberum Arbitrium dici? Scribant nunc magnos libros Liberi Arbitrij adsertores, uides uocationem, electionem, iustificationem esse Dei, non nostram, cũ nihil aliud sit in nobis, quàm peccatum & damnatio: tam certos nos facit Apostolus, de ista Dei gratia, ut nulla creatura nos à Deo possit separari. Si nulla, ergo nec Sathan, qui posset ergo sordidum peccatum? Dominus pugnat pro nobis, nos sabbatum agimus. Taliũ locorum plena est scriptura, adeo, ut ferè ubiq; pugnet contra merita nostra, & Liberum Arbitriũ. His qui non uult moueri, lapis sit, necesse est, maxime cũ audit proprium filium Dei, pro se datum, non adoptatum, aut Angelum, aut hominem aliquem: quæ ergo maior erga nos possit esse Dei dilectio? TRADIDIT. Scilicet, in mortem.

Contra Lib. Arb.

Qui fieri potest?

Certissimum argumentum. Si dedit in mortem filium suum unigenitum, per quem omnia fecit, & qui heres est omnium creaturarum, qui fieret, ut etiam non daret hæreditatem? Contemptius sane quiddam hereditas est, hærede: Abraham contempsit hanc, cum herede careret, dixit enim: Quid mihi cum dis mis, quas mihi dedisti, hæres nullus est? Ergo constanter credendũ, quod Deus dederit pro nobis, et nobis, Esaiæ 9. suum filium: ergo cum illo, & in illo

Carnales rident gloriam piorum.

omnia accepimus, Itaq; Christiani domini sunt omnium uerum quemadmodum ridet caro sententiam prædestinationis, ita & ridet hos dominos, nam uidet eos despectos, & formis crucis obnoxios, dicit enī: Sūt hi reges? O egregios mundi principes, interim nos talia non curantes certi sumus, cum filio data nobis omnia, cuius pedibus omnia sunt subiecta, Psalm. 8. Non igitur redigamur sub potestatem ullius hominis 1. Corin. 7. aut creaturæ, cum sint omnia nostra. Magna hæc sunt, quæ tamen Paulus, ut sentit non satis potest explicare.

Quis intentabit?

Quis quæso nos accusabit? nam si quis uoluerit accusare, quem habebit iudicem? Deus illum non audiet, quomodo enim ferret accusationem in dilectos filios suos? Si filij sumus, ille pater est, non ergo iudex. Vix maior poßit imbecillibus conscientijs adhiberi consolatio.

Deus est qui iustificat.

Qui fauet, ille remisit omne peccatum, ergo non est quod accusetur. O nos stultos, qui in adflictione conscientiæ, respicimus in merita, in peccata nostra: Inefficatia sunt omnia, non potest te accusare Sathanas, quod minus bonorum operum, q̄ oportebat feceris, neq; etiam peccatum te iugulabit, cum Deus per Christū sustulit illud. Subiungit aūt & aliā interrogationem,

tionem, quo magis exponit, optimum & Apostolicũ suum adfectum erga omnes Christianos, dicens.

Quis ille, qui condemnet?

Nemo. Ecce hic

Christus est, qui mortuus est.

Nullum hic est peccatum in sanctis, quo condemnentur, peccatum eorum omne Christi morte est sublatum. Præterea, ille ipse Christus, qui mortuus est, resuscitatus est, in iustificationẽ nostri, nam mori Christum, nihil profuisset nobis, nisi & ex morte in uitã transisset, hæcq; est gloria & uictoria nostra. Insuper ille Christus sedet ad dexteram patris, id est, rex est & dominus omnium, uti pater, & intercedit pro nobis, id est, summus est Pontifex, placans patrem quẽ offenderamus peccatis nostris. Quomodo ergo quispiam condemnaret nos, quum Deus ipse non sit iudex, sed pater noster? Christus uero interpellator noster apud patrẽ. Si hi non accusant & cõdemnãt nos, nemo poterit nos accusare & condemnare. Gloria nostra

Quis nos separabit a dilectiõe Dei?

Id est, qua nos ipse diligit, uel qua nos diligimus Deum, siquidem dat nobis gratiam, ut ipsum diligamus: malo tamen intelligi de Dei dilectione in nos, ut infra: Per eum qui dilexit nos, ut eadem sit sententia, quæ hic est: Quis nos separabit à dilectione Dei? cum ista, nemo poterit nos rapere è

manu patris, nam nostra dilectio sæpenumero fluctuat, uti Dauidis & Petri Apostoli.

Num adflictio.

Scilicet, separabit, aut aliqua crux: Minime.

NVM FAMES? Nequaquam

Num gladius?

Nullo pacto. Siquidem hæc omnia sunt talia, quæ ad uitam Christianorum pertineant, ideoq; ex Psalmi uersiculum adscripsit, quo sanctorum animus & constantia in omnibus his declaratur. Dicunt igitur, quomodo non mortem, famem &c. toleraremus, siquidem in hoc nati sumus, ut per totam uitam patiamur, & ueluti oues in lanienam pertrahamur.

Propter te,

Scilicet, O Deus, propter tuum nomen, quia tu topere nos diligis & conseruas, quod nos agnoscentes profitemur coram toto mundo, tuam uirtutem & misericordiam: hoc quàm primũ facimus TRADIMVR MORTI. Id est, mundus nos persequitur. TOTA DIE. Id est, iugiter.

Habiti sumus uelut oues destinatæ mactationi.

Quæ, scilicet, ab hominibus in id tantum seruantur, ut mactentur. Æstimamur & nos pari ratione à mundo, indigni hac uita; Sunt autem omnia nobis

dulcia per Christum, quem eadem passum scimus, qui non alia uia, quàm per crucem in gloriam ingressus est, ideo subtexuit,

Verũ in omnibus his superamus.

Id est, per tota pericula, non deficimus à Deo: meritis ne nostris? non, sed per eum, scilicet, Deũ, qui nos dilexit, is enim est pro nobis, ideoq; nihil nobis potest obesse.

Nam mihi persuasum habeo.

Id est, certus sum, siue uiuam, siue moriar.

Quod neq; mors, neq; angeli.

Scilicet, mali. Dicit uero hæc Paulus hyperbolicõs, simul quoq; bonos angelos intelligens, tametsi neminem à Deo abstrahant, quemadmodum & in Galatis loquitur: Etiamsi angelus de cœlo &c. quod tamen fieri non potest, ut angelus bonus prædicet cõtra Dei Verbum. Significat uero in ijs omnes creaturas, bonas & malas, quæ omnes cooperantur nobis in bonum, tantum abest, ut separent à Deo, tametsi uideantur nonnunquam id uelle.

Principatus.

Id est, omne quod magnum est in mundo, qualia sunt, sapientia & potentia humana.

Potestates.

Scilicet, nequitiæ huius aëris, aut mundi, Ephes. 6.

Neq; instantia.

Id est, illa quæ iam adsunt, etiamsi peßima sint.

Neq; futura.

Id est, quicquid malorũ cõminatur nobis mundus.

Neq; altitudo, neq; profunditas.

Id est, neq; cœlum, neq; infernus, neq; terra, neq; glorioſum, neq; contemptum in mundo.

A dilectione.

Scilicet, quam adſecuti ſumus per Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum. Vides quæ hactenus ſcripta ſunt eſſe ignita uerba, quæ debebant permouere corda noſtra, ne reſiliremus in periculis, cum ſit perſeuerandum in illis, ſecundum Domini uoluntatem. Et niſi id fecerimus, non agnoſcet nos ſuos. Siquidẽ perſecutio ſeu crux, eſt teſſera Chriſtianorum, qua illius filij agnoſcimur.

Crux Chriſtianorum teſſera.

CAP. IX.

ABSOLVTA prima parte, in qua docui, quomodo peccatum noſtrum ſit agnoſcendũ, & unde remedium, nempe, remißio peccatorum, ſit petendum, tractanda eſt & altera pars, quantũ fieri poteſt diligentia, diſcemus enim ex ea, ad quos pertineat gratia, uel peccatorum remißio: tamen in ſu-

in superioribus quoq; illa nobis descripta sit, uerum quia imbeciles et infirmi sumus in his intelligendis, fu siore & frequentiore declaratione opus est. Si igi tur non ex nostra iusticia, aut uiribus, consequimur salutem, sed ex proposito Dei, consequitur, ut illi tantum saluentur, quos Deus uult: sed quàmdiu ui uimus, murmurat caro contra hanc sententiam præ destinationis. Spiritus uero, qui intelligit sensum Do mini, non reluctatur, sed se submittit: quæ res, cum ita nobiscum habeat, quomodo possumus secundum carnem, nõ impij & blasphemi esse in Deum? nam ubi uidemus, non ualere nostra opera, statim inferi mus, ergo damnabimur, nam si in Dei uoluntate est, qui sciemus, an nostri curam habeat? tyrannus est, iudex est, immutis, potens, nulla spes nobis penes il lum: sic Iudas periit, & Cayn. Ex hac impietate, nemo nos potest liberare, nisi sola Dei gratia, neq; unq̃ orabimus: Fiat uoluntas tua, dum sic sentimus: Deo ut nos commendemus, et in nihilum transeamus, necesse est, qui si etiam uelit nos damnatos, præsto si mus: at nemo consentiet, nisi spiritu Dei sit plenus. Omnes dicimus hæc uerba: Fiat uoluntas tua, sed per hypocrisin: qui uere dicit, non aliud quàm hoc uult quod Deus, qui si hunc uelit perdere, non remurmu ret: si etiam saluare, non inani gloria, ut solet caro, exultat: submittit se, amore ductus, uoluntati eius, non autem desperatione, id quod in impijs cerni-

Caro prædestinatiõe, quõ offendatur.

mus. Si amor carnalis multa dura & mala sustinet propter puellam, hæcq; non curat, nec sentit esse dura & mala, quomodo dilectio in Deum non sustineret & perferret in nobis oia? Et huius exemplũ, se ipsum hic Paulus nobis proponit, cũ dicit se uelle Anathema esse à Christo pro fratribus. Ecce quàm pius adfectus, quem in Mose quoq; uides, cũ dicit ad Dominum: Remitte hanc culpam populo, aut dele me de libro uiuentium. Hæc dicta sunt per hos utros coram Deo, non ex hypocrisi: hoc deniq; uere est abnegare seipsum, sed horrendum est carni. Hunc adfectum qui senserit, nempe, quod potest se Dei uoluntati committere, etiam si uelit damnare, damnari nõ potest, nam per omnia gloriam Dei, & salutem proximi quærit. Nostra fragilitas ad hunc adfectum nõ peruenit, non audemus talia cogitare, nedum cupere. Sed interim hæc nostra est consolatio, quod uidemus multos in speciẽ bonos, damnatos esse, ut Saulem: multos abiectos, iustificatos, ut Dauidem homicidam & adulterum, cum tamen illi posset Saul præferri humano iudicio. Ergo hic uides nobis proponi hoc quod non intelligimus, non quod curiositas nostra possit indagare: Dei iudicia sunt & consilia, non nostra: illi, in omnibus quæcunq; gerantur nobiscum, adscribamus necesse est, non nobis, nam nostra tantum est confusio, & illius gloria. Quando igitur turbamur ob prædestinationem, gaudere debe-

Dilectio uera Dei.

Exo. 32.

mus,

mum, nam ea turbatio, portio quædam est salutis. Estq; planè illud, quod Christus in Matthæo dixit: Esurire & sitire iustitiam. Qui uero sunt absq; spiritu Dei, sententiam huiusmodi prædestinationis irridebunt. Vacant autem omnes Dei spiritu, quotquot Deum non timent, neq; turbantur, ex agnito peccato, bi non sitiunt iusticiam, ideoq; neq; saturabuntur. Si seruauerimus hunc ordinem, quem hic Paulus seruat, in Christianismi forma, utilis erit nobis prædestinatio: At si alia uia ingrediemur, nempe, initium sumentes à prædestinatione, non à peccati agnitione in nobis, erit nobis damnosa omnis prædestinationis cogitatio, incidemus enim in laqueum, & excæcabimur. Sed uide, quæso, Pauli ordinem, à peccato Gentium & Iudæorũ, Epistolam auspicabatur, mox iusticiam & gratiam, qua tolleretur peccatum, depingebat, hac aucta, pugnam nasci perpetuam in nobis contra peccatum, docebat, in qua mortificaretur, & destrueretur uetus homo (hæc enim est crux) His omnibus primum diligenter inculcatis, cœpit in posteriore loco, de prædestinatione agere. Quem ordinem non est, quod tantum requiras ex ipso textu, imò ipsa conscientia te edocebit, ut in Octauo dixi de spiritu. Ergo stultissime errant, qui dicunt: Si scirem me prædestinatum ad uitã, facerem bona opera, melius instituerem uitam &c. Pij contra, qui seiunt salutem in manu Dei positam, eum laudant &

prædestinatio cõsoletur nos

Pij certiß. è prædestinatione consolationẽ habẽt.

prædicant, certi sunt se non è manu illius rapi posse. Sciunt se in ipso uiuere & mori: Liberij Arbitrij assertores, qui eò non perueniunt, hæc omnia contemnunt, & stulticiam quandam uocant. Et quemadmodum non potes satis eloqui, cur tibi ignotus quispiam donet mille aureos, ita neq; intelligis, cur te Deus (si uoles in te totum respicere) saluet. Scimus ergo & non scimus, nos esse Dei filios, nam in Psalmo dixit: & scitote, quoniam segregauit Dominus sanctum &c. Deinde non scimus, quia uidemus in tota Scriptura per spiritum nos admoneri, de Dei in nos bona uoluntate, nihil enim frustra is agit: idipsum quanta diligentia hic quoq; Paulus id fecerit, per eundem spiritum, iudicabit mens Christo obnoxia. Nihil autem, quàm hanc & similes sententias, in tota illa disputatione de prædestinatiõe, explicauit: Qui unde me sequi, abneget semetipsum. Quare ignari sunt Scripturarum & omnis pietatis, quicunq; hac Paulina disputatione offenduntur: multa quæritantur de Libero Arbitrio, et suis bonis operibus, sed non sunt operarij & cultores uineæ Domini, uerum canes & porci, qui eam tantum depopulantur. Sit autem hæc summa triũ sequentiũ Capitũ, Noni, Decimi & Undecimi: Gratia, de qua hactenus diximus, datur ijs qui non sunt merити, siue ij sint ex Iudæis, siue Gentibus: qui aũt somniant sibi merita, & sua bona opera, illi abijciuntur, qui enim quærunt iusticiã, non assequuntur,

ueniunt, & qui non quærunt, inueniunt. Fuit autem maxime necessarium, ut illa doceret Paulus, ne quà dubitaremus de gratia.

Veritatem dico.

Occupatione Pathetica utitur, quo magis perspicuum fiat, quàm uehementer doleat perire Iudæos, ex quibus ipse quoq; natus erat. Hunc adfectum habebent omnes Christiani, cum audiunt quosdam perituros: at ubi uident id Dei negotium esse, committunt omnia ipsius iudicio, & dicunt: Fiat uoluntas tua. Videt uero libenter in nobis Dominus talem adfectũ, quia testatur cor nostrum, ex æquo in omnes homines, siue amicos, siue inimicos, ex summa dilectione propensum. Non potest enim quenq̃ odisse charitas, quæ docet, increpat, rogat, inuocat, omnia pro inimicis facit, dum sperat illorum salutem, & temporalem & æternam. Sed fides, quæ in Dei tantum uoluntatem dirigit oculos, dicit: Domine, tu es qui perdis et redimus, pereat, qui perituru est, glorificetur, qui glorificandus est, tua enim est potentia, nõ nostra. Itaq; dicit Paulus: Veritatẽ dico, id est, uerũ est testãte idipsum in me Christo. Vides hic Paulũ irasci, at nõ in sua caussa, nõ decet enĩ Christianũ, ut uel iuret, uel litiget, aut uindictã quærat propter se. Iurarũt Apli, sed propter frẽs, propter Dei gloriã amplificandã: pœnas sumit Magistratus de malis, at nõ sua caussa, sed Dei & proximi. Et addit

Charitatis sollicitudo pro aliorũ salute.

Atteſtante conſcientia.

Id eſt, non loquor contra bonam meam conſcientiam. Sed quomodo eſſe poteſt bona conſcientia? per Spiritum ſanctum. q. d. hæc mea conſcientia me fallere non poteſt, nam teſtimonium dat illi Spiritus ſanctus quod non erret. Quare hic diſcas, non ſatis eſſe noſtram conſcientiam, in operibus aut inſtitutis qui buſcunq; pijs, niſi ipſa per Verbum Dei rectificata ſit: unde fit, quod blaſphemiæ fuerint nominis Dei, omnes noſtræ Miſſæ, omnes item Monachorũ macerationes. Ergo impium eſt habere fidem conſcientiæ ſuæ, niſi uideat eam eſſe Verbo Dei conformem, & per omnia reſpondentem. Addit uero

Miſſæ.

Quod dolor magnus.

Quomodo non doleam, aut uehementer crucier, qui uideam perituros Iudæos? nam omnia ſecundum Dei gratiam fiunt, non ſecundum opera legis, aut merita humana, quibus tamen illi innituntur.

Optarim enim Anathema eſſe.

Id eſt, excommunicatus, ſeparatus, maledictum, & cui nihil ſit commertij cum Chriſto, quod ſanè nihil aliud eſt, q̃ ſeſe dedere æternæ damnationi. Is adfectus fuit in Moſe, cum ait Exodi. 32. Dele me de libro, quem ſcripſiſti: cui Dominus reſpondit: Qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. q. d. iſta charitas, qua te exponis pro fratribus, ſignificat te non

non esse perdendum, usqueadeo est impossibile, ut hi perdantur, qui hoc adfectu insignes sunt: at pau cos inuenias, in quibus hunc deprehendas.

Qui sunt Israelitæ.

Nam ex Israël sunt oriundi.

Quorum est adoptio.

Id est, ad eos pertinet hæreditas filiorum Dei, ta men non saluantur, quia respiciunt in se & dona, non in donantem Deum. Si ergo tales abijciuntur, quorum ea adoptio, quid futurum est nostris sanctis, qui tantum in sua stercorea iusticia gloriantur? Hor rendum sanè est contra Iudæos, quod dixerunt Apo stoli in Actis: Ecce conuertimur ad Gentes.

Et gloria.

Scilicet, à patre, quod scilicet essent filij Dei, quæ sanè ineffabilis est gloria.

Et testamenta.

Scilicet Dei. ET LEGIS CONSTITV TIO. Id est, ipsa tota lex, quemadmodũ Psalm. dicit: Non fecit taliter omni nationi &c.

Et cultus,

Dei, nam reliquæ Gentes in hoc errabant, cum nũ lil haberent certi à Deo præscriptum.

Et promissiones.

Scilicet, & præsentis & æternæ uitæ.

Quorum sunt patres.

Patriarchæ, Prophetæ, quæ est maxima eorũ gloria.

Et ex ipsis, ex quibus Christus est.

Christus Deus.

Hic clare uides dici, Christum Deum esse, quod id per totum Iohannis Euangelium tractetur, imò tota Scriptura passim nihil aliud agit, quàm ut id nobis clarum faciat: unde curiositatis esse putauerim, unũ atq; alterum locum tantum in Scrip. in hoc obseruari. Sed redibunt Arriana tempora, & homines absq; fide, qui negabunt, & Christum & Spiritum, scilicet esse Deum, quod quid aliud erit, quàm negatio remissionis peccatorum?

Non autem hoc loquor.

Vt maxime illi pereant, tamẽ ueritas & Dei promissio manet firma. Non hic agitur secundum prærogatiuas, quas habuerũt Iudæi secundum carnem, sed simpliciter secundũ Dei uoluntatẽ, qui iusto suo iudicio, carnalem Israẽlem abijcit, spiritualem autem suscipit. Verax est Deus in suis promissis, quantumuis etiam multi interim pereant, pertinent enim ad credentes, non ad impios, Dei promissiones.

Nõ enim omnes, qui sunt ex Israel.

Est expositio sententiæ præcedentis: nihil Deo cũ Israẽle secundũ carnem, nihil illi cũ semine Abrahæ secundũ carnem, & Ismaẽl erat filius Abrahæ primo genitus, nõ tamen à Deo pro filio Abrahæ habetur:

Filij Abrahæ

nisi

mult ille tantum eos, qui per promißionem sunt Abrahæ filij, qualis erat Isaac. Ideoq; & Christus Iudæos in Iohanne reprobat, dicens: Si filij essetis Abrahæ, utiq; faceretis opera Abrahæ, id est, crederetis in Deum, quemadmodũ ille credidit. Fides filios Dei facit, non caro: ergo omnes sunt impiorũ filij, quotquot iusticijs externis nituntur. Sic conciliabis Iohannem & Christũ, dum uarijs nominibus Iudæos appellant: iam genimina uiperarum, nationẽ prauam & adulterã, nunc ex Diabolo patre natos. Ex Ismaẽlis familia, sunt oẽs Monachi & operarij carnis, qui superbiunt corã hoc mundo, & quibus primus, propter sanctitatẽ, qua nitent externe, defertur honos. Ex Isaac autẽ familia, qui ignorant opera bona, quibus confidant, sed tantũ Christũ crucifixũ nouerunt.

Sed qui sunt filij promissionis.

Promißio Dei, est fides nostra, id est, quicũq; fide Deo promittẽti credũt, hi sunt uerũ semen Abrahæ.

Promissionis enim sermo hic est. In tempore hoc.

Vt in Genesi legis. q. d. Dominus: Vbi ad te rediero, anno reuoluto, habebis ex Sara filiũ. Mirum est, si in infœcundam & uetulam mulierem, aut in senem Abrahamũ respiciamus, sed hic fœcundum est Verbum Dei, ut maxime infœcundi sint, Sara & Abraham, ergo fidei filius est Isaac, nõ carnis: Deus carnẽ

non moratur, quicquid etiã feceris tuis uiribus. Ita satis clarum est, ex primo exemplo, de duobus filijs Abrahæ, solam fidem & Dei promißionem facere filios Dei.

Non solum autem hoc.

Electione filij facti sumus, non merito.

Alterum est exemplum, quo sententiam suam cõmunit Apostolus, nempe, sola Dei electione nos fieri Dei filios, non nostris meritis aut uiribus. Potuisset enim sapientia carnis sic contra obijcere: Non mirum est Ismaëlem abiectum, quia fuerat natus ex ancilla, ipsum uero Isaac susceptum in hæreditatem, q Sara domina eum enixa sit: hanc obiectionem Paulus diluens, alterum hoc opposuit exemplum de Iacob et Esau, quo sanè grauißime perstringit in uniuersum totam humani ingenij, ac rationis acrimoniam, ut palàm uideas, hic nihil aliud in caussa esse, quod maior abijciatur, & minor seruetur, quàm solam Dei, quæ latet omnem sapientiam carnis, uoluntatem & electionem, tametsi etiam hæreditas ad maiorẽ natu, secundum legem (Deuter. 13.) pertinebat. Hic non dixeris, Deum feciße contra legem, nam legem dedit hominibus, sub qua omnes concluderẽtur: ipse uero sub ea concludi non uoluit, liberum est illi quduis agere. Ergo non alia huius facturatio hic dari potest, quàm prædestinatio.

Rebecca ex uno conceperat.

Scilicet

Scilicet, congressu. q. d. Paulus: uerum est, diuersas matres fuisse, diuersos congressus carnis, in primo exēplo, at in hoc, una est mater, unus congressus, tamen qui primus nascitur, abijcitur, poste rior benedictionem Dei obtinet, id quod declarat.

Nondum enim natis pueris, cū neque boni &c.

Ecce ubi hic est meritum, cum nondum essent nati, omnia aguntur occulto & admirabili Dei iudicio. Merita nostra nulla.

Vt secundum electionem, propositum maneret Dei.

Id est, illud tantum firmum esset, quod Deus secum statuerat: ut cum quæreretur, quare sic factum est, responderetur, Deus sic uoluit.

Non ex operibus.

Scilicet, quæ nulla adhuc fecerant, quia nondum nati.

Sed ex uocante.

Id est, uoluntate Dei. DICTVM EST ILLI. Scilicet Rebeccæ, non propter opera, quæ nō fecerant, sed propter Dei uoluntatem.

Maior seruiet minori.

Sic iudicauit Deus de illis, antequàm nascerentur, etiam contra omne ius primogenituræ. Isaac uolens benedicere primogenitum Esau, impeditur, nam nō

hunc, sed ipsum Iacob primogenitũ Deus habere uoluit. SICVT SCRIPTVM EST. In Malachia.

Iacob dilexi, Esau odio habui.

Quare hunc dilexerit, illum odierit, nescimus, sic illi placuit.

Quid igitur dicemus?

Rationis argumenta, cõtra prædestinationis sententiam.

Hic non potest nõ obmurmurare ratio contra Deũ, dicit enim hæc audiens: Ergo Deus est iniustus, qui ista facit, nam hos abijcit, illos saluat, sine omni uel merito uel demerito: si omnes saluaret, id esset immẽsæ eius bonitatis & misericordiæ indiciũ, & hanc putassem eius esse naturam propriam: quemadmodum lapis non posset sursum agi natura, ita nec Deum cũ bonus sit, quenquam posse abijcere. Respondet Apostolus. ABSIT. Id est, non est iniustus, qui hæc faciat, uerum manet iustus.

Nam Mosi dicit, miserebor.

Deus nulli hominum quidquam debet, ideoq; nemo illum accusabit: quemadmodũ si Petro darem centum aureos, Iohanni nihil, & neutri deberem, hic dices, quid in caussa fuerit, quod Petro dederim? liberalitas: quid in caussa, quod Iohannẽ prætericrim? mea uoluntas, quod dare noluerim (nihil hic dico de charitate, quæ nõ quærit delectũ). Quid ergo hic dicet ratio? garriet multa, at nihil huius negotij intelli-

intelliget: uerum certo sciamus, nos omnes in damnatione esse natos, nec debere nobis Deum, ut nos ex eu liberet, iuste ergo omnes damnamur, si autem qui saluantur, id misericordiæ & beneficio Dei tribuamus necesse est. Nullum hic audis meritum, nihil in nobis esse, quod Deum placatum nobis reddat, id quod satis est manifestum è posteriore exemplo. Ille itaq; Deo placet, cui Deus placet, ut inquit Augustinus, quicq; uidens tam diuersa eius iudicia, dicit: Fiat uoluntas tua. Hoc item in parabola Euangelica Matthei 20. exprimi uidemus, ubi patersamliâs dicit: An non mihi licet facere quod uolo, nunqnid me mouebit, quod oculus tuus nequam sit, qui contra bene sentiam meã toruam dirigit aciem? Blasphemus es, legem mihi uis præscribere', ast ego non quod tu, sed quod ego uolo, faciam. Damnati sumus, & sola misericordiâ seruamur.

Itaq; non est uolentis.

Scilicet, hominis salus, uel illud quo indiget.

Neq; currentis.

Id est, annitentis & conantis suis omnibus uiribus. Non Liberum Arbitrium, non nostra sanctitate hic quidquam est, sed sola Dei misericordia.

Dicit enim Scriptura, in hoc ipsum excitaui te.

Id est, magnum feci.

Vt ostendã in te potentiã meã.

Pharaonis horrendũ exẽplum.

Hic Deus abusus est (si dicere liceret nostro iudicio) Pharaone, quem creauerat, & in amplissimum regnum constituerat, ut notum faceret in eo suam irã & potentiam, non Pharaoni, uerum toti mundo: Perdidit illum propter electos, unde discerent omnes homines, in Dei solius manu omnia esse, non, in nostra, quo tam horrendo exemplo, debebant hodie moueri principes & tyranni nostri, qui haud aliter iusto Dei iudicio, sunt indurati cõtra populum Dei, quẽ nolunt dimittere ex Aegypto.

Itaq; cui uult miseretur.

Conclusio est, omnia sunt in illius uoluntate, non nostra. DICES ERGO MIHI. Scilicet, o homo.

Quid adhuc conqueritur.

Scilicet, Deus. Secundum est argumentum carnis, quod per occupationem infert: Si Deus est autor bonorum & malorum, facitq; nos peccare, si eius uoluntas est ut peccemus, quod iam in Pharaonis exemplo deprehendimus, cur ergo nos accusat & damnat, cum ipse potius sit accusandus, qui hæc faciat? Hæc est stultitia sapientiæ nostræ, aliud enĩ inferre nõ potest, uultq; alligare Deum suæ rationi, ut faciat non quod uult, sed quod illa intelligit, suo carnali iudicio, & dum maxime uult sapere, maxime Deum blasphemat. Est ergo inimica Deo, Rom. 8. mouetq;

perpetuo

perpetuo bellum contra illum, ut quondam Gigantes contra Iouem, ut fabulæ aiunt. Est igitur omnino inualidum hoc argumentum, ut Paulus in fine Cap. 11. indicat: neq; aliud habemus, quod dicamus, quàm ô profunditatem &c. Creat uero ob duas causas, impius Deus. Primum, propter se, ut ostendat in illis suam potentiam. Secundo, propter electos, ut uideant quantum gratiæ ab illo acceperint, & ut per illos exerceantur, & saluentur: nam plurimum exempla illorum nos exercent, ne scilicet ignari iudiciorum Dei impingamus in illa. Ergo non frustra nascuntur impij, Deus illis utitur, & Sathanæ regno in suam gloriã manifestãdam. Multus est in his Huob, quem uideri potes, ubi cum amicis suis uarie de his rebus disputat, quare Deus neutiquam est accusandus qui illos creauit, qui eius Verbum abijciunt, nam pari ratione posset obstrepi Deo, cur uenenatas bestias creauit. Sed audi impietatis uocẽ, quæ nõ uult reprimi. Impij cur creentur.

Nam uoluntati eius, quis resistit?

Cogor facere quod uult: si igitur nõ saluor ex bene gestis, cur damnabor ex malefactis, nã non ego quod mã perpetro, facio, sed ille. Sed respondet Paulus

Atqui o homo.

O miser, tu figmentum es, & creatura, uis illi prescribere legem quid faciat: ecce disceptas cũ eo, an quid stultius dici potest? Nonne ridiculum est, figmentum se figulo opponat, & dicat: Quare me

sic formasti? Sed quid ille respondet? Nunquid lutum in manu mea est, an non possum eo uti ad uasa siue mundæ honoris, id est, quæ etiam principibus possint digne apponi, & ad uasa ignominiæ, id est, in quæ recipiantur sordes, & abijciantur.

Ideoq; Deus uolens ostendere iram, tulit.

Id est, protulit, ne intelligas sustinuit, quod uerbum satis horrendum est, profert enim impios, ut figulus uasa sua.

Multa animi lenitate.

Non est ut ex hoc loco probes, Deum non libenter damnare impios, imò ideo profert, ut in illis exerceat suum iudicium, sed postq; protulit illos, fert patienter eorũ blasphemias & cõtemptũ, ut Pharaonis, & patitur Deus ab illis, in electis patientibus &c.

Electis tantũ contingit gratia.

Vt notas faceret diuitias gloriæ.

Id est, abundantiam suæ beneficentiæ.

Erga uasa misericordiæ.

Id est, ipsis electis, ut intelligerẽt, experiẽturq; ipsum solũ esse potentem, & omnia agere potenter.

Quos & uocauit, nimirum nos.

Iam quod cœperat, pergit clarius exponere, nempe, gratiam non contingere, nisi electis, uel praedestinatis: Iudæos uero abijci, Gentes suscipi: & in summa

sumus, Iudæorum & Gentium salutem constare ele ctione, & Dei uocatione. Ait ergo, nos scilicet Chri stianos, uel Apostolos,

Non solum ex Iudæis.

Qui tamen soli uidebantur pertinere ad gratiã.

Verum etiam ex Gentibus.

Scilicet Idolatris, in quibus nemo quicquam me ritidere potuit, erant enim Dei hostes.

Quemadmodum & Osee di cit, Vocabo populum.

Hic populum Dei uidemus fieri, Dei uocatione, non meritis.

Qui meus non erat.

Gentes enim non dicebantur populus Dei se cundum rationem temporis, non censebantur tum in populo Dei: coram Deo uero, ab æterno fuerunt Dei populus, quia dilexit eas ante mundi cõstitutionem.

Et eam quæ dilecta non erat.

Id est, quã non diligebam, Die meyn bul nit war, ut enim Scriptura, quasi de muliere loquitur.

Et erit ubi dictum fuerat eis.

Id est, ubi olim Deus dicebat Gentibus: Nõ estis po pulus meus, illic postea eis dicet: Vos estis populus me us. Vides ergo hic solam gratiam nobis commendari, qui primum populus Dei efficimur, deinde dilecta, ipsius filij & hæredes.

Esaias autem clamat.

Locum hunc ex Propheta de Iusticiarijs abiectis adducit, quo testatius faciat, quod dixit, q. d. Innumeri erunt operarij, & qui in suas uires respicient, non in Deum, sed ipsi perdentur, & tantum reliquiæ, id est, pauci salui erunt, quod factum est in Apostolis, & Iudæis credentibus.

Sermonem enim perficiens:

Verbum abbreuiatum.

Lege potius perficit & abbreuiat, pro participijs. Et pro, cũ iusticia, in iustitia. Paulus hunc locũ ex tauit ex Septuaginta interpretibus, nõ ex Hebræo. Siquidem Romanis gnaris Græcæ linguæ, in manu erant Græca, non Hebraica biblia. Sunt in Hebræo alia uerba, at non alia sententia: in Paulo est obscurior. Vulgo sic interpretantur, quod Deus antea sub Veteri Testamento, dederit multa uerba, cerimonias, leges et præcepta, quæ omnia uoluit in Nouo Testamento colligere in breue quoddam uerbum, nempe, Dilige proximum, & crede Verbo Dei. Nunc ergo abbreuiatum est, & consummatũ, perfectumq;, id est, quod solum perficit, & in nobis consummat Dei iusticiam. Nihil iusticiæ consequebantur ij, qui niti bant secundum Legem Mosi, & externa eius opera, ut maxime perpetuo multa præciperet, & urgeret. Videtur tamen alia posse colligi ex uerbis Prophetæ sententia: quod hic uerbum habet, in Pro-

phetis

pheta consummationē dici scias. q. d. Consummatio, id est, finitio, uel finis aderit in hoc populo, in iusticia, scilicet, fidei, nam hoc solum perficit, & consummat omnia: lex infirma est, non potest præstare uires faciendi, quæ exigit. Paulus uero, non de Verbo breui, citat hunc locum, sed de reliquijs saluandis tantum, ut si uelis ex Esaia interpretari, hæc sit sententia. Sermonem perficit & abbreuiat in iusticia, id est, Dominus finiet, siue perficiet, & breuiabit numerum sui populi Iudaici, ut paucis uerbis numerari poßit: & hoc in iusticia, id est, ille numerus paucus reliquiarū erit iustus, siue fidelis, alijs infidelitate pereuntibus &c. Quemadmodum hoc etiam annotauimus in Esaiam: & planè hanc sententiam uult Paulus. q. d. Videntur iam multi esse, qui sint populus Dei, uerum futurum est, ut paucißimi fiant, & qui statim numerari poßint. Es wirt mit dē zeln itzund behend zu gehn.

Et quemadmodum prius dixit.

Scilicet, Esaias in primo Capite.

Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen.

Id est, reliquias, nam semen pro filijs accipitur, qui sunt illæ reliquiæ. At scias cum emphasi dictum, reliquisset. q. d. Ipse uoluit ut aliqui salui fieremus, alias oēs, ut Sodoma, perijssemus, ubi nemo remāsit,

Dominus ergo nos reliquos esse uoluit, non nostro merito, aut carnis sapientia.

Quid igitur dicemus?

Id est, quæ est nostra sententia ex his uerbis, quæ tractamus, & quæ summa? et respondet: hæc est summa eorum quæ tractamus

Quod gentes quæ non sectabantur iusticiam, apprehenderunt iusticiam.

Id est, illi, qui omnino erant impij & Idololatræ, inimici Dei, qui nihil boni fecerant, neq; facere potuerant, facti sunt populus Dei, & sunt iustificati per solam gratiam, eo quod Deus eis suum Verbum miserit, quo credentes sanati sunt, quod exposuit

Iusticiã aũt eam quæ est ex fide.

Id est, quæ tantum coram Deo ualet, quæ non ex hominibus, sed ex mera Dei misericordia, quæ iustificat quos uult, non eos, qui uidentur meruisse hãc iusticiam.

Contra Israel quæ sectabatur.

Et hoc quoq; ad summam præsentis disputationis pertinet, nempe, quod Iudæi qui uidebantur seruare legem, facere omnia quæ Dominus mandauit, nihil effecerint suis operibus coram Deo, imo sint abiecti, & dicantur iam non esse populus Dei.

Propter quid?

Scilicet, id factum est, aut cur non peruenerunt ad legem iusticiæ?

Quia non ex fide.

Scilicet, sectabantur iusticiam.

Sed tanquam ex operibus.

Id est, putabant iusticiam, operibus comparari, quod tamen est contra totam scripturam: in hoc itaq; falsi sunt. IMPEGERVNT ENIM. Scilicet, Iudæi.

In lapidem offendiculi.

Scilicet, qui semper manet, Christum: quibusdam enim est salus, uita, & resurrectio: multis autem ruina & offendiculum. Debebant uero Iudæi permoueri per hoc, quod Propheta dixerit duabus domibus Israel, et non Gentibus, id quod ipsi libenter tulissent. Vide quæ Simeon dicat in Luca de Christo, & quæ hic sequantur. Christus alijs salus alijs offendiculum.

Ecce pono in Sion.

Id est, in Ecclesia mea, in populo meo, non in Gentibus, quæ adhuc populus non sunt, id quod horrendissimum est, nempe, in Christum offendere, qui proximi uidentur.

Et petram offensionis.

Id est, in quem impingant, & ad quæ offendantur.

Et omnis qui credit in eo, non pudefiet,

Lapis offensionis.

Mirus est hic lapis: necesse est hunc esse Deum, quemadmodum & sæpe in Scriptura petra uocatur Deus. Qui ergo crediderit in hunc lapidem, ille non pudefiet, non confundetur, consequetur omnia, quæ sunt promissa semini ipsius Abrahæ. Rursus uero: qui aliò spectarint, illi confundentur, & peribunt.

CAP. X.

IDem hoc capite tractat, quod in superiore, quod scilicet absq; meritis nobis contingat gratia, & quod electi saluantur, siue sint ex Iudæis, siue Gentibus. Caro autem nequaquam potest credere, eos abijci, qui quærunt iusticiam in operibus, ut maxime audiat, id constantissimis exemplis Scripturam probare. Nonne Iudæi erant Iusticiarij, id est, fidentes operibus? Ecce abiecti sunt. Nonne Gentes ignorabant omnia bona opera? erant enim Publicani, & meretrices, ijs contigit tamē iusticia. Quare id uidens Paulus, uehementer dolet Iudæorum cæcitatem, dicens:

Fratres, propensa quidem uoluntas cordis mei,

Id est, nihil aliud magis desydero, ac obsecro in

corde

corde meo, id est, coram Deo, quàm ut saluentur Iudei: & nos hodie multa dicimus contra Clericos, quos uocant, damnantes eorum iusticiæ opera, interim tamen quærimus eorum salutem, & ita erga eos affecti sumus in corde, ut Paulus erga Iudæos.

Testimonium enim illis perhibeo, quod studium Dei habent.

Mirum est, carni tantum zelum non satis esse, Iudei tribuentes iusticiam operibus suis, putabant se agere Dei caussam, pugnabant pro eis optima, ut eis uidebatur, conscientia, tamen contra Deum, & non pro Deo agebant. Sic hodie nostri, putant se defendere Dei gloriam, cum eos occidunt, qui operibus bonis nihil tribuunt, sed omnia gratiæ Dei: mordicus tenent suos patres, & traditiones, arbitrantes nihil in his esse constitutum, quod non ex bona conscientia, & intentione profectum sit, sed nesciunt se misere falli. Non profecto sufficit bona conscientia, si hoc tam ardens studium in Iudæis abijcitur. Impijssima est, & impia, & contra Deum sunt, quæcunque sine Dei Verbo ipsa statuit. Hoc zelo & bona intentione, Christus & Paulus occisi sunt: item alij innumeri, qui Dei tantum iusticiam prædicabant. Deus igitur custodiat corda nostra, ne & hodie, alia speciositate huius occulti mali, seducamur: Videmus enim qui noui spiritus surgant, iurantes se

Conscientia bona non omnia fiunt quæ uidentur.

omnia docere bona conſcientia, ſed ipſi uiderint: Ideo & Paulus hic ſubijcit, ſtudium habent, ſed non ſecundum ſcientiam, id eſt, certißimam intelligentiã, quæ ex ſolo Dei Verbo & ſpiritu eſt, non recte intelligunt, neq; norunt, quid uelit Dominus in Scripturis.

Nam ignorantes Dei iuſticiam.

Id eſt, fidei, qua ſolus Deus nos iuſtificat, unde & alias humanas uocamus.

Et propriam iuſticiam quærẽtes.

Scilicet, operum, uirium humanarum. Potes ergo hunc locum obſeruare diligentius, ut ſcias quæ ſit differentia iuſticiæ Dei, & operum, quæ coram Deo tantum ualeat, & quæ tantum oculos hominum ſallat. Fieri autem non poteſt, quemadmodum hic dicit Apoſtolus, ut ſimul tuam ſtatuas iuſticiam, & Dei: ſuperbus erat Cayn, ſuperbi Iudæi: nolebant ſubditi eſſe iuſticiæ Dei, id eſt, nolebant obedire Deo, nempe negabant ſolam Dei miſericordiam, ſatis eſſe ad ſalutem: quod & hodie noſtri faciunt, tam dura ſunt ceruicis, & ſuaue iugũ Chriſti, ut maxime commodum ſit, ferre nolunt. Sed Deus ſuo tempore, & ſpecies contemnet & abijciet, addit ergo

Iuſticiæ Dei & humanæ differentia.

NAM PERFECTIO. Id eſt, finis

Legis Chriſtus.

Id eſt, Nihil tibi legis deeſt, nihil eſt quod non impleueris, ſi Chriſtum habeas.

Ad

Ad iustificationē omni credenti.

Vt scilicet, *Omnis qui credit in eum iustificetur: postea explicabit quid uelit, cum dicit: Omni credenti, ne iusticiarij putent id quoq; de se dictum: nam sæpe ac multum iactant se credere in Deum, cum tamen ne sciant quidem Deum.*

Moses enim scribit de iusticia:

In Leuitico, & Deutero.

Quæ est ex lege, q̄ qui fecerit ea homo, uiuet per illa.

Qui illa, quæ in Lege sunt expressa fecerit, non punietur, non occidetur, aut lapidabitur: uel, quē admodum iusticia illa est carnalis, sic tantum uitam obtinebit carnalem, nam Lex ubiq; habet suas pœnas annexas, quas nemo euitare potuit, nisi qui faceret in hominum conspectu, ea quæ in ea præcipiebantur: habebat & promissiones suas, si seruarent, q̄ bene facturus esset eis benedictione, uberis agri, cellarij. Emphasis est ergo, non in uerbo uiuet, sed in, fecerit.

Cæterum ea quæ ex fide.

Ecce hic aliam iusticiam describit, quæ est per fidem: estq; iusticia Euangelij, qua tātum corā Deo, & non coram hominibus, per fidem iustificatus es, supra dictū, ex qua iusticia prodit iste fructus, q̄

sentis te spontaneo, puro, recto, & iusto corde di
ligere proximum: hæc non prouenit ex Lege, sed
ex Dei Spiritu, qui mouet, & agitat cor tuum, ut be
ne sentiat de proximo. Hic solus facit factores legis,
non tantum auditores, quemadmodum Moses: neq;
unquam potest adimpleri Lex, nisi ille præsto sit, &
omnia in te faciat, & operetur. Quare impossibile
est, ut iusticia Legis & speciosissima hominum ope
ra, apud Deum usleant: ideoq; hæc iusticia nulla plá
nè est, nam non potest fieri. Quomodo enim fieret,
cum id in te desyderetur, per quod fieri debebat: hinc
Hieremias 31. dixit: Scribam non in saxeas tabulas,
sed in corda: huc pertinet Petri dictum, Actor. 15.
Quod neq; nos, neq; patres &c. Deus iuste exigit à
nobis hanc iusticiam, sed non præstamus, imò neq;
possumus, nisi ipse suo digito Legem ipsam in corda
nostra scribat. Facile itaque obseruabis, in quo
iusticia Legis & Euangelij consistat: hæc tantum
præcipit, & nihil implet: illa uero nihil præcipit,
& tamen omnia implet, quia Christum habet, qui
est Legis impletio, quiq; spiritum suum donat, per
quem remissionem peccatorum consequimur: is ani
mat & hilares nos facit, ad quoduis bonum faciendum, & si quid peccatur, facit is ne imputetur pec
catum, nam perpetuo luctatur cum Carne & Sangui
ne. Sic itaq; uides Christum quoq; dicere nobis:
Hoc fac, & uiues, iustus eris: uerum ita dicitur, ut
non

Legis et Euangelij iusticia.

ne terrearis hac uoce, quemadmodum Mosis uoce territi sunt Iudæi. Non hic respicitur in aures humanas, ubi hanc uocem in corde tuo audis, sed in solum Deum, quem finis in te operari, dum tu interim Sabbathum agis. Sed audiamus Paulum.

Ea sic loquitur, ne dixeris in corde tuo.

Id est, ne sic senseris. Estq; hoc contra Iusticiarios dictum, qui ore non negant Christum mortuum pro peccatis, attamen in corde sentiunt & dicũt, operibus parandam iusticiam. Vides iterum uerbum legis in ore, & saxeis tabulis tantum esse, Verbũ aũt Euangelij, in corde quo solo purificãtur, & creantur in nobis munda corda. Non uult hic Moses hypocrisin, quæ tantum in externis hæret, sed ipsum cor. Quiergo dixerit in corde suo Iusticiarij.

Quis ascendet in cœlum?

Hic corde negauerit Christum ascendisse, & sedere ad dextram patris. Includit autem, quis, interrogatione negationem, id est, nullus ascendet.

Hoc est Christum ex alto deducere

id est, ipsum detrahere de cœlo, et nõ credere q; ascenderit, & glorificatus sit per mortem, & regnet ubiq;.

Aut quis descendet in abyssum, hoc est Christum &c.

Id est, dicere in corde, nullus est qui descendit in infernũ, in mortẽ: quod quid aliud est, quàm negare Christum fuisse in morte propter nos? Sic igitur erit sublatus Christus, ad quem confugiemus tandem? quò freti, in cœlum ascendamus, & mortem effugiamus? Non aliud proponemus nobis, quàm nostra opera & iusticias externas, nam aliter fieri nequit, quàm primum negaueris Christũ uictorem mortis, & in gloriã patris per mortem restitutum. Vides ergo, quo consilio hæc citarit Paulus, ut intelligamus Mosen non tantum de Legis aut Carnis iusticia locutum, sed de alia quoq; id est, ea quæ est per fidem, ut obstrueretur os Iusticiariorum, qui solum sua opera prædicant in corde, & Christum ore, qua non potest esse maior blasphemia in Deum. Sunt itaq; diligenter uerba Pauli obseruanda, ne quà tibi uera sententia elabatur. Emphasis est, & tota uis huius loci in dictione, in corde. q. d. Nolo ut addubites de Dei in te misericordia, & beneficentia, ipse est qui te iustificat & saluat: non respice in tuum Lib. Arb. aut tua opera, necesse est ut constantissimus sis in hac Petra, ne quà fiat, ut in arenam demissus, demergaris, & tempestatibus totus expugneris. Addit uero Paulus

Mosen nõ tantum de legis iusticia locutus.

Sed quid dicit?

Scilicet; illa iusticia fidei. PROPE TE EST VERBVM. Scilicet Dei. IN ORE TVO.

Scilicet,

scilicet, per confessionem, & in corde per fidem q.d. Quid est quod uelis respicere in tua opera, qui ea non satisfacis legi? huc intende oculos cordis tui, in Verbum, ex quo solo est uita.

Hoc est uerbum fidei quod prædi.

scilicet nos: non potest ergo esse uerbum legis, aut operum, sed fidei, de quo Hieremias dixit: In corda scribam eam &c.

Nempe si confessus fueris ore tuo.

Coram mundo, & Sathana. DOMINVM IESVM. Scilicet illum esse Dominum totius mundi, item inferorū, peccati, mortis: Iesum esse nō negauerunt, at Christū esse nō crediderunt. Huc pertinet locus ex 17. Iohan: Vt cognoscant quē misisti Iesum Christum, scilicet esse, id est, eum qui unctus est rex & sacerdos.

Corde enim creditur ad iusticiam.

Id est, per hoc quod corde credis, iustificaris.

Ore aūt confessio fit ad salutem.

Vt salutem consequaris, necesse est ut tuam fidem toto mundo, & Sathana palam facias. Quidam hæc duo esse putant, ideoque esse diuidenda, quidam faciant inepte, uel puer iudicare potest: unum est quod dicitur, non duo. Fidei tribuitur ista iustificatio, sed si eam negabo coram hominibus, non est uera: ut ergo fides uera sit, exigit

Fides ore confitenda.

Deus confessionem eius coram hominibus, ita enim & Christus dixit: Qui me negauerit coram hominibus, negabo & illum coram patre meo.

Dicit scriptura. Omnis qui fidit illi, non pudefiet.

Id est, siue sit Iudæus, siue Græcus: si crediderit, quodcunq; uoluerit, adsequetur. Pudefiunt autem iusticiarij, postulantes multa à Deo, uerum nihil accipiunt. Non exaudiuntur qui osculantur manus suas.

Non enim est distinctio.

Id est, hæc iusticia fidei ex æquo ad omnes hominis pertinet, non tantum ad Iudæos. Vide Cap. 3.

Nam idem Dominus omnium, diues in omnes.

Id est, abundans misericordia & liberalitate sua per omnes. INVOCANTES SE. Id est, credentes: nihil retulerit, siue sint coram hominibus sancti, siue non, hinc addit.

Quisquis inuocauerit nomẽ Domini saluus erit.

Hic nulla est exceptio, uel Iudæi, uel Græci: quicunq; in corde habet Dominum, ille quoq; in corde eum inuocabit. Explicat autem id clarius gradatim pulchra, dicens.

Quõ inuocabunt in quẽ nõ credũt?

Quasi dicat

Quasi diceret, impossibile est, ut ad Deum confugus, tanq̃ patrem, nisi credas ipsum esse tuum patrem. Ex hoc concludimus, omnes Monachos regni Papistici, nunq̃ orasse, neq; inuocasse, siquidem non credebant in Deum, qui erat inuocandus: credebant suis operibus iusticiam se consecuturos, quemadmodum iusticiarij Iudæi, quod quid aliud erat, q̃ abnegare Deum? Multo rectius senserunt Iudæi de Deo in Euangelio, qui dixerunt: Num homo potest remittere peccatũ? Non audiunt nostri, quod dicitur Rom. 14. Quicquid non est ex fide, peccatum est: nam cuiqui abiecissent Cappas & Blattas, comedissentq; suis sextis carnes, aut saltem docuissent, in talibus non esse iusticiam. Cũ interrogantur, num hæc Deus mandarit? obmutescunt, non audent confiteri suã saltem impietatẽ. Præterea, tametsi uideantur clamare in tribulatione, tamen non exaudiuntur, quia non fidunt Deo: quemadmodum Esau constitutus in angustia, liberari uoluit, cum Iacob benedictionem præripuisset, at si quæ amiserat, ipsi restituta fuissent, nullum curam de Deo habuisset. Papistæ nõ inuocant Deũ.

Quomodo autẽ credent ei, de quo non audierunt?

Noluerunt audire Iudæi, cum prædicaretur eis gratia Dei per Christum, quomodo igitur credent? Condemnamus hoc est Prophetas, qui nolunt ministros Prophetæ nõ iutij.

Verbi audire, sed tantũ suos spiritus è cœlis: utitur Deus in hoc ministerio, humana uoce, tamen eius manus in hoc non potest dici abbreuiata: mandat ille, ut audiamus, dicunt isti: alia uia est incedendum, nihil est quod hunc uel illum audiam: sic Sathanas suorum animos dementat, ut non uideant, quod ijs mediis sit utendum, nam persuadet eis, si usus fueris his, iam Verbi maiestas, est per te contempta, alligasti enim te externis. O præclarum commentum, sic agit ille impostor, ut & res, quæ ex Deo nobis proponuntur, & ipsum Deum amittamus. Quare diligenter obseruandus est Sathanas, ne in hanc calamitatem & nos conijciat. Subiũgit uero Apostolus plura, quibus autoritatẽ faciat externo ministerio Verbi, dicẽs

Quomodo autem prædicabũt, nisi missi fuerint?

Vocatio expectanda.

Estq; contra eos dictum, qui non uocati accedunt ad Verbi ministerium: currunt non missi, hinc nihil boni efficiunt, agunt id uentris caussa, non propter Dei gloriam. Nos interim audiamus Dei Verbũ, siquando is uoluerit, ut Verbum prædicemus, immeniet nos etiam in pistrino. Summe cauendum est, ne ambiamus tanta munera nostri caussa, quod si facimus, non docemus ex fide: si non ex fide docemus, quomodo ipsam fidem alios docebimus? non possumus Deo uentris curam committere, multo magis in

re tam magna crimina impij. Sed diceres: Charitas urget, ut prædicem, Respondeo: uide ne ficta sit, si uera est, non potest esse malum, quod eius impulsu facis, sed etiam atq; etiam uide, quod charitas non sit contra Dei ordinationem: quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Et si tali occasione ueniss in ecclesiam aliquam, quod tuum est facito, si te audiant, potesq;, si opus fuerit, uictum & amictum ab eis petere, quod si nolint audire, neq; uictum neq; amictū acceperis ab eis, sed excutieris puluerē pedū, do ibis: itaq; tantum missi à Deo, uere prædicant.

Sicut scriptum est, Quam amabiles pedes.

Scilicet, sunt eorū, qui pacem, scilicet, cōscientiæ annunciant. Vidit tum Esaias in spiritu Euangelij prædicatores, currentes per totum orbem, cum tamen eo tempore, tantum in Iudæa aliquot ueri essent prædicatores, gauisus est ergo quod uiderit futurum, quod toti mundo esset patefacienda Dei gratia. Super montes, dicit, ut intelligas ipsum prænouisse, Euangeliū prædicandū extra urbes, et in montibus, et in desertis, id est, ubiq;, etiā in Gentibus. Annunciat autem pacem is tantum, cui mandauit Dominus, ut mansuete & cum silentio ueniat, non horrendo strepitu pedum legis. Ecce hic uide, quis audebit se dicere nuncium Domini, cui Verbum à Deo non

Vocati tantū pacem prædicant.

sit datum & commissum? Ad idem pertinet quod addit: Annunciantium bona, non damnationem ex legis sententia, sed consolationem Euangelij, quæ est optima.

At non omnes obedierunt Euangelio.

Occupatio est: Sicut non omnes sunt reiecti, ita non omnes crediderunt, quamuis etiam per totam Iudæam tum erat Euangelium prædicatum, nec hodie omnes credunt qui audiunt.

Esaias enim dicit, Domine quis credit auditui nostro?

Caussa, cur non credatur Euangelio.

Quasi diceret, quis est, uel quotusquisq; est, qui credat his uerbis, quæ ex nobis audiunt, nam exigua tia quam prædicamus, tota est obscurata formis crucis, non aliud hic cernitur, quàm quod maxime odit natura. Habet autem illud Caput Prophetæ Christi passionem, ut uideas non aliud uelle Esaiam significare, quàm multos esse, qui nolint audire Euangelium, quia sit de Christo despecto & infami in hoc mundo.

Ergo fides ex auditu est.

Id est, ex prædicatione quæ auditur, est autem Hebraismus. Ex hoc loco clarum est, auditū & prædicatores, requiri ad Euangelium, contra nonos huius temporis Prophetas, qui aliud non possint quàm contemnere, quæcunq; talia sunt.

Auditus autem.

Id est, ipsa prædicatio est per Verbum Dei, nihil enim debet prædicari, præter Verbum Dei. Vbi hic sunt Regulæ Monachorum, & Canones Papistici?

Sed dico, an non audierunt?

Est Occupatio: Nemo inquit dubitabit de Euangelij prædicatione, siquidem in omnem terram exiuit sonus, uel uox prædicantium Euangelium, & pacem ex Deo: uerum erunt multi, qui tamen Euangelio non credent. Vides & hodie, quod experientia docet, inuulgato Verbo non haberi fidem, tamen testimonium habet, etiam ab inimicis, quod sit Verbũ Dei? quare nulla reliqua eis erit excusatio, dam nabuntur, quotquot non crediderint.

Sed dico, nunquid non cognouit Israel.

Est ubiq; auditum, quomodo ergo Israël potuit ignorare? Sed uideamus, quid de hac re Scriptura loquatur.

Primus Moses dicit.

Id est, Moses, qui primus est inter eos, qui spiritu docente scripserunt, ille quoq; significauit Iudæos non credituros Verbo, ergo abijciendos esse.

Ego ad emulationem prouocabo uos.

Sunt ex. 32. Capite Deuter. Irritabo, inquit, animos uestros, ut inuideatis Gentibus gratiam Dei: uel ego efficiam, ut Gentes, quæ hodie despectæ sunt, sanctæ sint, & hoc ubi uiderint Iudæi, præ inuidia & cordis amaritudine, ipsi gratiam quoq; contemnent, & Christū abijciēt: id quod et hodie ea gens facit, quod pulchre in parabola Lucæ expressum est de filio prodigo: frater enim potius uoluit carere paternis bonis, quàm istam gratiam uidere. Idem faciunt hodie Iusticiarij, qui quoq; nobis inuident Dei gratiam, quam tamen ipsi nolunt complecti, imò perseuerant in sua cæcitate. Stultam uocat gentem, quæ Idola uenerabatur, & Deum ignorabat, quæ est uera stultitia.

Esaias autem post hunc audet.

Id est, post Mosen, & Esaias dixit de Iudæorum abiectione & cæcitate.

Inuentus fui ijs qui me non quærebant.

Verba sunt Dei in Propheta. Est uero mira phrasis, qua significat absq; merito & studio nostro nobis datam gratiam, quia non quæsitam inuenimus.

Conspicuus factus sum ijs &c.

Id est, illis adparui, & me agnouerunt per fidē,

Qui de me non interrogabant.

Id est,

Id est, tantum aberat, ut me quærerent, ut ne fama quidem illis cognitus essem: ergo hic locus nec solus indicat nos saluatos, præter omnem meritū.

Aduersus Israel autem dicit.

Id est, contra eos, qui iudebantur esse Dei populus.

Toto die expandi.

Hunc locum multi de Christo cruci suffixum exponunt, sed inepte: uox Dei est in Propheta, dicentis: Ecce, ego tanquā pater filijs, porrexi populo meo manus, ille uero auxilium meum, & mea beneficia non agnouit. Commendat uero in primis hic locus nobis gratiam Dei: expandit ad nos manus, sponte offert beneficia, ipse solus dat nobis, nos illi nihil dare possumus. Gratiæ commendatio.

Et contradicentem.

Nam quemadmodum hic populus, corde non credit, sic neq; potest confiteri Deum, nam par ratio est impietatis, quæ fidei: ubi fides est, ibi necesse confessionem quoq; oris esse: ubi impietas in corde, ibi nihil aliud, quàm blasphemiæ nominis Dei. Sathan enim agit corda, ut non prædicent gratiam, quæ aliâs suis uirtutibus nituntur, & impossibile est arborem malam, bonos ferre fructus.

CAP. XI.

OCCVPATIO est, diceret quis: Deus ergo reiecit populum hunc Iudæorum, & repulit eū, ergo electio & Dei promißio irrita facta est. Respondet Paulus: Non potest fieri, ut sit irrita.

Nam & ego Israelita sum.

Non omnes Iudæi sunt abiecti, nam & ego Iudæus sum, attamen non abiectus. Magna hæc Pauli est fides de electione sua, tametsi unus ipse esset, audet constanter adfirmare, non omnes Iudæos reiectos. Sunt autem hæc plena consolationis: duriora erāt, quæ dicebat in superiore Cap.

Ex semine.

Scilicet, etiam secundum carnem. TRIBVS BENIAMIN. Vt est in Philippen.

Non repulit Deus populum suum, quem ante agnouerat.

Id est, Deus non abiecit eum populum, quem iam olim elegerat, uerum illum abiecit, qui Dei populi nomē habebat, uidebaturq; esse semen Abrahæ, tamen non erat. Mirabiliter enim splendebat in oculis hominum, iustitia, uita & sanctitas huius populi, at coram Deo nihil erat aliud, quàm stercus: suam, nō Dei quærebat gloriam, ergo merito sunt abiecti. Ex hoc consequitur, non omnes item Christianos esse, qui

Non omnes Christiani, qui uidētur esse.

qui Christiani uidentur aut uocantur, sed quos ille agnoscit esse Christianos. Non habet ecclesia Christi externam laruam, qua agnoscas eam, quam tamē Papistæ miris dolis confinxerunt. Solus uero Deus nouit & qui sui sunt, multis enim haud dubie in die iudicij dicturus est: Non noui uos.

An nescitis de Elia.

Alterum est exemplum, quo confirmat non omnes Iudæos abiectos. Hunc locum, nisi teneas historiam, nō intelliges: uidebantur sanctißimo uiro Eliæ declinasse ad impietatem omnes Iudæi, neminemq; adeo superesse, qui de Deo recte sentiret, dicebat enim: O Domine, ecce omnes adorant Idola, abijciunt legem tuā, ego uero solus relictus sum ex omnibus, et ex tanto numero, qui nō declinarim ad Idola, & ad cultum Baal. Sed uide, quantum errarit hoc iudicio suo Propheta, nam dicitur ei, diuino responso: Ego Deus noui, nō tu nosti, qui mei sunt, erras, te solū superesse putas, qui me ex corde suspicias, falleris: habeo adhuc septē millia utrorū electorū, qui me uere colunt in fide, hos tu ignoras. Quare non est ut cogites, te unico occiso, neminem reliquū fore, qui pius sit. Ecce, tam sanctus Propheta, ex septem millibus uirorum, non unum nouit, non igitur statim est iudicandum de ijs aut alijs: iudicium & sententia Deo relinquantur, qui uidet in ea tantum,

quæ sunt in absconditо: sunt eius iudicia inscrutabilia, quos uult, seruat mirabiliter, ignorantibus etiam ipsis sanctis. Stulte itaq; faciunt hodie, qui temere pronunciant de Euangelio, dicentes: neminem uideo, qui melior fiat, quare non possum persuaderi, esse uerum Euangelium. Non uidebis o miser, quæ Dominus operetur in suis, putas ne tibi hoc mandatum à Deo, ut tantum numeres eius electos? Pudeat te tuæ stulticiæ & ignauiæ.

Iudicium illorum, qui dicunt, nullos meliores reddi Euangelio.

Sic igitur & in hoc tempore.

Accommodat historiam: & hodie, inquit, eadē manet ratio electionis, non omnes abijciuntur, siquidem & Petrus duabus contionibus, ferè octo millia hominum Iudæorum ad Christum conuertit. Saui fiunt omnes, quicunq; eliguntur à Deo, quod facit tantum per gratiam: si per gratiam, ubi sunt merita & opera nostra quæ iactamus? Ideo addit

Quod si per gratiā, nō iā ex opibus

Si reliquiæ populi Dei saluantur tantum per gratiam, nihil est q̄ gloriemur de nostra iustitia & sanctitate: uerum tam sumus iniqui & impij, ut maxime hanc argumentationem, etiam rationis humanæ iudicio admittamus, tamen tantum honoris fidei habere non possumus, ut palàm & constanter dicamus: ex sola Dei gratia est salus, non ex meritis nostris. Gratiam quidem multi prædicant, quod ad nomen attinet,

tinet, tamen in corde gratiam non credunt, sed tantum sua opera meritoria, nihil uero conuenit gratiæ cum meritis nostris: ubi gratia est, iam meritum locum non potest habere. Aperta sunt hæc, & luce clariora.

Sin ex operibus &c.

Vtcunq; hoc argumentum uerteris, constabit: nix est clarior locus contra eos, qui nituntur iudicio rationis, & nihil admittendum censent, quàm quod ipsi possunt animo complecti. Conferant hic operis & gratiæ rationem, & deprehendent, nisi fuerint trunci & lapides, gratia cõstare salutẽ, nõ operibus.

Quid igitur.

Id est, quid plura dicã, hæc est summa totius rei.

Quod quærit Israel, hoc non est adsecutus.

Quærit iusticijs carnis salutem, et non inuenit. nemo autem eam quærere potest, nisi spiritus ipsum preuenerit & ad quærendum impulerit, quod uero Matth. 7. dicitur: Quærite, & inuenietis, de Christianis, id est, ijs qui spiritu Dei ducuntur, dicitur, illi inuenient, alij iusticiarij non inuenient.

Sed electio consecuta est.

Id est, illi, qui electi sunt à Deo, saluantur, quod plene & eleganter dixit: sic & hæreditas sæpe pro ipsis hæredibus legitur.

Reliqui uero excæcati ſunt.

Id eſt, quotquot ſunt extra electionem, ij quantumuis uideantur eſſe iuſti, cæci ſunt, neq; poſſunt oculos in Dei iuſticiã, id eſt, gratiam intendere. Sũt autẽ ij omnes extra electionem, quicunq; fidunt operibus, quales ſunt omnes, in regno Papæ uiuentes, qui ſunt inimici Dei, nam ducuntur carnali quadam ſapientia, quæ eſt ſtultitia coram Deo, qua & excæcantur. Hinc addit

Quemadmodum ſcriptum eſt, dedit eis ſpiritum compunctionis.

Spiritus blaſphemiæ.

Vel exacerbationis, aut amarulentum ſpiritum, quo compungantur, ſeq; ipſos mordeant, ira & inuidia æſtuent, quem ſpiritum uidemus habere omnes iuſticiarios: hic ſpũs alius nõ eſt, q̃ blaſphemiæ. Cũ enim uident gloriã Dei per Euangelij prædicationẽ manifeſtari, ſtatim tanquam amentes proſiliunt, non ciſerantes: Bona opera, bona opera, non Euangelium me ſaluabit, quod quid aliud eſt, quàm peſſime de Deo ſentire, illiuſq; gratiam pedibus concidcare. Id faciunt hodie, quos Clericos uocamus, aut Sacerdotes, & Venerabiles Altariſtas, non reuerentur nomen magni Dei, ſtatuunt ſua, & defendunt tantum conuitijs & conſuetudine, non Scripturis, ſiquidem eas nunquam attigerunt, cur autem attingerent, qui non intelligant titulum unius libri Sacrorum Bibliorum.

liorum. Habuerunt olim Iudæi plus occasionis damnandi Euangelij, quàm illi nostri, illorum enim cæremoniæ ex Dei Verbo erant institutæ, horũ ex stultissimis & ineptissimis Monachis sunt profectæ. Sed ad textum.

Oculos, ut non uideant.

Id est, excæcauit eos Deus, posteaq̃ contempserunt: Dei potentia factũ est, ut excæcarentur, estq̃ cæcitas eis pœna contemptus Verbi: intellige autem oculos cordis. Item aures, quæ quoq; sunt obturatæ, ut nequeant audire quicquam. Et addidit nõ absque

Cæcitati contempti Verbi pœna.

Vsq; ad hodiernum diem.

Quasi diceret, & hodie illud uidetis fieri, adhuc perseuerant in infidelitate cordis, obturati contra Verbum Dei. Non longius petenda sunt exempla, sunt in omniũ oculis: scripsit enim Paulus hæc, quæ se omnium temporum, in quibus prædicaretur Euãgelium, rationibus accommodarent.

Et Dauid dicit, Vertatur mensa illorum in laqueum.

Sed quæ mensa in laqueum uerti potest? Ita intelligo: Scriptura Verbum Dei, nunc mensam aut panẽ, cibũ item, cibum, triticum, & aquam sapientiæ salutaris, uinumq; optimum uocat. Dicit ergo Dauid: Scriptura, uel Verbum salutis, quod hactenus habuerunt Iudæi, uertetur eis in perditionem. Erant ipsi

Dei populus, soliq; habebant Verbũ, sed nõ aliter quẽadmodũ asinus portans mysteria: quid enĩ attinet mysteria ad asinum, nihil horũ intelligit, tamẽ portans ea ostentat? Ita Iusticiarij insigniter quoq; gloriantur se habere Scripturas, sed scire nolunt se eas ignorare: non ergo hic de mensa Philosophorũ, sed Iudæorum dicit, nam ipsis solis erant cõmissa Dei oracula. Non caret Emphasi, q; dicit, illorum. q. d. illi ipsi, qui hactenus cibũ habuerunt delicatum, nempe, Verbum Dei, hi iam ueneno uescentur: uel, ipsis panis non in nutrimentum, sed perniciem mutabitur & interitum. Sic idem Verbum uidemus quosdã illuminare, alios autem excæcare, alio igitur doctore opus est, quàm homine, is enim tantum monet, hortatur, Deus uero aut illuminat, aut excæcat. Hinc in Esaia dicitur: Excæca cor populi huius, scilicet, tua prædicatione, fac ut Verbũ meũ sit eis laqueus, captio, offendiculum, & retaliatio, id est, nihil mali non accipiant, & extrahant è Verbo, ubi alij ex hoc spem in Deum concipiunt, ibi isti nihil aliud, quàm desperationem imbibant, quod quid aliud esse potest, quàm æternus cruciatus, horror & anxietas conscientiæ? sed hæc horrenda sunt, utinam uideremus: nõ abs re his uocabulis, & Propheta & Dauid usus, quo magis nos terreremur, & uideremus, planè nihil esse in nobis, quo Deum nobis conciliemus. Laqueum dixit quiddam simplicius, sed ubi addidit,

Verbo alij illuminantur, alij excæcantur.

dat captionem, est multo horrendius: præterea, offendiculum eam mensam uocauit, quasi diceret, impingent in istam mensam, & cadent retrorsum, quod alicubi quoque Esaias habet, ubi Christum lapidem offensionis uocat. Id semper accidit aduersa-rijs Verbi, qui coguntur legere Biblia, ubi quid audierint insuetum, & uident omnia consonare quæ legunt prædicationi, mirantur uehementer, sed quia statim inueniunt quosdam locos, impingunt & excæcantur: qualis locus est in Primo ad Romanos: Non auditores, sed factores legis saluabuntur. In fine omnium illorum, retaliationem adposuit, significaturus cæcitatem esse præmium illorum scandalorum & pœnam.

Obtenebrentur?

Id est, excæcentur oculi eorum.

Et tergum illorum semper incurua.

Deprime eos oneribus conscientiæ peccatorum, ne sursum suspicere in cœlum possint, habeant oculos semper defixos in suam iusticiam, non in Dei gratiam. Ita profecto nunquam in libertatem, conscientiæ iusticiariorum, & gaudium perduci possunt, lassentur & fatigantur onere iusticiæ carnis, sed sine requie & consolationis.

Pax conscientiæ non est Iusticiarijs.

Dico igitur, Num ideo impegerunt, ut concíderent?

Iudæi, cur abiecti.

Id est, ut caderent omnes Israëlitæ secundum carnem. Est uero sententia huius loci: Deus sic recepit Gentes, abiectis Iudæis, non ut abiecti maneant, sed ut emulatione Gentium prouocentur, ut & ipsi gratiam sitiant & resipiscant. Vult itaq; occupare omnia Paulus quæ hic possent obijci, ut scilicet hoc Dei iudicium mitiget, ne desperemus de Dei bonitate, qui solus nouit, qua ratione quemuis saluari uelit: eius consilia sunt abyssus multa, non exposita hominum indagini. Sed ut clarius cernas, quid hic locus uelit, assumito parabolã Lucæ, de filio prodigo & fratre eius.

Parabola de filio prodigo.

Hic peccator est, ille Iusticiarius: hic relicto patre, omnia consumit & male perdit: ille rursus manet in agro paterno, & laboribus perpetuis distringitur, uidetúrq; omnibus patri esse utilis, & rem facere, ob idq; illi acceptum se fore magis sperat, & tandẽ consecuturũ omnem hæreditatem: nihil minus putauit futurum, quàm rediturum alium fratrem in patris gratiam, tamen ubi eum redijsse intellexit, ac susceptum à patre, non uult ipse ingredi in domum paternam, etiam ipso rogante patre; abijcitur ergo & excluditur, & qui uagus, & omniũ decoctor fuerat, in locũ eius subrogatur. Queri itaq; posset, num ideo ille prodigus susceptus est, ut alter periret? minime,

sed

sed ideo abiectus est, ut prouocaretur per prodigum fratrem, ad agnitionem liberalitatis, & charitatis paternæ, & ne crederet se ex hoc hæredem fore bonorum, quia diligenter in agro laborarat, quare etiam amice ipsum adloquitur pater: Fili, omnia mea tua sunt, q. d. Non ob id quia laborasti in agro, sed quia te diligo, & es mihi natus filius: quid fecit boni alius frater tuus? certe nihil, tamen possidebit mea bona, saltem ob id, quia diligo eum: disce ergo ex hac mea beneficentia erga fratrem tuum, me non respicere in opus aut laborem externum, sed quod facio, gratis facio, qua pater. Hac ratione uoluit Deus Iudæos iusticiarios, per assumptionem gentium, ad agnitionem suæ gratiæ prouocare, quo discerēt, Deum non respicere opera legis dum nos saluat, sed solum omnia ipsum agere ex misericordia: sic debebant & nos hodie pudefieri, qui stupidi, tribuunt omnem iusticiam suis meritis, non diuinæ gratiæ: ergo cadunt quidam ex electis, non ut nunquam surgant, sed ut discant, quomodo surgendū sit: non est ira hæc Dei sine misericordia: ideo trascitur, ut tandem misereatur nostri. Abiecti sunt in ira Iudæi, sed ut olim per misericordiam restituerentur, quod factum est multis, qui cum aliquandiu uixissent in operibus legis, audientes Euangelium, dubitare cœperunt de illis, non ne uerbum quidem inuenerunt in Scripturis, quod opponerent gratiæ in defensionem operum. Sic

Electi quædā cur cadunt.

ergo præuenerunt in gratiæ cognitionem, quam ea ignorabant. Idem hodie in quibusdam est cernere, qui relicta fiducia operum, se gratiæ Dei tantum committunt: itaq; mirabiliter Deus suas diuitias in nobis manifestat, facit ex stercore aurum: per ipsius immundicias uitam æternam nobis donat, ut negari nō possimus, ipsum omnia nobiscum operari, secundum gratiam & bonitatem suam. Sed udeamus textum

Sed per lapsum.

Id est, q; ipsi Iudæi ceciderunt, Christumq; non susceperunt, quod propter duriciam cordis factū est.

Salus contigit Gentibus.

Christus, salus Iudæorum à patre ipsis missus, ut Paulus Acto. 13. dicit: Vobis missum erat Verbum salutis, nō est susceptus: ne irrita esset promissio, translata est hæc salus ad Gentes, secundum hoc Esaiæ: Dedi te in lucem Gentium.

In hoc ut eos &c.

Id est, ut extimularentur illa Dei bonitate in Gentes Iudæi ad resipiscentiam.

Quod si lapsus illorum.

Multa hic argumenta congerit propter nos Gentes, ne condemnemus Iudæos, ex quibus salus nata, nam ex ijs natus est Christus. Impia hactenus opinione factum est, ut Iudæos tanq; bestias haberemus,

non uidebãt quo interim honore digni erant, propter promissiones ipsis factas, & Christum, quare non est dicendum, Iudæus peior est cane, nam Christi est occisor. Lauda potius arcanum Dei opus, quod ille te scire noluit, Iudæi seruierunt, tanq̃ instrumẽta Dei, nostræ redemptioni, tu quoq; iam & ipsis seruito, ut aliquando tua pietate & fide prouocati, resipiscant. Diuitiæ Iudæorum sunt, salus: nomine mundi Gentes intelliguntur, uel omnes homines.

Iudæi nõ spernendi.

Et diminutio illorum.

Si cum pauci Iudæorum salui facti sint, & illorũ lapsus (qui malus est) nobis occasio fuit salutis,

Quanto magis & plenitudo illorũ.

Id est, multo magis profutura est nobis ipsorũ resipiscentia: uel, si tam efficax fuit malum, multo efficatius erit bonum. Estq́; hoc argumentum mire argutum, quo persuadeat nobis Iudæos redituros olim ad Messiam, quem nolebant recipere.

Vobis enim gentibus dico.

Conuertit sermonem ad Gentes, ut familiarius ipsis loquatur: ne gloriamini, inquit, aduersus Iudæos, nõ auersemini eos, nam possunt conuerti: habent præterea magnã gloriam secundum carnem, quare etiã à nobis uenerandi sunt, tametsi ea gloria corã Deo nulla est, & sola ea quæ est in spiritu: terreamur potius

hoc exemplo, q̃ ij ex quibus Christus natus est, prę-
uaricati sint, & exciderint: nihil nostræ securitati
permittamus, nam idem nobis, qui uidemur optimi
Christiani, quod Iudæis, accidere potest: hinc & em-
phasi non caret q̃ Gentibus dicit. q. d. Vos non estis
secundum carnem ex Iudæis, tamen recepti in gratũ,
uidete ne superbiatis: beneficij diuini est, q̃ & ego
uobis Euangelium prædicem, inuulgemq̃, ut hoc in-
dæi uidentes, inuideant id uobis, & ex hoc tandem
ad resipiscendum moueantur, ad Christumq; rideã.

Ministerium meum illustro.

Id est, cum magna gloria, scilicet nominis Chri-
sti prædico Euangelium. Hoc est meum ministerium,
non aliud mihi à Deo commissum, ideoq; meum.

Si quo modo ad emulationẽ pro uocem carnem meam.

Pauli charitas erga Iudæos.

Id est, Iudæos, quia ipse sum Iudæus natus. Vides
Paulum integro & candido esse animo, etiam in ad-
uersarios nominis Christi: id quod magnum est, nam
naturâ nemo potest diligere inimicum.

Et saluos reddam nonnullos.

Quia non omnes saluantur, sed tantum reliquiæ,
id est, ij qui credunt prædicationi Euangelicæ.

Nam si reiectio illorum.

Iisdem perpetuo ferè hic argumentis utitur. Deus
non uult esse sine populo, nam uno abiecto, statim
alium

dium sibi assumit: nos Gentes, illis abiectis, Dei consecutæ sumus gratiã, et ipsi Deo reconciliatæ. QVAE ERIT ASSVMPTIO. Scilicet Iudæorum.

Nisi uita ex mortuis.

Vel est, post hanc reiectionem tanquam ex morte resurgẽt, nam dum sunt in infidelitate, in morte sunt, neq; habentur populus Dei, quemadmodum pater de filio prodigo dicit: Filius meus erat mortuus &c.

Quod si primitiæ sanctæ.

Adagium est: ex degustatione frusti carnis, iudicamus totam carnem: degustata aliqua parte panis deprehendimus, num totus panis boni sit saporis: idem de tota uini amphora dicendum est. Vocat uero primitias, id quod primum gustamus: massa est ipsum totum: patres Iudæorum, sunt primitiæ, quos nemo negat esse sanctos, & bonos: massa Iudæi posteri dicuntur. Est itaq; sentẽtia Pauli, coram Deo Iudæis quasi cõgenita est sanctitas, nam sunt ex illis patribus qui sancti sunt, & placuerunt Deo per fidem, quàm primum eos degustauit. Neq; tamen quispiam hic tã stultus sit, ut putet Paulum dicere innasci sanctitatẽ, utitur enim isto figurato sermone tantum propter Gentes, ut intelligant, se non etiam secundum carnem ex bonis patribus genitas. q.d. Vos ò Gentes minime potestis gloriari quàm Iudæi, siquidem ex impijs & malis patribus: uos estis mala massa, quia ex impijs malis genitæ: timete potius Deum, & non

contemnite Iudæos, possunt & ipsi boni esse, si in fide suorum patrũ, quos bonos habuerũt, perstiterint.

Et si radix sancta.

Manet Paulus in sententia, tamen alijs atq; alijs utens similibus. Radix est Abraham & patres, rami sunt Iudæi credentes: uidete quæso, inquit, sanctos natura, secundum carnem esse Iudæos, uos uero impios, quia non ex bona radice profecti.

Quod si nõnulli rami defracti sunt.

Iudæi eiecti, Gentes insertæ.

Fieri potest, ut bona arbor, habeat poma aliqua uerminosa & corrupta, intemperie auræ, tamen nihilominus arbor bona est, et fert quædã poma optima: corrupta igitur abijciuntur, integra seruantur. Rami hic quidam mali sunt, id est, Iudæi quidã non credunt, hi defringuntur: inseruntur aũt alij rami, tametsi natura non sint boni, in radicem aut arborem naturæ bonam: quibus significamini uos Gentes, estis enim rami syluestris arboris, id est, filij impietatis: nunc autem per Dei misericordiã abiectis ex bona arbore, id est, patribus sanctis Iudæorum, Iudæis incredulis, uos inserti estis in locum eorum: Hinc addit

Tu uero cum esses oleaster.

Id est, uos Gentes quæ non eratis uera olea. Nemo enim colebat hanc syluestrem oleam: Oleastrum, id est Gentes, errabant seductæ carnis iudicio, Iudæi uero, patres & Mosen habuerunt.

Insitus fuisti illis.

Id est, in Iudæorum arborem bonam, uos Gentes estis insitæ per fidem.

Et cõsors radicis & pinguedinis

Eam gratiam estis quoq; consecutæ, quæ Iudæis data & missa erat. Oleaster nullam habet pinguetudinem, uel succum bonum ad ferendos fructus suaues.

Ne glorieris aduersus ramos.

Id est, ideoq; cũ non sitis naturales rami oleæ, ne gloriemini aduersus Iudæos, qui iã sunt rami defracti.

Quod si gloriaris, non tu radicem portas.

Stultissime feceritis ô Gentes, si gloriemini aduersus Iudæos: radix est Iudæorum, non Gentũ: radix, id est, patres fidei uos portant, innutimini enim promissionibus ipsis factis. Vos non portatis radicem, id est non est profecta salus ex Gentibus, neq; illis datæ sunt promissiones, quare nolite superbire in Iudæos. Non gloriemur aduersus Iudæos.

DICES IGITVR DEFRACTI SVNT RAMI. *Id est, abiecti Iudæi.*

Vt ego insererer.

Id est, nos Gentes reciperemur in gratiam. Recte, inquit Paulus. Sed uidete quæso, cur abiecti sint Iudæi, & terreamini: idem uobis euenire potest quod illis, nisi uos in eam arborem per fidem estis insertæ.

quid si relaberemini in priorem infidelitatem, nonne & uos rursus abijceremini.

Nam si Deus naturalibus ramis non pepercit.

Est amplificatio: si Deus Iudæos qui ex sanctis patribus erant procreati, abiecit propter incredulitatẽ, quid futurum est uobis, qui estis malæ arboris filij?

Ecce igitur bonitatem.

Hæc ex prædictis infert. q. d. In his omnibus aliud non est cernere, quàm Dei bonitatem in credẽtes, seueritatem in impios & contemptores sui Verbi: non abijcit nisi malos, nõ seruat nisi bonos. Vos Gentes si manseritis in bonitate, in fide, erit uobis bonus: sin uero gloriari uolueritis de Iudæorum calamitate, quid aliud expectabitis, quàm ut rursus excindamini? Illi uero Iudæi si resipuerint, uobis abiectis, rursus adsumentur. Tam bonus, tanque etiam seuerus est Deus, ut non patiatur eos perire, quos uidet in uiam redire, neq; etiam ferat eos qui cum boni fuerint, degenerent. Vide igitur quàm mire se Paulus transformet? nunc Iudæos, nunc Gentes consolatur, ut discamus ad omnes pertinere Dei gratiam, Deum non uelle abijcere ullum populum. Sed unde hæc habet Apostolus? ex charitatis æstu, hoc enim impellitur, ut simul consoletur & terreat, plus tamen in ijs omnibus inest consolationis, quàm terroris, si uideris.

Gratia ad omnes pertinet.

Non

Nõ enim uolo uos ignorare fratres.

Id est, uos Gentes, scitote non temere factũ esse q Iudæi sint abiecti, uos uero assumptæ: Est admirãdo Dei & arcano consilio factum, qui nouit quo modo unumquemuis trahat ad se & alliciat, quare nolit esse insolentes: aut qui uideamini uobis esse meliores & sanctiores Iudæis, cauete ne in hanc opinionem incidatis: Seruite Deo in timore potius, sic enim consistetis.

Ex parte.

Id est, aliquibus tantum Iudæis, nempe ijs, qui sunt increduli.

Donec plenitudo aduenerit.

Id est, omnes Gentes quæ erant conuertendæ. Nouit autem solus Deus hanc plenitudinem.

Et sic totus Israel saluus erit.

Multi de Iudæis nouissimo tempore conuertendis intelligunt, ego uero, de toto Israële, id est, omnibus electis, siue Iudæis, siue Gentibus intelligo: nam & Paulus in ea est sententia, ut uocet eos tantũ Israël qui credunt Verbo Dei: Vide Cap. 9. Et alios locos

Sicut scriptum est, Aduenier.

Esaiæ hic locus, alijs uerbis in Hebræo scribitur, non est tamen alia sententia, quod ideo moneo, ut sciat me nihil retulisse apud Apostolos reddere uerba,

modo adsequerentur sententiam, usi enim sunt citationibus Scripturæ ex libris tum uulgatis: habebant Romani Græca magis, quàm Hebraica in manibus. Sic & nos hodie ueterem translationem citamus, in ijs maxime quæ ad fidei articulos pertinent, ne qui possint in nobis calūniari Papistæ. ADVENIET ERGO QVI liberet, id est, Messias uel Christus.

Et auertet impietates a Iacob.

Nam neq; Iacob, aut ullus patrum, neq; nos possumus eas auertere: solius Christi id proprium est.

Et hoc illis a me testamētum.

Scilicet erit. Aliud erit quā hactenus fuit sub Mose, de eo Esa. 2. sic dixit. De Syon exibit lex. q. d. Lex in monte olim data non ualebit, hæc quæ iam datur, est lex spiritus uitæ, testamentum pacis, remissio peccatorum.

Cum abstulero peccata eorum.

Vires humanæ. Ipsi non poterunt ea suis conatibus auferre, nec poterunt mecum inire fœdus, ideoq; hoc erit, uel in hoc consistet meum testamentum, cū ipsi nihil fecerint ad remissionem peccatorum, ego uero solus abstulero peccata. Sed aduerte hæc uerba in Esaia non inuenimi qui ergo non sunt assueti Sacris literis, non deprehendent certo iudicio quid quandoq; Apostoli, quid item Prophetæ dixerint. Paulus sententiam Prophetæ eandem expressit clarus, tametsi non uideas eadē

uerba

uerba Hieronymus hunc locum Prophetæ negligen
tius transtulit: sic igitur clarius, & aptius textum
digeres: Et ueniet Syoni redemptor, & ijs qui se
auertent ab impietate in Iacob, dicit Dominus, & hoc
testamentum meum ad illos: Spiritus meus qui est in te,
& uerba mea, quæ dedi in os tuum: non recedent de
ore tuo, & de ore seminis tui, & de ore seminis se-
minis tui, amodo & usq; in sempiternum &c. Cum
ergo Paulus dixit: Cum abstulero peccata eorũ, Esaiã
expressit cum dicit: Spiritus meus qui est in te &c. Spiritum san-
Nam quid aliud est dare Spiritum sanctum, quàm au- ctum dare, est
ferre peccata? Qui ergo hunc habet, & uerba Dei auferre pec-
perpetuo in ore, huic remissa sunt omnia peccata, cata.
quia id Dei opus est. Vbi spiritus est Domini, ibi est
libertas.

Secundum Euangelium quidẽ.

Id est, propter præsentem Euangelij prædicatio-
nem sunt inimici Dei, sunt enim excæcati, & inuidẽt
Gentibus gratiam, redibunt tamen aliqui olim ad
Dominum, incipient cognoscere gratiam, eruntq;
amici Dei, quemadmodum uos Gentes nunc estis.
Dei est consilium, qui uoluit, ut propter uos qui era
tis dieni ab ipso, abijcerentur, utq; insereremini in oli
uam, qui eratis ex oleastro producti.

Secundum electionem autem,

Quæ est æterna, & cuius Deũ pœnitere nõ potest

dicitq; de ijs tantum, qui olim conuertendi sunt.

Dilecti sunt.

Scilicet Deo, propter patres, id est, propter fidē quam olim secuturi sunt: implebuntur in eis promissiones olim patribus eorum factæ, nam non tantū ijs factæ sunt, sed etiam semini, ideoq; clarius exponit, quod dixit: Electos non posse perire.

Nam dona quidem.

Deus non mutat sua cōsilia

Scilicet, quæ sunt in tempore, sed ab æterno præstituta: quod Deus donare uoluit, hoc nouit prusq; nasceremur, neq; potest ille mutare consilium, immutabilis enim est: uidetur nobis quidem mutari in ijs quæ facit, tamen secus habet. Non ergo illum pœnitet cuiusq; sui instituti aut consilij, uerum, stultum fuerit humana ratione id uelle perquirere.

Quemadmodum & uos.

Scilicet, Gentes quondam increduli fuistis Deo, eratis etiam pro tempore inimici Dei, nūc uero amici

Nunc autem misericordiā estis consecuti per incredulitatē illorum.

Id est, occasione incredulitatis ipsorum Iudæorū.

SIC ET ISTI. Scilicet Iudæi. NVNC INCREDVLI FACTI SVNT. Scilicet in uidentes prædicationi Euangelicæ.

Ex

Ex eo quod uos misericordiam estis adepti.

Quia istam gratiam uidere non possunt, nec sustinere commercia Gentium, quas uidebant Idololatras, inde & magis inuidere illis cœperunt, quicquid contigit gratiæ.

Vt & ipsi misericordiam consequantur.

Scilicet, ubi resipuerint, in hoc enim ceciderũt, ut per fidem Gentium ad Deum prouocarentur. Ita omnia Deus mirabiliter de nobis instituit, quos saltem uult, hos sinit ad tempus esse blasphemos, & irrisores nominis sui: quemadmodum hodie in quibusdam Iusticiarijs uidemus, qui non solum contemnunt omnia, uerum extremis blasphemijs in Deum agunt, tamen quidam eripiuntur.

Conclusit enim Deus.

Hæc est conclusio omnium, quæ uel de Dei gratia, & nostra natura dici possint, qui hanc ignorant nihil omnino gratiæ cognoscere possunt. Omnes inquit, siue Iudæi, siue Gentes (nemo eximitur) conclusimus sub peccatum, inobedientiam, & incredulitatem, tametsi hæc unum sint, ne quis glorietur se dicto sanctiorem, et melius ẽ coram Deo, ut audeat sibi accedere uiribus, & eam quãdo uelit rapere gratiam. Facit ergo Deus, nos ad tempus repugnare gratiæ suæ, ut tandem confusi, plenius naturã gratiæ Gratiæ.

perſpiciamus, ſitiamuſq; uehementius, nam niſi hoc fieret, nunq̃ quæ uirtus eius, & quantus ſit erga nos fauor illius, deprehẽderemus. Sui itaq; hæc omnia ſunt conſilij, non noſtri, quamuis multa curioſe, uel inquiramus, et interim ratiocinemur, non eſt quod cum illo contendamus: melius omnia (licet ſtultiſſima quandoq; nobis adpareant) inſtituit de nobis, quã nos quam cogitare poſſumus: uult ergo ut ipſi accepta omnia feramus, non abijciamus quancunq; occaſionem, qua nos ad ſe allicere conatur. Sciamus nos eos eſſe, qui inuenimus, non quærentes ipſum, dumq; ſumus blaſphemi in nomẽ eius, tamen nobis neſcientibus, nos ad eum properare. Quid igitur gloriabimur, q̃ uel ſimus, aut fuerimus ſine peccato? aut q̃ ſtatim audita Euangelij prædicatione obſecuti ſimus? grauiſſime impegimus in illum ante. Nolunt & hodie multi, ut maxime audiant prædicare, gratiam ſuſcipere, negant eam, & blaſphemant: uerum iudicio Dei ſit, quod eos agit, & in hoc impellit, quod quidem horrendum eſt auditu: et hic caro ſe continere non poteſt, quin contra Deum expuat, et horribiliter inſaniat, cum non nouerit, quàm bono animo, & pio conſilio id faciat, neſcit ideo eſſe blaſphemos, & cõtemptores Verbi quoſdam, ut aliquando reſipiſcant, ſentiantq; maiori affectu, quantæ ſint diuitiæ bonitatis illius, qui hæc agit ſic & inſtituit, non ut perdat ſuos, ſed ſaluet: ergo addidit Paulus.

Gratia Dei immenſa.

Vt am

Vt omnium misereretur.

Ecce in ira uides misericordiam concludi: iræ est, q̃ in peccato conclusit, gratiæ est q̃ misereatur, ergo qui conclusit, hic quoq; solus misereturnostri: non sumus in uinculis aut damnatione alicuius hominis iudicij, sed Dei, quare nemo nos extraxerit nisi ipse solus. Qui ingemiscunt, & clamãt, uidentes hanc damnationem sui, illi exaudiuntur, & eripiuntur: qui uero non uident, quales sunt omnes Iusticiarij, ij in æterno carcere detinebuntur: pater uult agnosci, non tyrannus, si tantum in hoc intenderis animum, q̃ conclusus sis sub peccatũ, tyrannũ habiturus eras perpetuũ. Vbi autem hoc paternum cor quoq; agnoueris, ut omnium misereatur, patrem cernes ultro se tibi offerentẽ, si fatis misericordiam, misericors est, si iratum concipis, iratus est, itaq; & Iudæi, & Gentes, hanc misericordiam inuocantes saluantur. Neq; uero etiã hic mouetur prædestinationis quæstio, certa & rata hac sit sententia: quicunq; inuocauerit nomen Domini saluus erit, non terreant peccata: & Paulus blasphemus fuit, nũc tamen electum Dei organũ habetur.

Liberãtur qui se damnatos agnoscunt.

O profunditatem.

Nolumus ut quispiam plura de prædestinatione à nobis expectet, ũq; Paulus dixit, breui enim sententia, omnia carnis mirabiliter excogitata problemata, sunt: si gratiam adsecutus es, fide, postq̃ peccatum tuum agnouisti, Deus non te deseret, si uero hũc non

es adſecutus, nihil profuerit tibi q̃ multa de prædeſtinatione diſputes. Certe aliquid eſt gratiæ, anxiũ eſſe te de prædeſtinatione, quia curæ tibi eſt ſalus, ſed ceterum tamen, ut omnia committas Deo, ſi hoc poteris facere, non anxium te reddet prædeſtinatio: at ubi ab ea ſalutis tuæ rationem orditi uolueris, in deſperationem cades, nam negligis ea, quæ te primum Deus ſcire uoluit. Ergo terret hac exclamatione ſuperbos, qui præſumunt ea ſcire quæ Dei ſunt, metiriq; diuina, humana ratione. q. d. Quid eſt q̃ multa inquiritis, non poteſt horum reddi ratio, in Dei ſunt mente & uoluntate, pudeat uos ſtultos ueſtræ curioſitatis, quin potius in uos primum reſpicite, qui ipſi ſitis. Cõſolatur etiam interum afflictos. q. d. ut maxime Dei arcana ignoretis, tamen certi ſitis Deum uos non deſerturum, etiam ſi totum regnũ Sathanæ uos opprimat: uidetis hic abyſſum ipſam, quam nondum penetrare poteſtis, ſed confidite tantum, ipſe, qua pater familiâs eſt, omnia ſecundum miſericordiam ſuam, de uobis curabit.

Prædeſtinationis uſus.

Diuitiarum.

Id eſt abundantiæ. ET SAPIENTIAE.

Quia Deus ſolus ſapiens eſt, & cognoſcit omnia, præuidet & præſcit omnia priuſq̃ fiant. Ad hanc ſapientiam nullus mortalium adſurgere poteſt, quare ipſi gloria relinquenda eſt, & nos pace cõtenti ſimus iuxta Angelorũ carmẽ, quod cecinerũt Chriſto nato

Quem

Quam inscrutabilia.

Multa Deus fecit, quæ ratio nostra non potest cõ
cipere, tamen ausi sunt stulti ea tentare, sed oppres Non inuestiganda, quæ supra captũ nostrum.
si sunt à gloria, quemadmodum uidemus Philosophis
excidisse: & quotus quisq; est nostrum, qui intelligat
quæ sit substantia animæ, cum tamen ex ea pendeat
omnis nostra uita animalis: circunferimus eam, estq;
ubiq; nobiscum, & ignoramus quid sit. Quàm stul
tum igitur & ridiculum est, nos uelle diuina intellige
re, cum hæc uulgaria non capiamus: si in ijs quæ
sunt naturæ pugnant sapientum mundi sententiæ,
quanto magis pugnabunt in diuinarum rerum inda-
gatione? Ergo consilia & iudicia sua, Deo relinqua
mus, non sumamus in ijs nobis quod supra captum
nostrum est.

Et inperuestigabiles uiæ eius.

Viæ Dei dicuntur ea, quæcunq; Deus agit, quo-
rum omnium nos nullam rationẽ reddere possumus,
nam solus qui hæc agit, rationem nouit.

Quis enim cognouit mentẽ Dñi?

Id est, quis sententiam eius, aut quid ipse uelit,
tenet? Hæc in Esaia & alibi scripta legimus.

Aut quis illi fuit a consilijs?

Scilicet, ut faceret sic uel sic, quis ipsum edocuit?
Quando igitur fecerit omnia, antequã nasceremur,
& uoluit, cur illius iudiciũ & uoluntatẽ accusamus?

Aut quis prior dedit illi?

Et hoc contra noſtram ſuperbiam dictum eſt, quæ fit, ut ſæpe traſcamur Deo, quando ille noſtras iuſtitias damnat. Cõmendatur uero gratia, cui ſoli acceptũ ferre debemus, ſi ſaluamur, nã quæcũq; noſtrarũ ſunt uirium, per ignem purgabuntur, imò abſumentur, ut id ſolum gloriam habeat, quod ex ipſo eſt.

Quoniam ex illo &c.

Scilicet, ſunt omnia, nihil eſt uſpiam quod non ex ipſo prodierit, pertinetq; hoc ad creationem.

Et per illum.

Quia omnia conſeruat, prouidet & gubernat, nam quemadmodum omnia ex ipſo tantum proceſſerunt, ſic quoq; non poſſunt per alium adminiſtrari præter ipſum.

Et in illum.

Scilicet redeunt & refluũt. Quid igitur ipſum accuſabimus, quod alios damnet, alios ſaluet?

Ipſi gloria in ſecula.

Ecce, nihil noſtris uiribus tribuitur, nulla relinquitur gloria, ſed tantum confuſio, quod etiam petimus in oratione: Sanctificetur nomen tuum, id eſt, nomen & gloria noſtra pereat, & tu ſolus glorificeris.

CAP. XII.

HACTENVS Apostolus, quæ difficiliora, legem, scilicet, peccatum & gratiam, & ad quos pertineat gratia, tractauit: quæ sequentibus Capitibus docet, faciliora sunt, format enim in ijs tantũ Christianã uitã, idq; Paræneſibus quibusdã. Diximus uero & antea, cur Paulus hoc ordine utatur, ne quis tamen anxius sit, iterũ nonebimus. Paulus sciens multum referre, qua quæq; ratione præscribantur, aut disputentur, noluit in principio aut prima parte huius Epistolæ ea, quæ sunt posteriora in Christiano, nempe opera tractare, siquidẽ ubi ab ijs cœptũ fuerit, necesse est nos in Iudaismũ & iusticias carnis incidere. Voluit primũ describere, quo pacto arbor ipsa bona esse debeat, nã mala, nõ potest ferre bonos fructus. Ideoq; primũ purificatos nos esse corde, id est, in Christũ credere oportet, is enim est nostra uita et iusticia, tũ faciemus bona opera. Quemadmodũ nullũ corpus quod mortuũ est, operari potest, nisi quod pestiferũ fœtorẽ quendã emittat: sic nullus qui Christianus dici uult, bona faciat opera, nisi antea uiuat in corde. Opera hæc sunt uiuẽtiũ, id est, credẽtiũ in Christũ, nõ mortuorũ, id est, eorũ qui ignorãt Christũ iusticiã esse, et sciũt tantũ suas uires oĩa facturas, quod aliud nihil est, q̃ teterrimus corã Deo fœtor et abominatio. Ergo ubi Christianus factus fueris, id est, ubi tibi uita per

Forma incho andi Christianismi.

Opera bona. Christum data fuerit, facies opera bona: alia quæ ad mortificationē tuā: alia uero quæ ad proximū pertinebunt, nulla autem ad Deum, cui tantum fide & spe, non operibus externis seruitur: nam est spiritus Deus, ergo tantum in spiritu uult coli, non externis ceremonijs, Iohan. 4. Bona opera, quæ ad nostrā personam pertinere dixi, ea omnia talia sint oportet, ut per ea eneces adfectus carnis tuæ, quæ semper resistit spiritui, ut in Septimo Capite dictum est, idq; tam diu facies, donec tota caro moriatur, nam ipsa uiuente, semper uigent in ea adfectus mali. Reliqua omnia ad proximi seruitutem pertinent, quibus uel ipsius egestatem leues, aut ipsum consoleris adflictum, aut ex errore reuoces, si uideas errantem: itaq; sic orditur.

Obsecro uos per miserationes Dei.

Ecce & his uerbis gratiam & fidem eis inculcat, qui sunt Christiani. q. d. uos qui tam scitis & creditis Dei misericordia uos iustificatos, nihilq; deesse uobis, quod ad salutē pertineat, moueamini quæso, per illam misericordiam & beneficentiam Dei erga uos, ut omnia uestra opera ex fide instituatis: nam quicquid nō est ex fide, peccatum est. Sed posset hic moueri quæstio, cur Paulus leges ijs præscribit, quibus lex non est posita, quiq; ab omni lege liberi sunt? Respondendum erit: leges has Christianis tantū scribi & proponi, id est, ijs qui credunt, & in quibus spiritus

spiritus Dei sponte omnia facit, imò & secum adfert: quod si absit hic spiritus, Christianus dici nequit, neq; poterit quicquam facere, hilari & spontaneo animo, quidquid faciet, id faciet tyranno & lege cogente. Vides uero diuersum hic in Paulo, non est legislatur, nō minatur mortem, aut lapidationes transgressoribus, ut & nostri faciunt, cum dicunt: Mandamus, Aggrauamus, Reaggrauamus, Anathemisamus &c. qui putant sibi potestatem tantum in destructionē datam, ideoq; suauissime inquit: Obsecro uos fratres, quid potuit esse lenius & mansuetius? non est hec uox Mosi, atq; ita ne leges quidem istæ sunt, nam sponte fiunt tantum per monitorem, non per coactorem. Sed oritur hic altera quæstio: quid opus est hec Christiano præscribi, qui per se non indigēs legislatore, omnia faciat, Respondeo: bona opera hic non præscribuntur, ut doceantur, nam norunt ea omnia Christiani: præterea, non ob eam causssam, quod debeant sic impelli & cogi Christiani, uerum cum uideamus nos esse carnem & sanguinem, quibus semper ad ocsitantiam & pigriciā solicitamur, opus est pijs hortationibus, quibus excitetur in nobis fides contra carnem, et eius inertiam, ut sic perpetuo exercetur, ne unquam obdormiat, uacetq; ijs operibus que testentur & coram Deo & proximo fidem nostram esse integram & constantem. Itaq; dicit Paulus, per eas miserationes, per quas redempti estis, uos

Euāgelio, cur leges admisceantur.

obsecro, non autem est simplex obsecratio, sed talis quam Christiani negligere nequeant: estq; potius adoratio, q̃ obsecrãtio, quam non uident leuiores spiritus, qui omnia & diuina & humana contemnunt.

Vt præbeatis corpora uestra.

In quibus adhuc est peccatum, id est, uestrum carnem & sanguinem, uel ut uno uerbo dicam, uestrũ totum Adamum, non dico de pede aut manu, sed de omni quod uos estis, illud inquam præbete.

Hostiam uiuentem.

Per appositionẽ hæc dicuntur, estq; sententia Apostoli. Si uero cultu Deum colere uoluerutis, declinabitis oblationes Iudaicas, in quibus tantum erant irrationales pecudes, offeretis autem uosmetipsos totos, id est, rationem uestram, uiresue stras, in hanc enim unicam hostiam respexerũt legis illæ uictimæ: quod si alium extra hunc cultum statuere uolueritis, Monachatum, scilicet, aut alia carnalia, erit quoq; irrationalis, id est, absq; Verbo Dei. Siquidem cum iam per fidem in corde, toti sitis consecrati Deo, absurdum fuerit in externa respicere, quibus nihil salutis comparatur. Ergo, uestra corpora, quæ uos impedunt, solicitantq; ad peccatum, offerte Deo, curate ut moriantur, pereantq; in nobis omnes adfectus, qui contra Deum pugnant, uiuum totum corpus non potest Deo offerri, quare mortificandũ est per totam uitam, ut sic

Victima Christianorum.

ut sic per mortẽ ad uitã properemus. Atq; interim ra
tio ordinis eorũ, quæ hic tractat Paulus, semper tibi
proposita sit, nã cũ de hostia loquitur, de re quadã
eximia, quæ ad solos Sacerdotes pertineat, loquitur.
Sci Christianos iã antea omnes, iunctos esse oleo spi
ritus lætitiæ, consecratos soli Deo per fidẽ, ideo nunc
iubet, ut quoq; ea agant, quæ sunt iunctorũ & cõ
secratorũ, nempe, ut exhibeant oblationes eas, quas
Deus offerri ipsis mandauit, quæ aliud non sunt, q̃
ipsa eorum corpora, quæ, quia omnes sumus Sacerdo
tes, sunt talia sacrificia, ut omnino ea grata à nobis
accipiat Deus, propter unicum & sacrosanctum sa
crificiũ Christi, qui semel oblatus est pro nobis omni
bus in cruce: in huius mortẽ sumus baptizati, est illa
nostra facta mors, uictima huius, nostra est, nisi enim
ea uera fuisset uictima, id est, nisi illa placuisset patri,
non posset hæc nostra uictima, id est, corporum no
strorum mortificatio, grata esse patri. Vocat uero
hanc hostiam uiuentem, ut scias aliam hanc esse, q̃
quæ olim in lege offerebantur: hostiæ illæ non erant
uiuæ, nostra autem uiua est, id est, talis, quæ mortifi
cando & moriendo uiuificetur. Dum enim offerimus
& occidimus nostra corpora, interim semper magis
uiuificantur, & abeunt in spiritum paulatim, sæui-
unt affectus carnis in spiritum, sed sensim tantum de
sinunt, dũ sic uerbo mortificantur. Ergo multo sunt
digniora hæc sacrificia Noui Testamenti, sacrificijs Ve
teris. Præterea uult esse

Sacrificium Christi.

Sanctam hostiam.

Id est, talem quæ non sit prophana, sed segregata per Verbum, ab ijs quæ sunt mundi. Hoc conuenit cũ Veteri Testamento, animantia enim omnia, quæ debebant immolari, erant prophana, ubi uero ad sacerdotes fuissent adducta, sancta habebantur, scilicet, Deo. Sic item nostra sacrificia, non debent pertinere ad mundum, sed solum Deum. Et addit

Acceptam.

Carni durum est se Deo resignare.

Nisi hoc addidisset, nihil esset consolationis in ijs uerbis, nam uehementer terretur & dolet caro, ubi audit quod debeat se totum resignare Deo, & abnegare suas utres, utq; cogatur dicere: Fiat uoluntas tua: adueniat regnum tuum. Sed rursum consolatur nos, cum dicit: Ista uestra hostia uiuens & sancta, placet Deo, uoluntatis est paternæ, ut sic patiamini & mortificemini, in hoc estis eius filij. Talem igitur hostiam ubi feceritis uestra corpora, instituetis cultum Dei rationalem, id est, talem, in quo omnes uestræ utres illi offerantur secundum eius uoluntatem, quæ ex ipsius Verbo cognoscitur. Quomodo autẽ gratius quid quam offerretis?

Et ne accommodetis uos.

Exponit se Paulus. Ad hoc, inquit, mortificamur, ut uiuificemur, quod lex in suis sacrificijs non præstabat. offerri iubebat mortua, & manebant mortua.

tua: hic uero in nostro sacrificio, quia sumus sub gratia, nō sub lege, offerimus nostra corpora & mortificamus ea, non ut mortua sint, sed ut uiuificentur. Ecce hic est mortificatio & uiuificatio simul: ibi sola erat mortificatio, quandoquidem nullæ hostiæ ad uitam redibant.

Ad figuram.

Quæ mundi sit figura notum est: Mundus quærit honores, diuitias, uoluptates, & suam tranquillitatem, ignorat uero quæ Dei sunt, habetq; ea pro nihilo, ut maxime multa de Deo loquatur: hæc igitur est ipsissima mundi figura concupiscentia. 1. Iohan. 2. ad hanc, inquit, ne accommodetis uos, id est, ne facietis uos similes mundo. Mundus.

Sed transformemini.

Scilicet, à uetustate Adæ, uel à figura seculi, id est, noui homines fiatis.

Per renouationem mentis.

Non per hypocrisin: non simulate aliam uitam foris, ut faciunt hypocritæ, qui Cappam aut Cilicium induunt, contegentes latronem intus latitantem, in quo putant se mundum deseruisse, ac se renouatos, cum aliud nihil sit, quàm deceptio: ergo, inquit, mentibus renouemini, non per simulationem externam. Vide, quomodo & hic nostras uires damnet Apostolus, omnia sunt abolenda, nihil sit tam speciosum, aut Hypocrisis.

egregium, quod non iudicio Dei prosternatur. Verũ interim aduerte, quã diligenter semper loquatur de sacrificio hoc corporum nostrorum, id scilicet nondũ esse perfectum, uerum adhuc fieri, quia sacrificamus adhuc, necdum sacrificauimus plene: & quemadmodum Christus obtulit se patri in cruce, sic nos iam cruci suffixi sumus & sacrificamur, destinati sumus toti morti, attamen adhuc uiuunt corpora nostra: habentur pro mortuis coram Deo, tametsi nondum prorsus mortua sunt. Sed hæc uita eorum, quid aliud est, q̃m ita mortis? per eam enim in ipsam mortem transeunt, ut postea & ex illa morte, rursus in uitam aliam nouam constituamur, uide Paulum. 1. Corinth. 15. Itaq; sacrificium & holocaustoma Christianorum est iam in altare positum, sed adhuc consummandũ est, ut in Isaac historia uidemus. Hinc est quod toties dicat: Ne accommodetis: Transformemini &c. Perficiendum est sacrificium, non somnianda ulla carnis libertas, quam hic uehemẽter damnari uidemus: summus quidem filij Dei, ut dicamus: Pater noster, sed dicimus quoq;: Remitte nobis debita nostra, quibus precationibus conuincimur nos esse peccatores, si peccatores, quid aliud faciemus, q̃ ut peccatum aboleamus per fidem, quod uere Christianum est sacrificiũ? Sed quod addit, miræ est suauitatis: His quorum corpora iam sacrificantur.

Sacrificium Christianorũ non semel perficitur.

Vt probetis quæ sit uoluntas Dei.

Probetis inquam, id est, fide cognoscatis, quod hæc sit Dei bona uoluntas, uos sic offerri, quēadmodū Christus oblatus est. Gregorius & cæteri, multa scripserunt de moribus Christianorum, quibus miserus uexarunt conscientias, sed hæc alia sunt & multo ignora, quæ hic legis. Hos mores, non format humana prudentia uel industria, sed ipse spiritus eos secum adfert: ipsa ergo inquit experientia uos docebit num filij Dei sitis, num secundum ipsius uoluntatem ambuletis: carnales nunquam sunt certi, num eorum opera aut uita accepta sit Deo & perfecta, id est, talis, quam Deus requirat, nam non sciunt in conscientijs suis, quæ Dei sit uoluntas bona. Subijcit itaq; formulas quasdam carnis mortificandæ: quædam eò pertinent, ut adfectus cordis, quibus ad quæq; turpia & iniqua propensus es, eneces: aliæ quomodo proximum obseruēs. Non est uero hic multa disputatio, quomodo primum Venerem ieiunijs, aut alijs reprimas, sed quomodo sublimem illum adfectum tuū perdas & destruas, ne scilicet insleris in animo tuo, sed humilteris, & abijciaris coram teipso, & nisi hoc factum fuerit, fieri nequit, ut utijs eraßis, in tuam carnem & proximum, habenas imponas.

Gregorius

Formulæ mortificandæ carnis.

Dico igitur uobis per gratiam.

Id est, per hoc Euangelium, quod mihi datum est, ut prædicem CVILIBET.

Neminem excipio, hæ leges omnibus præscribuntur, ut scias neminem esse, qui ijs uitijs non impingatur, si enim abessent, cur hæc moneret Paulus?

Ne quis arroganter de se sentiat.

Ne scilicet quis se aliquid esse putet, & alteri se præferat, quod natura nobis innatum est.

Supra quam oportet de se sentire.

Licet quidem, ut aliquid de nobis sentiamus, sed modeste & sobrie, id quod antea dixit: Ne quis arroganter sentiat. Sciat igitur Christianus, sibi gratiam datam, aut donum aliquod, non ut in hoc glorietur, & præ se contemnat fratrem, sed ut per illud fratri seruiat: qui donum habet Prophetiæ, is sciat & sentiat se habere, interpretetur Scripturas, ut alij quoq; inde suum peccatum agnoscant & ædificentur: uerum Sathanæ astus non sinit nos esse modestos & sobrios in usu donorum, nam id agit, ut gloriemur in ijs, putemusq; multo nos esse meliores alijs. Si quid habemus, Dei gratiæ acceptũ referamus, omnia enim ex illo habemus, nihil ex nobis: fur est & latro, qui sibi id arrogat, quod non suum est, sed Dei, ergo ad mensuram de nobis sentiamus, quod donis nostris utamur, non in nostram, sed illius gloriam faciamus, agnoscamusq; per hæc nos nõ factos esse dominos, sed seruos aliorũ. Siquidẽ in ijs (si modo Christiani essemus) esset cernere, quomodo quisq; alteri seruire debeat,

Donis quomodo utendum.

beat, secundum rationem sui doni, id quod docet ipsa fides: ergo adiecit

Vt cuiq; Deus partitus est mensuram fidei.

Hic enim minus, hic plus credit: his hæc, illis illa collata sunt dona, & quisq; utitur pro mensura fidei, id est, ut quenq; impellit & hortatur sua fides, ad seruiendum proximo per ea dona, ita seruit. Qui dam hodie se doctores esse putant, uoluntq; oēs homines docere, cum nondum possint esse discipuli: quod quidem non est sentire secundum mensuram fidei, sed contra fidē. Sed uide, quomodo id similitudine quoq; elegāti & satis manifesta nobis proponat.

Quemadmodum enim in uno corpore membra.

Oculus alijs membrum nobilius uidetur, attamen, quo nobilior est, hoc magis omnibus alijs membris seruit. Item, manus præstat cæteris membris, sed non potest gloriari quod nobilius sit & dignius, imò uidet se esse seruum omnium aliorum membrorum, pars ratio est de omnibus membris, quæ omnia unum corpus simul cōstituunt. Sic inter Christianos fieri quoq; debet, inter hos non sit dominus aut tyrannus, ut maius aliis nobilius habeat donum altero, tamen non putet se esse in hoc dominum, sed seruum aliorum. Hæc digna erant, quæ in usum prouerbiorum trahe-rentur.

Singulatim autem.

Id est, cum simus diuersa membra unius corporis Christi, non sumus nostra membra, sed aliorum: ut oculus non suum est membrum, sed aliorum membrorum, & manus, totius corporis, non suum est membrum. Ita quoq; & nos seruiamus alijs, non abutamur donis, quæ nobis data sunt in proximi utilitatē, non ut nobis ea tantum sumamus, quod tam stultū est & ridiculum, quàm ut si manus ducat: manus sum, non propter alia membra, sed tantum propter me: Quæ, dic quæso, hæc manus fuerit?

Sed tamen dona habentes.

Scilicet à Deo. IVXTA GRATIAM DATAM NOBIS VARIA. Non à nobis ea habemus, quo tollatur & meritū & studiū nostrum, iuxta illud in Corinth. Quid habes quod non accepisti? Si respexeris simpliciter in corpus, nullā inuenies membrorum differentiā, uerū obseruatis officijs membrorum, differre alia ab alijs uidebis, Ephes. 4. Alios dedit Apostolos, alius docet, alius præest Reip. hic literis intentus est &c. Vnum corpus est, sed diuersa officia.

Contra merita nostra.

Siue prophetiam.

Si quis habet uirtutē interpretādi Scripturas, is habeat eam secundum fidei mensurā & proportionē: id est, utatur illa in fide, non arroganter, nō docens ea

quæ

quæ nescit, aut de quibus dubitat. Hic nullũ illorũ donorum magnifacit Paulus, quæ nostri Papistæ in cœlũ ferebant, nempe, castitatẽ, edere semel in die, in cibo dormire &c. Dona quæ hic numerantur, sunt dona spiritus, quibus proximo seruitur, tametsi inde autẽ hypocritis esse minima & contemnenda, habent enim sua, in quæ respicunt, nitentia multa & egregia hypocrisi. Primas itaq; dat Paulus prophetiæ, cuius usus in primis sit nobis necessarius, is enĩ paucissimus est (ut maxime opes possideat) qui Verbo Dei caret & nõ intelligit, quæ sit uoluntas Dei bona: quæ aũt nobis Prophetia, Verbi et uoluntatis diuinæ arcana, nã uel Scripturas interpretatur, aut in sanctis futura prædicit, ad cauendũ scandala & Sathanæ dolos: in ijs, cũ fides omnia penetret & adsequatur, fieri nequit, ut quid inuenias, quod rationi fidei non sit cõsentaneũ, tamẽ si audis quosdã, qui interpretentur Scripturas, & prædicãt futura, cõtra fidei analogiam, scias id non ex Dei, sed Sathanæ spiritu profici, quales hactenus audiuimus in uniuersitatibus pene, qui omnes Scripturas, ad Aristotelis somnia, exhibebant, & hodie audimus alios, qui subtilius, & ad impostura prophetant. Noli igitur credere prophetiæ, quæ fidei cõsimilis nõ est: qui prophetat, in primis certus sit, se ueritatẽ tenere, qui incertus est, an quæ nõ credit uera esse quæ dicit, is mendax est, & fallit alios. Tales Prophetæ fuerunt Ananias

Prophetia.

& Sedechias. Videant ergo nostri hodie, qui uolunt Scripturas interpretari, quomodo certi sint in sua cõ scientia de interpretationibus. Illi si in locum aliquem obscurum incidant, non uident, num eorum expositio fidei conueniat, sed hoc saltem, ut noui aliquid et arguti, quod tum spirituale dicunt, dicant: quae res facit, ut tandem uniuersa fere Scriptura in dubium uocetur, nam uno loco perperam & contra simplicitatem fidei exposito, necesse est, ut pugnantes multos locos deprehendas. Quare qui fidei regula exposuerit, difficiles locos, non errabit, neq; alios quoq; in errorem pertrahet. Idem est Dei spiritus, eadem sententia per totam Scripturam, non potest esse sui dissimilis: sed de ijs satis.

Scripturæ interpretatio fidei cõueniat.

Siue ministeriũ in administrando.

Id est, si quis minister est aliorum, pauperum aut infirmorum, diligenter illis administret, quales sunt Diaconi qui in ecclesijs haberi debent: sicut oculus nõ negligit suum officium, pes non quiescit perpetuo, ita nemo in ecclesia, segnius ea quae sui sunt muneris curet. Curabit autem quisq; sua, si timor Domini (qui est ipsa fides) defuerit.

Siue qui docet in doctrina.

Si cui datum est, ut docere possit, doceat, agat id in fide: & cui exhortatio credita est, is quoq; exhortetur per fidem. Petrus: Qui loquitur quasi sermones

Dei

Dei. Doctrina prior est, quia ignorantes docemus: exhortatio posterior, nam scientes exhortamur. Multi hodie sunt, qui uix doctrina nostra ægeant, tamen omnes exhortatione opus habent, cum simus adhuc caro & sanguis, & quos Sathanas semper suis insidijs obseruet.

Qui impertit, in simplicitate.

Si quis donum à Deo habet, ut alijs largiri possit: is simplicissimo corde largiatur, non spectet hominum plausum aut gloriam, non sciat eius sinistra quid dextra fecerit, Dei gloriã tantum spectet, non sua merita: sciat se gratis accepisse à Deo, gratis igitur det, & semper omni ægenti.

Qui præest, in diligentia.

Si cui commissa est Respub. diligenter præsit, quod contra principes nostros dictum est, item Episcopos, qui non uocationem suam uident, sed tantũ uentris sui curam, & mundi delitias. Principũ & Episcoporum officia.

Qui miseretur, in hilaritate.

Si quis ægentibus subuenire uelit, faciat id hilari spiritu, non tristi, aut impeduto, nam hilarem datorem diligit Deus. 2. Corinth. 9.

Dilectio sit non simulata.

Vt diligas, scilicet, proximũ ex corde sicut te ipsum, nec solum amicum, sed & inimicum, & si opus sit, etiam cum periculo uitæ tuæ ipsi seruias

Sitis odio persequentes quod malum est.

Id est, absq; omnibus insidijs, dolo, hypocrisi & scãdalo agite. Hæc præscribũtur Christianis tantũ, qui non sunt Christiani, ne umbrã quidem horũ norũt

Adhærẽtes ei quod bonum est.

Id est, quod integrum, candidum & sanctum est, complectimini ex corde.

Per fraternam charitatẽ ad mutuo uos diligendos propensi.

Id est, ad hoc animi uestri sint inclinati, quod nos fratres esse testetur. Vtinam sic adfecti essemus hodie, sciremus enim omnes homines esse fratres nostros, nulla esset dißensio, nemo se altero meliorem putaret, nullas sectas excitarent somnia humana. Impie ergo docuerunt, qui dixerunt, ordinata charitas incipit à se: uerum est, charitatem ueram, ordinatã esse oportere à Deo, sed non confictam nostra opinione carnis, sed ea non à se incipit, uerum in proximum pergit: Christianus homo omnia sua resignat alijs, tantum abest, ut à se incipiat: fides aliud non potest docere, q̃ ut teipsum odio habeas, & Christus non à se incepit. Itaq; impium est, ut præcipiatur quomodo nos amemus, siquidem plus satis huius ueneni habemus à natura. Vide ergo quomodo uocabulum charitatis in scriptura intelligas, nõ est alius affectus, q̃ quo

Charitas.

rapimur

capimur ad seruiendum proximo, non ad gloriam, aut famam nobis conciliandam.

Honore alius alium præcedentes.

Non sic simus adfecti, ut eũ tantũ honoremus, qui nos honorat, ut maxime manus donũ habeamus, tamẽ dari, qui minus habere uidetur, honor primũ habeatur à nobis: hoc est Charitatis, quæ nõ uult, ut pro loco, aut honore cõtendamus. Qui ex his uerbis nõ sẽ, sed alios putant admonitos, Christianum sentientes esse, ut ipsi neminem honorent, se uero honorandos putent, asini sunt, ferula digni, quemadmodũ & illi, qui ex admonitione ut demus, cẽsent sibi debere dari, non se debere dare, homines. s. egregie Christiani.

Studio non pigri.

Id est, alij pro alijs solicuti sitis, tanquã quodlibet membrum pro toto corpore solicitum est.

Spiritu feruentes.

Non sitis securi secundum carnẽ: egregia est Ironia. 1. Corinth. 5. contra eos qui iam se omnia tenere putant: Iam saturi estis &c. Vult ergo nos strenue pergere in ijs quæ cœpimus Christiani.

Temporiseruientes.

Non non simul, & ubiq;, & apud omnes omnia sunt facienda, quemadmodũ oculi non semper faciũt suum officium, nonnunq; dormiunt, & stomachus non semper æstuat in alimentũ, sic Christianus scies

se attemperare omnibus horis, nunc enim consolabitur, iam arguet proximum &c.

Spe gaudentes.

Scilicet, in aduersis: Christianorum est, ut in summis perturbationibus, meliora sperent, non diffidant, aut succumbant. IN ADFLICTIONE PATIENTES. *Id est, perdurantes, ne excidatis à fide.*

Precationi instantes.

Oratio non langueat.

Id est, non solum orate, uerũ etiã instate, fit enim sæpe ut nõ statim det Deus quod petitur: itaq; non cessandum, sed semper pulsandum ostium, donec aperiatur: nunquam autem desinit orare fides, nullam habet horam aut diem in hoc præscriptam, siquidem semper uidet sibi ab aduersario intentari malum.

Necessitatibus sanctorũ cõmuni.

Aegentibus, nõ otiosis dandum.

Id est, uestra impertientes: si quos uidetis Christianos egere, illis quæcunq; potestis communicate. Dicit uero hæc de sanctis, & Christianis, non de magis & hominibus nihili, qui tantum ex aliorum laboribus uiuere uolunt, ut ipsi non laborent, quales sunt multi hodie, quibus cũ negatur à Christianis, charitatis, ut dicunt, subsidium, statim obijciunt, est hoc esse Christianos, nihil dare? quibus rursum opponitur: est hoc Christianos esse non laborare? &: Qui non laborat non manducet. Vide pri. Timoth. 5. & 2. Thessalo. 3. tales esse excommunicandos.

Hospitã

Hospitalitatem sectantes.

Id est, sitis parati ad suscipiendum eos in hospitiũ quicunq; uenunt ad uos Christiani. Olim enim cursitabant Apostoli, & alij Prædicatores de ciuitate in ciuitatem prædicantes, tales suscipiebantur à pijs, & sanctis hospitio.

Bene loquamini de ijs, qui uos &c.

Hoc est Christianorum, ut inquit Petrus, non solum de amicis, uerum & inimicis bene loqui, nam si tantum de amicis bene loquamini, non pertinebit ad nos benedictio hæreditatis, pri. Petri 3.

Gaudete cum gaudentibus.

Cum ijs quibus læta contingunt. Hæc ex similitudine membrorum corporis, ut habet Paulus in Corinth. intelliguntur, si unum membrum gaudet uel dolet, tum cætera omnia sic adficiuntur: ita cõmoda & incommoda fratrum ad nos quoq; pertinere credamus: si igitur quisq; personam alterius induerct, non esset opus toties, ac tanta de charitate præcipere.

Flete cum flentibus.

Id est, quibus aduersa acciderunt.

Eodem animo alii in alios adfecti.

Id est, inuicem sitis concordes, etiamsi frater quispiam uos lædat: non commoueamini, tametsi tu maior uel doctior sis, noli cum altero contendere, & ipsum aspernari.

Non arroganter de uobis sentiētes.

Exponit quod iam dixit, nō inflemini donis, unde fastidiū fratrū nascitur. Hæc uides subinde repeti, ut diligentius inculcētur: loquitur uero hic tantū de ijs qui dona acceperunt, non de ijs qui simulant: qui acceperunt dona, primū utantur illis: secundo, non abutātur

Humilibus uos accommodātes.

Id est, humilibus, & inferioribus uobis, uos ac temperate, agnoscite eos fratres, q̄uis non uideatis eos tantis donis insignitos, quantis uos, habetis enim unum patrem, & expectatis eandem hæreditatem.

Ne sitis arrogantes apud uosmet.

Arrogantia.

Tertio hoc iam inculcat Paulus, nisi fecerit quis ea, de quibus prædixit in hoc Cap. non potest, nō arrogāter de se sentire: uult hāc radicē Apostolus prorsus euelli, ex hac enim oia mala nascuntur, huius malitia fit, ut alijs, si quæ in eis uidemus, sua dona invideamus, & nobis arrogemus supra dona nobis data, cum tamen ista amarulentia cōsequi nequeamus regnū Dei. Gaudendū est mihi, si uideam in alio dona, quæ ego nō habeo, nā scio ipsum ea habere, & in meā utilitatē

Neq; cuiquam malum &c.

Ex naturæ adfectu, nihil poßumus ferre in fratribus, quod ex diametro cum charitate pugnat: fieri non potest, ut in quotidiano conuictu nō fiamus discordes, igitur reconciliemur, non malum pro malo reddamus

roddamus, quod Ethnici faciunt. PROVIDE PARANTES. Id est, facientes.

In conspectu omnium hominũ.

Ne male audiat Euangelium, ne dicant: sunt isti Euangelici? Tota uestra uita in oculis etiã hominũ talis sit, quam etiam aduersarij non possint calũniari, ut ora eorum obstruantur, qui male uobis loquuntur.

Si fieri potest, quantũ in uobis est.

Id est, etiam cum infidelibus, & inimicis quantũ licebit, habete pacẽ. NON VOSMETIPSOS VLCISCENTES. Reconciliemini, non alte odia in corde uestro.

Quin potius date locum iræ.

Sinite, ut omnino obliuiscamini iræ, sic alibi dicit: Sol non occidat super iracundiam uestram, id est, ꝙprimum reconciliemini fratri, si offensi fueritis.

Mihi ultio ego rependam.

Ad me solũ, dicit Dominus in Mose, pertinet uindicta: si qui faciunt iniurias ego rependam, non uos. Vbi igitur quispiã ultionẽ sibi uindicarit, sciat se hoc sibi sumpsisse quod Dei est, huic nihil prospere successurũ est: cõmittenda oĩa sunt Deo, quem nihil latet. Vindicta.

Si igitur esurit inimicus tuus.

Nos oĩbus debemus benefacere, tantũ abest, ut uindicemus, non solum uerbo dilige, sed & re ipsa quæ sententia ex Prouerbijs desumpta est.

Beneficijs uincendi mali.

Hoc enim si feceris, carbones ignis;

Hæbraismus est, id est, efficies, ut ipse sibi tradatur, agnoscens tuam bonitatem, & suam malitiam, seipsum arguet dicens: ah quid feci? cur eum persecutus sum, qui mihi bene uult? Sic fit, ut multiplici dilectione, quam ille cogetur sentire, eum cruciabis aut ures: hoc est nobilissimũ uictoriæ genus, beneficijs uincere, de qua re quidem multa prodiderunt Philosophi, at nihil præstare potuerunt, scribere potuerunt, persuadere minime.

Ne uincaris a malo.

Id est, ab iniuria, uel persecutore: uel, ne sis impotenti animo, sed forti, & constanti.

Imo uince bono malum.

Id est, iniuriã benefactis repẽde. Hactenus itaq; de moribus Christianis dixit multa Paulus, quæ ad nos & proximũ pertinent, nũc alias paræneses proponit.

CAP. XIII.

Obediendum magistratui.

CARNALES, audita Euangelij prædicatione, statim abutuntur Christiana libertate, nolentes cuiq; obedire: dicunt enim, Christianus est dominus omnium, ergo non ero cuiq; subditus: quasi uero Christianus sit, qui ita sentit, id quod nostro tempore uidemus frequens esse, ideo Paulus nos admonet, ut

dominis

dominis huius temporis, subditi simus, non tantum propter publicam pacem, sed etiã propter conscientiã

Omnis anima potestatibus.

Hebraismus est: de Christianis hæc dicit, quia ad Apostolos non pertinent ij, qui foris sunt, ut in Corin. dicit. Nostri principes deberent multum gaudere, etiam secundum carnem de tali prædicatione: at quia excæcati sunt, aliud non possunt, quàm blasphemare, & impudentißime mentiri, dicentes, nos tantũ prædicare, ne obediatur, sed breui mercedem suam accepturi sunt, nisi meliorẽ gloriã dent Verbo Dei, iã reuelato. Nos pro illis docemus: Papistæ se dominos eorũ faciebãt, tamẽ propẽsiores semper in illos quàm in nos adhuc hodie sunt. At hæc sunt Dei iudicia.

Magistratus autoritas non labefactatur Euangelio.

Non enim est potestas, nisi a Deo.

Est hoc labefactare, aut infringere, autoritatem Magistratuum, & potestatum mundi? Vix potest in tota Scriptura tam insigne Principum mundi Encomium inueniri, quàm habet, uel hic unicus locus, neq; tam stultus quispiam est, ut intelligat, hic Paulũ de alia, quàm mundi potestate loqui, à Deo ordinata, hoc est, de illa, quæ portat gladium in defenßionem bonorum, cui propter damus honorem, tributum &c. An hæc obscura sunt? non loquitur de potestate Sathanæ, aut inferorum.

Quæ uero sunt potestates?

Ecce de ijs potestatibus loquitur, quæ à Deo sunt instituta & ordinatæ.

Itaq; quisquis resistit potestati, Dei ordinationi resistit.

Quia Deus eam ordinauit. IVDICIVM. Condemnationẽ, sententiã mortis. Aliâs multa de potestate gladij scripta sunt, non sunt aliæ potestates quàm Principes, Iudices, Magistratus, hi soli gladiũ gerunt: Papistæ qui quoq; sibi potestatem somniant, non gerunt gladium, sed Plattas, & insulas, de quibus hic nihil dicitur, neq; Paulus de alijs loqui hic potest, quàm de ijs qui suo tempore gladium habebant, in hoc, ut publicam pacem conseruarent. Est præterea & hæc potestas gladij, in Decalogo confirmata, in quo non solum præcipitur, ut honores parentes (nam id statim calumniarentur aduersarij, & quiq; audientes, hic intelligi etiam potestates) uerũ, adiecta sunt & illa: Non occides, Non furaberis, Non mœchaberis, ex quibus consequitur, iudices esse oportere, quemadmodum in legibus Mosi clarius uides. Occidebatur enim qui alium occiderat: Mœchus item dabat pœnas, sed sub iudicibus. Si igitur non uolumus esse Fures, Mœchos, Homicidas, necesse est esse Magistratus quos timeãt mali. Qui itaq; se spirituales uocant, nihil ex hoc loco habent, quo suam fictam potestatem defendant, nam non habent eam ordinatam à Deo

Gladij potestas.

Potestas ecclesiastica, ut uocant.

à Deo: sed aiunt: habemus potestatem ligandi & soluendi, Recte: sed hæc non est potestas, uerum ministerium prædicandi Euangelij, quo annunciatur peccatorum remissio, quodq; ad Christianos, non ad malos pertinet. Proinde, si quis dicat non esse malis Principibus obediendum, is longe fallitur, ut maxime regna ui inuaserint, & tyrannide occuparint, Dei uoluntate factum est, nihil ad nos, modo nihil contrà Deum præcipiant. Certum est, omnes fere Principes nostros, à principio primum occupationis terrarum (quemadmodum hodie Turca multa occupat) fraude, tyrannide, ambitione, cupiditate dominandi sua regna occupasse, tamen non sunt abijciendi, sed eis obediendum, quia ordinati sunt à Deo, in hoc, ut nobis præsint & prosint, nam utcunq; primi occupatores non recte senserint, tamen Deus recte sensit, qui tales uoluit esse contra legum transgressores: hinc & Dij sunt in mundo, secundum Scripturam, in loco Dei, quod ad officium eorum attinet. Obediendum etiam malis.

Nam principes nõ terrori sunt.

Sed quia hodie abutuntur sua potestate, omnia inuertunt, sunt enim terrori bene agentibus, & ijs maxime qui pietatem Euangelij sectantur, impune agunt, quiduis sub ipsis impij, cogũt expilationibus, terroribus, & tormentis, ut abnegent boni Christũ, & eius Euangeliũ: Rursus Papæ scelera, quæ mundus

uix potest ferre, defendunt. Itaq; quicunq; sub ijs bo die securus uiuere uolet, omnia faciat scelera & ma la, quemadmodum ille dixit: Aude aliquid brevibus gyaris & carcere dignum. Si uis esse aliquid, pro bitas laudatur & alget.

Vis aũt non timere potestatem:

Scilicet, quæ portat gladium,

Quod bonum est facito.

Non loquitur de bono coram Deo, sed ciuili bonitate, quam mundus iudicat, & Iudex uel Princeps commendat & laudat.

Dei enim minister est in bonum:

Id est, is qui gerit gladium, à Deo ordinatus est, ut faciat in suo magistratu quod Deus uult. Si bene feceris, dicet te bonum ciuem: sin minus, occidet.

TIME. Scilicet gladij potestatem. FRVSTRA. Id est, uindicabit gladio.

Vltor ad iram.

Christiana libertas quæ.

Scilicet contra te. Totus hic locus contra eos est, qui Christiana libertate abutuntur, unlt; Apostolus, ut omnes simus subditi potestatibus, & fratribus ser uiamus, non enim Christiana libertas, est libertas ca nis: sed conscientiæ, quæ est per Christum, in hoc, ut nihil peccatorum uideamus, quod nos possit dam nare, si ad alia traxeris hanc libertatem, non es Chri stianus, non ideo te liberauit Christus, ut perturbes publicam

publicam pacem, sed omnium seruus sis: Hinc ait

Quapropter non solũ propter irã,

Id est, pœnam legis ciuilis, aut propter iram principis, ne te feriat gladio.

Verumetiam propter conscientiã.

Quia Dei minister, quem si contempseris, Deũ contempsisti, est enim à Deo hæc potestas ordinata, ut huius temporis pax possit conseruari: qui ergo Christianus est, sit subditus potestati propter fidem, id est, quia scit hanc potestatem à Deo institutam: q si noluerit, contra fidem facit, & Dei institutum, tũ neque erit Christianus. Iubet & charitas, si res postulet, ut defendas & pugnes pro tuis principibus, sumas arma, quoties præcipitur per potestatem. Cur obediendum sit.

Propter hoc enim & uectigalia soluitis.

Id est, quia subditi estis, quod non est contra Deum, datis illis tributum.

Siquidem ministri Dei sunt in hoc incumbentes.

Scilicet, ut bonos defendant, pacemq; conseruẽt. Quare nõ sunt Christiani principes qui hodie omnia peruertunt, ipsorum erat malos punire, bonos honorare, unde & haberent tributum, tamen propter hoc subditi non debent auertere ab eis obedien

tiam, Deus uoluit eos esse nostros Dominos, si male facimus contra ciues & pacem publicam, ipsi autem habent iudicem in cœlis, qui grauius iudicabit, quam si homines eos iudicarent. Verum boni principes, isto textu ualde se debent consolari, & sciant suam potestatem esse à Deo, etiamsi sæpe incidãt in ea quæ non uellent, dum uolunt præstare suum officium: nemo magis in mundo patitur atq; bonus princeps &c.

Reddite igitur omnibus.

Videbat Paulus quosdam, qui uolebant dici Christiani, non uelle soluere tributũ, ideo iubet, ut cuiq; quod debetur reddatur: neq; Christus potestatẽ contempsit, cum dicit ad Pilatum: Non haberes in me potestatem ullam, si non datum tibi esset desuper: Pharisæos uero semper contempsit, ut eos qui nihil habebant, quo ex uerbo sua defenderent. Soluit & Christus tributum &c.

Cui timorem.

Scilicet, debetis, illum timete, quia mandatum diuinum est.

Nemini quicquam debetis.

Non debetis cuiq; quippiam præter dilectionem, quæ non solum soluit quod debet, sed ultro etiam præstat, quæ aliâs legibus & ui extorqueri non possent, & implet omnia. Hæc Christianis dicuntur, qui iam credunt, cæterum ab ijs qui nondum credunt, fides exigitur

exigitur, Deo autem nihil debemus, quia omnia remisit, quæ est uera libertas Christiana. Sed non ideo remisit ut superbias in carne: & indulgeas affectibus, sed ut se patrem, proximum uero fratrem agnoscas. hæc, inquit Apostolus, admoneo, ut non sinatis ligari conscientias uestras, nisi dilectione.

Legem expleuit.

Id est, nihil reliquum habet quod faciat, iubente lege, si dilexerit proximum, quia ita etiam obediet potestati, nemo poterit iuste contra eum conqueri in ullo negocio. IN HOC SERMONE. Scilicet qui sequitur, scilicet,

Diliges proximũ sicut teipsum.

Qui id facit, non adulteratur, non furatur, non aliud quo offendat proximum, operatur.

Consummatio itaq; legis dilectio est.

Summa summarum. Qui diligit proximum, is adimplet legem: Sed nemo diligit, nisi prius credat.

Et cum sciamus.

Hæc cum sequentibus, non cum præcedentibus sunt coniungenda, nam post morum paræneses, admonet nos, ut ipsa uita eas exprimamus, ne propter nos Euangelium male audiat: hactenus inquit, dormitatum est, tempus est, ut expergiscamur: ambu-

lauimus in hoc usq; tẽpus, in tenebris errorũ, sed iam, quia Euangelij lux effulsit, tenebrarum opera relinquamus, & faciamus ea quæ sunt lucis, id est, honesta etiam coram mundo. Hactenus nihil retulerat nudos incedere, quia nox erat, at quia iam dies illuxit, honestius ambulemus.

Nunc enim propius.

Hæc omnia usq; ad, abijciamus, sunt in parenthesi collocata, ideo nũc maxime aduigilare debemus, quia propius est nobis iam salus, q̃ tum cum credebamus, id est, olim putabamus in alijs quibusdam rebus huius temporis salutem constitutam, eramusq; incerti de uita æterna, non habebamus manifeste expressam uim Euangelij, & remissionem peccatorum: nunc autem certo scimus, omnia peccata per Christum sublata, quid igitur stertimus? quin facimus quod erat Christianorum? id est, talia opera, quæ sint fidei, non hypocriseos.

Nox progressa est.

Id est, fere finita, iam sumus in crepusculo matutino. DIES APPROPINQVAT. Id est, Euangelij uirtus, & illuminatio.

Abiiciamus igitur.

Iam quod impietatis est, declinemus, & pulchritudinem uirtutis induamur, ut homines uideant nos esse sanctos etiam ex ipsis moribus, & consuetudine quotidiana.

In die

In die compositè ambulemus.

Id est, honestè, uti Christianos decet: antea nullus erat in nobis pudor, & nudi & incompositi ambulabamus, coram Deo & hominibus. Huc pertinet quod Christus dicit Matth. Vt uideãt homines opera uestra bona &c, ut sic cõmendetur & laudetur Euangeliũ.

Non comessationibus.

Amplificat, quæ sint tenebrarũ opera, in quibus nullus erat pudor: nolite, inquit, in epulis & lautitijs opiparè instructis, delitiari ad crapulam. Opera tenebrarum.

Ebrietatibus.

In quibus Germani & Poloni peccant.

Non cubilibus & lasciuijs.

Scilicet, cuiuscunq; generis. NON CONTENTIONE. *Quod fit, quando superbe de nobis sentimus, nostramq; aliorũ sententiæ præferre studemus.* ET AEMVLATIONE. *Id est, inuidia, qua inuidemus honorem alijs.*

Sed induamini.

Cõformemini Christo, nõ solũ fide, sed et moribus.

Et carnis curam.

Hæc quidẽ de illecebris carnis nõ alendis interpretantur, sed non cohæret sententia superioribus, uerũ ita simpliciter intellige, generalẽ quandã esse admonitionẽ contra carnis affectus, quibus impellimur, ut

arrogãter de uobis sentiamus, ideo ait. NE AGATIS. Id est, perficiatis. CVRAM. Id est, cõsilia & prudentiã carnis: nõ nitamini cõsilijs animalis hominis: uel, non facite quod concupiscit caro, quum aliud nõ potest cõcupiscere, q̃ quod cõtra Deũ est, ergo illi fortiter resistendũ est, ne auferat à nobis Verbũ: nolite illi cõsentire, ut maxime solicitet nos ad malum faciendũ proximo, uel ad consulendũ uobis cum iniuria proximi, id quod suggerit (ut & alias) prudentia carnis.

CAP. XIIII.

VIDES quàm nihil eorũ omittat, in quibus tio est Christianismi, id est, quæ ad fidẽ et charitatẽ pertinent, diligentißme tractat. In priore parte Epistolæ fidẽ descripsit, in posteriore de charitate agit: pertinet & hoc ad charitatẽ, ne scandalũ fratri, neq; cõsistet charitas hæc inter nos, nisi hæc quoq; diligẽtius obseruauerimus. Est uero summa Capitis, habendã rationẽ infirmoriũ fratrum, in ijs quæ media sunt, & mediacsse possunt: præter hæc in toto Capite nihil dicit, tametsi copiosius, & eleganter. Media ergo dicimus, quæ possum seruare, uel non, salua fide, id est, sine peccato coram Deo: quod uero addit, quæ media esse possunt, propter quædam facio, quæ media non sunt, possunt autẽ esse ad aliquod tempus exemplum de Missa, quando Papistæ uolunt, ut ita tantum

Media quæ.

tantum Missam celebrem, ut laicis alteram tantũ dem speciem, quæ res per se non est media, nam Christus utramq; speciem simul dari instituit, potest autem mi lites esse media sine peccato, cũ ad tempus facio, ad promouendũ Euangelium, quod & fides postulat, & charitas illorũ qui sunt docendi, attamen id est aliquã to grauius, cũ Paulus hic de cibo tantum dicat. Sed mihi nos hæc turbent, quiduis ad tẽpus ferendũ est, Cappe, Plattæ, propter infirmos, qui Euangelium suscipiunt, donec intelligant ex nostra prædicatione: qui Euangelium non uolunt audire, non sunt ex numero infirmorum. Simili modo uirginitas si mihi damna esset, possem ducere uxorẽ, aut nõ ducere, iam est mihi res media, at si nõ possim cõtinere, nõ est media, sed necessaria res, nõ possum saluari, nisi ducã uxorẽ, nã scortator fio, quod Deus uetuit: ueriũ quia hic de cibis agit, uideamus quid sit. Paulo hæc scribendi, ista fuit haud dubie occasio, uidebat quosdã Iudæos, qui falsi erãt Christiani, mordicus tenere ea quæ erãt in lege scripta, de porcina carne & alijs, itaq; cũ nõ intelligẽbãt libertatẽ Christianã, abstinebãt: erãt alij, qui norunt libertatẽ, & hi uescebantur quibusuis, sed nullo respectu aliorũ, qui nondũ sciebant, quod libere quis illis uesci posset, contemnebant eos tanquam imperiores: rursus isti iudicabant hos, tanquã eos, qui facerent contra legem, & sic ab utraq; parte peccabatur, qui ergo in eis Christiana charitas esse potuit?

Media ad tempus ferenda.

Ecce propter rem tam uilem charitas perijt: ubi enim hæc nõ est, ibi nec fides tandem esse potest. Talicet in numera semina impietatis, Iusticiarij quoq; nostri, Iudæis stultiores fouerunt, hi enim huic superstitioni alligati fuerũt, alij rursus iudicabant eos. Nonne Franciscanus in sua regula tumebat, & præ se contemnebat Dominicastrum, & ille ex aduerso secundum suã stulticiam hunc iudicabat: sed de ijs satis.

Porro eum qui infirmatur fide.

Id est, qui nondum satis robustus est in fide, nec libertatẽ Christianam intelligere potest. Vides ergo talem fratrem, Christianum & seruum Dei uocari, & eum non esse abijciendum, docet Paulus, ut mihi me adhuc aliquid iusticiæ tribuat externis, ab illo autem exigit, ne alios iudicet.

Assumite.

Porrigite ei dexteram, ut filio & fratri, non abijcite, sed erigite.

Nõ ad dijudicatiões disceptationũ.

Disceptationes uitandæ.

Id est, non ut perturbetis, aut confundatis alterius conscientiã, quod tum fit, quando multũ disceptamus & disputamus, defendentes nostra, ut cogãtur dicere, nescio quid spectem aut eligam, & exponã.

Alius enim credit uescendum de se quibuslibet.

Scilicet, cibis. QVI INFIRMVS EST. Scilicet,

Scilicet fide, qui nondũ intelligit istam libertatẽ.

Qui uescitur.

Scilicet, cum scientia libertatis.

Non uescentem.

Id est, eum qui nondũ audet edere, quia ignorat esse liberum.

Ne iudicet.

Id est, non condemnet, dicendo: iste est hæreticus, quia edit carnes sexta feria. Primum ergo, hæc de mediis intelligimus, cæterum in necessarijs plus Deo, quàm hominibus obediendum est. Secundo, in mediis, rationem scandali habere debemus, non Pharisæorum, qui sinendi sunt, etiam authore Christo. Scandalum. Mat. 15

Deus enim illum assumpsit.

Id est, ita pertinet ad deum, ut tu.

Tu quis es?

Argumentum est ex ciuilibus legibus desumptum. Nullus enim iudicum iudicat quenquam, qui alterius iuris est, ut nec Pilatus uoluit iudicare Christũ, mittens ipsum ad Herodem, neq; paterfamilias, uicini seruum iudicat: sic & in hoc loco, tu iudicium Deo committe, cuius hic seruus est, ille iudicabit eum. Lu. 23

Proprio domino.

Id est suo, quid ad te, siue bonus sit, siue malus, qui edit feria sexta carnes? stultũ est de re pronunciare, quam quis non intelligat.

Imo fulcietur, ut ſtet.

Corrigit quod dixerat, cadit. q. d. Chriſtianus in edendis carnibus cadere non poteſt, tamen ut ſtet, à Domino ſuſtentabitur: Dominus infirmiores fide confortabit, ut & ipſi intelligant.

Potens enim eſt Deus ut ſtet.

Scilicet, qui tibi uidetur cadere.

Hic quidem iudicat.

Antichriſti regnum.

Hæc diligentius adnotãda ſunt, propter ea, quæ in. 1. Timoth. 4. de regno Antichriſti dicuntur, quod prohibet contrahere matrimonium, abſtinere iubet à cibis &c. Sed dicunt: non prohibemus matrimonium, niſi Clericis. O ſtultos & ineptos, num quid Clerici non ſunt homines? nunquid illi non ſentiunt carnis moleſtiam, quemadmodum laici, quos uocant? an non eſt hoc prohibere matrimonium? Sic & de cibis dicunt: non iubemus abſtinere, niſi certis diebus. Hæc eorum eſt inſipientia, qua ſe produnt qui ſint: non uiderunt hunc Pauli locum, quo uetat diſcernere inter diem & diem, hinc alios feſtos, alios profeſtos, hos prophanos uocabant. Quid poteſt cogitari ſtultius?

Ille autem idem.

Id eſt, eſt alius qui nõ diſcernit inter diem & die.

Vnicuiq; ſua mens ſatisfaciat.

Id eſt,

Id est, quisq; certus sit de sua mente, ut sibijpsi satisfacere posßit, quãdo quis certus est in mente sua, id quod facit placere Deo, tum sibijpsi satisfecit, etiã si totus mundus & Sathanas contradicat, ut si edat seu sexta carnes, aut aliud quid agat, quod medium sit. Rursus ille quoq; qui non edit carnes, si certus est in sua conscientia, id placere Deo, quod non edat, sibijpsi satisfecit, ideoq; ex fide quisq; quod facit, faciat, id est, si incertus fuerit, peccabit, etiam si faciat, aut nõ faciat. Nõ edes carnes, nisi scias nõ esse peccatũ: nõ abstinebis, nisi scias non te peccare, si abstines. Hæc oĩa de Christianis & fratribus loquitur Paulus, non de Pharisæis, qui non sunt fratres. Conscientia certa omnia facienda.

Qui diem curat.

Qui discernit diem ab alio die, ut nos dominicam, ab alijs, item, festa quædam.

Domino curat.

Id est, contrarium non audet facere. Magna hic dicit Paulus, quod etiam superstitiosiora fiant propter Deum in infirmioribus, id est, in illis qui ad hæc docentur.

Qui non curat, Domino nõ curat.

Qui non discernit diem ab alio, quod faciunt qui intelligunt libertatem Christianam, propter Deum id facit.

Qui uescitur, Domino uescitur.

Id est, qui quiduis edit, propter Dominum id facit, quia intelligit libertatem Christianam.

Gratias enim agit Deo.

Laudat Deum, ut in Epistola ad Timoth. uidet.

Qui non uescitur.

Scilicet, propter infirmam fidem quam habet, speratsalutem à Domino, sed tamen hæret adhuc in externis propter infirmitatem.

Gratias agit Deo.

Habet bonã conscientiã, quod istud placeat Deo.

Nullus enim nostrũ sibiipsi uiuit.

Idcirco debemus habere rattonem infirmiorum, quia Domino, non nobis, uiuimus, & exponit se.

Nam siue uiuimus, Domino uiuimus.

Neminem iudicemus.

Argumentum est à maiore, si uita & mors non est nostra, sed Domini, quanto magis cibus & potus? non ergo iudicemus quenquam, relinquamus illi, in cuius manu omnes sumus. Volebant hæc intelligi de proximis, sed non est huius loci sententia, uidelicet, nos non nobis uiuere, sed alijs, ideoq; quiduis ipsis impertiendum esse. Sic autem ad proximum etiam pertinet, ut propter Dominum non simus scandalo alijs.

In hoc enim.

Hic uides, de quo Domino dicat, nempe, Christo, qui constitutus est iudex uiuorum & mortuorũ, data illi potestas in cœlo & in terra. Noli ergo iudicare quenquam, committe huic Domino, in cuius manu sunt uiui & mortui, edens & non edens.

Tu cur iudicas?

Id est, qui infirmior es.

Aut tu cur despicis?

Tu qui firmus es fide, & intelligis libertatẽ Christianam, cur despicis eum & abijcis, qui non edit, & hoc est quod in Corinth. dicit. Scientia inflat, charitas edificat.

Omnes enim statuemur apud tribunal Christi.

Siquidem iudex omnium constitutus est, & eorum qui fide sunt firmi & infirmi.

Viuo ego.

Mihi relinquendũ est iudicium, nã omnia mihi sunt subiecta: uolo ut adorer ab oĩbus, et cognoscar Deus. DE SE. Non de alijs: pessimum hoc in nobis est, quod statim alios iudicamus. 1. Corinth. 11. Si nosipsos dijudicaremus, non iudicaremur à Domino.

Nepost hac igitur, alius alium iudicemus.

Videntes iudicium non esse nostrum, sed Dei.

Verum illud iudicate magis.

Id est, discernite & obseruate.

Ne offendiculum ponatur fratri.

Ne demus infirmiori fratri causſam scrupuli, aut morsus conſcientiæ, de quo doleat, neue demum ipſi occaſionem ruinæ & deſperationis, ut excidat ab Euangelio, unde tum blaſphemetur bonum noſtrum.

Noui ſiquidem.

Poſſet quiſpiam dicere: an igitur cibus ſanctiores facit? Reſpondet, minime: ſcio, inquit, & in conſcientia mea certus ſum, per fidem meam in Chriſtum, ex quo hæc didici, nullum cibum eſſe communem, id eſt, talem, qui immundos faciat, nullus cibus eſt, in quo peccari poßit: quod ſi eo abutor, non cibi, ſed mea eſt culpa: oĩa enĩ mũda ſunt mũdis. Hæc uero dicit propter Iudæos, qui ea tantũ mũda dicebant, quibus ipſi ueſcebãtur, ea immunda quibus Gentes.

Munda et immunda.

Niſi ei qui exiſtimat.

Huic commune eſt, id eſt, immundũ aliquid, qui habet conſcientiam, quod non licet ueſci. Tamen igitur talis abſtineat, donec intelligat ſibi liberum eſſe. Deus hanc infirmitatem ferre poteſt, cæterũ hoc quod contra conſcientiam facio, ferre non poteſt, quia contemptus Dei eſt.

Verum ſi propter cibum.

Hæc diligenter uidenda erant, ut nos permoueret

qui sumus pronißimi ad fratrũ infirmorũ offendicula. Primũ, inquit, qui nõ habet respectũ infirmorũ, Christiani spiritus nihil habet. Secundo, cõtra fidẽ facit, quia perdit preciosißimã animã, quã Christus redemit suo sanguine. Papistæ, quid nõ fecerunt malorũ, dum tradiderunt Sathanæ, impijßimi homicidæ, eos qui uellent aut nõ possent abstinere à cibis? SI PROPTER CIBVM. Scilicet rem tam uilem. FRATER TVVS CONTRISTATVR. Lædi tur in sua conscientia.

Nõ iã secundũ charitatẽ ambulas.

Id est, nihil Christianũ facis, Christianus non es. NE CIBO. Id est, re tam uili.

Pro quo Christus mortuus.

Id est, qui tam magno precio, sanguine Christi emptus est.

Ne uestrum igitur bonum.

Nolite permittere, uestro esu, aut alijs rebus, ut male audiat Euangelium, & dicatur de uobis: Ecce, est hoc Euangelicum? sicq; fit, ut offendantur & resiliant ab Euangelio, qui debebant tuo exemplo & uita, ad illud pertrahi. Vide quæso, quas pœnas sis daturus Deo, pro tanto offendiculo.

Scandali uitandi ratio.

Non est enim regnum Dei cibus.

In hac sentẽtia pendẽt oĩa quæ Paulus in hoc Cap. dicit. q. d. neq; per hæc, neq; alia externa saluaberis,

nihil refert coram Deo, siue pisces, siue carnes edas. 1. *Corint.* 8. *Aesca nos non cõmendat Deo: et Christus dicit: Regnum Dei non uenit cum obseruatione. Hic nescio quid Bernhardus senserit saepe ex hoc loco, pro ieiunio & abstinentia ciborum, sed ipse uiderit, nos simpliciter dicimus, nullum externum facit nos Christianos,* SED IVSTICIA. *Id est, fides, qua purificantur corda, & quae sola nos Deo commendat.* PAX. *Scilicet cum proximo, uel conscientiae.* GAVDIVM. *Scilicet, de consecuta remissione peccatorum. Non est gaudium hoc in externis rebus, de carnibus aut alijs, sed quod Euangelium fructũ faciat, quod gaudiũ est spiritus sancti.*

Etenim qui per hæc seruit Christo.

Id est, per iusticiam, pacem, gaudium, hunc habet Deus pro filio.

Et probatus hominibus.

Id est, bono exemplo est hominibus, nullus eum potest accusare, qui haec tria habet, ut maxime impij quandoq; damnent, tamen coguntur, uel inuiti aliquando dare testimonium innocentiae.

Et quæ ædificationis.

Aedificatores sunt, qui adportant nobis Dei Verbum: Destructores, qui nos seducunt falsa doctrina. Sed aduerte, quod utrunq; dicat: Quae pacis sunt sectemini, & quae ædificationis, quid enim proficit habuisse

habuisse pacem cum hostibus Euangelij, Papistis scilicet? taceo Euangelium: ut mala doctrina, ita & scandalo fit destructio aliorum.

Ne cibi causa.

Opus Dei est infirmus, quia fidē habet, estq; templum Dei, hunc non solum creauit Deus, sed & regenerauit, imò pro eo mortuus est.

Omnia quidem pura.

Non abutamur Christiana libertate, quamuis sciamus omnia munda esse mundis: non cōtemnamus fratrem, dicendo: mihi liberum est quibuuis uesci: uerum infirmi rationē habeamus, quod Deus nobis præcepit: non est quod hic tua fides omnia sibi sumat, quin magis fides infirmior fratris curanda est, hinc subijcit.

Infirmorū habenda ratio.

Malum est homini,

id est, propriæ conscientiæ est in damnationem. QVI PER OFFENDICVLVM. *Si offendat proximum.*

Bonum est homini.

Hebraico more, pro melius est, illa non edere, ac libere, si uideat fratrem infirmum illis offendi. IMPINGIT. *Metaphoricōs dicitur, quemadmodum in lapidem impingimus: sic corda quando intelligunt aliquid indignum geri, impingunt & offenduntur.* INFIRMATVR. *Scilicet, fide.*

Tu fidem habes.

Id est, intelligis tuam libertatem Christianam, si scis in nullare media te peccare, tamen charitas te contineat, ne quid insolentius facias in fratrem, si enim si esses infirmus fide, nolles id tibi fieri.

Apud temetipsum habe corã Deo.

Id est, in tua conscientia tibi sufficiat tua fides, apud te in corde tuo lætare, quod omnibus possis libere uti ex Dei Verbo.

Beatus qui non iudicat seipsum.

Aurea est sententia: multi comedunt carnes tempore prohibitis, abijciunt Cappas, negligunt horas Canonicas, sed non uident, num sit contra conscientiam suam nec ne, nihil faciendum est ad alterius exemplum, sed iuxta Verbum, ut possis factum tuum defendere coram Deo contra Sathanam. Videmus quosdam reuerti ad Cappas, nam timent se non posse saluari, nisi rursus ingrediantur monasterium, si quod fecerunt in abijciendo Cappam, contra conscientiam suam fecerunt, ideoq; non consistunt, Sathana eos tentante. Ergo, uideamus, ut omnia bona conscientia faciamus, ne nos ob ea iudicemur, ut conscientiam, ut uulgo dicunt, factamus, & exponit se.

Bona conscientia fiant omnia.

At qui dijudicat.

Id est,

Id est, qui damnat seipsum, & facit sibi conscientiam, uel secũ in conscientia disceptat, quod manducat carnes, is iam condemnatus est, edit enim cum contemptu Dei, & credit Deo displicere, ideo rursus à Deo abijcitur.

Porro quicquid ex fide non est, peccatum est.

Hoc est omnium conclusio: omnia quæcunq; per nos geruntur, si non credantur placere Deo, peccatum sunt: ergo quicquid faciunt Iusticiarij, peccatum est, nam sine fide, sua opera faciunt, putantq; se ex illis salutem consecuturos: non uident in gratiam, sed meritũ, quæ neutiquam conueniunt, utaq; fide faciamus omnia, id est, bona conscientia, secundum Verbum Dei, tum non errabimus, tametsi sæpe contingat error, ex bona conscientia, quemadmodum de Paulo legimus, cum adhuc esset Iudæus, tamen Verbum Dei additum, non sinit errare, quæ est ipsissima fides. Peccatum est quod absq; fide fit.

CAP. XV.

CAPITE superiori de scandalo, deq; ijs qui fide sunt infirmi, nec dũ libertatẽ Christianã sunt adsecuti, dixit Apls. Hic in principio huius Capitis, quod ad superiora pertinet, Christi exẽplũ nobis proponit, in quo quid Christianã mansuetudinẽ et facilita

tem deceat est cernere. Ipse enim non infirmos, imò nec impios et iniquos, abiecit, siquidē iniquitates eorum ipse portauit. Itaq; in hoc exemplū imitemur, neminē cibo offendamus, feramus æquius aliorū errata, imò & peccata in nos cōmissa, nō etiā nostra queramus, quod sine fratrum damno haud unq̄ fieri potest.

Debemus autem nos, qui potentes sumus.

Scilicet, fide, unde & mores boni & Christiani emanant. Temperat enim hæc & uitam & totam eorum externam conuersationem.

Infirmitates impotentium.

Id est, illorum, qui nondum sunt satis firmi in fide, & moribus Christianis.

Ac non placere nobisipsis.

Id est, non debemus uti nostro iure aduersus proximum, hoc enim & meliores & potentiores uideri uolumus, qui adfectus non est charitatis in fratres. Qui sibipsis placent, necesse est, ut alios contemnāt, cum potius se illis submittere debebant, omniaq; propter eos fieri. Non sunt ergo Christi, qui talia nō obseruant, nam Christi exemplū negligūt, id est, nihil in fide, sed cōtemptu oia agunt. Subijcit aūt rationē.

Nā unusquisq; nostrū proximo placeat in bonū ad ædificationem.

Id agimus

Id agamus, ut proximo placeamus, at non quouis modo, sed in bonum, non uult Paulus, ut conniueamus ad eorum tutus, uerum accommodemus nos illis, in iis quæ possint esse salutis, & ex quibus meliores reddi queant: & hoc proprium est Christianæ charitatis, sit placere alicui, ut in Deum non pecces: sed mundus aliter placet suis, non habita ratione salutis, aut famæ etiã, sæpe mendacet, deceptores, parum iustos, adulteros, & alios malos, quibus placet, in suam & illorum pernitiem.

Proximo seruiendum, sed ad bona tantum.

Etenim Christus nõ placuit sibiipsi

Potuisset Christus nos omnes abijcere, quia impij eramus, ipse uero omni culpa uacabat, uerum noluit, tam bonus, tamq; benignus erat, in inimicos suos, quare & nos illius exemplo moti, neminem contẽnamus, aut abijciamus: habeamus illũ semper tanq; imaginem quandam nobis propositam, in quam cernamus, ut quoties usus postulet cum proximo, uel loqui, aut quid aliud agere, ex ea formam quandam petamus, & nobis desumamus, loquendi genus; omnia cum illo.

Scriptum est.

Scilicet, in Psal. Saluum me fac Deus.

Opprobria opprobrantium tibi, ceciderunt in me.

Id est, super me. Sunt uerba Christi, ut & historia

indicat, in qua dicitur: Dederunt in escam meam fel, & cætera pleraq; in eo sunt Psalmo, quæ testantur Christum indignissimis modis acceptum fuisse.

Nam quæcunq; præscripta,

Occasione citationis ex Psalmo, subijcit hanc generalem sententiam, & dicit illum Psalmum, quemadmodum reliqua omnia in sacris libris, nobis esse scriptum, unde discamus, ne à spe in Deum excidamus, dum multa patimur, non solum à fratribus, sed etiam ab inimicis: patientia opus esse nobis, ubi Christum facti sumus, & Christiane uiuimus, hic in fine declarat, alioqui quomodo persistemus? Quemadmodum de optimo agro dicit Christus, fructum afferunt in patientia. Scripturæ semper nos consolantur, dum doctrinas, & exempla sanctorum nobis proponunt, sic sensit Paulus, quicquid interim sentiant Pseudoprophetæ de scripturis, illi enim aiunt, non opus esse externa Scriptura, quia scriptum sit in Hieremia: Nō docebit uniusquisq; proximum suum &c: hinc & nos scribas, & legisperitos uocant, quod hæreamus in scripturis. Nonne uident hic Paulum citare ex Psalmo, non ea quæ spiritus clamat è cœlis, aut quæ ex reuelatione singulari interpretetur? Non itaq; negligamus Scripturas, quas Deus nobis dedit ad sui cognitionem: sicut per media quædam, cibum, & potum, nostram uitam conseruat, ita quoq; per Scripturarum me-

Scriptura nobis opus est.

do

nos docet: utitur ministerio sui Verbi, quod est in uoce, & litera externa, in gloriam sui nominis, ut per eam dijudicare possimus, omnes spiritus, ne uerbum aliud, q̃ Dei admittamus. Sed hoc modo, eripere uult nobis Sathanas purum Verbum, quo erepto, ne esse est, ut in crassiores, q̃ unq̃ fuimus tenebras, recidamus. Sat scimus, q̃ externa litera, & Petrus, uel Iohannes nos non illuminent, tamen certi sumus, q̃ per hæc media, tanq̃ instrumẽta, nos Deus illuminet: sed de his satis. In hunc usum habeamus Scripturas,

Vt per patientiam & consolationem scripturarũ spem habeamus:

Nam multa, & innumera mala in hoc mundo nobis accidunt, quæ debemus ferre patienter, si enim impatientes fuerimus, Christiani non sumus: quotquot fuerunt à condito mundo pij, & Christiani, hi omnes multis tribulationibus sunt adflicti, sed quia eas per patientiam, spe in Deum firma posita, uicerũt, felices facti sunt, ut testantur exempla sanctorum à primo Abele, usq; ad eos, qui hodie uiuunt, iusti: quare etiam Christum per crucem ad uitam intrare oportuit. Crux Christianorum tessera.

Deus autem patientiæ & consolationis.

Merito hæc nomina habet Deus, ipse enim solus dator patientiæ, & omnis cõsolationis. Scripturis

quidem utimur ad patientiam, & consolationē, tametsi non sint ipsa consolatio, & patientia: quemadmodum & cibo utimur, tamen cibus non est uita nostra: edit quispiam, & bibit hodie, tamen incertus est, an cras sit uicturus: ita nec prædicationi meæ uitā & illuminationem cordis tribuo, scio tamen per eam Christum dare uitam, & illuminationem.

Det uobis idem mutuo.

Egregia hæc est imprecatio, qua uelit omnes homines idem sentire, esse eiusdem sensus, id quod charitatis est Christianæ: ubi uero is affectus non fuerit, impossibile est, esse Christianos, imò nec ulla salus adest: omnis extincta est fides, & nullus Dei timor inuenitur, id experti sumus in regno Papæ, quod sectis refertum erat: non aliud uidemus hodie, in quibusdam, qui nouum quendam Monachatum instituit, putantes quoq; regnum Christi in externis elementis consistere, nempe, si sordidi & pannosi, incedant negligenter, quasi corpus non curent, aut etiam humili quadam appellatione nominentur: quæ omnia aliud non sunt, q̃ nouiter excogitata hypocrisis, nihil retulerit siue sic, uel sic uestiamur, his aut alijs uescamur, sint omnia externa diuersa, modo idem in cordibus sentiamus, respiciamusq; omnes eundem Deum, per cuius misericordiam simus saluandi, tunc non abutemur, neq; uestibus, neq; cibis, neq; alia libertate.

Nouus nostrorũ monachatus.

Addit ergo

Secundum Iesum Christum.

Id est, secundum Euangelium, ut omnes habeatis Christū pro uestra iustitia, sitisq; concordes, in iis omnibus quæ Dei sunt, ut scilicet sit una laus, una prædicatio, nominis Dei inter uos, nō diuersa, qua lis hactenus nostro tempore fuit.

Vt unanimiter uno ore glorificetis Deum.

Non dicit ut cantu, & boatu in templis glorificetis Deum, sed una prædicatione, eadem sententia, ut per hoc ad Christum conuerti possint, qui uos audiunt: nam si diuersa senseritis, & docueritis, futurum est, ut nulla unitas in nobis inueniatur, sed Sectæ periculosissimæ nascantur.

Ac patrem Domini nostri Iesu Christi.

Quid attinebat hæc addere? An nō idem sunt Christus & Deus? expositio est, ut rectius intelligas, quis Deus glorificetur. ille Deus, qui est glorificandus: Aliter, inquit, glorificari nequit, nisi cognoscatur esse pater Domini nostri IESV Christi, & nisi Christus sciatur esse unus, tamq; excellens Dominus, sub quo solo tuti sumus, nam dum sub illius protectione & fauore sumus, cuius patrem Deus est, nihil nobis aduersum accidere potest.

Quapropter.

Cōcludit hunc locū de charitate, nolite esse scādalo fratribus, ut grandescant & ipsi in fide. Sic enim Christus iniquitates nostras portauit, & assumpsit nos in gloriā Dei, ita quoq; fratres nostros infirmos adsumus, ut inde glorificetur Deus. Qui ergo contēnūt fratres, Deū nō glorificant, quia à fide resilierunt: nō est pestilentius uirus in corde hoīs, quàm q; honorari præ cæteris uelit, nolitq; sibi præferri quempiā ex fratribus: quando ille portaret infirmiorum fratrū iniuriā.

Infirmorū habenda ratio.

Illud autem dico.

Hic est finis epistolæ, in qua de iustitia per Christū in nos, qui oēs sumus peccatores, multis egit, neq; quisq̄ putet sequentia cohærere ijs, quæ de moribus, & externa conuersatione dixit: uerum cōtinent Epilogum, omniū quæ in tota epistola dicta sunt, uēpe, neminem siue ex Gentibus, siue Iudæis saluandū, nisi per Christū, q̄uis etiam Iudæi promissionē acceperint, non tamē saluari ex meritis, sed misericordia, quæ tandem & ad Gētes peruenit, ideo dicit: illud dico, id est, hæc est summa totius rei, hoc uolebam.

Iesum Christum ministrum fuisse.

Id est, Apostolum: Hebr. 3. & Matth. 15. dicit. Non sum missus, nisi ad oues perditas domus Israel. Prædicauit igitur & in propria persona Christus Iudæis, quibus promissus erat: deinde etiam in spiritu, ut Petrus inquit, ad Gentes uenit.

Pro ueritate Dei.

Id est, propter ueritatē Dei, ut Deus uerax inue-
niatur in suis promissis, & scilicet missurus erat
in carne Messiam, ut in Deute. 18. prædictū erat: ergo
nuncio hac uerbo, aufert à Iudæis omne meritum, & Contra me-
operaiegis quibus fidebant, cum dicit: Propter Dei rita.
ueritatem: non uenit propter merita Iudæorum, sed
ut verax esset, in promissionibus patribus factis.

Cæterū & Gentes glorificent Deū.

Quod legendum est, non ut duo dicit Apostolus.
Primum, in hac mea epistola adserui ex spiritu Dei,
Iudæos ex Dei misericordia saluari, non respectu su-
arum operū aut meritorum. Secundo, & Gentes eadē
Dei misericordia saluari, unde & Deum glorificant,
& prædicant: ex quo inferri necesse est, si non salua
remur misericordia Dei, damnaremur, nihil enim hic
habent merita. SICVT SCRIPTVM EST:
Confirmat scripturis, & Iudæi, & Gentes sal
uantur per Christum.

Propter hoc confitebor.

Id quod factū Euangelij prædicatione uidemus, le
ge Psal. 17. et intelliges rectius hunc locum. ET
RVRSVM: GAVDETE. Hoc ex cantico Mosi
desumptum est. LAVDATE DOMINVM.
Iudæi per populos significabātur, quia gloriabātur
se peculiariter esse Dei populum.

Esaías dicit. Erit radix Christi,

Quasi diceret, non peribit. Videbatur quidem tempore Christi periisse, & nunq̃ aliquid producturus: Herodes & alij alienigenæ regnum occupabant, non erat rex secundum legem, attamen, nemine cogitante, produxit nobis Gentibus Christum, in quo omnis spes nostræ salutis est collocata. Quare hæc omnia citat Paulus, quasi tantum de Gentibus dicantur? Respondeo; Paulum multo accuratius inuestigare scripturas q̃ nos, nam simul hic, & Iudæorum, & Gentium salutem probat, tamen salus ex Iudæis est, natus est ipse Christus ex Iesse, Iudæorum stirpe

Deus autem spei,

Id est, qui autor est spei, & sine quo nulla est spes, utcunq; facias bona opera in speciem.

Impleat uos omni gaudio & pace,

Id est, serenitate conscientiæ. Nam gaudium & pax consequuntur fidem, ut ſ. dictum: Iustificati ex fide &c.

Vt exuberetis in spe.

Fidendũ Christiano, etiã si nihil habeat.

Id est, abundetis omnibus, nulla sit nobis penuria, tum secundum corpus, tum secundum spiritum. Mirabiles hæ (tamen Christianæ sunt) imprecationes carni uidentur: Christianus cum non habeat pecunias, unde uiuat & alatur, iubetur ut speret in Deum. Item cum nihil aliud uideat q̃ peccatum, nihil

salutis & consolationis sentiat, iubetur sperare salutem: hinc & Deus spei dicitur, & fides, per autorem, ad Hebr. Epistolæ, dicitur substãtia sperandarũ rerum, id est, earum rerum quæ tantum creduntur & sperantur; mundus nihil habet, q̃uis diuitias iactet, qua non credit, nec sperat se ex Deo habere. Vbitaq; hanc spem habuerimus, & gaudium & pacem, in conscientia sentiemus.

Per potentiam spiritus.

Nam hanc spem, nemo ex se habere potest, nisi per potentiam Spiritus Dei operantis in nobis.

Persuasum enim habeo.

Peroratio est, qua se excusat, q̃ liberius eis scripserit, qui tamen antea sint instructi in fide, estq; sententia, Vtcunq; ò Romani non indigeatis meis scriptis, tamen impleo mei ministerii, sum enim Apostolus Gentiũ, paratus sum, & uobis prædicare Euangelium, si Deus uolet. Non ergo temere hãc ad uos scripsi epistolam, incumbit mihi hæc cura, q̃ de uobis sim solicitus, audio enim quibusdam Pseudapostolis uos seduci, non dubito uos plenos bonitate, id est, charitate, qua alius alũ ferat, item nec scientia, id est, cognitione eorũ quæ sunt Dei, tractatis enim Scripturas.

sed tamen audacius scripsi ex parte

Omnia hæc, ad modestiam pertinent, qua etiam in primo Cap. utebatur.

Veluti commonefaciens.

Non docens, propter mandatum docendi, quod habeo à Deo in Gentes.

Administrans.

Græce legitur, sacrificans Euangelium Dei, & rectius. Sacrificat enim Euangelium Deo, qui fide dicat id in corda Gentium, qui tandem se Deo offerunt ubi crediderint, & ad illũ accedunt: ideo ait. UT FIAT OBLATIO GENTIVM ACCEPTABILIS. Id est, ut ipsæ Gentes fiant Deo hostia, per Euangelij prædicationem.

Sanctificata per spiritum.

Id est, per fidem, quæ est opus spiritus sancti, operantis in cordibus credentium.

Habeo igitur quod glorier.

Non in alio, quàm in Christo gloriari possum, cuius ego Euangelium inter Gentes, diuino mãdato, prædico: res illa non ad me, sed ad Deũ pertinet, nõ est ex hominibus, sed Deo meũ Euangeliũ. In his uerbis certus sit Paulus de sua prædicatione, q. sibi à Deo sit cõmissa, ergo damnandi, quicũq; putant Pauli scripta esse abijcienda, id quod multi hodie uellent, quæ non solum scripturis Prophetarũ & legis sunt cõprobata, sed etiam miraculis confirmata. Recte itaq; dixit

Docẽtes contra conscientiam.

Non enim ausim loqui.

Hoc cõtra Pseudapostolos dictum est, qui audent contra conscientiam docere, quæ non credũt, & quæ

eis non sunt commissa, & tamen de spiritu interim multum gloriantur, qui facile potest dijudicari à Christianis, siquidem qui non loquitur de Christo, ipsum esse redemptionem nostram, non potest esse bonus spiritus. Sunt hodie nõ pauci tales spiritus, qui quis in speciem videntur damnare opera, tamen venenum habent intus, & fallunt simplices mentes.

In obedientiam Gentium.

Vt obediant Gentes Euangelio, & Christo.

VERBO. Id est, admirabili prædicatione. FACTO. Id est, miraculis.

Per potentiam signorum.

Id est, ipsius spiritus Dei, qui omnia hæc facit: nõ siri quoq; hodie requirunt miracula, sed interim cæci, non vident innumera miracula: præterea, & hanc nostram prædicationem etiam, Apostolorum mille miraculis confirmatam.

Vtab Hierusalem.

Quia inde ortum est Euangelium, secundũ Mich. 4. et Esa. 2. prophetiam.

Et in circumiacentibus.

Id est, propagatum est per me Euangelium ab Hierusalem, usq; ad Illyrios, qui vicini sunt Vngaris.

Ita porro annitens.

Id est, ibi conatus sum Euangelium prædicare, ubi hoc nomen Euangelij antea auditum fuerat.

Vt ne super alienum fundamentũ.

Id est, ne ibi prædicarem, ubi alij quidam ante me prædicassent.

Quibus non est annũciatum de.

Hoc dicto Prophetæ, Dei gratiam quæ nobis Gentibus contigit declarat, nempe, q̃ sine nostris meritis ad nos uenerit, quid enim mereri potuimus, cum nobis ignotum esset nomen Euangelij? Non erat quem quam nobis prædicatum per Prophetas, uti Iudæis, uerum non sperantibus nobis ad nos uenit, necq; humana gloriatio hîc est in Paulo. Fauet alijs, quam sibi pararunt gloriam in alijs locis, prædicatione Euangelij. Est etiam pestilentius quiddam, si Pseudapostoli prædicant sua in eo loco, ubi antea Euangelium prædicatum est, q̃ si inter eos spargant sua somnia, quam ubi nihil Euangelij auditum est: quod nos sine multa animi perturbatione, uidemus & horte fori, nostri enim Noui Spiritus non ibi se ingerunt, ubi Euangelium non est prædicatum, timent enim crucem, sed ubi iam nihil uidetur esse periculi, ibi triumphant, & quæuis audent. Veniunt & Pseudapostoli, non mittũtur, consulunt suæ rationi, non eorum, dum Euangelium promittunt, quare non possunt syncere, & cum fructu Christum prædicare. Obserua quoq; Apostolorum esse, ad uaria mitti loca, ut fundamenta iaciant, Episcoporum autem, ut

Merita tollun tur.

Noui spiritus nostri.

ui tantum ciuitati, aut communitati præsint, tueantur fundamenta Euangelij, & super ea ædificent.

Quapropter & præpeditus.

Familiaria hæc sunt, ut maxime non indigeatis meis scriptis, tamen quia Gentium sum Apostolus, sæpe etiam uenire ad uos uolui, sed occupatus negocio earum Ecclesiarum, id facere non licuit.

Nunc uero cum non amplius.

Id est, cum impleuerim meum ministerium prædicandi, in his regionibus (sunt enim iam Episcopi constituti in ciuitatibus, qui eduigilent, fuit autem tum in Græcia Apostolus, quando hanc scripsit epistolam) curabo ut expleam meum in uos desyderium, in Hispaniam enim per Romam proficiscar, & non dubito, aliquos ex uobis, illuc me conducturos, neq; prius, ibi ueniet ad uos, à uobis discedam, q̃ omne meum desyderium, uestra suauissima consuetudine expleuerim. Sed ignorauit Paulus, qua occasione Romã esset uenturus: hinc recte dicit Solomon: Homo lapillos in urnam proijcit, sed à Domino temperantur: uenire debebat Romam, sed occasione appellationis Cæsaris, non quemadmodum hic proposuerat.

Nunc autem proficiscor Hierosolyma m ministrans sanctis.

Per iter quod agebant Apostoli, sanctis ministrabat, erant autem eo tempore multi pauperes Hie-

rosolymis, præter hoc enim, q. eis bona erant dicta, erat & illic magna fames sub Claudio facta, ut re, & ipse collegerat in ecclesijs Græcorũ eleemosynam, quam Hierosolymam portabat: interim uero, & modestissime hortatur Romanos, exemplo Græcarum ecclesiarum, ut & ipsi ægentibus sua eleemosyna subueniant: sed textus hæc clarius dicit.

COMMVNICATIONEM, id est, eleemosynã

Nam ita uisum est ipsis.

Id est, ita eis placuit: non dicit, nos nostra predicatione eos coègimus ut darent, sed sponte, & hilari animo dederunt.

Et debitores illorum.

Scilicet, qui sunt pauperes Hierosolymis.

Sunt.

Quia ex Ierusalem, propagatum est ad eos omnes Euangelium.

Etenim si spiritualia sua.

Eodem argumento in Corinthijs utitur, item ad Gala. 6. Non possumus nostram fidem, & Verbum quo ditati sumus in cordibus nostris, alijs communicare aliter, nisi prædicatione Euangelij, quæ communicatio sane est spiritualis: par est igitur, ut si quibus communicamus, communicent & nobis sua temporalia, & quæ sunt necessitatis uitæ nostræ.

Docẽtibus deberi uictum.

Hoc igitur ubi perfecero.

Satis

Satis callide hoc dicit: nam sciebat Romanos qui prudentes erant, id haud dubie intellecturos, nempe; q; Paulus obscurius, & ipsos moneret ad eleemosynā dandam, ergo, ubi, inquit, ego hoc ministerium expleuero,

Et obsignauero hunc fructum.

Id est, obsignatum obtulero eis, ne res ullam habeat suspitionem mali. Ego reuertar per uestram urbem in Hispanias.

Scio nanq;.

Id est, utcunq; sciatis multa de Christo & Euangelio, tamen mea prædicatio; non erit uobis cū uenero, inutilis: Benedictio in scripturis multiplicationē, & auctū significat, & Dei dicere, est ipsum facere, secundum illud: Ipse dixit & facta sunt: cum ergo alicui Deus benedicit, ille bene facit, quemadmodum legimus de Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Dauide & cū simul & Verbum Dei, & effectum Verbi, habuerunt: secus fit cum alicui homines benedicunt, nam non simul benefaciunt.

Benedicere quid sit in Scriptura.

Obsecro autem uos fratres.

Quod hic Paulus obsecrat, nobis omnibus erat obsecrandum, estq; hæc obsecratio, magis adiuratio, qualis est quoq; in Philip. PER DILECTIONEM. Quæ est in uobis Christianis.

Vt me laborantem adiuuetis.

Figura græca est, diceremus enim, certanti aut pugnantem. q. d. Ego iam certo, & pugno in Euangelio contra blasphemos, & aduersarios Euangelij, ideo precationibus ad Deum uestris me iuuate. Cum agitur, & contra nos non cessat Sathanæ, per Pseudoapostolos prædicatio, debebamus similiter orare, ut Christi Euangelium promoueatur: quod faceremus, si intelligeremus quid sit: Sanctificetur nomen tuum, quod enim cessabit Sathanas, semper impetet Christi regnum, ideo orandum est, ut hoc regnum destruatur, & extrudatur, Christi uero confirmetur in æternũ.

Vt liberer.

Vides Paulum sibi aliquid timuisse, & nisi tamen amasset Dei Euangelium, non cuperet hic se superstitem esse diutius: Iudæos intelligit, qui erant maximi Euangelij hostes, faciebantq; in hoc Paulo multum negocij.

Vtq; ministerium hoc meum.

Id est, eleemosynam quam iam porto Hierosolymis ut ego saluam, & integram, non interceptã in hoc meo itinere, sanctis pauperibus offerã orate: nec intelligo Paulum uoluisse, Romanos orare, ut eleemosyna sit accepta sanctis, quomodo enim per se non potuit esse accepta? uerum, ut eam saluam exhiberet, aliàs enim si intercepta fuisset à latrombus, nihil gratum pauperibus contigisset.

Per uoluntatem Dei.

Hoc nunquam omittit Paulus.

Vnaq; uobiscum refocillet.

Vide iterum Pauli modestiam. q. d. non ueniam ut doceam, sed ut gaudeam de uestra, quam suscepistis, fide, ut Capite Primo.

CAP. XVI.

HOC Capite Paulus salutat Romanos, & monet, ut caueãt sibi à falsis doctoribus, qui Christum non synceriter prædicant. Erant enim tum multi, qui ex Iudaismo conuersi, fidebant operibus legis, putabantq; ea necessaria ad salutem: hi optimam speciem in docendo habere uidebantur, ideoq; periculosissime seducebant, nam faciebant, ut sic abnegaretur Christus. Talia quædam, imõ multo nequiora hodie audimus, quid enim non ausi sunt Papistæ? & nec dum desierunt omnẽ mouere lapidẽ, nemo eos negabit perfidiores esse Iudæis, qui suas ceremonias & opera, testimonijs Scripturæ confirmabant: nostri autem in Scripturis nihil habent in uniuersum, quo suas traditiones obsirment: quare non temere factum est, quod tot salutationes cõgesserit, nam multi Romanorum susceperant Euangelium, quidam ex Iudæis, Pseudodoctores.

quidam ex Gentibus, inter quos sectæ quædam erant. Iudæi Gentes contemnebant: Gentes uero, Iudæos, tanquã Christi crucifixores, & blasphemos Dei: quare Apostolus miro quodam consilio eos tantum salutat, qui in Christiana simplicitate consentiunt, imò & ob eam causſam commendat quosdã Paulus, quorum sententiam & doctrinam sequantur. Nemo ergo ineptum Paulum esse putabit, qui uno uerbo omnibus salutem inscribere potuisset, cum eos tantum salutare uoluerit, qui syncero animo Christum profitebantur: præterea testatum facere alijs, de se, cum quibus ipse sentiret, nempe, cum ijs qui à magnis & glorioſis illis doctoribus contemnebantur. Paßim etiam ad nos multi accurrunt, quos ignoramus, sed adportent secum commendaticias tales literas, à sanctis prædicatoribus fratribus nostris, quales hic uides, alioqui nebulones sæpe suscipientes pro fratribus, & apud nos habitantes pauperes negligemus, neq; uero raro hic charitas decepta est: tunc habebant sanctorum nomina inscripta &c. sed ea textus clarius indicabit

Salutatio Paulina.

Commendo autem uobis Phœben, sororem nostram.

Scilicet, Christianam, solet enim Christianos fratres appellare.

Cenchreensis.

Cenchris portus est Corinthiorũ, ubi multi Christianorum conuenerant, ut est in Actis. Erant inter hos quedam mulieres, quæ sanctis solebant ministrare, qualis fuit & hæc Phœbe.

Sanctos.

Id est, Christianos, quemadmodum in Matth. 10. dixit: Qui enim receperit aliquẽ in nomine meo &c.

Nam hæc cum multis adfuit.

Id est, cum alijs multis, tum mihi seruiuit in necessitate.

Priscam.

Vxorem. ET AQVILAM *Maritum.*

Adiutores meos.

Promotores, ut ita dicã, Euangelij, qui scilicet id agunt, ut incrementum capiat Dei Verbum apud multos.

Qui pro anima mea, suam ipsorum ceruicem suppoſuerunt,

Scilicet in periculis, quemadmodum Acta testantur.

Ecclesiæ Gentium.

Scilicet, conuersarum ad Christum, nam ipse tanquam instrumentis usus est Deus, ut me conseruaret.

Primitiæ.

Id est, qui ex his quoq; est, qui primum illic, rudi adhuc Euangelio, ad Christum conuersi sunt: respicit uero in legem, in qua primitiæ sacræ erant Deo.

Salutate Mariam, quæ multum laborauit erga nos.

Id est, nobis commoda fuit, & diligentißime ministrauit. Hoc loco abusi sunt Monachi, ut omnibus alijs Scripturis: uiderunt hic aliquid de Maria, quod profecto nos non possumus uidere, interpretatiq; sunt omnia de suo Rosario, & in hoc multos Sermones scripserunt, sed quàm stulte hoc tentarint, uel puer uidere potest: num hic Rosarij fundamentum quæritur? aiunt, Maria, qua multum laborauit, per Rosarium est salutanda. O insignes Theologos: nusquam in scripturis eorum commentum locum habere potest. Verum ridere hæc libet, si refellere nitar, ineptißimus cum ineptis fuero.

Rosarij fundamentum.

Cognatos.

Scilicet, ex Iudæis.

Concaptiuos.

Scilicet, *qui mecum propter Euangelium in uinculis capti erant.*

Insignes.

Qui egregium habebant testimonium ab Apostolis.

In Domino.

Id est, non carnaliter.

Adiutorem.

Id est, comprædicatorem meum in Euangelio.

Probatum in Christo.

Id est, germanum & optimum Christianum, nam & in multis periculis se talem esse ostendit.

Ex Aristobuli familiaribus.

Significat non omnes fuisse Christianos: idem intelliges de familiaribus Narcissi.

Laborant.

Id est, quædam pro Euangelio faciunt.

Matrem illius.

Fuit forte mater carnalis Rufi: uocat & suam,

quemadmodum & nos, senio confectas mulieres, matres dicimus, & ita placet quoq; Paulo, prima Timoth. quinto.

Omnes sanctos.

Qui sunt in terris adhuc: Papistæ habent alios sanctos, quosdam fictos in cœlo, alios pictos in tabulis.

Cum osculo sancto.

Mos erat eius regionis, ut salutantes, se inuicem exoscularentur, neq; tamen hoc præcipere Paulū putato, quemadmodum nec præscindi crines præcepit. 1. Corin. 11. Quod contra communē est uitam, quæ non inhonesta dici possit, id quoq; est contra charitatem, hinc Christus dicit Pharisæo: Osculum mihi non dedisti, id est, palàm me contempsisti, utcunq; nolit iustus haberi uir.

Obsecro autem uos fratres.

Apostolico more admonet, nō mandat, ut à Pseudapostolis sibi caueant, frustra enim tam præclarum hanc scripsisset de iusticia diuina Epistolam, nisi admonuisset, ne alios audirent, qui aliam quandam contra Christum prædicaturi erant iusticiam: si nos hanc monitionem aduertissemus, non in tantos errores inducti fuissemus: sed est & hodie necessariū ut obserue

tur, nā

tur, nam uidemus multos Pseudapostolos surgere qui contra doctrinã Christi prædicabunt, negantes Christum.

Qui dissidia & offendicula contra doctrinã, quam uos didicistis, gignunt, & declinetis ab illis.

Non loquitur de morum dißidijs & offendiculis, sed doctrinæ, quæ omnium perniciosißima sunt, in ijs enim simul fidei & quæcunq; Christianismi sunt, funditus pereunt: in hos, qui talia in uulgus spargũt, intentos nos esse oportet, nam in specie sanctitatis & hypocrisi, mendacia & doctrinas Dæmoniorum, instillant in simplicium animos: neq; ex uestitu, aut alia specie externa erunt nobis æstimandi, sed ex ijs, quæ intus latent, unde & lupi rapaces dicuntur, qui uero sint dijudicabuntur facile, nam ex sonitu has testas probabimus. Si solũ Christũ prædicent, audiẽdi sunt, si cõstanter in ea perseuerent: si uero uel Papam aut aliã iusticiã fingunt, aut à iusticia fidei, hominum ad quædam quasi noua abducunt eruditione et specie sanctitatis, animos, non erede uocem esse pastoris, sed alterius qui fallere tantum uult & perdere, non saluare: quare à Christianorũ consortio, oẽs Monachi & Clerici sunt separandi, prædicant enĩ et

Pseudapostoli, quomodo deprehendi queant.

docent ea quæ sunt contra Christum, neq; moniti toties uolunt resipiscere. Resistũt fronte meretricia impudentißime, non uolentes audire bonum Dei Verbum, obturant aures suas, ne qua illabatur in eorum corda: sed olim magno cum suo malo, hanc cæcitatem agnoscent, interim tamen eorum iniurias feramus, si quo modo aliquos poßimus Christo lucrifacere: at si palàm & contemptißime blasphement Euangelium, ne Aue est eis dicendum, ut Iohannes scripsit, ne, si uideamur ipsorum familiares, Verbum Dei suspectum reddamus. Adiecit autem & illud, quod in illis non est negligendum, Christo, inquit, non seruiunt, sed uentri, id est, sua tantùm quærunt comnoda, non gloriam Dei. Hic nostros Missarios suis depinxit coloribus, nihil enim illi Ventrosi gratis faciunt, nam dum census negantur eis, à Missis abstinent: tales non uult nos esse Paulus, sed eos, qui solam Dei gloriam quæramus & doceamus.

Missarij.

Et per blandiloquentiam.

Blandiloquentia Pseudapostolorum.

Qua scilicet mulierculas in primis decipiunt, ne interim dicam de ijs, qui superiore ætate, Reges & Principes turpißime, in omnia ceremoniarum portenta, ista suauitate ficta uerborum illexerunt, quos, ubi notamus, tumultuantur, & insanunt, dicentes: uos estis hæretici, nam contemnitis bona opera, sic placuit

sic placuit Patribus & sanctis uiris in Concilijs: nos uero, ut decet Christi pauperes, qui beati sumus, ista nihil faciamus, nam & Christo dicebatur: Dæmonium habes, quibus Christus dicit: Vos iustificatis uos coram hominibus &c.

Et assentationem.

Nihil omisit, ut illos exprimat, instituunt enim magnificas prædicationes, aut contiones ad plebem de Libero Arbitrio, bonis operibus, Orationibus Brigittæ, de Angelorum choris, de pœnis inferorum, Rosario, aut alijs nugis, quibus egregie uulgos sublimunt: aiunt præterea & se prædicare gratiam, tum id uarijs faciunt rationibus, quia re ipsa gratiam negant: ideo diligenter nobis sunt obseruandi, ne & hodie eorum persuasionibus magnificis, seducamur, uidemus enim innumeros fere esse, qui innumera quoq; confingant & doceant: non cauebimus eos uero, nisi Dominus nos conseruet, nemo potest dijudicare, hoc meridiei Dæmonium, præter spiritum Dei. Caue illos, qui sanctitatem & patientiam iactitant, tamen docentes Verbo Dei contraria, hi, non alij, semper seducent mundum, nam hic proprie Diabolus utitur sua arte, ut pereant qui audire nolunt.

Preculæ confictæ.

Vestra obedientia.

Scilicet, qua obeditis Euangelio.

Gaudeo igitur sane de uobis.

Scilicet, quod obediatis Euangelio, timet tamē Paulus ne seducantur per Pseudapostolos. Ideo adicit

Sed uolo uos sapientes.

Sapientes simus ad bonū.

Id est, ut bonam & sanam doctrinam amplectamini, ut positis discernere inter bonum & malum, ut Esaias ait, quod Christiani facile possunt prestare, qui Euangelio edocti sunt: iudicant de externis & internis quibusuis, nam spiritualis homo omnia dijudicat: non simus ergo sapientes ad malum, non inquiramus ea quæ sunt mala, sed ad Dei gloriam & proximi ædificationem. Quamuis hodie uideamus in plerisq; scientiam, id est, intelligentiam Scripturæ, tamen carent charitate, inflantur ergo, & nihil ædificant, omnia in Dei contemptum instituunt & excogitant: & Christus prudentes esse uoluit, sed ex Dei Verbo, quod exemplum de astutia non uenno propositum est, si quis sine spiritu Dei sapere uoluerit, stultus est in conspectu illius. Præterea iubet syncеros esse & simplices ad malum, quod & ad Corinthios scripsit, cum dicit: Ne sitis pueri sensibus, sed malicia, non consentientes illis, qui talia docent contra Deum.

Deus autem pacis.

Omnia hæc emphasin habent: primum facit Deum pacis autorem, non ullum sanctum aut creaturam. Secundo dicit, non posse nos nostris uiribus Sathanam superare, nisi enim eo fortior superuenerit, manebit Sathan (ut CHRISTVS & Iob testantur) in suo regno firmus: semper hoc conatur, ut nobis imperet, & ad quæcunq; mala nos impellat, sed CHRISTVS si aderit, solus ipsum suo gladio conficere potest, quare neutiquam est timendus credentibus, quamuis semper id agat, ut fallat, tamen nocere non potest, abolebitur autem totus cum suo regno in nobis, post mortem nostram, ubi licebit nobis dicere: Vbi est mors stimulus tuus?

Gratia Domini.

Hæc est salutandi forma Apostoli: non autem alias formas: Bona dies, Salus, Pax huic domui, damnat. Habet ferè quælibet linguarum suas quasdam formules dicendi, si modo piæ sunt & Christianæ, non spectandum est in uerba, quæ diuersa sunt.

Ego Tertius.

Nomen proprium Notarij est Paulini, qui sua manu hanc scripsit Epistolam.

Ei autem.

Libenter plura scripsisset Paulus, sed quia uidet se ea quæ erant huius negotij tractasse, breuiter eis in memoriam reuocat, Euangelij & ministerij sui ratio nem, ut declaret erga illos suum adfectum, interim & summam modestiam spiritus in Apostolo, ex hoc loco obserua: nihil sibi arrogat, non audet dicere, se quicquam esse posse sine Christo, imò ait, hunc omnia operari in omnibus, nullum esse mortalium, qui sibi ipsi reuelare possit, quæ Dei sunt, nisi qui ipse nouit omnia, reuelet, ei inquit, qui potens est, qui in sua tantum habet potestate omnia, sit gloria. Est uero Dei Periphrasis

Modestia Apostoli.

Et præconium Iesu Christi.

Id est, quod prædicatur per me & alios in Christi gloriam: non hic accusabis Paulum arrogantiæ, quod dicat meum Euangelium, suum id uocat, propter ministerium & fidem, non quod ex ipso excogitatũ sit.

Iuxta reuelationem.

Id est, secundum Euangelium, quod reuelatum est his temporibus, cum antea ignoraretur, ut uides in primo Ephes.

Manifestati.

Scilicet, per prædicationem.

Patefactiper Scripturas.

Tum quando Prophetæ prædicabant, non uidebatur hæc gratia, erant adhuc tenebræ in sancto sanctorum,

rum, nunc postquàm dies illuxit, & uerus pontifex, de quo omnes Scripturæ testimonium perhibebant, in id ingressus est, nihil est obscurũ ijs qui credunt, tametsi omnia interim maneant abscondita & mysterium incredulis.

In obedientiam fidei.

Id est, obediant fidei omnes Gentes. SOLI. Scilicet, sit gloria, nam is incipit & operatur & perficit omnia, ergo ipsi merito debetur gloria & nomen, sed per Christum Iesum, per quem solum omnia à Deo suscipiantur. Nõ offendat quenquam, quod & supra Romanos sapientes dixit: nam soli Deo tribuitur sapientia, ut proprium quiddam, nobis uero ut donum, quod non ex nobis, sed Deo ipso est, qui est fons uniuersæ sapientiæ: itaq; gloriemur & nos esse sapientes, sed ex Deo, in hoc saltem, ut ipsum cognoscamus, & glorificemus nomen eius & imperium, usq; in diem Domini nostri Iesu Christi, quo patefiet in omnibus fidelibus Dei sapientia, in impijs uero stultitia & ignorantia nominis eius.

Amen.